

İçindekiler

Sunuş...	2
Üst Ölçekli Planlar Çözüm Yerine Sorun Mu Oluşturacak?	4
Yerel Rantın Global Stratejilere Açılımı: Çeşme Yarımadası <i>Funda ALTINÇEKİÇ AYSEL - Levent ÜNVERDİ</i>	7
Sulak Alan Yönetim Planı Süreci Gediz Deltası Örneğinde Sosyo-Ekonomik Analiz Çalışmaları <i>İpek ÖZBEK SÖNMEZ - Ortaç ÖNMUŞ</i>	17
İdari Yargının Üç Temel Bileşeni Olarak; Kamu Yararı, Planlama Esasları ve Şehircilik İlkeleri <i>Eylem BAL</i>	27
Yaşlılık Dönemini Yaşayan Bireylerin Planlama Sürecine Dahil Edil(ebil)mesi Bağlamında "İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı"nın Değerlendirilmesi <i>Duygu ÇUKUR - M. Burcu SILAYDIN</i>	35
Dönüşemeyen ve Kimlik Bulamayan Kent: İzmir <i>Beril ÖZALP</i>	41
Firma Kümeleşme Eğilimleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Örneği <i>Neslihan KARATAŞ</i>	47
Dünya Fuarı Olarak "EXPO"yu İzmir'de Düşün(dür)mek <i>H. Evren ERDİN - Oya KOKUM</i>	59
Endüstriyel Yer Değiştirme Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Örneği (1950-2000) <i>Levent ÜNVERDİ</i>	67
İzmir Onur Mahallesi Örneğinde Farklı Söylemler ve Taraflar Açısından Kentsel Dönüşümün İki Yüzü <i>Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK - Neriman YÖRÜR</i>	79
"Alışveriş Merkezleri-Kent" İlişkisinde Kronikleşen Sorunlar, Toplu Ulaşım ve Yaya Ulaşımı İlişkileri: Forum (Bornova) Alışveriş Merkezi Örneği <i>Sibel ECEMİŞ KILIÇ - Muhammed AYDOĞAN</i>	89
Alışveriş Merkezleri: Türk Kentlerindeki Yeni Tüketim Cennetleri <i>Nicel YILMAZ SAYGIN</i>	97
Kentsel Açık Alanlarda Kullanım Sonrası Değerlendirme: İzmir Sahil Bantları Örneği Üzerine Ampirik Bir Araştırma <i>Sedef AKAD - Ebru ÇUBUKÇU</i>	105
Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekansal Model Tasarımı ve Kent Plancılarının Rolü <i>Cineyd DEMİR</i>	117
İzmir'de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006 <i>Deniz GÜNER</i>	123
Kadınlar, Sokaklar, Kediler ve Şiir <i>Memmune BAHÇIVAN AKIN</i>	143
Deniz Sevdalı Kente... <i>Nehir YÜKSEL</i>	145
Öylesine Bir Tren Yolculuğu <i>Memmune BAHÇIVAN AKIN</i>	147
Eşrefpaşa'dan Karantina'ya... <i>Nehir YÜKSEL</i>	149
İzmir'in Doğal ve Kültürel Çevre Değerlerinin, Öncelikli ve Önemli Gündemleri <i>Ahmet Tuncay KARAÇORLU</i>	153
Allianoi ve Geleceği <i>Ahmet YARAŞ</i>	157
Yarışmalar <i>Hazırlayan: Mehmet Nazım ÖZER</i>	164
İmar Hukuku	194
Kitap Tanıtımı	196
İzmir Planlama Stüdyolarından...	198
Tez Özetleri	200
Abstracts (İngilizce Özetler)	206

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzeme metnin içine yerleştirilmeli ve ayrıca 300 dpi çözünürlükten düşük olmamak koşuluyla TIFF veya JPEG formatında sunulmalıdır.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayımına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
Üç ayda bir yayınlanır
Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir.
Sayı: 37
Aralık 2006

**TMMOB Şehir Plancıları Odası Adına Sahibi
ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**
Yaser Gündüz

Dergi Sekreteri
İbrahim Gündoğdu

Sayı Editörleri
Tolga Çilingir
Ulaş Ş. Kılıçkaya

Yayın Kurulu
Olgu Çalışkan
Ozlem Çelik
Sevilay Çetinkaya
Tolga Çilingir
İbrahim Gündoğdu
Mahir Kalaylıoğlu
H. Çağatay Keskinok
Ulaş Ş. Kılıçkaya
Tunga Koroğlu
Binali Tercan
Pınar Özbay
Pınar Özden
İknur Urkun Bowe
A. Cenap Yoloğlu

Yayın İdare Merkezi
Hatay Sokak No. 24/17
Kocatepe/ANKARA
Tel: 0312 417 87 70
Faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Baskıya Hazırlık
PLR LTD. ŞTİ.-Şerife Eren
Tel: 0312 432 01 83-93 Faks: 432 55 22

Kapak Tasarımı
Şerife Eren

Kapak Fotoğrafı
Zeliha Demirel
"Kent'in Yalnızlığı"
Kentsel Çelişkiler Fotoğraf Yarışması 2006

Baskı
Mattek Matbaacılık
Basım Yayın Tanıtım Tic. San. Ltd. Şti.
G.M.K. Bulvarı Akyol İşh. No:83 /32 (Zemin)
Maltepe-Ankara
Tel: (0312) 229 15 02-03-04 Fax: (0312) 231 98 88

Basım Tarihi-Saati: 13.04.2007-10:00
3.500 Adet Basılmıştır

SUNUŞ...

1995'te çıkardığımız "İzmir ve Ege'de Planlama" temalı dergiden yıllar sonra, Planlama'nın İzmir sayısını oluşturma fikri, 6. Türkiye Şehircilik Kongresi'nin İzmir'de düzenlenmesi dolayısıyla doğdu. Organizasyon hazırlıkları sırasında, Odamız Genel Merkezi ile İzmir Şube arasındaki diyaloglar, bir İzmir sayısının çıkartılması için de kıvılcıma neden oldu.

Son birkaç yıldır, İzmir ve Ege gündemini meşgul eden konuların, aslında ülkede ya da dünyada yaşananlardan fazla bir farkı bulunmuyor; tabii ki konjonktürün yerel ayaklarındaki siyasi kimliklerin değişkenliğini saymazsak...

Odamızın İzmir ve Ege ile ilgili çalışma alanı içinde kimi idari yargı sürecine taşınmış konularla, kimi zaman noktasal ya da parsel ölçeğindeki duyarlılıklarla, kimi zaman kentsel bölge ya da alt bölge ölçeğinde ilkesel ve yasal karşı çıkışlarla gündem oldukça yoğun geçiyor. Üst ölçekli çevre, bölge ve alt bölge planlama çalışmalarına getirilen yeni yasal ve yönetsel düzenlemelerle yetkilerin yeniden tarif edilmek istendiği, ancak otoriteler arası çakışmalar ya da boşlukların yarattığı kaotik durumlar arasında ortaya çıkan ve çıkması olası sorunlara yönelik gösterdiğimiz dikkat, son zamanlarda bizi en çok meşgul eden konular arasında bulunuyor. Bir yandan alışık olmadığımız "yeni" planlama "dili"ni anlamaya çalışıyoruz, diğer yanda "eski dilde, ama yeni niyet"leri...

Dergide yer alan ilk yazı da, işte bu çerçevede bir deşifreyon getiriyor. Odamızın, idari yargıya taşınmış olduğu Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri Çevre Düzeni Planı'nın barındırdığı sakinler, Çeşme Yarımadası'nda, özellikle sit alanlarında- yaşanan planlama sürecine ilişkin gelişmelerin ışığında, çarpıcı ilişki açılımlarıyla vurgulanıyor Aysel ve Ünverdi tarafından. Söz konusu makale, bağımsız karar alma süreçlerinin, planlamanın bütünselliğine ve korunması gereken alanların bu niteliklerine yönelik tehditlerin boyutlarını da ortaya koyuyor.

Kuşkusuz, söz konusu riskler yalnızca sit alanları ve Çeşme Yarımadası ile sınırlı değil. Nitekim, Sönmez ve Onmuş, dikkatleri Gediz Deltası'na çekiyorlar. Türkiye'deki sulak alanlara ilişkin genel sorunlardan sonra, Delta'da yaşanan sorunları, riskleri, potansiyelleri ortaya koyuyor, bölgede yaşayanların beklenti ve öngörülerini sıralıyorlar.

Üçüncü yazı, dergimizin önümüzdeki yayın programı içine aldığımız bir dosya konusuna yönelik değerlendirmeler içeriyor. Bal, yazısında planlama esasları, şehircilik ilkeleri ve kamu yararı üçlemesini modernizm paralelliğinde tartışırken; söz konusu kavramları, idari yargıya dayanak oluşturan temellerde sorgulamaya çalışıyor.

Belediye Meclisi onayından sonra, dergimizin basımı aşamasına rastlayan bir zaman kesitinde askıya çıkarılan İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı'na yönelik de bir yazı var bu sayımızda. Çukur ve Sılaydın, planı, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin plana ve planlamaya katılımı açısından irdeliyorlar. Birçok büyük şehrimizde olduğu gibi, İzmir'deki Kentsel Bölge Nazım İmar Planı da gerek hazırlık süreci, gerekse kararlarıyla çok tartışıldı. Çukur ve Sılaydın'ın dikkat çektikleri konular, her ne kadar yaşlı nüfus ile ilişkilendirilse de, "öteki" gruplar gibi, "temsiliyeti ve mutabakatı" konu edinen bütün eleştirilere rehberlik edebilecek bir sorgulama için bir kapı açıyor bu makale.

Özalp'in makalesi, İzmir'in mekansal yapısı üzerinde gerçekleşen tartışmalara dikkat çekiyor. İzmir'in gelişme potansiyellerini vurguladıktan sonra, kentte uygulamaya konan plan ve projelere değinen Özalp, yazısında, kent vizyonuna ilişkin bazı öneri ve varsayımlar geliştiriyor.

İzmir'in mekansal makroformunu önemli ölçüde etkileyen İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, Karataş'ın makalesinde mercek altına alınıyor. Firmaların kümeleşme eğilimlerinin incelendiği çalışmada, üretim, rekabet, firmalar arası ilişkiler gibi bağlamlarda firmaların sektörel ve coğrafi konumları incelenerek sonuçlara varılıyor. Bu yönüyle makale, hem bu türde yapılabilecek çalışmalara

bir yol açarken, hem de sanayi işlevlerinin konum ve büyüklük gibi yer seçime etki edebilecek kriterleri açısından planlılar mesajlar veriyor.

İzmir'in 2015 organizasyonu için Milano ile birlikte gösterilen iki resmi aday kentten biri olması, ister istemez EXPO konusunun da Erdin ve Kokum tarafından bu sayıda ele alınmasını önemli kılıyor. Erdin ve Kokum, EXPO'lar konusunda tarihsel, kronolojik bir bilgilendirme yaparken, düzenledikleri dönemin özelliklerini ve ideolojilerini yansıtan ve geleceğe ilişkin kestirimler yapan bu organizasyonların mimari ve kentsel boyutlarına da dikkat çekiyorlar. Yer seçimi kriterlerini alternatifler üzerinden değerlendiren yazı, organizasyonun getireceği riskler ve fırsatlar konusunda da bir takım uyarılar içeriyor.

Ünverdi'nin makalesi, İzmir'deki endüstriyel firmaların 1950-2000 kesitinde yer değiştirme dinamiklerini ele alıyor. İmalat sanayinin mekansal yer değiştirme hareketlerini zamanlama rasyonelleri ve nedensellik gibi eksenlerde inceleyen makale, İzmir'deki firmaların risk almak istemeyen mobilitelere ve kentin merkezi noktalarında konumlanma gayretlerine dikkat çekiyor.

Bir önceki sayımızın konusu olan kentsel dönüşüm sorunu, Ankara ve İstanbul deneyimlerinden sonra İzmir'de de tartışılır hale geliyor. Dönüşüme sahne olacak mekanlardan biri de Karşıyaka'da Onur Mahallesi. Çırak ve Yörür'ün makalesinde Onur Mahallesi'ndeki "kentsel dönüşüm" tartışmaları, yalnızca mevzuat ve söylem çerçevesinde ele alınmıyor; dönüşüme hazırlanan mahalleli, basın ve yetkililer üçgeninde de veriliyor. Yazının sonuç bölümünde aktarılanlar, İzmir'in yavaş yavaş ısınmakta olan dönüşüm gündeminin geleceğine ilişkin bazı ipuçlarına işaret ediyor.

Bu sayıda alışveriş merkezlerini konu edinen iki makale bulunmakta. Kılıç ve Aydoğan, alışveriş kültürümüzdeki değişimlere değiniyor ve buna bağlı olarak alışveriş mekanlarının planlama ve tasarım tercihlerinde gözlenen yeni gelişmelere işaret ediyor, temalı alışveriş merkezleri ve "yaşam merkezi" kavramlarına dikkat çekiyor. Yazı, Forum Bornova örneğinde farklı kriterler üzerinden bir değerlendirme içeriyor. Alışveriş merkezleri ve İzmir örneklerini yeni "yaşam merkezi" söylemi bağlamında inceleyen bir başka yazı da, Saygın'a ait. Alışveriş merkezlerini, "yeni tüketim cennetleri" olarak tanımlayan Saygın, 1990'ların sonlarında başlayan İzmir'deki alışveriş merkezi furcasını incelemeye alıyor, bu merkezlerdeki gözlemlenen ekonomik metaforlara, sosyal unsurlara değiniyor.

Planlama ve özellikle tasarım sürecinin çoğu zaman göz ardı edilen aşamalarından biri de hiç kuşkusuz; uygulamalar. Kullanıcılardan tasarımlara ilişkin geri dönüşlerin alınmamasını bir sorun olarak tanımlayan Akad ve Çubukçu, "kullanım sonrası değerlendirme yöntemi"ni gündeme getiriyor. Kentsel açık alanlarda uygulanacak bu tekniği, benzeri tasarım süreçlerine bir "geri besleme" olanağı yaratması, makaledeki incelemenin başlıca olumlu yanlarından biri. Akad ve Çubukçu, söz konusu tekniği, geliştirdikleri kriterler doğrultusunda, İzmir'in iki yakasında (Mustafa Kemal Sahil Yolu ve Bostanlı Sahil Yolu) deneyerek, sonuçlara varıyorlar.

Konularını İzmir ve Ege'den alan makale ve yazıların yer aldığı bu sayıda, konusu doğrudan İzmir olmayan, ancak şehir planlama mesleğini İzmir'de sürdüren Demir, yazısında "kentsel kimlik" oluşturma gereğinden söz ediyor. Başlangıçta İzmir için önerdiği modeli, meslektaşlarıyla da paylaşması için dergimize davet ettiğimiz Demir, "uluslararası çocuk kenti" önerisini ortaya koyuyor.

Güner, 1950 sonrasında İzmir'de modern konut mimarisinde meydana gelen değişimleri, kentsel doku, yönetmelikler, yaklaşımlar, üretim biçimleri gibi bağlamlarda tartışıyor. Mimari düzeydeki çarpıcı örneklerle bezeli makalenin; mimarlık alanından kentsel planlamaya aktardığı kayda değer pek çok mesaj bulunuyor.

Dergide, artık bir gelenek olarak yer verdiğimiz hukuk köşesi ve yarışma projesi örnekleri yine bu sayıda yerini aldı. İzmir Konak Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi Projesi ile İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Fikir Projesi yarışmaları bu sayıda yer verdiğimiz yarışma projesi örnekleri.

Dergide yer alan makalelerin yanı sıra, meslektaşlarımızca gönderilen denemeler, görüşler ve incelemeler de bulunuyor. Akın ve Yüksel'in lirik anlatımlarıyla kaleme aldıkları yazıları, yine Yüksel'in Konak Belediyesi'nin söyleşilerinden bir derlemesini, Karaçorlu'nun odamızın duyarlılığına paralel, İzmir hakkındaki kişisel görüşlerini, Alliano'i'un kazılarını gerçekleştiren Yaraş'ın, sular altında kalma riski bulunan kente ilişkin aktardığı geniş bilgileri ve potansiyelleri okuyabilirsiniz.

Yayın Kurulu olarak bu sayıda bir farklılık yapmak istedik. İzmir'de Şehir ve Bölge Planlama eğitimi veren iki kurumda yaşanan son yıllardaki bazı planlama stüdyosu deneyimlerini sunuyoruz. Dokuz Eylül Üniversitesi ile İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde gerçekleştirilen bazı çalışmalardan yer verilen örneklerin, meslek pratiğine bir bilgi aktarımı ve açılım sunmasını diliyoruz.

Öte yandan Yayın Kurulumuz, meslek alanımızın ve odamızın gündemlerini de dikkate alarak önümüzdeki sayıların ana temalarını belirledi. 2007 yılında yayına hazırlanacak dergiler için yedi farklı konu başlığı belirlendi. Bu dosyalarımız yayına hazır hale geldikçe sıralanarak baskıya girecek ve okuyucuyla buluşacak.

Gelecek sayılarımızdaki dosya konularımızdan bir tanesi, "konut üretimi ve planlamasında yeni eğilimler" olarak belirlendi. Bu konu, sermaye birikim alanı olarak konut üretimi, TOKİ, kentsel dönüşüm ve uygulamaları, mortgage finansmanı, konut üretiminde yeni eğilimler gibi alt başlıklar altındaki bir çerçevede ele alınacak. Bir diğer sayının konusu, "üst ölçek planlama sorunsalı" olarak belirlendi. Söz konusu sayı; bölge planlamanın değişen tanımı, il gelişim planları, nazım planlar ve çevre düzeni planları, yetkiler, mevzuat, kalkınma ajansları gibi alt konularda açılımlara olanak sağlayacak.

"Kent, planlama ve kamu yararı" olarak belirlediğimiz diğer bir sayının konusu, planlamada süregelen "kamu yararı" kavramı üzerine yapılan tartışmaların paylaşımına olanak vermesi açısından düşünüldü. Sayı, kamu yararının değişen ya da değiştirilmek istenen anlamı, yeni "belediyecilik" anlayışları, kamu yararı kavramının birikimlilik kurumu çerçevesinde değerlendirilmesi, idari yargı süreçleri, toplum/kamu yararı, planlama türleri/projecilik, kamusal alan/mekan ilişkilerini tartışma olanağı verecek.

İstanbul ve Çukurova konulu iki özel sayı hazırlanacak Planlama Dergisi'nin gelecek sayıları için Yayın Kurulu'nun programında yer alan diğer iki konu da, "kent merkezleri" ve "kırsal alan planlaması" olacak. Her zaman olduğu gibi, bu belirlenmiş yedi ana konu çerçevesinde de ilginizi, katkılarınızı ve desteğinizi bekliyoruz. Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

YAYIN KURULU

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAR ÇÖZÜM YERİNE SORUN MU OLUŞTURACAK?

Otuz yılı aşkın bir deneyime sahip demokratik kitle örgütü olan Şehir Plancıları Odası; bilime ve demokrasiye olan inancını, ülke ve kamu yararını üstün tutan tavrını, meslek disiplini ve ahlakını korumanın yanında ülke sorunlarına karşı sağlam duruşunu, örgüt sağduyusu ile güçlendirerek yoluna devam etmektedir. Bu sağduyu ile, "Planlama" dergimizin "İzmir Özel" sayısında sizlerle yeniden buluşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Derginin hazırlanmasında Yayın Kurulu'na ve oda örgütlülüğümüze, tüm çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız...

Bilindiği üzere son yıllarda ülkemizde pek çok alanda olduğu gibi, planlama alanında da yeni yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmakta ve önemli değişimler yaşanmaktadır. Hâlihazırda bazı yasal düzenlemeler ise tasarı halindedir ve birtakım çevreler tarafından kamuoyunda tartışılmaktadır. Ancak, tüm bu yeni düzenlemelere rağmen, hala ülkemizde plan türlerinin kademelenmesi, yapımı ve onaması aşamasında yetki karmaşası yaşanmakta, planlama disiplininin çerçevesi ve içeriği eksik kalmaktadır.

Bulduğumuz dönem içinde, üst ölçekli planların yapımı ile ilgili ilk önemli değişiklik, 10.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile olmuştur. Söz konusu kanun uyarınca, büyükşehir belediyelerine iki yıl içerisinde 1/25000 ölçekli nazım imar planlarını yapma veya yaptırma zorunluluğu getirilmiştir. 1/25000 ölçekli nazım imar planlarının yapımının zorunlu olduğu bu yasal süre, geçtiğimiz birkaç ay içerisinde tamamlanmıştır. Dolayısıyla, ülkemiz genelindeki büyükşehir belediyeleri, içinde bulunduğumuz dönemde, 1/25000 ölçekli nazım imar planlarını onama sürecini tamamlama aşamasına gelmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından, üst ölçekli planların yapımı ve onaması ile ilgili ikinci önemli yasal düzenleme de, 04.03.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile olmuştur. Kanun ile il bazında çevre düzeni planlarını yapma ve onama yetkisi büyükşehir belediyelerinde büyükşehir belediyeleri ile il genel meclislerinin; diğer illerde il belediyeleri ile il genel meclislerinin görev ve sorumluluğu kapsamında olmuştur.

Çevre düzeni planlarının yapımı ve onaması konusunda Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı arasında yıllarca devam eden yetki karmaşasından sonra, üst ölçekli planlama alanında yetki sorununun çözülmesi (!) amacıyla yapılan son yasal düzenleme 26.04.2006 tarihli Çevre Kanunu'nda yapılan değişiklik olmuştur. Söz konusu kanun değişikliği ile 1/50000 ve 1/100000 ölçekli, bölge ve havza bazındaki çevre düzeni planlarını yapma ve onama yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilmiştir.

1/50000 ve 1/100000 ölçekli bölge ve havza bazındaki çevre düzeni planlarını yapma ve onama yetkisinin Çevre ve Orman Bakanlığına verilmesi, daha alt ölçeklerdeki çevre düzeni planlarının yapma ve onama yetkisinin il özel idareleri tarafından yapılacağı ve onaylanacağı anlamını taşımaktadır. İçinde bulunduğumuz dönem içerisinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından pek çok il grupları kapsamında çevre düzeni planları ihale yolu ile yaptırılmakta, bazıları onama sürecini tamamlamak üzeredir. Kanunda bölge ve havza tanımı geçmesine rağmen, söz konusu planların sınırlarını il idari sınırları oluşturmaktadır. Bu uygulama, kanunla getirilen bölge ve havza tanımına uymamaktadır. Bunun yanında bazı il özel idareleri de çevre düzeni planlarının yapım çalışmalarına başlamıştır. Birbirinden bağımsız olarak 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu ve Çevre Kanunu ile işleyen üst ölçekli planlama süreçleri, planlamanın kademelenme, yetki ve içerik sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Planlama alanındaki yeni düzenlemeler yanında kamu yönetimi de yeniden yapılandırılmaktadır. Yerel idarelerle ilgili yeni yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesiyle merkez ile yerel idare arasında birbirinden bağımsız yapılan planlama çalışmaları tartışma konusudur. Yeni düzenlemeler incelendiğinde, kamu yönetimindeki bu yeni yapılanmanın da planlamayı yeniden tanımlamayı sağlamada yeterli olmadığı görülmektedir. İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Çevre Kanunu'na eklenen madde ile kurumsal kargaşa ve çatışma daha da yoğunlaşmıştır. Bu da ülkemizde planlamanın yeniden sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Bu gelişmelerin yanında, son dönemde yoğun biçimde hektarlarca alanı kapsayacak nitelikte turizm gelişim bölgeleri ilan edilmektedir. Bu bölgelerin her ölçekteki planlama yetkisinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olması planlamanın parçacı gelişmesine sebep olacak ve zaten oluşturulamayan kademeli yapısını bozacak nitelikte olacaktır.

İzmir ili de ülkemiz genelinde planlama alanında yaşanan güncel gelişmelerle bağlantılı olarak üst ölçekli plan çalışmalarının halihazırda yapıldığı bir kent olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. 5216 sayılı yasa kapsamında 1/25000 ölçekli nazım imar planı, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nce uygun görülmüş ve planlama süreci tamamlanma aşamasına gelmiştir. Bunun yanında Çevre ve Orman Bakanlığı'na Kütahya, Manisa ve İzmir il sınırlarını kapsayan 1/100000 ölçekli çevre düzeni planı

1/25000 ölçekli nazım imar planı çalışmaları başladıktan sonra Çevre ve Orman Bakanlığı'na ihaleye çıkarılmıştır. Söz konusu planın planlama süreci tamamlanma aşamasına gelmiş ve çeşitli toplantılar ile planın sunumu gerçekleştirilerek tartışmaya açılmıştır. Bunun yanında İl Özel İdaresi tarafından da il bazında çevre düzeni planının ihale çalışmalarının yapılacağı duyuları alınmaktadır. Halihazırda, yapılan üst ölçekli planlarla ilgili toplantılar dahilinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'na yapılan planlama çalışmalarının birbiri ile çelişen yanları tespit edilmektedir. Ayrıca önce 1/25000 ölçekli nazım imar planının onaylanması, ardından 1/100000 ölçekli Kütahya-Manisa-İzmir Çevre Düzeni Planı'nın onaylanacak olması, bu arada da İzmir İl Özel İdaresi'nce il çevre düzeni planının yapılacak olması, planlamanın kademeli birlikteliğine uymamaktadır. Bu ortamda planlama alanındaki yetki, ölçek ve içerik tartışması İzmir kentinde olduğu gibi pek çok kentimiz içinde geçerli ve gündemdedir.

3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili uygulama yönetmelikleri doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, sağlıklı çevreler oluşturulması, geleceğe yönelik politika oluşturulması ve katılım sağlanmasındaki yetersizlikleri yanında, planlamanın kurumsallaşması, kademelenmesi, yetki dağılımı ve planlamanın içeriğini oluşturma açısından da yetersizdir. Ne yazık ki, İmar Kanunu'nda planlama ile ilgili konular sınırlı tutulmuştur ve yapı, ruhsatlandırma ve arazi düzenleme ile ilgili mevzuat hükümleri ağırlıktadır.

Kamuoyunda uzun süre tartışılan ve çeşitli önerilerde bulunulan İmar ve Şehircilik Kanunu tasarısının, planlamanın yasalaştırılması ve kurumsallaştırılmasını sağlayarak, son yıllarda yaşanan yetki ve içerik karmaşasını da sona erdirebilecek biçimde düzenlenmesi bir çözüm olarak görünmektedir. Yeni imar yasası, Odamızın da katılımı ile üst ölçekli planların içerik ve yetki karmaşasından kaynaklanacak sorunların çözümlerini de içeren bir düzenleme olmalıdır. Ülkemizde üst ölçekli planların kademelenme, yetki ve içerik sorunlarının çözümü için yasal, kurumsal ve mali düzenlemelerin yapılması bir zorunluluktur. Yeni imar yasası bir an önce yasalaştırılmalıdır.

Hepinize, içten sevgi ve saygılarımızla...

Tmmob Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

Gül Şermin Birol, İzmir-İsancak, Kentsel Çelişkiler Fotoğraf Yarışması, 2006

Funda Altınçekiç Aysel, İzmir-Uurla İskelesi, 2005

Yerel Rantın Global Stratejilere Açılımı: Çeşme Yarımadası

Funda ALTINÇEKİÇ AYSEL* - Levent ÜNVERDİ**

Mekan Kategorisinde Yeni Global Eğilimler

Dünya tarihi, sermayenin “kendi sınırları dışına taşma atağı” olarak okunabilecek, birbirine temel amaçları itibariyle benzeyen iki tür globalleşme süreci yaşadı. Birinci atak 19. yüzyıla denk düşerken, ikincisi 1970’li yılların ortalarında başlayan krizle kendini gösterdi ve 1980’li yılların neo-liberal yaklaşımlarıyla dünya ölçeğinde yaygınlaştı. İçinde bulunduğumuz bu ikinci kuşak globalleşme süreci, özellikle sermayenin sınır dışında iş görme biçimlerindeki yeni stratejileri önümüze sermesi açısından planlama tartışmalarında önemli bir kesit olarak görülmelidir.

Başlangıç olarak şu vurgulanabilir ki, sermayeyi ulus aşırı hareketlere sevk eden mekanizmalar öncelikle içinde bulunulan birikim rejiminin zorunluluklarıyla ilintili olmak durumundadır. Bir başka deyişle, her birikim rejiminin kendine özgü bir istikrar arayışıyla “genişleyerek sürme” eğilimi göstereceği ve genişlemeyi olanaklı kılan pek çok düzenleme mekanizmasına sahip olacağı biliniyor. Öte yandan bilinen bir başka gerçek de şu ki, hiçbir birikim rejimi genişlemeyi sonsuz dek istikrarlı bir biçimde sürdüremeyecektir. Eninde sonunda her model genişleme karşılı bir riskle yani daralma süreçleriyle muhatap olmak zorundadır. Dolayısıyla sermayenin globalleşme eğilimlerine bakıldığında, sözü edilen bu genişleme/daralma geriliminde ulus aşırı genişlemenin bir tür stratejik önemi olduğu ve bu türden hareketlerin yöneldiği sınır dışı alanların da belirli biçimlerde düzenleme kapsamına

alınacağı söylenebilir. Etki çapı ve ölçeği her birikim rejimi döneminde değişmekle birlikte genel anlamda birikim rejiminin çatısı altında gelişen işbölümünde yer alan tüm toplumsal formasyonların bu düzenleme/müdahale biçimlerine muhatap olacağı açıktır.

Son dönem globalleşme sürecinin işaret ettiği ve planlama alanını yakından ilgilendiren en temel olgu, geliştirilen düzenlemelerin oldukça radikal öneriler eşliğinde mekan kategorilerine yönelmiş olması ile global talebin yerel olana yönelik müdahalelerinin gücü ve onu dönüştürme kapasitesindeki hızına ilişkindir. Bir başka biçimde ifade edilirse, son dönem global süreçler, geçmiş deneyimlerden farklı olarak yerel mekansal organizasyon yapısını hem ilk kez bu denli global piyasa mekanizmalarına açmakta, hem de global sermayenin yerel iktidar aygıtlarıyla birlikte hareket etme yeteneğinde ciddi bir artış gözlenmektedir. Bu iki temel farklılığın öncelikle planlama aygıtında bir yarımla yaratmış olması hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü planlama sahip olduğu teknik/hukuki statüsü dolayısıyla gelişen pek çok talebi olumlu yanıtlayamaz durumdayken ya da yanıtlamak için belirli bir bürokratik inceleme/denetleme sürecine ihtiyaç gösterirken, söz konusu talepler şu anda ya hayata geçmiş durumdadır, ya da geçme aşamasındadır. Planlamaya bir verili durumu teknik bir belge olarak düzenleme işlevinden başka bir rol biçmeyen bu türden mekanizmalar, global işbölümü içinde yerel bir aygıt olarak işbölümüne katılan planlamanın da yeniden yapılanma süreçlerine dahil edilmiş olduğunu gösterir.

*Yrd. Doç. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

**Öğr. Gör. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

PLANLAMA
2006/3

Yerelin yerele rakip kılındığı bu yeni global piyasa ağları içinde, yerelin global olana karşılaştırmalı bir üstünlük olarak sunabileceği öncelikli kaynak kuşkusuz doğanın sunduğu hazır kapasite ve potansiyeller olarak şekillenecekti.

PLANLAMA
2006/3

Karar Mekanizmalarında Yeniden Yapılanma

1980 sonrasında uygulamaya koyulan global liberalizasyon paketi gereğince dünyadaki yerel unsurların pek çoğunda özellikle hukuki ve bürokratik işleyiş mekanizmalarında köklü değişiklikler gerçekleştirildi. Yereli yeniden düzenleyen bu değişiklikler, global ölçekte her anlamda artan hıza ve hareket yeteneğine koşut olacak ve buna uyumlanacak bir yerel oluşturmayı amaçlıyordu. Global ölçekte yeniden düzenlenen işbölümü kapsamında üretken sermayenin giderek küçülme eğilimi göstermesi ve para piyasalarında gelişen enstrümanlar yoluyla finans sermayesinin yükselişi, bilginin ve her türden sermayenin dolaşım hızındaki artış ve yeni teknolojiler vasıtasıyla sermayenin mekansal sürtünmeleri daha kolaylıkla aşma eğilimi göstermesi, giderek yükselen rekabet ilişkileri ile keskinleşen “globalleşmenin dışında tutulma korkusu” gibi faktörler, global işbölümü içinde yer alan tüm yerel unsurlar üzerinde global olana uyumlanma istek ve baskısını arttırma yönünde çalıştı. Dolayısıyla tüm bu değişimler bağlamında yerelde yeniden yapılanma süreçleri işlemeye ve toplumsal formasyonların mevcut organizasyon biçimleri değişmeye başladı.

Yerelin global karşısında kendini ifade etme ve onunla uyumlanma kapasitesini yeniden tarif eden bu değişimler, yereller arası işbölümünde var olan rekabet olgusunu da şiddetlendirdi. Yerelin yerele rakip kılındığı bu yeni global piyasa ağları içinde, yerelin global olana karşılaştırmalı bir üstünlük olarak sunabileceği öncelikli kaynak kuşkusuz doğanın sunduğu hazır kapasite ve potansiyeller olarak şekillenecekti. Doğanın ve toplumun üretmiş olduğu değer ve kaynakların ne türden bir global talep tarafından örgütlenebileceği ise başlangıçta açıklıkla şekillenmemiş olmakla birlikte zaman içinde belirginleşti. Bunlardan kuşkusuz en acili, globalleşen dünyada bazı coğrafyalarda tükenmiş/tüketilmiş bulunan bazı yerel kapasitelerin/potansiyellerin telafi edilmesi rolünü üstlenmekti. İkinci ya da üçüncü sırada gelen rol ise, bazı coğrafyalarda geliştirilmesi uygun bulunmayan işlev ve fonksiyonları yerelin kendinde barındırması olarak şekillendi. Her iki durumda da en temel global ihtiyaç kategorisi olarak mekan olgusu karşımıza gelmektedir ki, bu

da yeni dünya düzeninin gelecekte sergileyeceği tutuma dair pek çok olasılığa işaret eder.

Global olanın mekansal taleplerinin bu türden çerçevesini çizmekle, yerel olanda oluşan direnç mekanizmaları da kısmen anlaşılır hale gelir. Bir yandan doğa ve topluma dair her türden kaynak potansiyelinin korunması ve sürdürülebilir biçimde tüketilmesi yönünde oluşan yeni uluslararası eğilimler, bir yandan da yerel ölçeklerde geçmişten gelen ve özellikle kalkınma paradigmalarından beslenerek yerleşmiş bulunan kaynakların optimal kullanımı bilgisi ve geleneği yeni global taleplerle derinden çelişmektedir. Yerelin refleksif bir biçimde direniş göstermesinin neredeyse kaçınılmaz olduğu bugünkü talepler dizinine yanıt verecek biçimde tüm yerleşik mekanizmaların bugünden yarına değişimi kuşkusuz hem olanaklı değildir, hem de gerekliliği üzerinde toplumsal bir mutabakatın sağlanması koşulu hala geçerliliğini korumaktadır. O halde denilebilir ki, yerelde iş gören yerleşik mekanizmaların direnci ile global olanın talepleri arasında genel anlamda var olan bu türden bir uzlaşmazlık ilişkisi kaçınılmazdır ve sürecin diyalektik bir bileşeni olarak okunmalıdır.

Yukarıda aktarılan sürecin bir başka bileşeni olarak görülebilecek değişim, yine yerelin kendisinde gerçekleşir. Karar mekanizmaları açısından bakıldığında, global paketin kabulü yoluyla pek çok alanda global işbölümü içinde yer almaya yönelik bir işbirliği kabulü yapılmıştır. Global taleplerin pek çoğu bu işbirliği paketinin içinde yer almaktadır ve yerel, hem global paketi uygulamaya koyarak, hem de pakete ilişkin direniş kapasitesini sergileyerek global hiyerarşik yapılanma kapsamında kendine belirli bir pozisyon belirleyecektir. Bu noktada karar mekanizmaları açısından yaygın olarak izlenen tutum, karar süreçlerinin tekno-bürokratik mekanizmalar üzerinden yeniden yapılandırılması ve yerelin merkezine çekilmesi olarak şekillenir. İktidar yapılarının bu türden bir tekno-bürokratik yapılanmaya gitmesi kuşkusuz, hem global talepleri siyasal alandan uzaklaştırıp bürokratik bir işleyiş ağına sokmak, hem de mekansal olanı toplumsal olandan yalıtıp tekniğe dönüştürmek anlamında iş görmekte ve yereldeki karar süreçlerine bu yolla hız kazandırmaktadır.

Planlama Otoritesi Olarak Merkez ve Özel Statülü Plan Bölgeleri

Özellikle 2000’li yıllarla başlayan ve bir karar mekanizması olmak anlamında merkezi otoriteyi güçlendiren süreçte, planlamanın işleyiş biçiminde de önemli değişimler gözlenir. 1980’li yılların yetkiyi kısmen de olsa yerel ile paylaşan geleneği, 2000’li yılların merkezi otoriteyi bazı planlama alanları ve kararlarında güçlendiren yaklaşımıyla yeni bir boyut kazanır. Bir başka deyişle, planın bir toplumsal/siyasal mutabakat metni olarak görülmesi olasılığı, yerini bir teknik/bürokratik belge olma niteliğine daha fazla bırakır hale gelir. Söz konusu bu değişim kapsamında hukuki zeminde tanımlanmış bazı stratejik alanlar ve plan yaklaşımlarına yönelik yapılan çalışmalarla kendine özgü işlerliği, denetim aygıtları ve uygulama araçları olan özel statülü bölgeler tanımlanır. Bu tür bölgelere gelecek olan işlevler, genellikle ya global yatırımlar ya da ülkesel ölçeği ilgilendirecek çapta büyük projelerdir. Her türden yerel karar mekanizmasının, hatta bazı durumlarda merkezin ilgili kurumlarının karar mekanizmalarının üzerinde iş gören yetkilendirme biçimleri yoluyla, bu tür bölgelerdeki uygulamalar mekansal/toplumsal/siyasal alanlardaki sürtünmelere takılmadan hızla hayata geçme olanağı kazanır.

Bir Merkez Stratejisi Olarak Turizm

Son dönemde ülke coğrafyasında gündeme gelen global projeler ve bunlar üzerinde süregelen tartışmalara bakıldığında, geliştirilen önerilerin pek çoğunun yukarıda özetlenmeye çalışılan karar süreçleriyle ilişkili oldukları görülür. Kıyı Yasası, Turizmi Teşvik Kanunu, Maden Kanunu, Orman Kanunu ve Yabancılar Toprak Satışı Kanunu gibi hukuki düzenlemeler eşliğinde hayata geçen projelere bakıldığında bunların kıyılar ve “port”lar, hazine arazisi satışları ve tahsisler, yabancılar sunulan mülk edinme olanakları gibi farklı içerikte paketlerden oluştuğu ancak benzer karar süreçlerinden geçerek gündeme taşındıkları söylenebilir.

Bu çalışma da, söz konusu projelerden biri olan “Turizm Kentleri” üzerine odaklanmakta ve yerel ile global olanın mekana bağlı talepleri arasındaki uzlaşmazlık ilişkisini, karar verici mekanizmaların stratejilerini ve tüm bu ağ içinde mekânın

dönüşme biçimlerini anlamaya çalışmaktadır. Örnek olarak alınan alan Çeşme Yarımadası ve örnek oluşturan proje “Çeşme Turizm Kenti Projesi”dir.

“Turizm Kentleri” projesi, Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisine olanak tanıyan yönetmelik değişikliği ile gündeme çıkan bir merkez stratejisi olarak tanımlanabilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Türk turizminin 17 yıllık geleceğinin planlandığı “Türkiye Turizm Stratejisi-2023” başlıklı raporda, Turizm Kentleri yaklaşımının ayrıntıları yer alıyor. Bakanlık tarafından yaklaşık 90 milyar dolarlık bir yatırım tahmini yapılan 6 Turizm Kenti, Türkiye coğrafyasına şu şekilde dağılmaktadır:

Öncelikli Turizm Kentleri

ANTALYA KUZEY TURİZM KENTİ: Proje alanı 35 bin hektar. İçerdiği işlevler: Temalı parklar, alışveriş merkezleri, otomobil sporları, botanik bahçeleri, oteller, üniversite düzeyinde eğitim merkezleri, film stüdyoları, sağlık merkezleri.

ÇEŞME PAŞALIMANI TURİZM KENTİ: Proje alanı 11 bin 700 hektar. İçerdiği işlevler: Termal turizm, alışveriş merkezleri, kongre turizmi, spor, eğitim.

MUĞLA DALAMAN TURİZM KENTİ: 30 bin hektar. İçerdiği işlevler: (Dalaman Havaalanı projesi içinde) Yat, golf, sağlık ve termal turizmi, doğa parkları, hobi bahçeleri.

AYDIN DİDİM TURİZM KENTİ: Proje alanı 12 bin hektar. İçerdiği işlevler: Yat, spor, kültür ve gençlik turizmi, temalı parklar.

ANTALYA MANAVGAT OYMAPINAR TURİZM KENTİ: Proje alanı 70 bin hektar. İçerdiği işlevler: Golf, eko turizm, motor ve su sporları.

MERSİN TARSUS TURİZM KENTİ: Proje alanı 712 hektar. İçerdiği işlevler: Kırsal ve golf turizmi, kuş gözlemciliği, butik oteller, inanç turizmi.

Tahsis Uygulamasının Öncelikli Seçimleri

Türkiye’de 1983 yılında başlayan tahsis uygulamaları kapsamında bugüne dek 24 kez tahsis

“Turizm Kentleri” projesi, Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisine olanak tanıyan yönetmelik değişikliği ile gündeme çıkan bir merkez stratejisi olarak tanımlanabilir.

PLANLAMA
2006/3

yapılmıştır, ancak son dönem Turizm Kentleri projesi kapsamında gerçekleştirilen tahsislerin geçmişte uygulanan örneklerden oldukça önemli farkları bulunur. Bu farklılıklar tahsislerin ölçek, kapsam ve yaklaşımına ilişkindir ve önemli planlama meselelerine işaret etmektedir. Son dönem tahsislere ilişkin bazı temel tespitler aşağıda özetlenmiştir.

Süresi en uzun

Bu tahsis süreciyle tarihi, kültürel ve doğal değerleri kapsayan kamu taşınmazlarının, yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere süre sonunda tekrar uzatılmak üzere 75 yıl gibi çok uzun sürelerle tahsisi öngörülmekte ve ayrıca yatırımcılara devir hakkı tanınmaktadır. Öngörülen bu süreye bakıldığında, tahsisler yoluyla yaratılacak kaynağın en temel kısmının ilk etapta beklediğini ve yatırımların sonuçlarına bağlı kaynak yaratımının uzun süreçlerde geri dönüşecek bir biçimde kurulduğunu söylemek olanaklıdır.

Ölçeği en büyük

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nda yapılan değişikliklerle olanaklı hale gelen ve tek tek yerlerin yerine, bir bölge ya da alanın tümünün bir kişi ya da firmaya tahsis edilmesine olanak sağlayan uygulamaya göre, özel sektöre devrolacak kamu arazisi miktarı yaklaşık 75 bin hektardır.

Kapsamı en geniş

Bu büyüklükte bir tahsis projesi 1983 yılından beri gerçekleşen tahsis uygulamalarının hem en büyüğüdür, hem de tarımsal niteliği korunacak alanlar, orman alanları, ağaçlandırılacak alanlar, sit ve kıyı alanları gibi değerleri içermesi dolayısıyla kapsamı en geniş tutulmuş olanıdır. Bu açıdan bakıldığında yasalarla güvence ve koruma altına alınmış olan ve belirli kurumlarca denetlenen bu nitelikte alanların içerdiği hukuki statülerin nasıl yorumlanacağı meselesi planlama alanında ciddi bir soru işareti olmak durumundadır.

Tahsis ölçeği yatırımcı ölçeğinde belirleyici

Uygulanan tahsis ölçeğinin büyüklüğü, tahsise konu alanlar için başvuracak firma ölçeğinde de belirleyicidir. Dolayısıyla bazı tahsislere ancak konsorsiyumlar kurarak girmek olanaklıdır. Çeşme Turizm Kenti için Bakanlığın internet sitesinde ilan edilen yatırım maliyeti 12 Milyar

YTL., yani yaklaşık 9 Milyon ABD Dolarıdır. Bu yatırım maliyetini hiçbir yerli girişimcinin karşılayamayacağı dolayısıyla tahsislerin yabancı sermaye odaklı gerçekleşeceği açıktır. Bu tür bir tutumun özel statülü, yerli olana kapalı, yabancı odaklı yerleşme/yatırım merkezleri yaratma riski taşıma olasılıkları ve bunun sosyolojik/toplumsal ayrışma düzeyi üzerindeki etkileri meselesi düşünülmek zorundadır.

Yaklaşım, kıyı ve yatak sayısı odaklı

Turizm stratejisi kapsamında, Türkiye’de 2015 için kurgulanan toplam yatak sayısının 200 bin civarında gerçekleşeceği ve bunu yaklaşık 100 bininin de Turizm Kentlerince karşılanmış olacağı öngörüsü yapılmaktadır. Bu tutum, İspanya modeli olarak da adlandırılan ve kıyıların kullanımını temel alan türde bir turizm politikasının izleneceğini düşündürmektedir. Son dönem gelişen ve toplam yatak sayısına indirgenemeyecek denli stratejik araçlarla biçimlendirilen çeşitlenmiş turizm yaklaşımlarının genel turizm politikalarında öncelikli bir seçim olması yönündeki değerlendirmeleri burada yeniden hatırlatmakta yarar bulunuyor.

Plan dışı alanlar tahsis kapsamında

Söz konusu tahsis uygulamalarında, imar planı olmayan yerler de kapsam içine alınmış durumdadır. Plan bir gelişme stratejisi olarak okunduğunda, planı olmayan yörelerin yatırım ve yapılaşma süreçlerine açılmış olmasının yaratacağı etkilerin hesaplanamaz sonuçlarının neler olacağı ve nasıl telafi edileceği meselesi önem kazanmaya başlıyor. Bundan daha önemlisi, geçmiş plan deneyimlerinde yapılaşma süreçlerine açılması uygun bulunmayarak, yıllarca oldukça çatışmalı süreçlerle ve pek çok kurumun/aktörün işbirliği yapmasıyla koruma altına alınabilmiş nitelikli alanların, bu alanları koruma yükümlülüğü getiren aynı merkezin organlarınca şimdi yapılaşma/yatırım süreçlerine açılmış olması gerçeğinin yaratacağı etkiler ve beklentilerdir.

Stratejinin diğer bileşenleri

Genel çerçevesi burada özetlenen yeni tahsis sürecinin değerlendirmesi kuşkusuz sadece Turizm Kentleri ile sınırlı tutulamaz. Çünkü bu tahsis uygulamaları kendisiyle birlikte farklı alanlarda eşzamanlı olarak işleyen pek çok projeye birlikte, stratejik bir seçme anlamı taşımaktadır. Bu proje

bileşenlerinden bir diğeri, kıyıların yeni kullanım biçimi olarak gündeme gelen kruvaziyer limanlar, havalimanları ve “port”lar olarak görülebilir. Global ağlara bağlanmada önemli bir araç olarak iş gören ulaşım ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan bu projeler kapsamında, 10 yeni kruvaziyer limanın (Samandağ, Antalya, Kuşadası, Çeşme, Çanakkale, İstanbul Galata, İstanbul Haydarpaşa, İstanbul Ataköy, Samsun ve Trabzon), 10 yeni havalimanının (Edirne, Çanakkale, Kütahya, Bursa, Didim, Marmaris, Kaş, Manavgat, Anamur ve Hatay) ve yaklaşık 64 yeni yat limanının yapılması planlanıyor.

Tüm bu yatırım projeleri bir bütün olarak düşünüldüğünde, ülke mekansal coğrafyasında gerçekleştirilecek dönüşüm süreçlerinin mekaniği de netleşiyor. Global süreçlere eklemlenme çıkışlı bu stratejinin içinde iş görecektir bir planlama aygıtının kalkınmacı ve ulusalcı bir paradigma üzerinden yapılmış yasal, bürokratik, etik ve kamusal çerçevesinin global olana uyumlandırılacak biçimde nasıl dönüştürüleceği ve planlama alanında bu dönüşüme ne yönde direnç oluşacağı da ayrı bir soru olarak önümüzde duruyor.

Çeşme Turizm Kenti Projesi

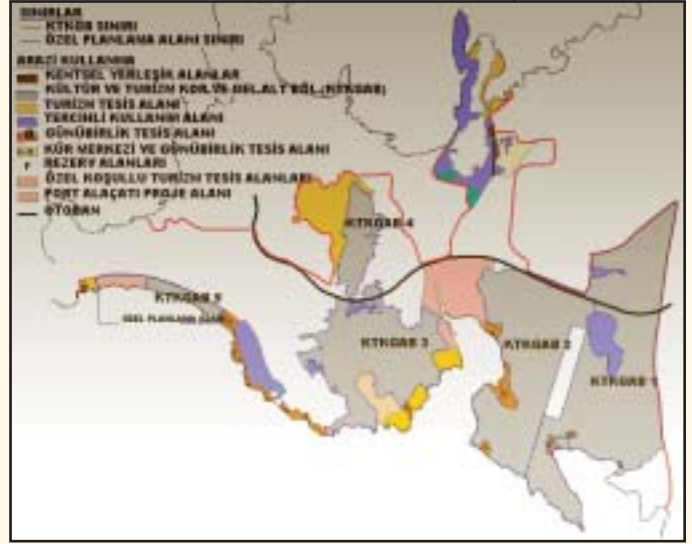
Projenin Kapsamı

Turizm Kentleri projesinin ilk tahsisi Çeşme’dir ve tahsis projeleri arasında en büyük tahsis alanına sahiptir.

Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri, Çeşme ve Alaçatı Belediyeleri ile mücavir alan sınırları içindedir. Projenin planlama alanı olan 10200 hektar, bu proje kapsamında 5 alt bölgeye ayrılmış ve her bir parça Kültür Turizm Koruma ve Geliştirme Alt Bölgesi olarak (KTKGAB) tanımlanmıştır. Alan ağırlıklı kamu mülkiyetinde olmasına karşın, bazı bölgelerde özel mülkiyete konu alanlar da plan kapsamına girmiştir. (Bkz. Şema 1)

Diğer Planlarla İlişkiler

Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı planı kapsamında, 28.03.2000 onay tarihli Alaçatı Çevre Düzeni Planı ve 13.11.2002 onay tarihli Çeşme Çevre Düzeni planları vardır. Ayrıca alanın Alaçatı bölgesine ilişkin olarak onaylı 2 adet 1/5000 ölçekli plana ilaveten farklı ölçek ve kademelerde gerçekleştirilmiş koruma, revizyon ve uygulama

Şema 1. Çeşme - Alaçatı - Paşalimanı KTKGB 1/25 000 Çevre Düzeni Planı

planları da bulunur. Dolayısıyla Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Çevre Düzeni plan raporunda mevcut alt ölçekli planlarda gerçekleştirilecek revizyonlara vurgu yapılmaktadır.

Arazi Kullanım Kararları

Plan, KTKGAB alanlarına yönelik olarak kesinleşmiş arazi kullanım kararları getirmemiş, bunun yerine belirli kısıtlar oluşturarak özel sektörün katılımı ile bazı kararların alt ölçekli planlarda oluşturulması türünde bir esneklik benimsemiştir. Çevre Düzeni Planı açıklama raporuna göre, planın genel arazi kullanım değerleri şu şekildedir: (Bkz. Tablo 1)

Yapı Yoğunluğu

Planın içerdiği bu temel fonksiyonların yapılaşma değerlerine bakıldığında, KTKGAB’ların her birine toplam alanının %10’u oranında inşaat alanı önerildiği ve bunun da tüm KTKGAB’lar toplamında 510 hektarlık bir inşaat alanına karşılık geldiği görülür (Bkz. Grafik 1).

Plan Nüfusu

Planın nüfus değerleri, tahsise konu kamu ve özel mülkiyetteki alanlar kapsamında ve yaratılan toplam yatak kapasitesi üzerinden hesaplanmış ve 70 bin yatak kapasitesinin 35 bin kişilik bir istihdam yaratacağı öngörüsü geliştirilmiştir. Bu nüfusun %25’inin dışarıda ikamet edeceği ve dolayısıyla Çeşme’ye düşecek ilave nüfus yükü-

nün 29025 kişi olacağı, mevcut planlarda bunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Çeşme'nin 2000 yılı merkez nüfusunun 25257 olduğu düşünülürse, bu sayı oldukça ciddi bir ek yükün geleceğine işaret edecektir.

Alanın Koruma Değerleri

Plan alanında daha önce ilan edilmiş olan doğal ve arkeolojik sit kategorileri yer alır. Bölgedeki doğal sit kategorilerine ağırlıkla vurgu yapılan plan raporunda, bu sit türünün Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Çevre Düzeni Planı'nın öngördüğü nitelikli

Tablo 1. ÇDP Arazi Kullanım Dağılımı

ARAZİ KULLANIŞ	ha	%
Turistik Tesis Alanı	665	6,4
Tercihli Kullanım	450	4,3
KTGAB	5107	49,4
Özel Koşullu Turistik tesis Alanı	83	0,8
Alaçatı Port	395	3,6
Günübirlik	225	2,2
Yerleşim Alanı	20	1,6
Havaalanı	160	1,1
Rezerv Alan	105	1
Ara Toplam 1	7210	70,4
Tarım Alanı	1710	16,4
Ağaçlandırılacak Alan	165	1,6
Orman Alanı	670	6,4
Makilik Fundalık	115	1,1
Mesire Alanı	170	1,5
Rekreasyon Alanı	180	1,7
Spor Alanı	35	0,3
Mezarlık	30	0,3
Jeolojik Sakıncalı Alan	35	0,3
Ara Toplam 2	3110	29,6
Genel Toplam	10320	100

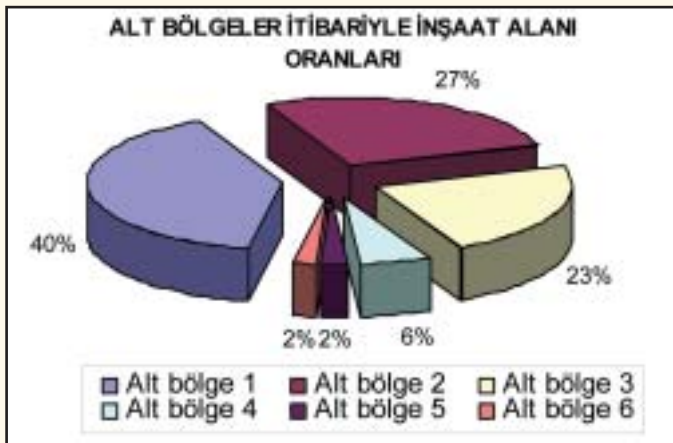
tesislerin oluşumunda ve kopuk durumdaki turizm parsellerinin bir araya getirilebilmesinde sorun yarattığı gerekçesiyle yeni bir irdeleme konusu olduğuna işaret edilmektedir.

Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Çevre Düzeni Planı'na ilişkin bu kısa özet, bugünü kesit olarak okuyucuya yarımada oluşum sürecine dair kuşkusuz çok şey söylüyor olmalı. Ancak yine de planlama öyküsünü tamamlamak açısından hala önemli bir eksik var: Geçmiş deneyimlere ya da başka biçimde söylenirse, geçmişte oluşan belirli durumlara verilen belirli yanıtlara bakılmaksızın bu öykü tamamlanamıyor. Dolayısıyla denilebilir ki, bugünü kavrayabilmek için yarımada yakın geçmişte yaşanan planlama deneyimlerinin içinden oluşturulacak kısa bir seçkiye ihtiyaç var.*

“Yarımada”da Rantın Yerel Organizasyonu

Planlama otoritelerinin hedefleri açısından:

Çeşme Yarımadası'nda Turizm Kenti kararından önce üretilmiş bulunan planlama çalışmaları iki grupta incelendiğinde, merkezin sorumlu olduğu üst ölçekli plan kademelerinin her birinde temel arazi kullanım deseninin turizm odaklı olmasına karşın, yerelin sorumluluk alanında üretilen alt ölçekli planlarda bunun sürekli revize edilerek ikincil konuta dönüştürüldüğü izlenebilir. Bu temel yaklaşım farkına karşın, ister merkezi ister yerel ölçekte üretilmiş olsun, planların yaklaşımındaki temel çatışma, yerel rantın hangi ölçekte tüketileceğine dairdir ve bu açıdan bakıldığında seçimler ulusal/yerel coğrafyanın sınırlarını hala aşmamaktadır. Çeşme Turizm Kenti kararı, merkezin bu konudaki stratejisinde önemli bir değişime işaret eder. Yerel rant bu yaklaşım altında oldukça kesin bir biçimde global piyasalara açılmakta, dahası yerel ölçekli talepleri ifade eden alt ölçekli planların da bu karar doğrultusunda revizyonu beklenmektedir. (Bkz.Şema2)

Grafik 1. Alt Bölgeler İtibarıyla İnşaat Alanları Dağılımı

* Yarımada yaşanan planlama deneyiminin daha kapsamlı değerlendirmeleri için bkz. Altınçekiç Funda, (editör), v.d., (2003): Çeşme Yarımadası Kentsel Risk Değerlendirmesi, DEÜ, Mimarlık Fakültesi Yayını, Yayın no: MİM F-YK-03-03. ve Altınçekiç Funda, Ünverdi Levent (2005): Mülkiyet İlişkileri Temelinde Kentsel Risk, “8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu”, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar, İTÜ, 7-9 Kasım 2005, İstanbul.

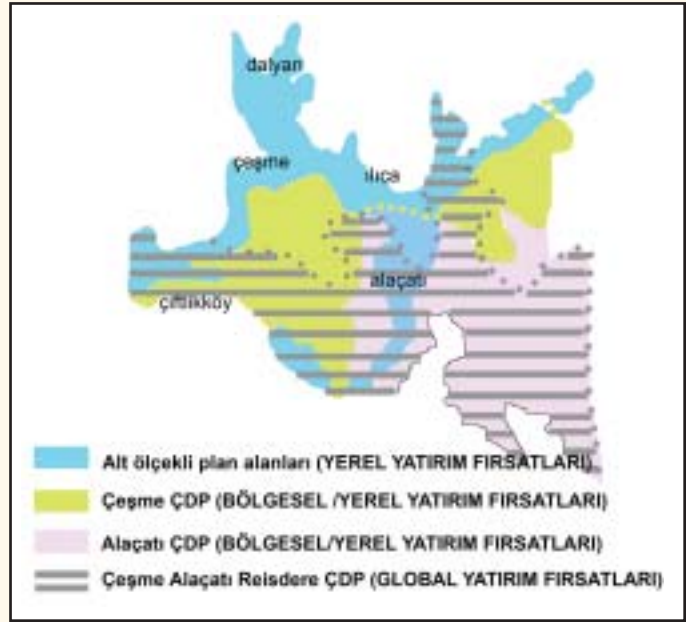
1980-2001 yılları arasındaki kesitte planlarda revizyon yapma pratiği açısından bakıldığında yarımada'daki toplam revizyon alanlarının yarısını kendinde barındıran Alaçatı bölgesi ve Çeşme planlarının, üretilen yeni ÇDP kapsamında yeniden ancak farklı nitelikte revizyon süreçlerine konu olacağı görülmüyor. Planların bu kez yerel ile global olan talepler arasındaki dengeyi kurmak gibi bir zorunluluk altında kalarak, başlı başına bir planlama sorunsalına işaret eden gelişmeleri revizyon adıyla tanımlanan düzenlemeler eşliğinde nasıl çözebileceği ise, önemli bir soru olarak geleceğin gündeminde duruyor. (Mevcut planların bugünkü veriler eşliğinde bile kolektif kullanım alanları yaratmakta yetersiz kaldığı gerçeği bir an için saklı kalmak koşuluyla kuşkusuz). (Bkz. Şema 3)

Koruma altındaki değerler açısından:

Çeşme Yarımadası'nın özellikle doğal sit kararları ile planlama gündemine çıkan çarpıcı bir öyküsü bulunuyor. Alanın doğal karakterinin korunma değerine ilişkin olarak geliştirilen Koruma Kurulu kararlarının birbiri ile sürekli çelişen yapılanması ve özel mülk sahiplerinin açtığı davalar dolayısıyla doğal sit kategorilerinin parsel parçalanarak erozyona uğraması durumu, plancılarının pek de yabancı olmadığı bir gerçeklik olarak görülebilir.

Ancak planlama açısından yarımada öyküsünde tüm bunlardan çok daha kritik olarak karşımıza gelen şey şudur: Bölgede var olan büyük ölçekli kentsel rant, sürekli yüzer gezer bir hal altında tutularak, hem planlı hem plansız alanlarda yeni risk - fırsat - kazanç döngüleri ayakta tutulmakta ve planlama eylemi bir tür revizyon ve ilave planlar dizisine indirgenmektedir. Yukarıda verilen ve plan türlerinin yarımada'daki dağılımını gösteren şema ile planların yerel/global kimliğinin aktarıldığı şema birlikte değerlendirildiğinde, merkez ve yerel arasında gelişen bir iktidar geometrisi kapsamında şekillenen bu rant paylaşım stratejisi daha da açıklık kazanır.

Merkezin tariflediği hukuki statüler gereğince ve çelişkili kararlarla da olsa koruma kapsamına alınmış olan ve yerel aktörler tarafından şu ya da bu düzeyde rant temelli olarak aşındırılan doğal değerlerin bugün karşımıza getirdiği tablo, çarpıcı bir gerçeğe daha işaret eder. Farklı tarihlerde alınmış sit kararlarını gösteren şemaya bakıldığında,

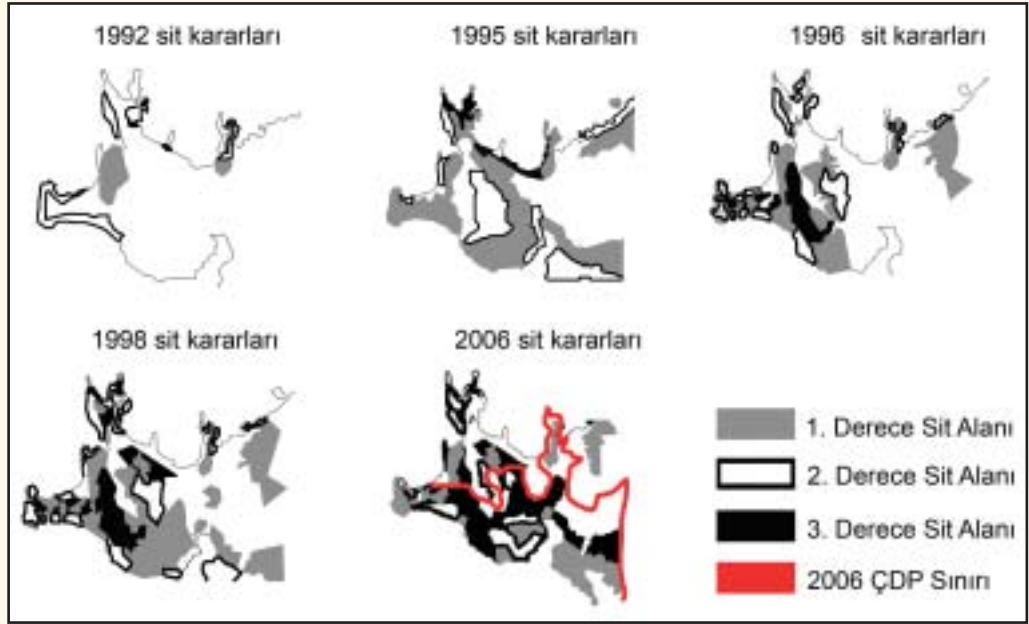
Şema 2. Planların Stratejik Hedefleri

Şema 3. Plan Türlerinin Mekansal Dağılımı

15 yıl içinde 1. derece doğal sit kategorilerinin alansal olarak giderek küçüldüğü, buna karşılık 3. derece kategoride önemli bir artış olduğu görülür. Özellikle 2006'da yeniden gözden geçirilen sit kararları şemasında bu değişim açıklıkla izlenebilmektedir. (Bkz. Şema 4, Şema 5)

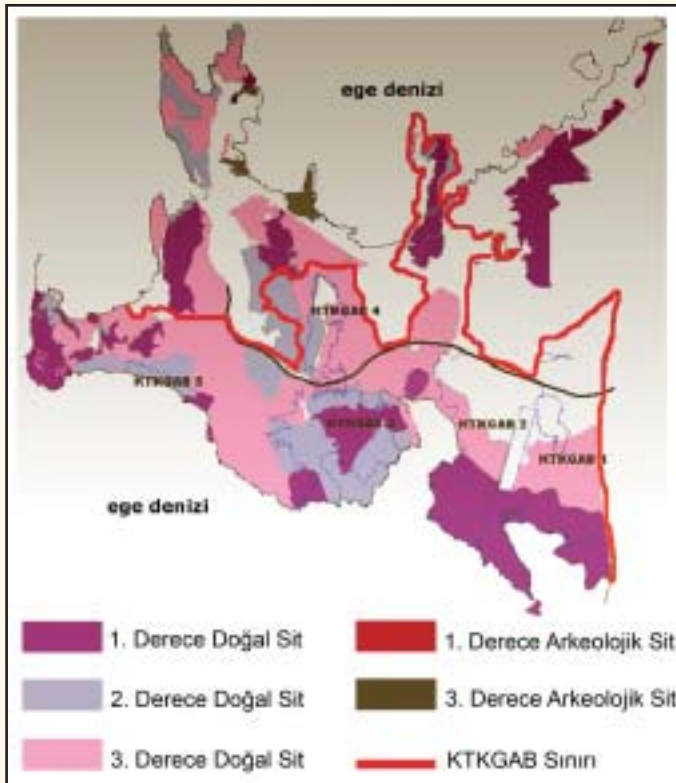
Sit derecelerindeki bu erozyona rağmen, 2006 ÇDP sınırı kapsamında 2006 sit değerlerine bakıldığında; plan alanının yaklaşık olarak %22'sinin Doğal 1, %19'unun Doğal 2 ve %39'unun Doğal

Şema 4. Dönemler İtibariyle Sit Kararlarındaki Değişim

3 sit kategorilerini içerdiği, planın KTKGAB olarak adlandırdığı plan bölgeleri içinde birinci bölgenin %30'unun Doğal 1 ve 3, ikinci bölgenin %50'sinin Doğal 1 ve 3, üçüncü bölgenin tamamı-

nın Doğal 1, 2 ve 3, dördüncü bölgenin tamamının Doğal 2 ve 3, beşinci bölgenin tamamının Doğal 1 ve 2 derecelerindeki kategorilere tekabül ettiği vurgulanabilir.

Şema 5. 2006 Sit Dereceleri

Geçmişte tüm taraflar arasında oldukça önemli çatışmalara konu olan, yerel ve merkezi rant mekanizmaları açısından erişilemezliğini kısmen de olsa hala koruyabilmiş bulunan ve geliştirilen her türlü düzenlemeye karşın doğal karakteri üzerinde taşıdığı değer yok sayılmadığı bu bölgenin, global stratejiler eşliğinde dönüştürülme sürecine şahit olmak, kuşkusuz biz planlılara üzerinde yeniden ve ciddiyle düşünmemiz gereken pek çok alan açacak.

Kıyı oryantasyonlu mekanizmaların kontrolü açısından:

Kıyı kuşkusuz yarımada'daki tüm süreçlerde en belirleyici etkenlerden biridir. Bölgede iş gören rant temelli tüm mekanizmalar öncelikle kıyı üzerine odaklanır.

Yarımada'daki alt ölçekli planların tarihsel yayılım şemasına bakıldığında, kıyıların çok önemli bir kısmının yapılaştığı ve Çeşme liman çevresi ve Reisdere'nin bir kısmı hariç bu yapı stoğunun neredeyse tamamının ikincil konut ağırlıklı olduğu görülür. Yerel sermaye gruplarınca şekillendirilen bu türden bir kullanım desenine 2006

ÇDP'sinin müdahalesi, hem güney kıyılarının turizme dönüştürülmesi yönünde olmuş hem de planın kıyı boyunca öngördüğü fonksiyonlar gereğince kullanıcı profili değiştirilmiştir. (Bkz. Şema 6)

2006 planının hedef çerçevesi açısından bakıldığında, yarımada'nın güney kıyıları'nın global ihtiyaçlara yönelik fonksiyonlarla tarif edilmesiyle öncelenmiş bir ödeme kapasitesi bağlamında bir eşik değeri belirlenmiş olmalıdır. Bu anlamda bakıldığında, bu kapasitenin sadece fiziksel olmayan ve en az onun kadar önem taşıyan sosyal yüzü gereğince yarımada'da birbirine görece bir kuzey/güney farklılaşması yaratılmış olduğu söylenebilir.

Plana kıyımın kullanımına yönelik yaklaşımını kavramak açısından KTKGAB'lar kapsamında tariflediği işlevlere bakmakta yarar vardır. Plan raporuna göre, 1 ve 2 numaralı bölgelerin turizm, golf, sörfçülük; 3 numaralı bölgenin golf, günübirlik, turizm konaklama; 4 numaralı bölgenin termal köy, kür merkezi, sağlık güzellik merkezleri, gastronomi alanları, golf, 3. yaş rehabilitasyon-bakım merkezleri, termal otel ve turizm konaklama tesisleri; 5 numaralı bölgenin turizm konaklama tesisi, gastronomi alanları, sağlık güzellik merkezi, termal tatil merkezi, kür tedavi merkezi, günübirlik, butik tatil villaları biçiminde geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu türden ve benzer spesifik kullanımların plan sınırı içinde kalan yaklaşık 40 km. boyundaki bir sahil olgusunun varlık değerine basarak bölgede yer seçeceği ve önlerinde yer alan kıyıya yönelik düzenlemelerinde bu olguya gönderme yapacak bir tasarımsal denetim alanı oluşturacakları açıktır. Bu tutumun yarımada'da yer alan kuzey/güney farklılaşmasını daha da derinleştirme olasılığını da bu noktada hatırdta tutmak gerekir. (Bkz.Şema 7)

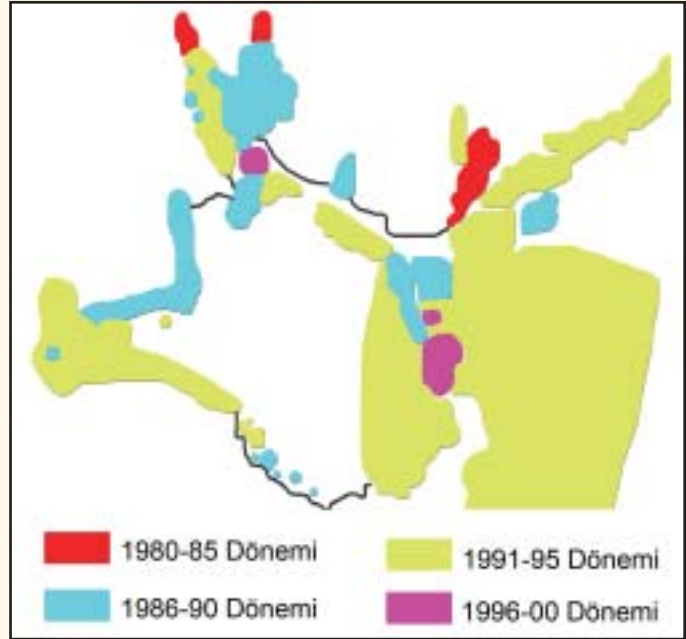
Altı Çizilebilecek Bir Kaç Nokta Üzerine

2006 planının geliştirdiği ve yerel rantı global hedeflere uyumlandırarak yeniden düzenlemeyi amaçlayan bu türden bir strateji bağlamında üzerinde düşünülmesi gereken birkaç temel meseleye işaret edilerek bu yazı bitirilebilir.

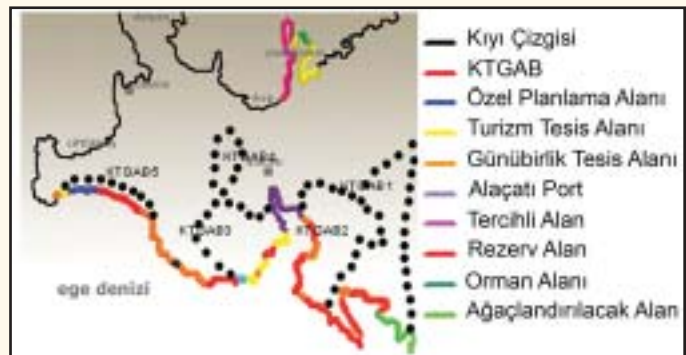
Birinci konu, süreç içinde yarımada'nın diğer kısımlarının bu stratejiden nasıl etkileneceğidir.

Bu sorunun birkaç türde muhatap olduğu düşünülebilir. Bir tür muhatap, yarımada'da yaklaşık 20 yıldır yerel kalmakta direnen arazi ve emlak piyasalarının bu yeni sürece ne yönde eklemlenecekleridir. İkincisi, yarımada'da geçici ve kalıcı olarak yaşayan topluluklardır ve buradaki temel soru, önlerinde gerçekleşen bu dönüşümün getireceği sosyal değişimlerle bu toplulukların nasıl başa çıkabilecekleridir.

Üçüncü muhatap kuşkusuz tüm bu süreçlerin dışında kalma seçeneği olmayan plancıların eylem alanlarına dönük mevcut kabullerinde ne tür revizyonlar ve ilaveler yapacakları ve bundan sonraki yaşamlarının sürekliliğini sağlayabilmek açısından ne yol izleyecekleridir.

Şema 6. Planların Tarihsel Yayılımı

Şema 7. 2006 ÇDP'sinde Kıyımın Globalizasyonu

Muhammed Aydoğan, 2005

Sulak Alan Yönetim Planı Süreci Gediz Deltası Örneğinde Sosyo- Ekonomik Analiz Çalışmaları(*)

İpek ÖZBEK SÖNMEZ** - Ortaç ONMUŞ***

Eko-sistem üzerindeki çevresel tehditler, tüm dünyada doğal alanların korunması ve sürdürülebilirliği konusundaki yaklaşımların, uluslararası ölçekten, yerel ölçüğe kadar uzanan bir perspektif içerisinde tartışılmasına ve bu konuda çözüm arayışlarına gidilmesine neden oldu. Artık ülke ve kentler sahip oldukları doğal alan varlıkları ile anılmaya başladılar ve söz konusu varlığın koruma kullanma dengesinin sağlanabilmesi için, uluslararası ve ulusal yaptırımların yanı sıra, yönetim kademeleri, sivil toplum kuruluşları, medya ve akademisyenler, bilgilendirme ve bilinçlendirme ile bireylerin de koruma sürecine katılımını sağlamaya başladı.

Doğal alanlar konusunda böylesi bir bilinçlenme, planlama süreçleri açısından da yeni açılımlar sağladı. Çok çeşitli dinamiklerin etkisi ile büyüyen kentlerde, farklı aktörlerin varlığı ve söz konusu aktörlerin seslerini resmi ya da sivil platformlarda duyurabilmeleri, planlama sürecinde koruma-kullanma dengesini sağlama konusunda plancının üzerindeki baskıyı kısmen de olsa hafifletmeye başladı. Son 15-20 yılda sürecin bu şekilde işlemesi pek çok yerleşmede farklı alanlardaki koruma süreçlerinin başarılı olması için çeşitli avantajların yaratılmasına neden oldu.

Söz konusu sürecin başarı sağladığı alanlardan birisi de sulak alanlardır. Sulak alanlardaki biyo-

lojik çeşitliliğinin ve ekolojik dengenin korunması ve sürdürülebilirliği amacıyla pek çok ulusal/uluslararası yasalar ve şartlar oluşturuldu. Böylelikle sulak alanların küresel ölçekte korunması amacıyla uygulamalar yapılmaya başladı.

Ülkemizin en önemli sulak alanlarından olan Gediz Deltası içinde bugün biyolojik ve ekolojik çeşitliliğinin korunarak akılcı kullanımının sağlanması amacıyla yönetim planı süreci başlatılmıştır. Bu çalışmada Gediz Deltası yönetim planı sürecinin ilk aşamasını oluşturan sosyo-ekonomik analizlerin değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle sulak alan yönetimi ve ülkemizdeki sulak alan yönetim planı hazırlama süreçlerine kısaca değinilecek, daha sonra Gediz Deltası'nda gerçekleştirilmiş olan sosyo-ekonomik analiz çalışmasının sonuçları değerlendirilecektir.

Sulak Alanlarda Yönetim Planı Hazırlama Süreci

Sulak alanlar insan ve doğanın etkenlerine açık dinamik alanlardır. Bu alanlarda biyolojik çeşitliliğin ve üretkenliğin, bir başka anlatımla ekolojik özelliklerinin korunabilmesi için kaynakların akılcı kullanımının sağlanması gerekmektedir. Yönetim planı ise, akılcı kullanımı sağlayabilmek için sulak alanların kullanıcıları,

**Yrd. Doç. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

***Sulak Alan
Envanter
Sorumlusu, Doğa
Derneği - EgeDoğa
Derneği, Doktora
Öğrencisi, Ege
Üniversitesi, Fen
Bilimleri Enstitüsü,
Biyoloji Bölümü.

* Bu çalışma EgeDoğa Derneği ve İzmir Kuş Cenneti Koruma ve Geliştirme Birliği için 2006 yılında hazırlanmış olan "Gediz Deltası Yönetim Planı-Sosyo Ekonomik Analiz Raporu" nun sonuçlarına dayanarak hazırlanmıştır. İzmir Kuş Cennetini Koruma ve Geliştirme Birliği'nden alınan maddi destek ve Ege Doğal Yaşamı Koruma - EgeDoğa Derneğinin sağladığı organizasyon ve destek için teşekkür ederiz.

Katılımcı olmayan bir yönetim planlaması süreci eksik olacaktır ve uygulama sıkıntıları yaşanması nedeniyle planlama hedeflerine ulaşmakta güçlük yaşanacaktır.

mülkiyet sahipleri ve diğer ilgi grupları arasında anlaşmaya olanak tanıyacak mekanizmaları sağlamayı hedefleyen bir süreçtir. Burada önemle vurgulanması gereken konu, yönetim planının bir son değil süreç olduğudur. Yönetim planı süreci içerisindeki sulak alan her zaman gözlem altında tutulmalı, değişikliklere uyum sağlayabilmeli, ya da onları yönlendirebilmelidir.

Yönetim planı sürecinin her aşaması şeffaf olmalı ve alanla ilgili tüm grupların katılımı sağlanmalıdır. Katılımcı olmayan bir yönetim planlaması süreci eksik olacaktır ve uygulama sıkıntıları yaşanması nedeniyle planlama hedeflerine ulaşmakta güçlük yaşanacaktır. Yönetim planı uygulama sürecinde, sürecin işleyişini sağlayacak bir kurumsal yapıya gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle yönetim planı tüm ilgi gruplarının katılımıyla bir yönetim birimi tarafından uygulamaya geçirilmelidir.

Mekansal olarak sulak alanlar, sulak alanı oluşturan diğer ekosistemler (akarsu su toplama havzaları, deltalar, kıyısal ekosistemler gibi) ile etkileşim içindedir. Bu nedenle sulak alan yönetim planı süreci geniş ölçekli olarak geliştirilerek, bu alanları da içine alan bütünlük bir yönetim planı anlayışıyla geliştirilebilirler.

Bir yönetim planı ile amaçlanan; öncelikle alan yönetiminin amaçlarının, ekosistemi etkileyebilecek ya da etkileyen faktörlerin belirlenmesi, farklı ilgi gruplarının öncelikleri arasındaki çatışmaları çözümü ve yönlendirebilmesi, hedefleri gerçekleştirebilmek için gerekli yönetim biçimini tanımlayabilmesi, (örneğin bazı türlerin korunması için önlemler alınması, söz konusu önlemlerin belirlenmesi ve yapılacak faaliyetlerin maliyetlerinin belirlenmesi gerekebilir), devamlılığı olan ve etkin bir yönetimi sağlaması, yönetim için gerekli kaynakları niteliksel ve niceliksel olarak tanımlayıp finansman yönetimi konusunda bütçelendirmeyi gerçekleştirebilmesi, ilgi grupları, alanlar ve farklı kurumlar arasında iletişim sağlaması, yönetimin etkin ve etkili olduğunu göstermesi, başka bir anlatımla fayda-maliyet analizi için temel oluşturması, yerel, ulusal ve uluslararası politikalar ile uyum içerisinde olmasıdır.¹

“Sulak Alan Yönetim Planı Süreci”ni temelde 3 grupta toplayabiliriz:

1. *Amaç ve hedeflerin belirlenmesi*
2. *Analiz*
 - 2.1. *Sosyo-ekonomik analiz*
 - 2.2. *İlgi grupları analizi*
3. *Yönetim planının hazırlanması*

Bu çalışma, yönetim planı sürecinin bilgi toplama aşaması üzerinde odaklanmaktadır. Yönetim planı süreci, çok daha ayrıntılı biçimde değerlendirmeleri gerektirmektedir.

Sulak alanların yönetim planının hazırlanması sürecinde iki grup bilgiye ihtiyaç bulunmaktadır. Birinci grup bilgi, alandaki aktiviteleri ve kullanıcıları tanımlayan ve analiz eden çalışmadır. İkinci grup çalışma ise, ilgi grupları analizidir.

Aktiviteler ve Kullanıcılar

Tanımlama

- *Deltada sürdürülmekte olan temel sosyo-ekonomik aktiviteler,*
- *Sosyo-ekonomik aktiviteler ile ilgili sayısal veriler,*
- *Aktiviteleri hangi sosyal grupların gerçekleştirdiği,*
- *Aktivitelerin deltanın hangi kesimlerinde gerçekleştirildiğinin ve aktivitelerin yoğunluğunun belirlenmesi.*

Analizler

- *Deltada sürdürülmekte olan her aktivite için tehdit oluşturan unsurlar nelerdir?*
- *Aktiviteleri gerçekleştiren kişiler, tehditlerin neler olduğunu düşünmektedir?*
- *Deltada yaşayanlar, gelecek 20 senede deltanı nasıl görmek isterler? İdeal vizyonları nedir?*

İlgi Grupları Analizi

İlgi grupları yalnızca deltadaki alan kullanıcıları değildir. Aynı zamanda yerel ve ulusal yönetim birimleri, bilim adamları, sivil toplum kuruluşları vb. delta ile ilgili kurum, kuruluş ve kişilerdir.

İlgi gruplarının;

- Delta ile olan ilişkileri,
- Roller ve sorumlulukları,
- Yönetim planından nasıl etkilenebilecekleri ve nasıl reaksiyon gösterebilecekleri,
- Aktivitelerinin deltanın değerleri üzerindeki baskın etkisinin neler olduğu bilinmelidir.²

İlgi grupları analizleri aynı zamanda farklı gruplar arasındaki etkileşimlerin doğasını ve etkinliğini de içermeli, su kaynaklarının kullanımında ilgi gruplarının güçlü ve zayıf yönleri potansiyel rolleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.³

Türkiye’de Sulak Alanların Yönetimi

Ülkemiz 1994 yılında taraf olduğu Ramsar sözleşmesi gereğince uluslararası kriterlere uygun olarak Ramsar alanı olarak tarif edilen alanlar için yönetim planı hazırlamak ve uygulamakla yükümlü hale gelmiştir. Ramsar Sözleşmesi’nin ulusal düzeyde uygulamasını sağlamak amacıyla 17.05.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” ve 2003 yılı başında uygulamaya konulan “2003-2008 Ulusal Sulak Alan Stratejisi” hükümleri de Ramsar Sözleşmesi listesine dahil edilen sulak alanların yönetim planlarının hazırlanmasını öngörmektedir.

2005 tarihli Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, sulak alan yönetim planını, sulak alanların akılcı kullanımını sağlamak üzere koruma, kullanım, araştırma, izleme ve denetim gibi etkinliklerin ve tedbirlerin tümünü bütüncül bir yaklaşımla tanımlayan planlar olarak tarif etmektedir. Ayrıca söz konusu yönetmelik çerçevesinde, “yönetim planlarının hazırlanması sürecine, ilgili bakanlıkların, valiliklerin, yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşların ve bilim adamlarının katılımı sağlanır” hükmü yer almaktadır. Yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamalarında ise, “Ramsar Sözleşmesi Sulak Alan Yönetim Planı

Rehberi”nin esas alınarak, uluslararası öneme sahip her bir sulak alan için yönetim planının yapıldığı veya yaptırıldığı yine aynı yasa çerçevesinde belirtilmiştir.

Sulak alanların akılcı kullanımını sağlamak amacıyla, Ramsar sözleşmesi ve Sulak Alan Yönetim Planı Rehberi doğrultusunda yönetim planı hazırlanan ilk sulak alanımız, Göksu Deltası olmuştur. 1998’de uygulanmaya başlanan Göksu Deltası Yönetim Planı’nı, 2001 yılında Manyas Kuş Cenneti (Gölü) Yönetim Planı ve 2003 yılında uygulanmaya başlayan Uluabat Gölü Yönetim Planı izlemiştir.⁴

Ülkemizde sahip olduğu özellikler bakımından Ramsar alanı olabilecek 62 adet sulak alanımız bulunmaktadır. Ramsar Sözleşmesi listesine, uluslararası öneme sahip bu alanlardan Bakanlıkça 2005 yılı sonuna kadar 18 tanesinin daha dahil edilerek, toplam sayının 27’ye yükseltilmesi hedeflenmiştir.⁵

Gediz Deltası Yönetim Planı Süreci

Yıl boyu barındırdığı 270’den fazla kuş türü, sayısı 80-120 bin arası değişen su kuşu, 700’den fazla bitki türü, sayısız balık ve omurgasız canlı ve birçok memeli hayvan nedeniyle ülkemizin en önemli sulak alanlarından birisi olan Gediz Deltası, sahip olduğu yüksek biyo-çeşitlilik nedeniyle “Önemli Kuş Alanı” (ÖKA) ve “Önemli Doğa Alanı” (ÖDA) olarak belirlenmesinin yanı sıra, 15.04.1998 tarihinde Çevre Bakanlığınca “Özellikli Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki RAMSAR Sözleşmesi”ne dahil edilmiştir. Böylelikle deltanın yönetim planlaması süreci 2004 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından başlatılmıştır.⁶ Söz konusu yasal yükümlülükler çerçevesinde Gediz Deltası’nın karşı karşıya kaldığı çevresel sorunların tespiti ve çözümünün yanı sıra alanın koruma yaklaşımı akılcı kullanımının sağlanması için önerilerin geliştirilmesi amaç-

² Perennou, C. 2005, “Sulak Alan Yönetimi ve Planlaması Kursu”, Tour du Valat Biyoloji Enstitüsü, Arles, Fransa

³ Matthews, M. M., 2002, Regional Stakeholder Analysis for the Caspian Environment Programme, (yayınlanmamış rapor)

⁴ Tırlı, Alpay, 2005, Akılcı Kullanım Işığında Sulak Alanların Yönetimi Gediz Deltası Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı

⁵ www.hedefsifiryokulus.org

⁶ Yönetim Planı hazırlama sürecine katkı koyan diğer taraflar; İzmir Valiliği, İzmir Kuş Cennetini Koruma ve Geliştirme Birliği, Ege Doğal Yaşamı Koruma Derneği (EgeDoğa) ve Doğa Derneği’dir.

lanmıştır. Bu çerçevede yönetim planı hazırlama sürecinin ilk aşaması gerçekleştirilmiştir. Planın ilk aşaması, Gediz Deltası'nda yaşanan sorun ve potansiyellerin tespitini içeren sosyo-ekonomik analizleri içermektedir.

Sosyo-Ekonomik Analiz Alanı

Analizler, Ramsar Alanı'nı doğal olarak bütünlükten ekosistemleri de içine alacak şekilde Gediz Deltası'nın doğal özelliklerini koruyan, kuzeyde Foça tepeleri, güneybatıda Çilazmak Dalyanı'nın Ramsar Alanı içerisinde kalan açıkları ve güneydoğuda Gediz Nehri'nin Çiğli Belediyesi sınırları içerisinde kalan en doğudaki eski yatağına kadar olan alanı içermektedir.

Sosyo-Ekonomik Analizlerin Kapsamı

Sosyo-ekonomik analiz çalışmaları çerçevesinde, öncelikle deltada alan kullanımı gerçekleştiren faaliyetler tespit edilmiştir. Daha sonra söz konusu faaliyetlerin yoğunluğu, mekansal dağılımları ve deltanın doğal yapısı üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Analizlerin bir diğer önemli bölümü ise, deltanın yerel halkı ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bilindiği üzere alanın kullanıcılarının delta üzerindeki faaliyetleri, beklentileri ve geleceğe ilişkin görüşleri, deltanın geleceğinin belirlenmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu çerçevede öncelikle deltada yaşayan halkın aile ve hane halkı yapısı, yaş yapısı, doğum yerleri, eğitim durumu, işgücü yapısı, gelir ve sosyal güvence durumu ile göç durumu ile ilgili olarak bilgi elde edilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra yapılan görüşmelerde, deltada yaşayan ve deltayı tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi faaliyetler ile kullanan hane halkları ile özel olarak söz konusu sektörlerle ilişkin detaylı görüşmeler yapılmış ve bu sektörlerin deltadaki kullanım yoğunluğu ile delta üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörleri ile ilgili olarak söz konusu sektörlerde çalışan kişi sayısı, sektörel alan kullanımları, ürün deseni, ürünlerin pazarlama alanları, üretim sürecinde ilaç kullanımı, organizasyon yapısı, sektörler itibarıyla üretimden elde edilen gelir ve giderlerin yanı sıra, bu sektörler açısından deltada yaşanan sorunlar, beklentiler ve sektörler itibarıyla gelecek öngörülerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca deltada yaşayan tüm kesimlere, alan kullanımı gerçekleş-

tiren faaliyetlerle ilgili olarak görüşler sorulmuştur. Bu görüşler, yönetim planı sürecinin ileriki aşamalarında diğer ilgi gruplarının görüşleri ile karşılaştırılacaktır.

Sosyo-Ekonomik Analiz Yöntemi

Sosyo-ekonomik analiz çalışmalarında deltaya ilişkin sorun ve potansiyelleri tespit edebilmek için iki farklı analiz çerçevesi kurulmuştur. Birinci grup analiz, deltanın mevcut mekansal ve sosyo-ekonomik yapı özelliklerini, ilçe bazında elde edilen verilere ve gözlemlere dayanarak açıklamaktadır. İkinci grup analiz ise, deltanın Yönetim Planı sınırları kapsamı içerisinde kalan kısmında gerçekleştirdiğimiz anket görüşmelerine dayanmaktadır.

Anket görüşmeleri Menemen ve Çiğli ilçe sınırları içerisinde yer alan kırsal nitelikli 9 yerleşmede (Maltepe, Süzbeyli, Tuzçullu, Günerli Seyrek, Süzbeyli, Sasalı, Kaklıç, Gerenköy, Bağarası) gerçekleştirilmiş, toplam 430 adet anket uygulanmıştır. Anketler, yerleşme nüfusunun yaklaşık olarak %10'una uygulanmıştır. Sonuçlar frekans dağılımlarının ve ortalamaların değerlendirilmesi yoluyla elde edilmiştir.

Gediz Deltası Örneğinde Sosyo-Ekonomik Analiz Sonuçları

İzmir kentinin bitişiğinde yer alan Gediz Deltası'nda bugün pek çok farklı insan faaliyeti sürdürülmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı, deltanın biyolojik ve ekolojik çeşitliliğinin korunması açısından bir takım tehditler yaratırken, diğer taraftan bazı ekonomik faaliyetlerin varlığı, deltanın İzmir metropolünün kentleşme baskısına karşı direnmesine olanak tanımaktadır. Bir başka deyişle, deltanın biyolojik çeşitliliği açısından tehdit oluşturan bazı faaliyetler, diğer açılardan deltanın geleneksel varlığının sürdürülebilmesi için potansiyel oluşturabilir. Yönetim planı sürecinde yapılması gereken ise, potansiyelleri koruma ve geliştirmenin yanı sıra bazı konularda tehditler ve potansiyeller arasında denge sağlayacak önerileri geliştirmektir.

Gediz Deltası örneğinin tartışıldığı bu çalışmada, sosyo-ekonomik analizlerin sonuçları delta için oluşturdukları potansiyeller ve tehditler bağlamında değerlendirilecektir. Ancak öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir: Potansiyeller ve tehdit-

ler, önceden belirlenmiş olan amaçlar ve hedefler doğrultusunda oluşturulmaktadır. Gediz Deltası örneğinde deltanın koruma ve kullanma dengesini sağlayan, ekolojik ve biyolojik çeşitliliği koruyan bir yönetim planı yaklaşımı hedeflenmiştir. Dolayısıyla, belirlenmiş olan potansiyeller ve tehditler, önceden belirlenmiş amaç ve hedefler doğrultusunda oluşmaktadır.

Potansiyeller

Gediz Deltası'nın yönetim planı süreci çerçevesinde farklı alanlarda potansiyellerin var olduğu tespit edilmiştir. Bunların alanın mevcut durumda sahip olduğu koruma statüleri, planlama politikaları, mevcut yönetsel yapı, ekonomik ve sosyal yapı olarak sınıflandırılabilir.

Koruma Statülerine İlişkin Potansiyeller

Sulak alanlarda var olan biyolojik çeşitlilik, tarım ve hayvancılık sektörlerinin aşırı gelişimi, ya da kentleşme baskısı gibi nedenlerle sürekli yok olma tehdidi altındadır. Bu nedenle sulak alanların ulusal ve uluslararası yasalarla ve şartlarla korunma zorunluluğu doğmuştur. Gediz Deltası'nın sahip olduğu koruma statüleri bu anlamda deltanın biyolojik çeşitliliğinin korunarak kullanımı açısından potansiyel oluşturduğu söylenebilir. Söz konusu statüler, deltanın ekolojik bütünlüğünün korunması ve akılcı korumanın sağlanması açısından yasal yaptırıma olanak tanımaktadır.

Deltanın farklı kesimlerinde sahip olduğu koruma statüleri şöyledir:

• Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları

Deltada hem doğal hem de arkeolojik sit alanları mevcuttur. Deltadaki en geniş koruma sınırı statüsü doğal sit alanı statüsüdür. Deltadaki ilk sit alanı statüsü, Koruma Kurulu'nun 4 Nisan 1985 tarih ve 611 sayılı kararı ile verilmiştir. Bu karar, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 18.07.1985 tarihli ve 1284 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Bu karara göre Leucaı Antik kentinin bulunduğu alan olan Üçtepelere 1. derece arkeolojik sit; Sukuşu Üretim ve Koruma Sahasının diğer bölgelerini kapsayan tüm alan ise 2. derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Daha sonra Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu tara-

findan 19.06.1986 tarih ve 1368 sayılı kararı ile önceden 2. derece doğal sit alanı olarak tescillenen Sazlıklar mevki, 1. derece doğal sit alanı olarak tespit edilmiştir.

18.02.1999 tarihli ve 7770 sayılı İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararıyla doğal sit alanları güneyde ve kuzeyde genişlemiştir. Sit alanı sınırları, güneyde Çilazmak Dalyanı'ndan, güneydoğuda Ragıp Paşa Dalyanı'na kadar, kuzeyde ise Ramsar Alanı sınırlarını aşarak Gediz nehri eski yatağına kadar uzatılmıştır. Yine aynı kararla Sasalı Köyü (günümüzde Bel-desi) 3. derece doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir. İlerleyen yıllarda yapılan baskılar ve girişimler neticesinde Sasalı bölgesinde 3. derece sit alanı sınırları genişletilmiştir. 2002 yılında İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 03.04.2002 ve 10550 sayılı kararı ile 1. derece doğal sit alan sınırları deltanın güneydoğusunda Mavişehir'e ve pompa hattına kadar genişletilmiştir.

• Ramsar Alanı ve Sulak Alan Koruma Bölgeleri

Deltanın 14900 ha'lık alanı 1998 yılında Ramsar Alanı ilan edilmiştir. Ramsar Alanı kuzeyde Foça tepelerinin güneyinden başlayarak, güneyde Çilazmak Dalyanı'nın açıklarını ve Degaj mevkiini içine alan bölgeyi kapsamaktadır.

• Yaban Hayatı Koruma Sahası

İlk av yasağı 1980'de gelmiş, bu dönemde alan, sezonluk olarak ava kapatılmıştır. Daha sonra 1982 yılında "Su Kuşları Koruma ve Üretim Sahası" ilan edilmiştir. Söz konusu alan, Çilazmak Dalyanı, Çamaltı Tuzlası, Homa Dalyanı, Üçtepelere, Kırdenez Dalyanı, Sazlıkları ve Kozluca Seddi arası bölümü kapsamaktadır. (Şu anki yaban hayatı koruma sahasını kapsayan alan) 1984 yılında aynı alan "Yaban Hayatı Koruma Sahası" ilan edilmiştir ve bu koruma statüsü halen devam etmektedir.

• Diğer Koruma Statüleri

Delta yukarıda açıklanan ve alanda direkt koruma sınırı ve uygulamaları getiren uygulamalar haricinde çeşitli uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınmıştır. Bern Sözleşmesi, türleri yaşam alanları ile birlikte koruyan bir

Bir bölgenin dengeli bir biçimde korunması ve kullanılması için yönetim birimlerinin, yerel halkın, bireylerin söz konusu sürece katılımının sağlanması gerekmektedir.

sözleşmedir. Bu nedenle Bern Sözleşmesi gereğince ek listeleri altında yer alan türlerin yaşam alanları da korunmak durumundadır. Ayrıca 2000 yılından sonra Gediz Deltası Bern Sözleşmesi altında “Korunması İçin Özel Çaba Sarf Edilmesi Gereken Alanlar Listesi”ne (Area of Special Conservation Interest - ASCI) dahil edilmiştir.

Barselona Sözleşmesi, Akdeniz’in biyoçeşitliliğinin korunması üzerine imzalanmış bir sözleşmedir. Bu sözleşme kapsamında korunması gereken türler, sözleşme tarafından belirlenmiştir.

Planlama Politikalarına İlişkin Potansiyeller

Bilindiği üzere, korunması gereken alanların korunması için yalnızca koruma statülerine sahip olmaları yeterli olmamaktadır. Yerel yönetimler, yerel halk, sermaye sahipleri gibi çok çeşitli kesimlerin koruma sürecine katılmaları gerekmektedir. Planlama politikalarını belirleyen yerel yönetimler ise, bu anlamda oldukça önemli ilgi gruplarından birisini oluşturmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Gediz Deltası’na ilişkin planlama politikalarının üst düzeyde korumacı bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Çünkü İzmir nazım imar planları çerçevesinde delta, 1989 yılından bu yana, planlama süreçleri içerisinde korumacı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Aynı yaklaşımın 2005 yılı stratejilerinde de var olduğu görülmektedir. Ancak halihazırda İzmir Büyükşehir Belediyesi artıma tesislerinden deltaya atık çamur dökülmektedir. Bu durum, deltanın ekolojik ve biyolojik çeşitliliği açısından tehdit oluşturan en önemli unsurlardan bir tanesidir. Dolayısıyla aslında plan kararlarının potansiyel olarak değerlendirilmesi için pratik ile paralellik taşıması gereklidir.

Yönetimsel Yapıya İlişkin Potansiyeller

Yukarıda da bahsedildiği üzere, bir bölgenin dengeli bir biçimde korunması ve kullanılması için yönetim birimlerinin, yerel halkın, bireylerin söz konusu sürece katılımının sağlanması gerekmektedir. Gediz Deltası bu anlamda da çok önemli potansiyellere sahiptir. Çünkü yerel yönetim birimleri yönetim planlaması sürecini başlatabilmek için gerekli yönetimsel birimleri oluşturmuşlar, bunun yanı sıra sivil inisiyatif olarak tanımlayabileceğimiz bireyler ve gruplar,

deltanın korunması ve tanınması süreci içerisinde yer almışlardır.

• Yönetim Birimleri

Delta pek çok farklı ilçenin ve farklı belediyelerin sınırları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla yönetsel anlamda bu durum, delta için sorun oluşturmaktadır. Ancak bu sorunun aşılabilmesi için 2003 yılında “İzmir Kuş Cennetini Koruma ve Geliştirme Birliği” kurulmuştur. Birlik, deltadaki belediyeler, köy muhtarlıkları, kaymakamlıklar ve İl Özel İdaresi’nden oluşmuştur. Farklı kesimleri bir araya getirerek, çevresel tehditlerin etkilerinin en aza indirilmesi ve Kuş Cenneti’nin ulusal ve uluslararası ölçekte tanınırlığını sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Farklı idari birimler arasında karar geliştirmede, koordinasyonu sağlaması anlamında Birlik, yönetim açısından önemli bir potansiyeli oluşturmaktadır.

• Sivil İnisiyatif

Deltanın tanınırlığına ve korunmasına katkı sağlayan bireyler ve gruplar bulunmaktadır. Öncelikle akademisyenler tarafından ekolojik ve biyolojik önemi tespit edilmiş olan alanın tanıtımı ve korunması konusunda EgeDoğa ve Doğa Dernekleri, Ege Üniversitesi Kuş Gözlem Topluluğu gibi sivil toplum kuruluşları ve Atlas Dergisi gibi medya kuruluşları tarafından oluşturulan sivil inisiyatif, çalışmalarını sürdürmektedir.

Ekonomik Yapıya İlişkin Potansiyeller

Deltanın korunma ve kullanma dengesinin sağlanması sürecinde ekonomik faaliyetler büyük önem taşımaktadır. İzmir’in kentleşme baskısı altında deltada sürdürülmekte olan ekonomik faaliyetler, aslında deltanın ekolojik ve biyolojik çeşitliliğinin de korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle deltada var olan çeşitli sektörel faaliyetler çok önemli potansiyelleri oluşturmaktadır.

• Tarım Sektörü

Tarım deltanın en önemli ekonomik faaliyetlerinden birisidir. Deltada yaşayan işgücünün birinci ekonomik faaliyetidir. İşgücünün %38’i tarım sektöründe çalışmaktadır. Hanelerle yapılan görüşmelerde ise hanelerin %43’ünün tarımsal faaliyette bulunduğu

tespit edilmiştir. Küçük ve orta büyüklükte tarım arazilerin yoğunlaştığı (tarım arazilerinin %66'sı 100 dönüme kadardır) deltada yetiştirilen ürünlerin başında pamuk, buğday, ve mısır gelmektedir. Deltada zeytincilik ve sebze yetiştiriciliğinin çok fazla yapılmadığı görülmektedir. Meyve üretimi açısından ise yine Menemen ilçesi zengin bir tablo sunmaktadır. İzmir ilinde üretilen çileğin yaklaşık olarak tamamı Menemen ilçesinde yetiştirilmektedir. Ürünler büyük bir çoğunlukla İzmir ili ve çevresine pazarlanarak İzmir ilinin gereksinimlerini karşılamaya katkı sağlamaktadır. Tarım sektöründe çalışanların yarısı kooperatifler aracılığıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla kooperatifler şeklindeki örgütlenme deltada kısmen gerçekleşmiştir. Tarım sektörü deltanın en önemli ekonomik potansiyellerinden birisidir.

• Hayvancılık Sektörü

Gediz Deltası'nda hayvancılık tarım sektörü kadar gelişmemiştir. Ancak yine de görüşülen yerleşmelerdeki hanelerin yaklaşık %25'inde hayvancılık ile uğraşan aile mevcuttur. Deltada yapılan hayvancılık, küçük ve orta ölçekli olarak nitelendirilebilir. Hayvancılıkla uğraşan hanelerin %89'u 1-50 adet arasında küçükbaş hayvana sahip olduklarını belirtmişlerdir. Pazarlama alanı çoğunlukla İzmir ve çevresi ile sınırlı olan hayvancılığın, deltanın yerel halkına ekonomik katkı sağlayan yerel bir sektör olduğu söylenebilir.

• Balıkçılık Sektörü

Balıkçılık deltada gerçekleştirilen bir diğer ekonomik faaliyettir. Denizle bütünleşen deltada denizde ve denize ulaşan nehirlerde hemen her mevsim balıkçılık yapılmaktadır. Balıkçılık büyük bir çoğunlukla deltanın yerel halkı tarafından yapılmaktadır. Deltalıların %11'i balıkçılık faaliyeti ile uğraşmaktadır. Balıkçılık ile uğraşanların %53'ü gelir elde etme amacıyla kendi hesabına çalışmaktadır. Ancak delta aynı zamanda ziyaretçilerin dinlenme amaçlı yaptığı balıkçılık faaliyetlerine de ev sahipliği yapmaktadır.

Elde edilen balık, büyük bir çoğunlukla İzmir içi ve çevresine pazarlanmaktadır. Deltada gerçekleştirilen balıkçılık, genel olarak küçük ölçekli olmasına karşın, 3 hane

yurt dışına balık pazarladıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla, deltada balıkçılık sektörünün kısmen de olsa gelişme imkanı bulmuş olduğunu söyleyebiliriz

• Sanayi Sektörü

Organize Sanayi Bölgesi, deltada yaşayanlar açısından da önemli bir iş alanını oluşturmaktadır. Deltada yaşayan işgücünün %15'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Ayrıca deltada ülkemizin tuz ihtiyacının yaklaşık %30'unu karşılayan Çamaltı Tuzlası işletilmektedir.

• Geleneksel Üretim Kolları

Deltada gerçekleştirilen geleneksel üretimler ise çömlekçilik, sepetçilik ve hasırcılıktır. Sepetçilik Menemen'in önemli geçim kaynaklarından birisidir. Sepet yapımında çoğunlukla Gediz Nehri kıyısında bulunan söğüt ağaçlarının dalları kullanılmaktadır. Geleneksel üretim kolları deltanın eko-turizm amaçlı faaliyetleri açısından değerlendirilebilecek önemli bir potansiyeldir.

• Turizm, Rekreasyon ve Eğitim

Gediz Deltası dünyaca önemli bir sulak alan, Önemli Kuş Alanı (ÖKA) ve Önemli Doğa Alanı (ÖDA) özelliği taşımakta ve İzmir ili içerisinde önemli bir turizm alanını oluşturmaktadır. Bölge aynı zamanda gezme, dinlenme ve kuş gözlemciliği yapmak isteyen ziyaretçilere açıktır. Deltanın yaban hayatı açısından barındırdığı zenginlik, yaban hayatının ve doğal yaşamın araştırılması, tanınması ve tanıtılması için çok önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu potansiyel uygun şekilde kullanıldığı takdirde deltanın bir eğitim merkezi halini alma ihtimali çok yüksektir. Ayrıca Kuş Cenneti'nde Leucaı antik kenti bulunmaktadır. Bütün bu özellikler deltada eko-turizm sektörünün gelişimine önemli katkılar sağlayabilecek potansiyellerdir ve aynı zamanda İzmir kentinin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli katkı sağlayacaktır.

Sosyal Yapıya İlişkin Potansiyeller

Gediz Deltası sosyal yapı özellikleri konusunda sahip olduğu potansiyeller açısından da İzmir ili içerisinde yer alan özel bölgelerden birisidir. Deltada çoğunlukla Ege Bölgesi ve özellikle

Yalnızca havzanın değil, deltanın bütününde sanayi tesislerinin atıklarından kaynaklanan kirlilik ve tarımsal üretim sürecinde zirai ilaç kullanımı önemli çevresel tehditlerin başında yer almaktadır.

PLANLAMA
2006/3

İzmir doğumlu genç aileler yaşamaktadır. Genç ailelerin varlığı işgücü açısından potansiyele işaret etmektedir. Ayrıca genç nüfusun eğitim seviyesinin yüksek olması, deltanın geleceği açısından önemli bir potansiyeldir.

Tarım sektöründen sonra deltada yaşayanların çoğunlukla çalıştığı sektörler sırasıyla, hizmetler, sanayi ve ticaret sektörleridir. İzmir Büyük Kenti'nin bitişiğinde yer alan deltanın işgücü, iş olanakları açısından zengin olanaklara sahiptir ve işgücü iş olanaklarına kolaylıkla erişim sağlayabilmektedir. Delta içinde veya deltaya yakın yerleşmelerde çalışanların toplam çalışanlar içinde %78 oranında olduğu anket görüşmeleri sonucunda tespit edilmiştir.

Düzensiz işlerde çalışan kadın sayısının az olması, kadınlar açısından avantaj olarak değerlendirilebilir. İş arayan kadın sayısı da oldukça azdır.

Tehditler ve Sorunlar

Ekonomik Yapıya İlişkin Tehditler ve Sorunlar

Ekonomik yapıya ilişkin olarak deltanın ekonomik kaynaklarını oluşturan sektörlerin sorunlarına değinilecektir. Söz konusu faaliyetleri gerçekleştiren kişilerle yapılan görüşmelerde pek çok sorunun sektörlerin sürdürülebilirliği konusunda tehdit oluşturduğu belirlenmiştir.

• Tarım Sektörü

Tarım sektöründe en büyük sorun alanını ise, finansman ve tarımsal politikalar ile çevresel/mekansal koşullar oluşturmaktadır. Deltanın en önemli sorununun ise tarımsal ürünün fiyatlarının düşük, maliyetinin ise yüksek olması olarak belirlendiğini söyleyebiliriz. Gelir ve giderler arasındaki dengesizlik, kar oranlarının oldukça düşük kalmasına neden olmaktadır. Gediz Deltası'nın tarım sektörünü etkileyen ikinci önemli sorunu ise, Gediz Nehri'nin suyunun kirliliği, üçüncü önemli sorun ise su kanallarının bozuk olması ve su kısıtlamaları nedeniyle sulama sorunları olarak belirtilmiştir.

Gediz Nehri'nin kirliliği nedeniyle sulu tarımda sorun yaşandığı, sanayi alanlarının ve yerleşmelerin genişlemesinin tarımsal üretimin azalmasına neden olduğu belirtilmiştir. Deltanın yerel halkı, "çevresel kirlenmenin

önlenmesinin tarımsal üretimi arttıracacağı" görüşüne katılmaktadır.

• Hayvancılık Sektörü

Et ve sütün ucuz satılışı, mera alanı sıkıntısı ve yem fiyatlarının yüksekliği, sıklıkla belirlenen sorunlar arasındadır.

• Balıkçılık Sektörü

Balıkçılar için en büyük sorun alanını çevresel/mekansal koşullar oluşturmaktadır. Bu konuda en büyük sorun Gediz Nehri'nin kirliliği ve Organize Deri Sanayi İşletmeleri'nden gelen atıklar olduğu belirtilmiştir. Balıkçıların bir diğer önemli sorunu ise barınak yetersizliğidir. Bu sorunların yanı sıra balıkçılar, deltada yapılan keyfi balıkçılığın (boş zaman aktivitesi olarak yapılan düzensiz ve kontrolsüz balıkçılık) yapılma tarzı nedeniyle sorun yaşadıkları, kıyıya gidis yollarının bozukluğu gibi pek çok mekansal ve yönetsel soruna işaret etmişlerdir.

• Çamaltı Tuzlasının Geleceğinin Belirsizliği

Çamaltı Tuzlası özelleştirme kapsamına alınmış ve personelin önemli bir kısmı başka kurumlara aktarılmıştır. Bu nedenle ülkemizin tuz ihtiyacının yaklaşık olarak %30'unu karşılayan tuzlanın geleceği belirsizliğini korumaktadır. Çamaltı Tuzlası, nesli tehlike altında olan birçok kuş türü için üreme, beslenme ya da barınma imkanı sağlamaktadır. Örneğin Flamingo (Phoenicopterus ruber) kuş türü ülkemizde sadece iki alanda üremektedir. Bunlardan birisi Çamaltı Tuzlası içindedir. Bu nedenle Tuzlanın var olan doğal özelliklerinin, geleneksel yönetim şeklinin ve amacının değişmesi deltadaki yaban hayatı için son derece büyük tehlikeler barındırmaktadır.

• Geleneksel Üretim Faaliyetlerinin Azalması

Hasırcılık faaliyeti günümüzde giderek azalmıştır. Bunun en temel sebebi gelişen teknoloji sayesinde hasıra olan talebin düşmesidir. Bununla birlikte turistik ve süs amaçlı kullanım için hala az miktarda üretim yapılmaktadır. Üretimin azalmasındaki bir diğer sebep de, tahminen İzmir ve çevresinde doğal ekosistemi bozulmamış olan sulak alanların sayısının yok denecek kadar az olması

sonucu, hasır üretiminde kullanılan ve hasır otu (Typha) olarak bilinen özel bir sulak alan bitkisinin sayısının çok azalmış olmasıdır.

Sosyal Yapı Açısından Tehdit Oluşturan Unsurlar

İşgücünün %24'ü, bir başka deyişle dörtte biri zayıf iş olanaklarına sahiptir. Bu durum, işgücü dağılımları açısından yüksek bir orandır ve delta'nın sosyo-ekonomik yapısı açısından sorun olarak tanımlanması gerektiğini söyleyebiliriz.

Doğal Çevre ve Sağlık Açısından Tehdit Oluşturan Unsurlar

• Kentleşme Baskısı

İzmir kent bütününe bitişik olan Gediz Deltası, İzmir metropolünün kentsel gelişme baskısı altındadır. Özellikle, son 10 yılda Sasalı ve Seyrek'te konut ve sanayi alanı inşa sürecinin artmasıyla birlikte yapı ve nüfus yoğunluğu artış göstermiştir. Söz konusu durum, delta'nın ekonomik faaliyetlerini oluşturan tarım ve hayvancılık sektörleri ile delta'nın ekolojik bütünlüğü açısından tehdit oluşturmaktadır.

• Sanayi Atıkları ve Zirai İlaçlar

Doğal çevre ve sağlık açısından tehdit oluşturan unsurların başında Gediz Nehri'nin taşıdığı sanayi tesislerinin atıkları ile zirai ilaçlardan kaynaklanan kimyasal maddeler gelmektedir. Yalnızca havzanın değil, delta'nın bütününde sanayi tesislerinin atıklarından kaynaklanan kirlilik ve tarımsal üretim sürecinde zirai ilaç kullanımı önemli çevresel tehditlerin başında yer almaktadır.

Gediz Deltası'nda zirai ilaç kullanımı oldukça yaygındır. Zararlı otlara karşı ilaç kullanımı da oldukça yaygındır. Böcek ilacı kullanımı ise en yaygın olarak kullanılan ilaç türüdür. Kullanılan gübre büyük bir çoğunlukla kimyasal gübredir.

Deltahılar sanayi atıklarının ve kimyasal tarım ilaçlarının insanların hastalanmasına neden olduğuna, bölgede yaşayanların 20 sene önce daha sağlıklı olduğuna ve katı atıkların çevre kirliliği ve sağlık sorunları yarattığı görüşlerine katılmaktadırlar.

• Atık Çamur

İzmir Kentsel Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi kaynaklı günlük olarak 500-600 ton arası atık

çamur, 1. derece sit alanında depolanmaktadır. Atık çamur, doğal sit alanına çok ciddi zarar vermekte ve doğal habitatların bozulmasına ya da yok olmasına yol açmaktadır. Alanda biriktirilen atık çamur aynı zamanda Sasalı, Kaklıç, Çiğli ve Karşıyaka Mavişehir bölgesinde önemli koku sorunu yaratmaktadır.

Yönetim Birimlerinden Beklenenler ve Gelecek Öngörülere

Gediz Deltası'nda gerçekleştirilen sosyo-ekonomik analizler çerçevesinde yerel halkın geleceğe ilişkin öngörülerini ve beklentilerini tespit edebilmek amacıyla yönetim birimlerinden beklentileri ve gelecekte delta'nın nasıl bir yapı sergilemesini öngördüklerini aktarmaları, beklentileri farklı sektörler itibarıyla belirtmeleri istenmiştir. Öngörüler ise, delta'nın gelecek vizyonun belirlenmesi sürecinde yerel halkın görüşlerini yansıtması açısından önem taşımaktadır.

Yönetim Birimlerinden Beklenenler

Farklı sektörler itibarıyla yönetim birimlerinden çok sayıda ve çeşitli beklentinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmada yalnızca sıklıkla ve önemle ifade edilen beklentiler yer almaktadır.

Tarım faaliyetlerini sürdürenlerin beklentileri:

- Ürün satış fiyatlarının iyileştirilmesi.
- Bilgilendirme ve bilinçlendirilme: Delta'nın tarımsal ürün üreticileri yetkili kuruluşlarca tarımsal üretim konusunda bilgilendirilmek ve bilinçlendirilmek istemektedirler.
- Çevresel/mekansal koşulların iyileştirilmesi.

Hayvancılık faaliyetlerini sürdürenlerin beklentileri:

- Çiftçinin korunması ve desteklenmesi, maliyetlerin azalması ve karın artması
- Kooperatifçiliğin gelişmesi.
- Mera alanları oluşturulması.
- Düşük faizlerle kredi verilmesi.

Balıkçılık faaliyetlerini sürdürenlerin beklentileri:

- Çevresel koşulların iyileştirilmesi.
- Balıkçı barınaklarının yapılması.

Son yıllarda yaşanan yerel, bölgesel ve küresel felaketler ise artık bizleri planlama süreçlerinde daha dikkatli ve hassas olmaya zorlamaktadır.

- Gediz Nehri'nin kirlilik sorununun çözülmesi.
- Ulaşım, su ve elektrik sorunlarının çözülmesi.
- Balıkçılık kooperatiflerinin hayata geçirilmesi ve verimli bir şekilde işletilmesi.

Gelecek Öngörülleri

Gediz Deltası'nda yaşayanlar, Kuş Cenneti'ndeki sazlıkların ve sulak alanların korunmasının doğal dengenin korunması açısından önemli olması, ayrıca deltanın bir sulak alan olarak canlıların yaşam alanı olması nedenleriyle mutlaka korunması gerektiği görüşüne katılmaktadır. Gediz Deltası'nda yaşayanların delta için gelecek öngörülleri ise şöyledir;

- *Üretimden kar edilmesi ve modern şartlarda tarım yapılması.*
- *Çevre/mekan koşullarının daha iyi olduğu bir ortamda tarımsal üretim yapılması.*
- *Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için tarım alanlarının korunması.*
- *Tarım alanlarının kentleşme ve sanayileşmeye açılmaması.*
- *Deltanın sorunlarının üstesinden gelmesi için ise öncelikle tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi deltanın yerel sektörlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin ve yereldeki insanları kalkandıracak yeni iş kollarının yaratılması.*
- *Çevre kirliliğinin önlenmesi.*
- *Balıkçılığın geliştirilmesi.*
- *Barınağı ve yolu ile düzgün bir avlanma bölgesinin oluşturulması.*

Sonuç

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli politikalarla irili ufaklı birçok sulak alan (sazlıklar, bataklıklar, deltalar, göller, vs.) kentsel arazi, ya da tarım arazisi oluşturmak adına kurutuldu ve bu bölgelerde ekolojik ve biyolojik çeşitlilik yok edildi. Planlama kurumu ne yazık ki, bu sürecin içinde yer alan başlıca aktörlerden birisiydi. 20. yüzyılın son çeyreği bilinçlenme ve ortak akıl oluşturma yıllarıydı. Yeterince bilinç sahibi olmadığımız durumlarda, ulusal ve uluslararası yasalar ile bilinçlenmek zorunda bırakıldık.

Son yıllarda yaşanan yerel, bölgesel ve küresel felaketler ise artık bizleri planlama süreçlerinde daha dikkatli ve hassas olmaya zorlamaktadır. Özellikle doğal alanların planlanmasında tüm tarafların planın her aşamasından haberdar olduğu şeffaf planlama süreçleri geliştirmek, ilgili ve teknik bilgiye sahip olan her kesimin görüşünün alınması ve özellikle planlama ve uygulama süreçlerine yerelde yaşayan halkın katılımı planın başarısı ile uygulanabilmesi için zorunludur.

Sulak alan yönetim planı hazırlama sürecinin tartışıldığı bu çalışmada Gediz Deltası yönetim planı örneğinde katılımcı bir planlama sürecinin ilk aşamalarının gerçekleştirildiği görülmektedir. Alanın sahip olduğu potansiyeller katılımın çeşitli boyutlarının kendiliğinden gelişimine olanak tanımıştır. Önemli olan, sürecin bu şekilde işlemeye devam ederek var olan potansiyeller ve tehditler doğrultusunda katılımcı, şeffaf ve uygulanabilir bir yönetim planının geliştirilmesidir. Böylelikle, ekolojik ve biyolojik özelliklerinin doğal haliyle korunması ve restorasyonu ile alanın koruma yaklaşımını akılcı kullanımının sağlanabileceği ve sulak alanın gelecek nesillere aktarılmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.

İdari Yargının Üç Temel Bileşeni Olarak; Kamu Yararı, Planlama Esasları ve Şehircilik İlkeleri(*)

Eylem BAL

İdari yargı kararlarının üç temel bileşeni olarak karşımıza çıkan, kamu yararı, planlama esasları ve şehircilik ilkeleri kavramları şehir planlamanın temel dayanaklarını oluştururken, idare hukukunun alanına yargısal denetim aşamasında girmektedir. İdare hukuku ve şehir planlamanın kesiştiği yerde adından sıkça söz ettiren bu kavramlara ilişkin netlik kazanmış yazılı bir metin ya da çoğunluğun uzlaştığı bir mutabakat zemini bulunmadığından, bu konu karşımızda sorgulanmaya ve tartışılmaya açık bir alan olarak durmaktadır. Bu çalışmada, sözü edilen kavramların hukuk ve şehir planlama zemininde tartışılması hedeflenmektedir.

Planlama Esasları ve Şehircilik İlkeleri Üzerine

Planlama esasları ve şehircilik ilkelerinin neler olduğu ya da neleri kapsadığı üzerine net bir tarif yapmak mümkün görünmemektedir. O halde öncelikle bu kavramların kelime anlamları üzerinde durmak faydalı olacaktır. “Esas” sözcüğü kelime anlamı olarak “bir şeyin özünü oluşturan ana öge, temel olarak alınan başlıca, asal” anlamına gelmektedir. O halde planlama esasları, planın yapılmasında bu eylemin özünü oluşturan ve burada temel olarak alınan, ana öğeleri ifade etmektedir. İlke ise, “temel düşünce, prensip, temel bilgi” anlamına gelmektedir. Şehircilik

kavramı farklı yorumlamalara açık olup, en genel anlamıyla, “şehirlerin kurulmasında, düzenlenmesinde, güzelleştirilmesinde kullanılacak, uygulanacak yöntemleri, şehirlerle ilgili toplumsal, ekonomik vb. sorunları konu edinen bilim dalı” olarak tariflenmektedir (WEB1). Konunun uzmanları tarafından yapılan daha ayrıntılı bir tanımlamaya bakıldığında ise; şehircilik teriminin benzeri olarak şehir plancılığı teriminin de kullanılabilirliği belirtilmektedir. Bu noktada “şehir plancılığı ulusal bir yerleşme ve kalkınma planı çerçevesi içinde, bilimsel yöntemlere göre yapılan araştırmalara dayanarak, plan, program ve projelerin hazırlanmasını ve bu amaçla gerçekleştirilecek çabaların gerçekleştirilmesini de kapsayan bir sanat ve bir çalışma alanıdır” tanımı yapılmaktadır (Yavuz, Keleş, Geray, 1973, s.16). Basit bir muhakemeye şehircilik ilkelerinin, şehirciliğin temel prensipleri ve bilgisi anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Fark edileceği üzere, esas ve ilke sözcükleri kelime anlamı olarak birbirlerine oldukça yakın durmaktadırlar. Şehirciliğin bir bilim dalı oluşu, planlamanın ise şehirciliğin içindeki en temel eylem biçimi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, şehircilik ilkelerinin ayaklarını bilimsel paradigmaya bastığı ve buradan beslendiği görüşüne varılabilmektedir. Planlamanın bunun içinde bir eylem biçimi olmasının, planlamayı bu bilimsel alanın pratikteki aracı haline

Ar.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

* Bu çalışma “Bal, E., (2004), İdari Yargı Kararlarının İmar Planlama Süreci İçindeki Rolü: İzmir Örneği” başlıklı yayınlanmamış Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur.

getirdiği söylenebilir. O halde pratikte anlam bulan planlama deneyiminin esaslarının teknik, yasal ve kurumsal bilgiyi içermesi oldukça doğal olacaktır. Ancak bunun tam tersini düşünenler de bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak “esas” ve “ilke” kelimelerinin farklı kişilerce farklı algılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durumda, planlama esaslarının daha üst bir kabulü içerdiği, şehircilik ilkelerininse daha çok işin teknik boyutuna yol gösteren bir yöntemler dizimi olduğu savunulmaktadır.

Bir başka görüş ise, planlama esasları ve şehircilik ilkelerinin birbirinden farklı anlamlar içermedikleri, aksine benzer bir düzlemde durduklarına ilişkin olan görüştür.¹

Daha önce de vurgulandığı gibi, planlama esasları ve şehircilik ilkeleri kavramları imar planlarının yargısal denetimi sürecinde sıkça gündeme gelmektedir. Konunun uzmanları tarafından incelenmesine gerek duyulan davalar için, uzmanlarca hazırlanan bilirkişi raporlarında söz konusu davanın iptali ya da reddine ilişkin karar verilirken, bu karar makalenin ana konusunu oluşturan kamu yararı, planlama esasları ve şehircilik ilkelerine dayandırılmaktadır. Ancak bu karara, planlama esasları ve şehircilik ilkeleri için ayrı ayrı getirilen kıstasların ortaya konmasıyla değil, ortak bir değerlendirmeye varılmaktadır. O halde buradan hareketle, ilke ve esasların tek başlarına neler olduklarına dair bir yargıya ulaşmak yerine, birlikte yaslandıkları ortak anlayışa ilişkin parametreleri ortaya koymak daha sağlıklı bir yöntem olacaktır.

Bunlar²:

- *Farklı ölçek ve tipteki planların yapılması, uygulanması ve değiştirilmesi sürecinin bir bütünlük anlayışıyla ele alınması,*
- *Bütünlüğün korunması bağlamında, planlar arasında kademelenme ve tutarlılığın esas alınması. (Alt ölçekli planların her zaman üst ölçekli planların temel ilke ve hedeflerine bağlı kalması ilkesi vb.),*

• *Plan değişikliklerinin zorunlu durumlar gelişmediği müddetçe yapılmaması, yapılması zorunlu durumlarda ise öncelikle üst ölçekli planlarla uygunluğunun aranması ve mutlak suretle kamu yararı ilkesine dayandırılması.*

• *Planlama sürecinin teknik, yasal ve kurumsal mevzuata uygun olması,*

• *Alt ölçekli planların, üst ölçekli planlar için kabul edilen temel ilkelere uymaması durumunda, plana olan güvenin yitirilebileceği tehlikesinin farkında olunması,*

• *İmar planlama sürecinin tüm aşamalarında eşitlik ilkesinin korunması,*

• *Kamu yararı, idari yargı denetiminde ayrı bir başlık olarak devreye giriyorsa da, kamu yararının planlamanın ve şehirciliğin esas ve ilkelerinin temelinde yer alması, kamunun yararının her durumda kişisel çıkar üzerinde tutulması,*

• *Mesleki ahlakın, planlama sürecinde yol gösterici olması,*

• *Koruma ve kullanma dengesinin doğru kurulması (Koruma anlayışı ve gelişme paradigması arasındaki ilişkinin çelişki yaratmayacak biçimde oluşturulması)*

olarak sıralanabilir.

Tüm bunların kapsamlı, akılcı, bütüncül, eşitlikçi bir anlayışın çatısı altında toplandıkları görülmektedir. Temelde bu ilke ve esaslar bütününe modernizmin temel öğretileriyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Planlamanın, tarih sahnesine aydınlanma projesinin ruhunu kentler üzerinden ayağa kaldırmak üzere ortaya çıktığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu durum daha anlamlı bir hal almaktadır. Yukarıda adı geçen parametreler daha alt ölçekte, ülkemizde 1960’lı yıllarda hakim olan bütünlükçü-dengeli kalkınma hedefini benimseyen anlayışın bir ürünü olarak sahneye çıkan geniş kapsamlı akılcı planlama anlayışının parametreleri olarak görünmektedir.

Ancak burada karşımıza dikkati çeken başka bir nokta çıkmaktadır. Bilindiği üzere, düşünsel

¹ DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde görev yapmakta olup, İdare Mahkemeleri’nde bilirkişilik yapan akademisyenlerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan kategorilerdir.

² H. Çağatay Keskinok tarafından derlenen “Seçilmiş Bilirkişi Raporları” ve DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde görev yapmakta olup, İdare Mahkemeleri’nde bilirkişilik yapan akademisyenlerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda belirlenen parametrelerdir.

alandanda modernizmin “post” ön ekiyle yeniden karşımıza gelişi, iktisadi alanda gerek dünyada gerekse ülkemizde küreselleşmenin etkisiyle liberal ekonomiye geçiş, siyasi alanda ise ulus devlet sınırlarının aşılmasıyla, geçmişteki hakim anlayış üzerinden gelişen bir sürecin içinde bulunmaktayız. Kent planlama disiplini ve onun altında şekillenen araçlar da kaçınılmaz olarak bu sürecin içinde konumlanmakta ve değişime uğramaktadır.

Yukarıda sözü edilen değişimlere rağmen, plan üretme ve planlamanın yargısal denetimi aşamalarının temel bileşenlerinden olan planlama esasları ve şehircilik ilkeleri ile, 1980 yılı bir kesit olarak kabul edildiğinde, ülkemizde plan aracılığıyla bugünü şekillendirecek olan kararların, ağırlıklı olarak bu kesitten önceki dönemin söylemi kullanılarak üretildiği-üretilmekte olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle, plan ve plana ilişkin müdahaleler her ne kadar bu söyleme bağlı üretiliyor görünse de ülkemizin yakın dönemdeki kentleşme pratiğine bakılarak, uygulamadaki pek çok gelişmenin geniş kapsamlı planlama anlayışından uzaklaşarak daha parçacı bir biçimde geliştiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, planlama esasları ve şehircilik ilkelerinin söylemdeki içerikleri ile uygulamadaki yansımalarının farklı bir yöne işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kamu Yararı üzerine

Kamu yararı, şehir planlama, hukuk, kamu yönetimi, siyaset gibi alanlarda sıkça gündeme gelen ve tartışılan bir kavramdır. Dünyada ve ülkemizde süreç içinde yaşanan değişimlere paralel olarak kavramın içeriğinde de değişimler meydana gelmektedir. Hakkında net bir tanım üretmek oldukça güç olan kamu yararına dair Anayasa’da bile dolaylı tanımlar verilmektedir. O halde ne olduğundan çok, ne olmadığı üzerine daha net şeyler söylenebilecek olan kamu yararı kavramını anlayabilmek için öncelikle ana hatlarıyla kavramın tarihsel süreç içinde farklı dönemlerdeki anlamlarına bakmak, ardında da idari yargı kararlarına dayanak oluşturan yasal süreç içindeki konumunu incelemek faydalı olacaktır.

Habermas, kamunun geçmişine bakıldığında aydınlatıcı sonuçlara ulaşılabileceğini ve bu doğrultuda kamunun ancak 18. yüzyılda kavramlaştırılmayı talep ettiğini ifade etmektedir.³ “Kamu, özgül olarak, aynı dönemde mal mübadelesinin ve toplumsal emeğin alanı olarak kendi yasalarına göre kurumlaşan burjuva toplumuna aittir” (Habermas, 1997, s.59). Hannah Arendt ise kamu teriminin iki anlamına işaret eder: “Birincisinde, terim, kamuda gözükten her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir ve mümkün olan en geniş açıklığa sahiptir anlamına gelir. İkincisinde ise, kamu terimi, içinde özel olarak bize ait olan dan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder.” (Arendt, 1994, s.74, s.77).

Kamu yararı kavramının çok uzak bir geçmiş olmamasına rağmen, ortak yarar kavramının oldukça eski bir geçmişi vardır. Bu kavram, ilk kez Antik Yunan’da Aristoteles tarafından kullanılmıştır. Aristoteles, insanoğlunun yeryüzüne erdemli olanı aramak için geldiğini, böylelikle toplumsal olarak ortak bir ahlak anlayışının (Ethos) doğduğunu söyler. Dolayısıyla bugün kaba bir ifadeyle ortak yarar olarak adlandırabileceğimiz bu kavram, o dönemde ortak bir ahlak anlayışını temsil etmektedir. Burada toplumla fert arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Aristoteles’ten sonra bu görüş uzun bir dönem farklı dönemlere altlık etmiştir. Roma’da kişisel yararın ortak yarardan üstün olamayacağı, toplumdaki bireylerin ortak yarar için kişisel yararlarından fedakarlık etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Orta Çağ’da Aquinalı Thomas ortak yararın herkesin yararı anlamına geldiğini, bu ortak yararın insanın özünden doğduğunu ve bunun da toplumla kurulan karşılıklı ilişki biçimiyle beslendiğini söylemiştir. (Hasgür, 1997).

Daha sonraki dönemlerde aydınlanma felsefesi altında gelişen birçok değişimle birlikte ortaya çıkan yapılanmalardan biri olan ulus devlet anlayışı, kamu yararı kavramının bugünkü halini almasında önemli bir rol oynamıştır. Burjuvazinin kurduğu toplumsal sistemin araçlarından birisi olarak karşımıza çıkan kamu yararı, artık Antik Yunan’dan devralınarak süregelen temel mantığını yitirerek farklı bir anlama bürünmek-

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Habermas, J. (1997), Kamusalın Yapısal Dönüşümü, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ulus devlet sınırları içinde bütünü homojenize ederek karşımıza çıkan kamu yararı, son dönemde başarılı bir illüzyonla bütünün içinden ayrılan her bir parçanın ayrı ayrı yararı haline getirilmiştir.

PLANLAMA
2006/3

tedir. Kamu yararı bundan böyle sınırlarını ve dayanaklarını ulus devlet ideolojisinin belirleyeceği ve böylelikle kendisini temsil olanağı bulacağı önemli bir araca dönüşecektir. 1789 Bildirgesi'nde hakların kamu yararı amacıyla yasa ile sınırlandırılabilmesi ve kamu yararının yasa ile belirlenebileceği görüşü yer almaktadır. Kamu yararı yasa koyucunun denetiminde, ulus devlet sınırları içindeki farklı zaman ve mekan ilişkilerindeki tüm olgular için aynı gerçeklik iddiasını taşıyan ortak bir paydadır. Ayrıca kişisel yararın üzerinde ve onu sınırlayan bir mekanizmadır. Burada kamu olarak ifade edilen kitle için bahsedilen yarara altlık eden hakim anlayış içinde, kamu için temel standartların varlığı ve kamunun homojen bir yapıda olduğu kabulü yatmaktadır. Elbette kişiler ve toplum için yüzyıllar boyu insanlığın birbirinden devraldığı ortak bir ahlak anlayışının (ethos) var olmasının gerekliliği inkar edilemez. Ancak burada kritik olan, bu normların toplum tarafından oluşturulmasına izin verilmeyerek, bunların tamamen erki elinde bulunduran hakim anlayış tarafından belirlenmesidir.

“Modern zamanlar” olarak adlandırabileceğimiz süreçte yaşanan değişimler, pek çok kavramın içini boşaltıp, yerine farklı bir şey koyamaya yoluna devam etmektedir. Modernizmin ‘kusursuz’ tasarımının sarsılmasıyla başlayan süreçte, iktisadi alanda küreselleşmeyle birlikte ulus devlet ideolojisinin yerini ülkesel sınırların ortadan kalktığı başka bir modelin aldığı, doğa üzerinde kurulmak istenen tahakkümün yine doğa bilimlerinden gelen gelişmelerle sarsıntıya uğradığı ve bu tahakküm biçiminin toplumsal süreçlerde beklenen ölçüde kurulamadığı bir dönemdeyiz.

Söz konusu değişimlere paralel olarak, pratikte yaşananlara baktığımızda, özellikle Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’ın iktisadi alandan başlayarak tüm alanlara sıçrayan politikalarıyla şekillenen yeni bir kamu yararı kavramıyla karşı karşıyayız (Keleş, 2000). Ulus devlet sınırları içinde bütünü homojenize ederek karşımıza çıkan kamu yararı, son dönemde başarılı bir illüzyonla bütünün içinden ayrılan her bir parçanın ayrı ayrı yararı haline getirilmiştir. Ancak üzerinde durduğu zemin kendisini telafi edecek yeni araçlar edinerek varlığını sürdürmektedir.

Kamu yararına ilişkin yukarıda bahsedilenlerden sonra kavramın bugün ülkemizde nasıl yorumlandığına genel bir çerçeveye bakmak, ardından da yasal süreç içindeki konumlanışını incelemek imar planlama sürecinin ayrılmaz bir parçası olan bu kavramın planlama ve idari yargı denetimindeki anlamını görebilmek açısından faydalı olacaktır. Kamu yararı üzerine farklı alanlardan farklı kişiler tarafından yapılan tanımlamalara bakıldığında, her şeyden önce kamu yararının net bir tanımını yapmanın güçlüğü üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunun en temel nedeni ise, kamu yararının ayaklarını hem teknik ve hukuki bir zemine hem de ahlaki alana basması olarak yorumlanmaktadır. Durumun böyle oluşu, her koşul ve durumda geçerli olabilecek bir tanımın yapılmasını güçleştirmektedir. Bir diğer değinilen önemli nokta ise, kamu yararının kişisel yararın üzerinde bir yarar olarak görülmesidir.

Hukuki açıdan bakıldığında, hukukla planlamanın kesiştiği noktada kamu yararı en temel dayanak haline gelmektedir. “İdari işlemlerin amaç unsurunun kamu yararından ibaret olduğu göz önünde bulundurulursa, idarenin neyin kamu yararına olduğunu işleminde belirlediği ve buna göre hareket ettiği durumlarda da, bu hususta bir uyumsuzluk çıktığı takdirde denetim yetkisini kullanarak son sözü söyleyecek olan idari yargı merciidir. Bu nedendir ki imar planlarının yargısal denetiminde amaç unsuru olan kamu yararı kavramı çok açık bir biçimde ağırlık merkezini oluşturmaktadır.” (Azrak, 2002). Hukukçular da kamu yararının bireysel yarardan üstün olduğu görüşünde hemfikir gözükmektedirler. Bilge Umar, kamu yararı için, “Şartlara göre değişebilir. Önce kanun koyucu takdir eder. Bu kamu yararı telakkisinin yerinde olup olmadığını kesinlikle tayin ve takdir edecek olan Anayasa Mahkemesi’dir” der. (Hasgür, 1997, s.36). Burada kamu yararının her ne kadar koşullara göre değişkenlik gösteriyor olsa da, bağımsız bir kavram olmadığı, yasal ve kurumsal yapılanmanın çatısı altında şekillenmek durumunda olduğu vurgulanmaktadır.

1961 ve 1982 anayasalarında kamu yararı bir sınırlama ve düzenleme ölçüsü olarak yer almıştır. Daha geriye gidildiğinde amme menfaati (kamu yararı), Türk Hukuk Kurumu tarafından 1944 yılında yayınlanan Türk Hukuk Lügatı adlı

eserde şöyle tanımlanmıştır: “Halk ihtiyaçlarıyla veya milli birliğin, devletin ihtiyaçlarıyla ilgili olan ve bunları karşılayan, halka, millete, devlete, istifadeler temin eden menfaatler. Bunların takdiri ve tayini hukuki olmaktan ziyade siyasi bir meseledir ve kanun vaznı ile mahkemelerin takdirine bağlıdır. Ancak amme menfaatlerinin hususi menfaatler karşısındaki üstünlüğü ve hususi hiç bir menfaat ve hak karşısında amme menfaatlerinin ihmal edilemeyeceği ve böylece hususi hak ve menfaatlerin amme menfaati namına yapılacak hukuki veya fiili bir tasarrufa mani olamayacağı bugünkü idare hukukunun en esaslı prensibidir.” (Hasgür, 1997, s.42). İstifadeler derken tam olarak ne demek istendiğine dair net bir açıklama getirilmemesine rağmen, kamu menfaatinin kişisel menfaatlardan üstün olduğu önemle vurgulanmıştır.

Kamu yararı 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde adı geçen bir kavram olup, içeriğinin ne olduğuna dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Anayasa'da aşağıdaki maddelerdeki şekliyle yer almaktadır:

- “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak **kamu yararı** amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması **toplum yararına** aykırı olamaz.” (Madde 35).
- “...”Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle **kamu yararı** gözetilir.”... (Madde 43).
- “Devlet ve kamu tüzelkişileri; **kamu yararının** gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunda gösterilen esas ve usullere göre kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir”... (Madde 46)
- “Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler; **kamu yararının** zorunlu kıldığı hallerde devletleşebilirler.”... (Madde 47).
- “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini sağlamak, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde

*kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda **toplum yararları ve gerekleri** gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri bu plana göre gerçekleştirilir.”... (Madde 166, T.C. Anayasası, 2000)*

Kamu yararı 35. maddede mülkiyet ve miras haklarının tek sınırlayıcısı konumundadır. 43. maddede kıyı niteliği taşıyan alanların kullanımında bir öncelik olarak aranmaktadır. Bu durumda bu kavramla, bu alanlara kamusal alan niteliği kazandırılmaktadır. 46. maddede karşımıza kamulaştırılma işleminin yapılabilmesinin ön koşulu olarak çıkmaktadır. 47. maddede, devletleştirmenin yapılabilmesinde kamu yararının zorunlu kıldığı durum veya durumların olması gerekmektedir. Planlama başlığı taşıyan 166. maddede ise yurt genelinde dengeli ve eşitlikçi kalkınma amacıyla yapılacak olan planlarda öncelikli olarak gözetilmesi gereken bir kavramdır. Bu madde Kamulaştırma Kanunu'nun 6. maddesinin son fıkrasında yer alan “Onaylı imar planına göre yapılacak hizmetler için ayrıca kamu yararı kararı alınmasına ve onaylanmasına gerek yoktur” ifadesine de dayanak oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere Anayasa'da kamu yararı, bahsi geçen bir diğer kavramı sınırlayan, düzenleyen ya da ona dayanak olan bir nitelik taşımaktadır. Ancak tüm bunlar ışığında bile kamu yararının net bir tanımını yapmak olanaklı gözükmemektedir. Ayrıca Anayasa'da kamu yararının yanı sıra toplum yararı kavramının da kullanıldığı görülmekte, toplum yararı ve kamu yararı kavramlarının kullanımı arasında net bir ayırım göze çarpmamaktadır. Oysa toplumun bütünü kapsadığı gerçeğini göz önünde tuttuğumuzda, bugünkü anlamıyla kamu, bütüne karşılık gelme iddiasıyla yola çıkan, ancak bütünün içinde hakim anlayışı temsil eden bir parça olarak durmaktadır. Öne çıkan bir diğer nokta ise; Anayasa'nın 166. maddesinde planların yapılmasında dengeli, eşitlikçi ve bütünü kapsayan bir anlayıştan söz edilmesine rağmen, bu söylemin bugünün paradigması ve pratikle ne derece örtüştüğü sorusudur.

Şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarının gerekse de kamu yararının bağlı oldukları kabullerde önemli sarsılmalar olmakta ve bütünlükçü söylemlerin yerini ağırlıklı olarak parçacı söylemler almaktadır.

PLANLAMA
2006/3

Değerlendirme

İdari yargı kararlarının üç temel bileşeni olarak karşımıza çıkan, planlama esasları, şehircilik ilkeleri ve kamu yararı kavramlarını anlamaya çalışmak bir takım güçlükler içermektedir. Bu çabanın güçlüğü çoğunluk tarafından kabul görmekte ve bu durum doğal olarak verimli bir tartışma alanı yaratmaktadır. Bu üç bileşenin kabullerini ve varlık nedenlerini hem birlikte hem de ayrı ayrı, bir taraftan hukuki ve teknik alana bir taraftan da ahlaki alana basıyor oluşları bu güçlüğün temel nedeni olarak görülmekte, üstelik burada tartışmaları zora sokan kısmın daha ziyade ahlak alanı olduğu ağırlık kazanmaktadır. Ancak daha işe yarar bir değerlendirme yapabilmek adına, çalışmayı üç temel ayak üzerinde toparlamak faydalı olacaktır.

Birincisi, yaşamın hemen hemen tüm alanlarına nüfuz etmeyi başarmış olan aydınlatma felsefesinin, bugüne kadar gelen süreçte yaratmış olduğu temel değişimlerin, çalışma kapsamında tartışılan konular üzerindeki belirleyici rolüdür. Modernizmle birlikte temelde anlam ve akıl olarak yaratılan dualiteyle başlayan ve gerçekliği ele geçirmek adına çıkılan bu yolculukta modernizm, gerçekliğin çoklu ve parçalı yapısı karşısında, izole edilmiş alanlar ortaya çıkarmıştır. Estetik ve etik günümüze modern zamanların temel anlayışıyla şekillenerek gelirken, bilim bu iki alan karşısında başat rol üstlenmektedir. Bilim, etik ve estetik alanları zaman içinde pek çok olgunun sınırlarını çizen ve üst kabullerini barındıran alanlar haline almıştır. Başarılı bir illüzyonla yaratılan bu durum karşısında, bütünü her bir parçası yeniden bir başka gerçeklik üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu noktada, çalışma kapsamında tartışılan kavramlardan olan şehircilik ilkelerinin bilimin, planlama esaslarının ise bugün sadece biçimsel görünüme indirgenmiş olan estetiğin alanına dahil edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kamu yararı ise, normlarını başlangıçta modernizmin, sonrasında ise süreç içindeki pek çok değişkenin birlikte belirlediği ahlak alanında yer almaktadır. Burada sözü geçen ahlak alanının modernizmin yarattığı ahlak anlayışının alanı olduğunu unutmamak gerekir.

İkincisi ise, şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı kavramlarının şehir planlama disiplininin en önemli iki ayağı olan kuram ve

uygulama alanlarındaki anlamlarıdır. Bilindiği üzere kent planlama modernizmin en temel araçlarından birisidir. Şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı, şehir planlama çatısı altında bir araya geldiklerinde, bağlı oldukları bu hakim anlayışın somut belgelerini üretmektedirler. O halde çift yönlü işleyen bu sürecin temel anahtarları konumdadırlar. Varlık nedenlerini yaratan üst kabulün bilgisiyle bunu maddi gerçekliğe dönüştürmektedirler. Kuram ve uygulama arasındaki bu ilişki, süreç içinde gerek dünyada gerekse de ülkemizde yaşanan gelişmelerle kendisine farklı yönler çizmektedir. Ülkemizde özellikle 1960'lı yıllarda hakim olan geniş kapsamlı akılcı planlama anlayışının yerini 1980'lerde global ölçekte yaşanan değişimlerle bütüncül ve eşitlikçi anlayıştan uzak, parçacı bir planlama anlayışına bırakması sürecindeki değişimler bu savı doğrulamaktadır. Kamu yararı, ulus devlet modelinin etkin bir biçimde ağırlığını hissettirdiği dönem içinde, gerek bilimsel alanda gerekse de uygulama alanında planlama için planlamanın söylemiyle örtüşme niyetinde olan bir dayanak oluşturmaktaydı. Söz konusu modelde çözümlerin yaşanmasıyla başlayan süreçten kamu yararı da doğal olarak etkilenmekte ve bu rolünde aşınmalar olduğu görülmektedir. Bu noktada, üst alanda gerek şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarının gerekse de kamu yararının bağlı oldukları kabullerde önemli sarsılmalar olmakta ve bütünlükçü söylemlerin yerini ağırlıklı olarak parçacı söylemler almaktadır. Alt alanda ise, söz konusu ilke ve esaslar plan üretme ve plana dair uyumsuzlukların çözümü aşamasında devreye girdiklerinde ağırlıklı olarak geniş kapsamlı rasyonel planlama anlayışının "söylemlerini" esas almaktadırlar. Uygulama alanına bakıldığında ise, gerçekliğin parçalı bir yapıda olduğu göze çarpmaktadır.

Üçüncüsü ise, şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararının hukuk alanında yan yana geldiklerinde ne ifade ettikleridir. Bu kavramlar şehir planlamaya ilişkin konuların yargısal denetiminde bir araya gelmekte ve bilirkişilerin yol göstericiliğinde verilen kararların temel dayanakları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kamu yararı hukuksal açıdan bu alanın ağırlık merkezini oluşturduğundan daha kritik bir konumdadır. Çünkü modernizmin evrensel hukuk normlarının varlığı yönündeki kabulüyle şekillenen bir kamu tarifinin yararı olan kamu yararı,

oldukça tartışmalı bir alandır. Bütüne yönelik evrensel bir iddiayla yola çıkan ancak temelde hakim anlayışın temsil aracı niteliğini taşıyan kamunun, bugün bütüne yönelik temsil gücünü önemli ölçüde yitirmiş olduğunu söylemek mümkündür. Kamu, erkin parçalanmış yapısına bağlı olarak, parçalara ayrılmış durumdadır. O halde “tarif ettiği yararın kimin yararına olduğu” sorusu en temel soru olarak belirginleşmektedir.

Bu üç alanda yapılan irdelemeler sonrası kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarının, özellikle konuyla ilgili olanlar tarafından algılanma ve değerlendirilme biçiminin büyük önem taşıdığı açıktır. Bu üç kavramın yan yana gelmesiyle üretilen kararların, süreci şekillendirmedeki etkin rolü göz önünde bulundurularak, bu durumun önemli bir ahlaki sorumluluğu gerektirdiği gerçeğinin farkında olunması, bu kavramlara ilişkin düşünce ve uygulama zemini için büyük yarar sağlayacaktır.

Kaynakça

Arendt, H. (1994), *İnsanlık Durumu, İletişim Yayınları*, İstanbul.

Azrak, Ü. (2002), “Kamu Yararı” Kavramı ve Planlama, TBMMO Mimarlar Odası, Ulusal Fiziki Planlama Seminerleri (18-19 Ocak 2002), Ankara.

Bal, E. (2004), *İdari Yargı Kararlarının İmar Planlama Süreci İçindeki Rolü: İzmir Örneği*, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Keleş, R. (2000), *Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, Derleyenler: Ersoy, M. & Keskinok, Ç., Yargı Yayınevi, Ankara.

Keskinok, Ç. (2000), *Seçilmiş Bilirkişi Raporları, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, Derleyenler: Ersoy, M. & Keskinok, Ç., Yargı Yayınevi, Ankara.

Habermas, J. (1997), *Kamusalın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları*, İstanbul.

Hasgür, İ. (1997), *Türk ve Alman Kamulaştırma Hukukunda Kamu Yararı*, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Özlem, D. (2000), *Hukuk Devletini Sosyal Devlet içinde Düşünmek*, Doğu-Batı Dergisi, sayı:13, s. 9-23.

Sancakdar, O. (1993), *Belediyenin İmar Planını Yapması, Değiştirmesi ve İptal Davası*, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Tekeli, İ. (1997), *Plancının Meşruiyetini Oluşturmada Etik Sorunlar*, Ege Mimarlık, sayı: 23, s.21-25.

Yavuz, H., Keleş, R., Geray, C. (1973), *Şehircilik Sorunlar-Uygulama ve Politika*, AÜ Siyasal Bilgiler Fak.Yay., Ankara.

T.C. Anayasası, (2000), *Yayına Hazırlayan: Kahraman Berk*, Alfa Yayınları, İstanbul.

WEB 1 www.tdk.gov.tr (Mart 2007)

Tolga Çilingir, Mardin, 2005

Yaşlılık Dönemini Yaşayan Bireylerin Planlama Sürecine Dahil Edil(ebil)mesi Bağlamında “İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı”nın Değerlendirilmesi

Duygu ÇUKUR* - M. Burcu SILAYDIN**

Modernist doğrusal ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda, üretim ilişkileri içinde **etkin** konumda olan **erişkin bireyler** merkeze alınmakta ve yaşamın her alanında odak noktasını bu yaş döneminin talep ve gereksinimlerinin oluşturduğu araçlar geliştirilmektedir. Bu paralelde, kentsel mekan üretiminin de hedef kitlesini “erişkin bireyler” oluşturmakta; diğer yaş dönemlerinin talep ve gereksinimleri göz ardı edilmektedir.

Bu çerçevede, kent planlama eylem alanında kültürel mekan üretim sürecinde temsil edilmeyen yaş dönemlerinden biri de **yaşlılık**tır.

Planlama sürecinin ilk aşaması olan **veri toplama** aşamasında, planlamaya yön verecek veriler, **nüfus** geneli üzerinden elde edilmektedir ki, bu da **erişkin birey odaklı** kentsel mekan üretiminin önemli bir nedenidir. Diğer bir deyişle, nüfusun farklı yaş dönemlerine göre detaylandırılmış bilgileri, kent planlamanın bu yaş dönemlerine yönelik karar üretmesini olanaklı kılacak şekilde veri toplama aşamasında elde edil(e)memektedir. Dolayısıyla, **yaşlılık dönemini yaşayan bireyler** ait veriler ve bunların mekansal dağılımı, karar üretimi için bir altlık oluşturamamaktadır.

Kent planlamayı, erişkin bireyle sınırlandırılmış mevcut durumundan kurtararak, **her yaş dö-**

mindeki kentli için işlevsel kılmak (özne temelli bir planlama anlayışı), öncelikli olarak, diğer yaş dönemlerine ilişkin verilerin de toplanması ile olanaklıdır.

2005 yılında, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin talep ve gereksinimlerini planlama sürecine dahil etme arayışına giden bir proje çalışması gerçekleştirilmiştir¹. Proje, barınma sorunu odaklı tanımlanmış ve çalışma alanı olarak İzmir’in 9 metropoliten ilçesi (Konak, Karşıyaka, Gazimir, Balçova, Güzelbahçe, Çiğli, Bornova, Buca, Narlıdere) seçilmiştir.

Amaca yönelik, **veri toplama** aşamasında, planlamaya yön verecek baz haritaları oluşturmak üzere:

- **niceliksel veriler** (*kent bütümünde ve mahalle sınırı duyarlılığında yaşlılık dönemini yaşayan nüfusun demografik dağılımı*) ve
- **niteliksel veriler** (*yaşlıların barınma sorunlarını temel alan sosyo-ekonomik bir analizin temel unsurları olan, yaşlıların ekonomik ve yalnız/ailesiyle birlikte yaşıyor olma durumlarının mahalle bazında dağılımı*),

ilgili kurum ve kuruluşlarda bulunmadığı için, öğrenciler tarafından, mahalle muhtarlıklarıyla² yaptıkları görüşmeler ve kendi mekansal izlenimleri sonucu üretilmiştir.

¹ 2005 yılı güz dönemi Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı kapsamındaki URD 501 Urban Design Project for Architects proje dersi. Proje Ekibi: Yönetenler: Prof.Dr.-Ing.Şenel ERGİN, Ar.Gör.M.Burcu SILAYDIN; Öğrenciler: Senem GEZCİ, Betül KOÇ, Deniz ÖZKELLE, Serap ÖZSU, Feriha ÖZTÜRK, Cumhur ULUSOY; Danışman: Sosyal Hizmet Uzmanı Güven GÜNGÖRMÜŞ.

² Proje süresinin kısıtlı zamanı nedeniyle 9 metropoliten ilçedeki tüm muhtarlıklarla görüşülememiştir.

*Ar.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

**Ar.Gör.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

PLANLAMA
2006/3

Sonuçta, yaşlıların barınma sorunlarının var olup olmadığı, varsa yoğunluğu ve niteliğini gösteren “mahalle bazında demografik kent haritası” (bkz. Harita 1) ve “mahalle bazında yaşlıların sosyo-ekonomik özelliklerini gösterir harita” oluşturulmuştur (bkz. Harita 2).

Elde edilen haritalar ile planlama önerilerinde:

- yaşlı nüfusun yoğunlaştığı alanlar saptanmış; böylelikle bu alanlarda, anılan nüfus grubunun talep ve gereksinimini karşılamaya yönelik/uygun kentsel-sosyal altyapı artırılmıştır;

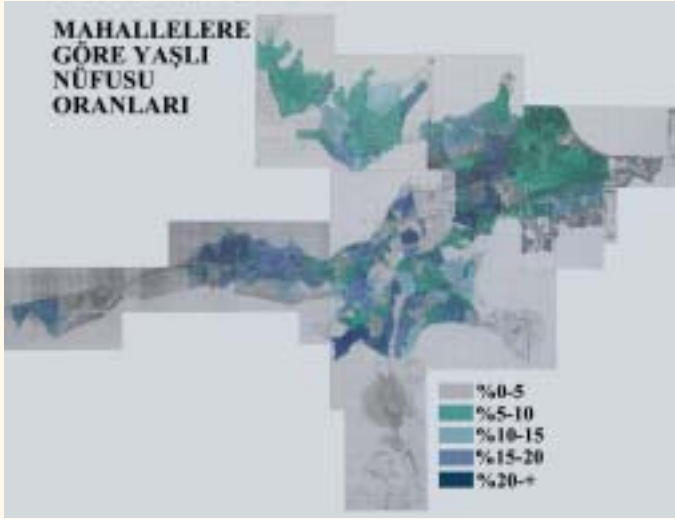
- barınma sorununun olduğu alanlar saptanmış ve farklılaşan sorun biçimlerine göre çözüm önerileri üretilmiştir (örneğin, yalnız yaşayan ve ekonomik durumu kötü olan yaşlılar için, yaşlı konutlarının; yalnız yaşayan ama ekonomik durumu iyi olanlar için destek hizmetlerinin geliştirilmesi önerilmiştir);
- yaşlı birey için uygun yaşam ortamını sağlayan alanlar saptanmış; bu potansiyelin kullanılmasına yönelik kararlar üretilmiştir.

İzmir’in 9 metropoliten ilçesine ait yaşlı coğrafyasını gösteren haritalara dayalı planlama önerilerinin üretildiği bu proje ile, farklı yaş gruplarının temsil edilebilmesine yönelik bir yöntem yaşlı nüfus özelinde sunulmuş ve amaca yönelik veri toplama/analiz aşamasının önemine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda, aşağıda yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin planlama sürecinde temsil edilme durumuna ilişkin bir değerlendirme, **İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı (İKBNİP)** (2006)³ için yapılmaktadır.

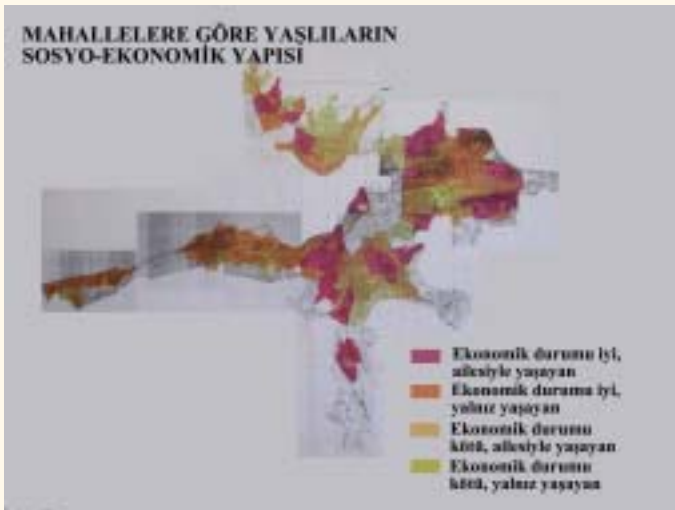
1/25.000 ölçekli “İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı”nda, 5216 sayılı kanunla belirlenen yeni sınırlar içi ve yakın çevresinin (İzmir Kentsel Bölgesi=İKB) bütünsel bir yaklaşımla ele alınması, metropoliten kent ve metropoliten alan (kentsel bölge) arasındaki ilişkiler bağlamında mekansal gelişme süreçlerinin planlı müdahalelerle geliştirilmesi-yönlendirilmesi-denetlenmesi benimsenmiştir. Raporda, İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planının (2006) hazırlanma gerekçesi, yasal bir zorunluluğun ötesinde, İKB’nin sağlıklı biçimde gelişebilmesine olanak sağlayacak bir makro planın oluşturulması zorunluluğu (üst ölçekli bir politika planına duyulan ihtiyaç) olarak belirtilmektedir.

Raporda, ilgili kurumlardan elde edilen verilere dayalı analizler sonucu beş problem bileşeni tanımlanmıştır. Bunlardan konuyla ilişkili olan iki problem bileşeni aşağıda ele alınmıştır.

İKB’nin en önemli alt yöresi olan merkez kentte⁴ görülen yoğun yapılaşmayla bağlantılı olarak

Harita 1. İzmir - 9 Metropoliten İlçe - Mahallelere Göre Yaşlı Nüfus Oranları

Harita 2. İzmir - 9 Metropoliten İlçe - Mahallelere Göre Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Yapısı

³ 1/25 000 Ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı Raporu. İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı Plan Program Koordinasyon Şube Müdürlüğü. Temmuz 2006. İzmir.

⁴ Narlıdere, Balçova, Gazıemir, Konak, Buca, Bornova, Karşıyaka, Çiğli, Harmandalı, Ulukent, Koyundere, Asarlık, Menemen.

tanımlanan problem, merkez kentin “bir yerleşme sisteminden başarması beklenen **sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçalık** ilkelerini karşılayamayacak derecede performansının düşmüş olmasıdır” (s.70). Bu doğrultuda, yığılmış merkez kentin performans kriterlerini karşılayabilir hale getirilmesi, planın çözmesi gereken bir problem bileşeni olarak ortaya konulmuştur. Ülkemizde yaşanan planlama pratiğinden çıkarılan bir sonuç, planlama faaliyetinde oluşan problemlerden biri olarak değerlendirilmiş ve hazırlanan planla bu problemin çözümüne yönelik yeni bir planlama faaliyeti tanımlanmıştır. Buna göre, planlama faaliyetinin yapılageldiği biçimiyle nihai bir ürün olarak planın elde edilmesiyle sonlandırılması, aksine önerceği program etapları ve proje paketleri ile sürekli olarak planlama faaliyetinin demokratik müzakere süreçlerine açık olacak şekilde sürdürülmesi anlayışı benimsenmiştir.

Kısaca rapora göre, “İKBNİP’nin temel problemi başta İzmir merkez kenti olmak üzere kentsel bölge yerleşmelerinin ne yönde, ne kadar ve nasıl büyüyeceği meselesi değil, mevcut onaylı planların tarif ettiği alanlarda sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçalık ilkelerinin nasıl gerçekleştirileceği, daha sağlıklı, güvenli ve standartları yüksek, performansı iyi bir kentsel bölgenin nasıl yaratılabileceği meselesi” (s.72) olarak tanımlanmıştır.

İKBNİP, İKB’nin uzun dönemli bir gelişme ve yönetim planı olarak ele alınmıştır. Çok otoriteli ve çok yerleşmeli bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla, planın elde edilişi ve sağlıklı bir biçimde yönetimi aktörler arası demokratik müzakere süreçlerinin başarıyla işleyişine bağlı olarak tanımlandığı için İKBNİP, bir **mutabakat planı**dır. Planın bir diğer özelliği, içerik bakımından, makro seviyeden mikro seviyeye kadar politika, plan, program, proje hiyerarşisini izlemesidir. Politika, onaylanmış ve üzerinde mutabakata varılmış kararları yönlendiren genel hedefler; plan, politikalarından yola çıkılarak ulaşılan mekansal ve mekansal olmayan kararlar; planın öngördüğü program, sınırlı mekan oluşumlarında ve tanımlı zaman aralıklarında düzenlenerek birleştirilmiş proje yumakları; projeler, planın önerdiği ve programların oluşturulmasında dikkate alınacak en alt basamaktaki yatırım birimi ölçeği olarak ele alınmaktadır.

İKBNİP, çok bileşenli problemi tanımlama biçimi ve benimsediği problem çözüm yöntemi açısından klasik nazım imar planlaması anlayışından iki yönden ayrılmaktadır. Birincisi, süresi bakımından, herhangi bir hedef yılı belirtmemesi nedeniyle **açık uçludur**. Böylece plan gelecekte her türlü olasılığı sezebilme kapasitesine (her türlü olasılığa cevap verebilecek esnekliğe) sahip, pazarlık payı büyük ve sürekli olarak demokratik müzakerelere açık olabilecektir. İkincisi, çok aktörlü bir ortamın gerektirdiği seviyede temsil kabiliyeti yüksek bir dil geliştirebilmiştir. **Temsil kabiliyeti** yüksek olduğu için bu planın, klasik nazım imar planı anlayışı doğrultusunda hazırlanan homojenleştirilmiş katı zonlama dilini aşmış olduğu ileri sürülmektedir. Planın geliştirdiği dil, her türlü farklılığın kendisini konumlandırabilme ve ifade edebilme yeteneğini yüksek seviyede tutabilecek karakterdedir. Yeni bir dil oluşturma doğrultusunda bu plan, zengin ve çeşitli lejant, genel hükümler ve sektörel notlar geliştirmiştir. Ayrıca, plan dili de bitmiş değildir, gelişip zenginleşebilir (bunu yönlendirecek olan da İzmir’in tarih boyunca biriktirmiş olduğu yerel bilgidir).

İKBNİP’nin **vizyonu** (ileriye sezinleyebilme yetisi veya eylemi), toplumu oluşturan aktörlerin ilgilerinin ve sorunlarının sezinlenerek tanımlanması ve toplumun bir takım haline getirilmesini içermektedir.

İKBNİP’nin vizyonu, bütün topluluklara (tüm özne grupları olarak anlayabiliriz) güvenli, sağlıklı, erişebilir ortamlarda kaliteli altyapı ve servislerin hazırlanması ve bu toplulukların sürece dahil edilmiş olması gibi unsurlardan oluşmaktadır.

Bu doğrultuda oluşturulan **hedefler**, toplumsal ekonomik ve mekansal hedefler olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan konuyla ilişkisi nedeniyle toplumsal hedefler ele alınmıştır (mekansal hedefler genel hedefleri içerdiği için değinilmemiştir). Toplumun farklılıkları içerdiği, bu nedenle toplumun farklı kamusalılıklarla temsil edildiği, sonuçta, her bir kamusalılığın çıkarının diğerlerinden farklı olduğu ve farklılıklar arasında değişik eşitsizliklerin yer aldığı gerçeğinden hareketle toplumsal hedefler:

- farklılıkların kendilerini konumlandırabilme ve ifade edebilme olanağı bulabilecekleri demokratik ortamın sağlanması,

Ülkemizde yaşanan planlama pratiğinden çıkarılan bir sonuç, planlama faaliyetinde oluşan problemlerden biri olarak değerlendirilmiş ve hazırlanan planla bu problemin çözümüne yönelik yeni bir planlama faaliyeti tanımlanmıştır.

PLANLAMA
2006/3

- *kazananların kaybedenleri tazmin edebileceği bir mekansal adaleti sağlaması olarak belirlenmiştir.*

Bir plan hangi grubun veya grupların talep ve gereksinimlerini karşılıyorsa, planda o grup temsil ediliyor demektir. İKBNİP'nin problem tanımlama aşamasında belirtilen merkez kentin yerleşim sisteminin hakçalık ilkesini karşılayamama problemi, fiili durumda her grubun temsil edilemediğine işaret etmektedir. Bu problemin çözümüne ilişkin İKBNİP, mutabakat planı niteliğinde ve temsil kabiliyeti yüksek bir dille oluşturulmuştur. Bunlar sırasıyla, planın elde edilişi ve yönetiminde aktörler arası demokratik müzakere süreçlerinin işleyecek olması ve her türlü farklılığın kendisini ifade edebilecek olması anlamına gelmektedir. Ayrıca planın vizyonunda ve toplumsal hedeflerinde de toplumu oluşturan aktörlerin ilgilerinin, sorunlarının tanımlanacağı ve toplumdaki farklılıkların kendilerini ifade etme olanaklarının sağlanacağı belirtilmiştir. İKBNİP raporundan, planın vizyon ve hedefine ait yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle ve "toplumdaki farklılıkların kendilerini konumlandırabilme ve ifade edebilme olanağına" ilişkin planda yapılan vurguya dayanarak, İKBNİP'nin her yaş dönemin talep ve gereksinimlerini temsil etme amacında olduğunu söylememiz mümkündür. Bu yönüyle plan olumlu bir içeriğe sahiptir.

Öte yandan planın bu hedefini sağlayabilmesi, daha açık bir ifadeyle raporda ileri sürülen **temsil kabiliyeti** özelliğinin yaşlı nüfus açısından anlamlı kılınabilmesi, öncelikle bu yaş grubuna ait verilerin ve ilgili örgütlerin planlama sürecine dahil edilip/edilmemesine bağlıdır. Çünkü bu veriler doğrultusunda planda mekansal çözümler ve kararlar üretilmektedir. Bu nedenle, aşağıda planın analiz aşamasına ilişkin plan raporundan elde edilen veriler ışığında bir değerlendirmeye gidilmektedir.

Plan raporunda, İzmir iline ait genel bilgiler arasında İzmir ili nüfusunun üç ana yaş grubuna göre dağılımı verilmekte ve bu dağılıma dayalı olarak şu yorum getirilmektedir: "İzmir nüfusunun 3 ana yaş grubuna göre dağılımı incelendiğinde, il nüfusunun yüzde 23,6'sının 0-14, yüzde 69,3'ünün 15-64 ve yüzde 6,8'inin 65 ve daha yukarı yaşta olduğu görülmektedir. İzmir nüfusunun yaş yapısında, 0-14 yaş grubunda olanların ülke

ortalamasının gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu, İzmir nüfusunun Türkiye geneline göre daha yüksek bir yaş ortalamasına sahip olduğunu göstermektedir. İzmir nüfusunun yaş özelliklerinden bir diğeri de, nüfusun zaman içerisinde giderek yaşlanmasıdır" (s.117).

İzmir nüfusunda yaşlı oranının yüksek olduğu ve nüfusun giderek yaşlandığına ilişkin yapılan bu saptamaya rağmen, plan kararlarını yönlendirecek sosyo-ekonomik analiz aşamasında yaşlı nüfusa ilişkin veriler toplanmamıştır. Şöyle ki, planın sosyo-ekonomik analiz aşamasında, İzmir ili ilçelerine ait sosyo-ekonomik göstergeler olarak toplanan veriler; nüfus, şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, nüfus yoğunluğu, nüfus bağımlılık oranı, tarım sektöründe çalışanlar oranı, sanayi sektöründe çalışanlar oranı, hizmet sektöründe çalışanlar oranı, işsizlik oranı, okur-yazar oranı, bebek ölüm oranı, fert başına genel bütçe geliri şeklinde sıralanmaktadır.

Bu veri başlıkları, planı yönlendirmesi adına, analiz aşamasında, nüfusun geneli üzerinden bilgi veren niteliğe sahiptir. Bu da, nüfus geneline ait bilgiler üzerinden karar üreten klasik nazım imar planı tavrının bu planda da sürdüğünü göstermektedir. Planda ileri sürülen temsil kabiliyetinin, nüfus içindeki tüm yaş grupları için anlam ifade etmesi, diğer bir deyişle toplumdaki demografik dağılımlara göre oluşan farklılıkların talep ve gereksinimlerinin mekanda somutluk kazanması, öncelikle klasik nazım imar planı veri tabanının aşılması ile olanaklıdır.

İKBNİP planlama sürecinde, çeşitli kurum ve kuruluşlara, meslek odalarına, sektör temsilcilerine, sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili belediyelerin başkanları ile planlama birimleri ilgililerine sunuş toplantıları yapılmış ve planla ilgili hazırlanan bir bilgi kitapçığı, anılan birimlere dağıtılarak, görüş, öneri ve istekleri talep edilmiştir. Bu çerçevede anılan süreç, planın vizyon, toplumsal hedef ve yönteminin gerçekleştirilmesinde önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, en olumlu haliyle örgütlenmiş tüm toplumsal grupların sorun, ihtiyaç ve taleplerinin dile getirildiği düşünülse bile, toplumdaki farklılıklar yelpazesinin, henüz örgütlenmemiş veya örgütlenme yetisine sahip olmayan grupları da içerecek bir genişlikte temsil edilmesi gerekmektedir. Bunun da ön koşulunu

daha önce de belirtildiği gibi tüm toplumsal gruplara ilişkin verilerin toplanması oluşturmaktadır. Analiz aşamasında yaşlı nüfusa ilişkin bilgileri saptayarak başlayan bir planlama süreci ile bu yaş grubunun sorun, gereksinim ve taleplerinin plana aktarılmasının yolu açılmış olacaktır.

Plan raporunda yer alan merkez kente ilişkin önerilerden biri “yaşam kalitesini geliştirecek mekansal projelerin yaygınlaştırılmasıdır”. Yaşam kalitesi bağlamında yaşlı nüfus açısından kentsel donatılar önem kazanmaktadır. Donatılar bağlamında plan değerlendirildiğinde ise, yaşlı nüfusun ihtiyacının karşılanmasına yönelik plan dilinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Şöyle ki, planda arazi kullanım sınıfları arasında yer alan sağlık ve sosyo-kültürel tesislerin plan notlarında verilen ayrıntılı açıklamaları arasında yaşlılara yönelik ihtisaslaşmış sağlık tesisleri (geriatri

hastanesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi vb.), gündüz bakım evleri, zamanlı/sürekli kalmaya uygun yaşlı yurtları, yaşlı lokalleri, yaşlı kültür merkezleri vb. sosyo-kültürel tesisler yer almaktadır. Bu durum, planlama anlayışının yaş dönemleri bağlamında nüfusun tümünü homojen bir bütün olarak göz önünde bulundurduğunun bir diğer göstergesidir.

Raporda planın nihai bir ürün olarak elde edilmesi ile sonlandırılmaması, önereceği program etap ve proje paketleri ile sürekli olarak demokratik müzakere süreçlerine açık bir plan olduğu belirtilmekte; planın ve plan dilinin henüz bitmemiş olduğu vurgulanmaktadır.

Yukarıda yapılan eleştiriler, planın bu olumlu yanına dayanarak temsil gücünün artırılması adına göz önünde bulundurulabilir.

Plan raporunda yer alan merkez kente ilişkin önerilerden biri “yaşam kalitesini geliştirecek mekansal projelerin yaygınlaştırılmasıdır”.

Mehmet Akyürek, İzmir-Alaçati, 2004

Dönüşemeyen ve Kimlik Bulamayan Kent: İzmir

Beril ÖZALP

Ürkütücü ve karamsar bir başlık olduğunu düşündüğünüze eminim ilk okuyuşta. Ancak, İzmir kentinde 16 yıldır yerel yönetimde görev yapan bir şehir plancısının, mekansal, kültürel, ekonomik potansiyel, doğal ve tarihi olanakların bu derece yoğun var olduğu bir kentte yıllardır- hani derler ya taş üstüne taş konamamasından- düştüğü **hayret ve şaşkınlık** olarak dillendirmek de mümkün bu başlığı.

Geçmişten günümüze bir sorgulama ve değerlendirme yapılırsa, gerçekten yazık oluyor bu kente. Özellikle de 5216 sayılı yasa ile yetki sınırları ciddi anlamda genişletilmiş; yerel yönetimlerin planlama vizyonunu artık misyona dönüştürebilecekleri bir süreç yaşanırken, kamuoyunda hala zamanında otoritelerini kullanarak, arazi kullanım kararları ve çevresel değerlerden yoksun, bağımsız olarak çok sayıda üretilen mevzi imar planlarının ne kadarının korunduğu ya da eşik değerleri göz önüne alınarak kentin sadece günümüz koşullarındaki yapılanmasının değil de, uzun erimli planlama süreçlerinin değerlendirildiği bir ortamda, noktasal çözüm önerileri ile polemik oluşturulmaya çalışılması İzmir kentinin önünde ciddi bir engel oluşturuyor.

Kent işte bu nedenlerle dönüşemiyor, kimlik kazanamıyor.

Ülkemizde nüfus büyüklüğü anlamında 3. sırada bulunan İzmir kenti sosyo ekonomik anlamda ne yazık ki aynı büyüklüğü göstermiyor. Nedenleri mi?

- *Gediz, Bakırçay, Nif, Tahtalı gibi güçlü tarım havzalarında ve onlarla bütünleşerek kenti saran yeşil kuşak üzerindeki yoğun ve baskıcı yapılaşma talepleri*
- *Koruma değil, korumama eğilimleri ile çevresel değerlerin yok edilmeye çalışıldığı ve bu tür rant kaygısı taşıyan yaklaşımların kent makroformundaki her tür kullanımda şekillendirilme istemleri*
- *1. derece deprem kuşağı ve aktif fay hattının konumlandığı bir kent olan İzmir'de yerleşimlerin yarısının çöküntü bölgeleri olarak yapılaştığı ve bu anlamda, nüfusun çoğunun günümüz koşullarında gerçekleşecek bir deprem afetinde tehdit altında olduğu gerçekliği*
- *Gecekondu nüfusunun kent içinde yarattığı, marjinal sektör olarak isimlendirilen kayıt*

TMMOB Şehir Plancıları Odası,
İzmir Şubesi
Yönetim Kurulu
Üyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi

dışı ekonominin istihdam öngörülerinde ve kent ekonomisinin yeniden yapılandırılması sürecinde yarattığı tehlike

• Ülke genelinde de var olan, İzmir kenti sınırlarında da kendini hissettiren, aynı alana ilişkin planlama süreçlerinde farklı otoritelerin söz sahibi olmasından kaynaklanan planlama sorunları

• 8000 yıllık bir tarihe sahip olan bir kentin bu avantajından yeterince faydalanamaması

• Nazım ve uygulama imar planı süreçlerinde ölçek hiyerarşisinin tersten işlenmesi

İzmir
Büyükşehir
Belediyesi
Arşivi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi

• Ve bence en önemlisi, şehir planlama disiplininin yerel ve merkezi yönetimlerde önemsenme oranının beklentileri karşılayamayacak düzeyde olması.

Bunlar önem sırası arz etmeden ilk olarak aklıma gelenler...

“Bir şehir plancısının listelenen bu sorunların çözümüne yönelik nasıl bir yaklaşım izlemesi gerekir?” sorusunun yanıtı, planlama stratejilerinin oluşturulması anlamında her meslektaşımız için farklılık taşımakla birlikte, **sistemik ve stratejik** bir planlama sürecinin **olmazsa olmazları** olarak bilinegelen

• Mekansal, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel değerlere yönelik kapsamlı bir veri tabanının oluşturulması,

• Sorunsalların tanımının sektörelleştirilmesi

• Amaç ve hedeflerin, kentin mevcut ve olası potansiyelleri göz ardı edilmeden saptanması

• Kavramsal (konsept) bir planlama anlayışından hareketle, nazım imar planının formal sürecinin tamamlanması

• Süreçlerin planın öncesi ve sonrasında etaplandırılarak uygulama süreçlerinin alt ölçeğe referans oluşturacak bir biçimde garanti altına alınarak tariflenmesi, bir anlamda ölçekler arası oluşabilecek olası karmaşanın böyle bir evrendirme süreci ile engellenmesi, kaçınılmaz süreçlerdir.

İzmir kentindeki planlama süreçlerine dönüp baktığımızda, kent için her dönemde önem taşıyan -bir anlamda kentin demirbaşları diyebileceğimiz- vazgeçilmezler göze çarpmaktadır.

• **Alsancak Limanı, Türkiye'nin iş hacmi ve ihracat açısından en büyük limanıdır.** Ege Bölgesi'nin konteyner elleçleyip depolayabilen tek limanı olması önemini daha da arttırmaktadır. Limanda kargo, ro-ro, dökme katı ve dökme sıvı konteyner gemilerine hizmet veren 3400 m. uzunluğunda 24 adet rıhtım mevcuttur. Limandaki 2959 metre rıhtım uzunluğunun 1415 metresi konteyner molü rıhtım uzunluğudur. Liman sahası 902.000 m², derinliği ise (-7 ile -13 m.) arasındadır. Limanın konteyner stoklama kapasitesi,

266.000 TEU/yıl, yük elleçleme kapasitesi ise 5.551.000 ton/yıldır. **Gerek kara, gerekse demiryolu ulaşımı ile İzmir'e taşınan ürünler İzmir Limanı aracılığı ile dış dünyaya açılmaktadır. Yıllarca tarımsal hammadde ihracı yapan liman çevresi, bu süreç içinde küçük işletme, depo ve antrepolarla dolmuş, küçük kuruluşlar zamanla büyüyerek büyük sanayi kuruluşları halini almıştır.**

• **İzmir'in, ülkemiz ve Ege Bölgesi sanayi kuruluşları içindeki payı önem taşımaktadır.** Ülkemizdeki en büyük 500 sanayi kuruluşunun %10'u; Ege Bölgesi'ndeki sanayi kuruluşlarının yaklaşık yarısı İzmir'de bulunmaktadır. Sanayi kuruluşlarının burada toplanmasında en önemli etken, var olan havzaların zengin tarım potansiyeli, İzmir'in bu ürünlerin toplanıp dağıtıldığı canlı bir ticaret noktası olagelmesi ve kentin bu ticari canlılığını gerek yurt içi pazarlar ve gerekse yurt dışı pazarlar açısından sürdürerek, zeytin, incir ve üzüm gibi çok değerli tarımsal ürünlerin yıllarca Avrupa pazarlarına bu limandan taşınmış olmasıdır. Sanayi kuruluşlarının İzmir'de toplanmalarının bir başka nedeni, ulaşım olanakları açısından olumlu bir konum sergilemesidir. İzmir; Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes havzalarının batıdaki bitim noktasıdır. Kara ve demiryolu ulaşımı iç bölgeleri İzmir'e bağlamakta ve bu ulaşım yapısı nedeniyle İzmir bir merkez kent rolünü üstlenmektedir. **Kentin sanayi açısından yoğunlaşmasının diğer bir önemli nedeni de, büyük bir pazar olmasıdır. Uzun yıllar Batı Anadolu'da önemli bir nüfus birikim noktası olan İzmir, bu özelliği ile önemli bir pazar noktasıdır ve pek çok sanayi kuruluşu bu nüfus kitlesine özellikle gıda üretimi sağlamak üzere, yakın çevrede kurulmuşlardır.**

• İzmir kenti farklı türlerde turizm odaklarından oluşmakta ve bu odaklar sıkça çakışarak güçlü potansiyel alanlar ve ortak eylem alanları oluşturmaktadır ve bu anlamda, turizm anlayışının dünyada giderek değişmesi sonucu turizmin çeşitlendirilmesine olan ihtiyaç, alternatif turizm imkanlarının geliştirilmesi için organizasyon, altyapı ve hizmet kalitesine özel bir önem verilmesini gerektirmektedir. Turizmin çeşitlendirilmesi

yönünde geliştirilen yeni projelerle, turizmin daha fazla renklendirilmesi ve ülkenin yılın 12 ayında değişik etkinliklerle yerli ve yabancı turistleri çeken bir tatil merkezi haline getirilmesi, böylece turizmin tüm yıla yayılmasının yanı sıra, bölgelerarası dengenin kurulması amaçlanmalıdır. Türkiye, yalnızca deniz/kum/güneş ülkesi olarak sıradan bir turizm "destinasyonu" olmaktan çıktığında ve sahip olduğu büyük turizm potansiyelini değişen dünya turizm eğilimlerine göre tasarladığında, bu sektördeki gerçek yerini alacak bir durumdur. Ege ve özellikle İzmir önemli bir termal potansiyele sahiptir ve dünya turizminde termal ve sağlık turizmi, hızla büyüyen bir pazar durumundadır. Özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yaşlı nüfusu kış aylarını ılıman Ege kıyılarında geçirme eğilimine getirilmelidir. **Kentin sahip olduğu turizm çeşitleri; doğa, sağlık-termal-kaplıca, kültür-tarih-arkeoloji, inanç, kıyı-güneş-kum-yatçılık, konaklama, kongre, fuarcılık-yerel festival-şenlikler, ikincil ve üçüncül konutlar-günübirlik, kampçılık-yaylalar olarak listelenebilir.**

• **Kenti kuzeyden güneye doğru saran yeşil bir kuşağın varlığı da yapılaşmayı sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır.**

Kentin potansiyellerini doğru değerlendirmek, ancak çok disiplinli bir takım çalışması ile mümkün olabilir. Kentin farklı aktörlerini ortak bir platformda bir araya getirmek, ortak bir akıl oluşturarak planlama sürecini başlatmak ve son-

Kentin sanayi açısından yoğunlaşmasının diğer bir önemli nedeni de, büyük bir pazar olmasıdır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi

landırmak kaçınılmaz olmalıdır. Bu dayanışma, özellikle merkezi ve yerel yönetimlerin hem kendi kurumsal yapılanmalarında, hem de kendi aralarında olması gereken iletişim ve işleyiş süreçlerinde mutlaka sağlanmalıdır.

İzmir kentinde günümüze dek bu potansiyelleri değerlendirmek amaçlı birçok proje girişimi başlatılmıştır.

Bu projelerden en önemlisi, 2001 yılında uluslararası bir fikir yarışmasından hareketle başlatılan ve ödül alan 9 projenin sentez edilerek, uygulanabilir bir plana dönüştürülmesine ilişkin **Yeni Kent Merkezi planlama sürecidir** ki, **“Ortak Akıl”** olarak isimlendirilen ve her kesimden aktörlerin katılımından oluşan Danışma Kurulu ile kurumsal ve örgütsel temsiliyet sağlanmıştır. Ancak, zaman içinde yapılan **“gerekli ya da gereksiz”** revizyon süreçleri ne yazık ki, bölgenin planlama anlamında kente kazandırabileceği değerleri sürekli ertelemiş ve hala ertelemektedir. Bu duruma eklenen yargı süreci ise, yatırımcılar için tam bir kaos ortamı doğurmuştur.

Bu projenin temel hedefi, Karşıyaka Turan, Salhane, Konak-Alsancak Liman Gerisini kapsayan yaklaşık 550 hektarlık planlama alanını “geçilen yer değil, gelinen yer” haline getirmek olmuştur. Bu amaçla, çok fonksiyonlu ve karma kullanım içerikli bir planlama anlayışının öne çıkarıldığı, kıyı bandının turizm sektörüne yönelik yatırımlara ayrıldığı; Salhane bölgesinin ise geleneksel merkez Kemeraltı ve mevcut merkez Alsancak ile bütünleşen Yeni Kent Merkezi olarak tanım-

landığı ve bu bütünleşmenin koruma değerlerinin baskın olarak göze çarptığı liman arkasından yapılandırıldığı bir bölgeleme ile oluşturulan arazi kullanım kararları benimsenmiştir.

Özetle, arazi kullanım kararları bu bölgenin yeni bir kent merkezi olarak İzmir’e yeniden kazandırılması amacıyla turizm ve ticaret sektörlerini öne çıkararak bir anlayışla geliştirilmiştir. Bu sektörlerin öne çıktığı kentsel alanların kullanıcıları arasındaki beklenen nitelik farkı, yer seçimi kararlarında etkin olmuş; arazi kullanım kararlarının üretilmesinde farklı profillere sahip kullanıcıların farklı kentsel mekanlarda yoğunlaşması tercih edilmiştir.

Açık alan sorunu ve yapılaşma koşullarında da farklı bir planlama anlayışı öne çıkmaktadır. İzmir kentinde egemen olan “bitişik düzen” yapılaşma karakteri, kıyı alanlarının gerisinde kalan kentsel alanı görsel olarak denizden koparmakla kalmamış, deniz yönünden gelen hava akımlarının daha içerilere ulaşmasını engelleyen bir sonuç doğurmuştur. Bu durum aktif yeşil alan eksikliğiyle birleşerek kentin günümüzdeki en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. İzmir soluk almakta büyük güçlükleri olan bir kent durumuna gelmiştir.

Kent merkezi olarak planlanan bir bölgede, yapı yüksekliğini sınırlamanın çok fazla bir anlamı yoktur, ancak sağlıklı bir kentsel gelişme için yapının zeminde kapladığı alanın olabildiğince sınırlanması gerekmektedir.

Bu kabullerle, kentin denizle ilişkisini büyük ölçüde sınırlayan kıyıdaki eski yapılaşma karakterine yeni kent merkezinde son verilerek plandaki yapılaşma koşullarıyla taban alanı kullanımı olabildiğince kısıtlanarak, uygulama imar planında yapının parsel sınırına yaklaşma mesafeleri belirlenmiş ve açık alanların yaygınlığı sağlanmıştır.

Arazi kullanım kararları ile yaratılan farklı eksenler ile mekansal ve boyutsal olarak kentsel dokuda bütünlüğün ve sürekliliğin kurulması sağlanmıştır.

Sadece bir şehir plancısı olarak değil, bir kentli olarak heyecanla bu projenin saf ve belli temellere oturan kesitine dönüştürülmesini ve öncelikle bu bölgenin kimlik bularak İzmir’deki diğer dönüşümleri tetikleyeceği süreci beklemekteyim.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi

Kentin turizm potansiyeli acaba ne kadar öne çıkarılmaktadır?

Koruma kavramının yasa ve yönetmeliklerle ve sit kararları ve bu eşiklerin planlara yansıtılması ile kontrol altında tutulmaya çalışıldığı bir gerçektir. Bu amaçla, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde bu amaçla kurulan birim de bir reform niteliğindedir. Plan ve proje anlamında bir sorun görülmemektedir. Ancak, uygulanabilirlik sermaye ile olasıdır. 8000 yıllık bir tarihe sahip İzmir kentinin UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girecek hiç mi tarihsel değeri bulunmamaktadır? Uluslararası organizasyonların bu olanaklarından faydalanmak neden hala gündeme alınmamaktadır?

Aynı şekilde, ulaşım planlamasının bir bütünsellik içerdiği iddia ediliyor ise de, bugün İzmir kentindeki trafik kaosu gerçeği kaçınılmazdır ve çözümlenmesi için dünyadan örnek vermek gerekirse, sadece otobüs güzergahlarının rasyonel kullanılarak mükemmel işleyen bir kitle ulaşım sisteminin yaratıldığı Brezilya'nın Curitiba

kenti mutlaka örnek alınmalıdır. Körfezin iki yakasını köprü veya tüp geçit ile birleştirmekten çok daha uygulanabilir ve fayda-maliyet analizi yapıldığında son derece ekonomik ve sürdürülebilir geliştirilebilir bir alternatif olduğu ortaya çıkacaktır.

Kent bu kısıtlı vizyonlara sıkıştırılmamalıdır. Uluslararası kimlik oluşturulması gerçekliğinin EXPO adaylığı gibi önemli bir süreçte kaçınılmaz olduğu net bir şekilde ortadadır. Dönüşümün önünü tıkayanlar, işte bu gerçekliği göremeyen ve farkındalığına varamayan tüm aktörlerdir. "Feasible allocation of resources & potentials" planlamada temel hedefimizdir; yani kaynak ve potansiyellerin etkin kullanımı. İzmir'de çözüme giden yol kesinlikle budur.

Kaynakça

İzmir İli Turizm Envanteri
İzmir Valiliği Web Sitesi

Kaynak ve potansiyellerin etkin kullanımı. İzmir'de çözüme giden yol kesinlikle budur.

Tolga ilingir, "hip hop dünyası" İzmir-Turan, 2003

Firma Kümeleşme Eğilimleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Örneği

Neslihan KARATAŞ

Günümüzde hızla yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerle birlikte mekâna bakış açısı da değişmiş, buna yönelik farklı söylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Mekana müdahale biçimleri de değişmeye başlamış, planlama yoğun tartışmaların olduğu ve değişim gösteren bir alan olmaya başlamıştır. Ayrıca firmaların içinde yer aldıkları rekabet ortamı da mekanın yeniden organize edilmesine neden olmuş ve sermayenin yeniden üretimini sağlayan süreçlerdeki yeni yapılanma ile örtüşen bir ortam oluşmuştur. Böylece mekandaki değişim ve dönüşümler, üretim süreçlerindeki gelişmelerle açıklanmaya başlanmıştır.

Bu süreç içerisinde bölge kavramının da içeriğinin değişmesi ile birlikte bölgesel kalkınma politikalarında da bir değişim gözlenmiş ve kalkınmanın önemli bir unsuru olan sanayi yatırımları da yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Rekabet, yenilik, yenilik sistemleri, öğrenme, kümeleşme, sanayi odakları, buluşçuluk gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Sanayi sektöründe esnek üretim sürecinin gelişmesiyle beraber firma **kümeleşme** eğilimlerinin de arttığı gözlemlenmiştir. Bunda en büyük etken öğrenme süreci ve maliyet avantajlarıyla birlikte mekansal yığılmanın da öneminin giderek artmasıdır. Kümeleşme kavramı sadece mekansal bir araya gelmeyi içinde barındırmamakta, bunun yanı sıra içeriğinde rekabet edebilirlik, işbirlikçi aktiviteler, öğrenme, yenilik üretimi, bilgi alışverişi ve karşılıklı etkileşimi de bulundurmaktadır. Yenilikçi süreç içinde firmalar arasındaki işbirliği, yeni bilgi temelleriyle bağlantı, kamu ve özel ara-

tırma geliştirme (AR&GE) başarısı, üniversite-sanayi-kamu yönetimi ilişkileri, bölgesel yenilik ve bölgesel kalkınma için önemli koşullar olarak görülmektedir.

Türkiye gibi geleneksel üretim sürecinin devam ettiği ülkelerde sanayi birimlerine alt yapıları çözümlenmiş hazır arsa sunan **organize sanayi bölgelerinin** firmaların ve mekanın birlikte gelişmelerini destekleyen çok önemli bir araç olabileceği düşünülmelidir. Bu bölgelerin hem iktisadi gelişimi sağlama, hem de mekansal düzenleme aracı olarak iki temel rolü bulunmaktadır. Özellikle sanayi kümelenmelerinin kendiliğinden oluşumundaki zorluklar da göz önüne alındığında bu rollerin önemi artmaktadır. Firmalar açısından uygun kuruluş yerleri seçiminde, ulaşım ağına, hammaddeye insan gücüne ve enerjiye yakınlık sağlamada, giriş maliyetlerinin azaltılarak üretim maliyetlerinin düşürülmesinde, yeni pazarlar bulunmasında, yeni teknolojilerin öğrenilmesinde ve kullanmasında, rekabet gücünün elde edilmesinde organize sanayi bölgeleri araç olarak kullanılabilirler.

Bu çalışma ile küreselleşme ve yeni üretim sistemleri çerçevesinde firmaların yeniden örgütlenmelerinde, mekan organizasyonu açısından düzenleme arayışlarının bir ürünü olarak ortaya çıkan organize sanayi bölgelerinin rolleri ve katkıları araştırılmak istenmiştir. Tek bir örnekten yola çıkarak genellemelere gidilmesinin güç olduğu bilinmektedir. Ancak ülke içindeki en gelişmiş örneklerden biri ve kuruluşunu tamamlamış olması nedeniyle İzmir'deki Atatürk Organize

Ar. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

PLANLAMA
2006/3

Sanayi Bölgesi'nin (İAOSB) doğru seçilmiş bir örnek alan olacağı kabul edilmiştir. Ayrıca İzmir'in çalışma alanı olarak ele alınmasının temel nedenleri ise, Türkiye'de organize sanayi bölgelerinin en çok bulunduğu il olması, çeşitli imalat sanayi faaliyetlerini barındırması, liman kenti olması, Türkiye'de sanayi alanlarının en yoğun olduğu ikinci bölge olan Ege Bölgesi'nde yer alması, batıda dışa açılan ilk kapı olması olarak sıralanabilir.

İAOSB'nin Kümeleşme Bağlamında Değerlendirilmesi

Çalışmanın temel varsayımı, organize sanayi bölgelerinin, şehirleşmenin fiziki boyutunda ve bölgesel kalkınmada olumlu etkileri bulunmasının yanı sıra, üretici firmaların yeni küresel oluşumlar ve yeni rekabet ortamları çerçevesinde yeniden örgütlenmelerinde önemli rolleri ve katkıları olduğudur.

Temel varsayımdan yola çıkarak organize sanayi bölgesinde yer seçmenin firmaların toplam rekabet gücünü olumlu olarak etkileyeceği bu nedenle organize sanayi bölgeleri gibi oluşumların Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kümeleşmeyi desteklemek için gerekli araçlar olabileceği düşünülmelidir. Organize sanayi bölgelerinin yerel ekonomilere katkılar getireceği, sektörel - mekansal gelişimi olumlu yönde etkileyeceği, sektörler için doğru ve gerekli büyüklükte alan ve alt yapıyı sağlayacağı, çevre sorunlarını en aza indireceği, kentleşmeyi yönlendireceği, kuruluş maliyetlerini azaltacağı, yeni pazar alanlarına girmeyi ve bilgi alışverişini kolaylaştıracağı, sektörel uzmanlaşmayı sağlayacağı da kabul edilmelidir.

Buradan yola çıkarak hipotezler belirlenmiştir. İlk hipotez; **kümeleşme sürecinde firmalar belirli bir mekânda ve sektörde yoğunlaşmakta, aynı zamanda nitelikli işgücü oranında bir artış gözlenmektedir. Firmaların bu süreç içinde AR&GE harcamaları artmaktadır.** Bir başka hipotez ise; **firmaların üretim sürecinde yerel, ulusal ve küresel bağlantılara sahip olmalarıdır. Bu bağlantıların yoğunluğu firma başarısını ve rekabet gücünü arttırmaktadır.** Diğer bir hipoteze göre ise; **kümeleşme süreci içinde bulunan firmaların yenilik üretimi ve teknoloji**

loji kullanımlarının artmasıdır. Özellikle firma rekabet gücü ve başarısı için yenilik üretimi büyük bir önem arz etmektedir. Son hipotez ise; **kümeleşme süreci içinde bulunan firmalar yoğun küresel ilişkiler içinde yer almakta ve bunu geliştirmek için farklı kurum ve kuruluşlardan yardım almaktadırlar.**

Bu varsayım ve hipotezler doğrultusunda organize sanayi bölgelerinin, firmaların yeni rekabet ortamında gelişme potansiyellerinin ortaya konmasında ve mekanın gelişiminde endüstriyel kümeleşme sürecine nasıl bir etkisinin bulunduğu tespit etmek amacıyla mekansal - sayısal bir veri tabanı oluşturulmak istenmiştir. Çalışma alanı olarak belirlenen İAOSB'nde yer seçmiş bulunan firmaların ilişkileri incelenerek, sektörel yoğunlaşma özellikleri, teknoloji ve bilgiyi kullanma düzeyleri, üretim süreci ve pazarlama süreci içindeki ilişkileri, yenilik üretimleri ve dolayısıyla da rekabet edebilme özellikleri doğrudan bir anket uygulamasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla İAOSB'nde %25 örnekleme ile 116 firma ile bir anket çalışması yapılmıştır. Daha sonra yapılan bu anket çalışmasının dökümü, tablolaştırılması ve analizi yapılmış bunun için SPSS 11.0, Excel ve "ki kare analizi" kullanılmıştır. Bu analiz ile firmalar arası bağlantıların niteliği ve ilişkisi ortaya konmuştur.

Kullanılan değişkenler: Kümeleşme eğilimlerini belirlenmesinde kullanılacak değişkenlerin firmalara göre aşağıdaki gruptandırma ele alınması uygun görülmüştür.

- *Sektörel uzmanlaşma, nitelikli işgücünün tespiti ve gelişim potansiyeli.*
- *Yenilik üretimi ve teknoloji kullanım düzeyleri, bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin kullandıkları donatı ve hizmetler, son yıllarda yaptıkları yenilik türleri ve bu yenilikleri yaparken katkı gördükleri diğer kurumlar.*
- *Üretim süreci içerisinde yerel, ulusal ve küresel ölçekte ilişkide buldukları diğer firmalar, ilişki türleri ve nedenleri, iletişim sıklığı ve türü ile üretim süreci içindeki konumları.*
- *Uluslararası ilişkiler içinde yer alabilme çabaları, bağlantıları, bunları arttırmada destek aldığı kurum ve kuruluşlar.*

Endüstriyel Kümeleşmenin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci

Sanayi birimlerinin bir araya gelmesindeki avantajlar, küresel ekonomide giderek yer seçimin önemi bir kez daha ortaya koymuştur. 1970, 1980 ve 1990'lar boyunca, endüstriyel kümeleşmenin oluşumunu açıklamaya ve analiz etmeye yönelik araştırma çabalarında bir patlama görülmüştür. 1980'lerde yoğun "post-fordizm" tartışmasının uyanışını takiben, "endüstriyel bölgeler" kavramına ilgi oldukça artmış ve 1990'ların başlarından bu yana bu alanda Porter'ın müdahalelerini takiben kümeleşme dinamiklerinde bir yenilenme olmuştur. (Malmberg ve Maskel, 2002)

Her ne kadar kümeleşme olgusu, son zamanlarda ön plana çıkmış olsa da, yüzyıllar öncesinde Alfred Marshall tarafından ele alınmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz iktisatçı Alfred Marshall'ın ekonomik büyümede önemli bir araç olarak ortaya koyduğu, kısaca sektörlerin coğrafi yoğunlaşmalarını ifade eden "kümelenme modeli" bundan yaklaşık yüzyıl sonra, 1990'lı yıllarda ABD'de Harvard Üniversitesi İşletme Okulu profesörlerinden Michael Porter tarafından uluslararası rekabet stratejilerinin değerlendirilmesi kapsamında yeniden gündeme getirilen ve pek çok ülke tarafından ekonomik kalkınmada kullanılan bir yöntemdir. (Kayalar, 2005)

Bu kavram 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında çıkmıştır. Ulusal rekabetçi avantaj ve uluslararası rekabetçiliğe dayanır. Ele aldığı konu, bir ulusun ihracat firmalarının başarısının uygun ulusal dört faktörün yer aldığı 'rekabetçi elması'na bağlı olduğudur. **Firma stratejisi, yapısı ve rakipliği, faktör girdi koşulları, talep koşulları ve ilgili ve destekleyici sanayiler.** Bu dört faktör arasında ne kadar çok gelişmiş ve yoğun etkileşim olursa o kadar büyük firma üretkenliğinin olacağını savunmuştur.

Porter kendi kümeleşme kavramını "rekabetçilik" determinantları üzerine bir kemer oluşturacak şekilde odaklayarak kökleştirmiş ve geliştirmiştir. Porter firmalara, şehirlere, bölgelere ve uluslara dünya üzerinde nasıl hareket edeceklerine yönelik bilgi vermeye amaçlamıştır ve yeniliği artırıcı politik koşullar için önkoşul oluşturmuştur. Porter kümeleşmeyi şu şekilde tanımlamıştır: "İlgili sanayilerdeki birbirine bağlı şirketlerin,

firmaların, uzmanlaşmış tedarikçilerin, servis sağlayıcılarının ve rekabet eden, fakat işbirliği yapan belirli alanlardaki ortak kuruluşların (örneğin üniversiteler, standart ajanslar, ticari kuruluşlar) coğrafi olarak toplanmasıdır."

Porter'ın tanımlamasında iki önemli nüve vardır. Birincisi, küme halindeki firmaların bir şekilde birbirine bağlı olmasıdır. Endüstriyel kümeler, birleşmiş kurumlar ve birbirine bağlı firmalar tarafından oluşmuştur. Bağlantılar hem dikey (satış ve satın alma) hem de yataydır (tamamlayıcı ürünler ve servisler, benzer uzmanlaşmış girdilerin kullanımı, teknolojiler ya da kurumlar ve diğer bağlantılar). İkinci önemli karakteristik ise, endüstriyel kümelerin birbirine bağlı firma gruplarının coğrafi olarak yakınlığının olmasıdır.

Endüstriyel küme modeli iktisadi anlamda sadece sınıfları kümeyi oluşturan firmalar arasındaki dinamik ilişkiyi ve ağı değil, aynı zamanda hükümet ile diğer destekleyici, eğitim, sivil toplum örgütleri arasındaki etkileşimi de temsil etmektedir. Yaratılan ağ sayesinde çevresindeki iktisadi sorunlar ve bunların nedenleri ile ilgili daha sağlıklı bilgiler edinilebilen kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve diğer destekleyici kuruluşlar hizmetlerini daha etkin bir şekilde sürdürebileceklerdir. Örneğin sanayi kümelerinin ihtiyaçları ve sorunları konusunda bilgi alan kalkınma planıcıları bölgede yer alan sanayilerin durumunu da dikkate alarak geniş bir perspektif çerçevesinde bölgenin ileriye dönük kalkınma stratejisini oluşturabileceklerdir. (Altay ve diğer., 2004) Sanayi kümelerini klasik sanayi bölgelerinden ayıran kümelerin karakteri ve organizasyon yapılarıdır. Sanayi kümeleri bölgelerden farklı olarak firmalardan oluşur ve bir firma gibi davranır. Ayrıca kümeyi oluşturan tüm yapılar arasındaki işbirliği ve işbölümü sanayi bölgelerine göre daha kuramsaldır. Daha da önemlisi kümeler, yaşayan, öğrenen ve değişen çevre koşullarına adapte olabilen organizasyonlardır. (Taşdemir, 2004) Porter, endüstriyel kümelerin örtük bilgi, motivasyon ve informal öğrenme gibi yerel nitelikte küçük ve sürekli yeniliklerin kaynağı olan, daha sonra da birikimsel etkileri nedeniyle içsel teknolojik gelişmeleri yaratan unsurları da beraberinde getireceğini belirtmiştir.

Kısacası kümeleşmenin yarattığı avantajlar şu şekilde sıralanabilir: Firmaların pazar alanında

Endüstriyel küme modeli iktisadi anlamda sadece sınıfları kümeyi oluşturan firmalar arasındaki dinamik ilişkiyi ve ağı değil, aynı zamanda hükümet ile diğer destekleyici, eğitim, sivil toplum örgütleri arasındaki etkileşimi de temsil etmektedir.

PLANLAMA
2006/3

daha büyük oranda yer almasını sağlar, kaynakları birleştirerek ve paylaşarak maliyet-etkinliği sağlar, uygun iş (ticari) kalkınma stratejilerinin paylaşımını sağlar, pazar bilgisinin ve fikirlerinin paylaşımını sağlar, pazar güçlüğü koşullarına daha düşük oranda maruz kalır, geçiş ücretlerini azaltır, uzmanlaşma sağlar, manivela gücü olan bir diğerinin uzmanlıklarından yararlanma yeteneğini kazanır, yenilik oranlarında artış sağlar, ortak problemlere ortak çözümler gerçekleştirir, rekabetçilik için engelleri kaldırmada rol oynar, öncelik haline getirme, ekonomik aktivitelere odaklanma, gelişim için hazırlanmış giriş sanayilerine fayda sağlamada yardımcı olur, ortak çalışma ekibi, teknoloji ve altyapı inşa eder, kolektif bir şekilde rekabetçi olmak için ne alacağını öğrenir, uygun iş gelişimi ve işletim maliyetlerini paylaşır, daha deneyimli firmalardan rehberlik sağlanmasına yardımcı olur, finansal pazarlarda daha önemli bir profil çizer, ilk yıllar boyunca daha az yaralanır, bir anda birçok üniteye ulaşmayı sağlar, ortak öğrenme için çevre sağlar, sürekli destek için kendi sürdürülebilirliğini sağlar, ölçek işletme ekonomilerini sağlar, yabancı satıcıların ihtiyaçlarını karşılar, diğer destek kuruluşlarından daha çok destek ve etki sağlar.

Genellikle kümeler kendiliğinden gelişen oluşumlar olmasının yanı sıra son zamanlarda yer alan literatürlere bakıldığında sağladığı faydalardan ötürü, küme oluşturma programları gelişmekte ve bunu destekleyici teşvikler sağlanmaktadır. Bugün özellikle Avrupa'da küme geliştirme çalışmaları yapılmakta ve bunun oluşumu için büyük oranda destek verilmektedir.

Bu amaçla organize sanayi bölgelerinin de bu çerçevede içinde kümeleşme modeli oluşumu için bir teşvik aracı olarak kullanılmasının Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir planlama aracı olacaktır. Bugün Türkiye'de var olan sanayi kuruluşları, ağırlıklı olarak belirli yörelerde toplanmışlardır. Sanayi açısından en önemli merkez İstanbul metropoliten alanıdır. İmalat sanayinin büyük bir bölümü İstanbul ve çevresinde yer alırken İzmir, Ankara ve Bursa başta olmak üzere bazı büyük kentler sanayinin belirli ölçüde geliştiği kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de sanayi dağılımı özellikle metropoliten bölgelerde öne çıkmıştır. Bunlardan ilki İstanbul metropoliten merkezi ve bunun doğu uzantısını oluşturan Kocaeli ve Sakarya illerindeki

yerleşmeler ve batı uzantısında ise Tekirdağ'dır. Bunun yanı sıra Bursa coğrafi olarak bu gelişmenin dışında kalsa bile İstanbul sanayinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İkinci olarak önemli olan metropoliten bölge ise İzmir metropoliten alanı çevresinde yer almaktadır. Manisa ve Aydın bu bölgenin bir parçası olarak yer alırken, Denizli ise İstanbul merkezli bölgede yer alan Bursa gibi İzmir'le mekansal olarak ayrı, fakat işlevsel olarak bütünlük göstermektedir. Ankara her ne kadar önemli bir sanayi merkezi olmasa da özellikle Kırıkkale uzantısı ile ele alındığında önemli bir yer teşkil etmektedir. Son kümeleşme ise, Çukurova bölgesinde görülmektedir. Adana metropoliten bölgesi, batıda Tarsus-Mersin aksında genişlerken, doğuda kesikli de olsa İskenderun ve Antakya'ya uzanan geniş bir gelişme söz konusudur. Bu yerleşmelerin dışında Eskişehir, Gaziantep, Samsun, Konya ve Kayseri gibi çevresinde yer alan yerleşmelere hizmet sunumu açısından önemli olan bölgesel merkezler vardır. 1970'lerden bu yana genel eğilim mevcut sanayi kümelerinin toplam içindeki ağırlıklarının giderek arttığı yönünde olduğu gözlenmiştir. (Eraydın, 2002) Bunda ise en önemli teşvik aracı organize sanayi bölgeleri olacaktır.

Yerel ekonomik özellikler, İAOSB'nin genel tanıtımı

Sanayinin yapısal değişimi ile birlikte ortaya çıkan yeni odaklar bölgesel ve yerel dinamikleri yeniden şekillendirirken farklı mekansal birimlere de görece üstünlükler sağlamıştır. Gelişmiş bölgelerde yer alan büyük kentler, sanayinin gelişimi için çekici odak noktaları oluştururken yığılma ekonomileri ve altyapının kesişme noktaları olması ile birlikte bu merkezler üstünlük kazanmış ve aynı olanaklardan yararlanmak isteyen üretim birimleri de bu alanlarda yer seçmeye başlamıştır. Bu durum mekansal dengesizliklerin artmasına neden olmuştur. Bu ortamda yeni oluşan sanayi odakları ise zamanla mekansal farklılıkları dengeleyici unsurlar olarak algılanmaya da başlamıştır.

Türkiye'de bölgesel politikaların giderek daha az korumacı ve daha az müdahaleci olması yığılmaların da nedeni olmaktadır. Mevcut sanayi kuruluşları belirli bölgelerde yığılmakta, özellikle de gelişmiş yörelerde metropoliten kent ve çeperlerini tercih

etmektedirler. Bu anlamda İzmir metropoliten alanı da ülke düzeyinde önemli yığılma bölgelerinden biri olarak ortaya çıkmakta, Ege Bölgesi'nin ve İzmir ilinin sınırlarında kendi aralarında yarışan sanayi odak noktaları da oluşmaktadır.

Ege Bölgesi'nde imalat sanayi İzmir, Manisa, Denizli bölgelerinde yoğunlaşırken Manisa ve İzmir benzer sanayi yapısına sahiptir. Makine sanayi ve gıda üretimi bu iki merkezde yoğunur. Denizli ise tekstil konusunda önemli bir sanayi merkezi durumuna gelmiştir. İstihdam verileri İzmir bölgesinin tekstil ve mühendislik kümelerinin, bölge işgücünün önemli bir yüzdesini oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca taşa ve toprağa dayalı sanayi kümesi de, Ege Bölgesi istihdamı içinde Türkiye genelinden yüksek bir paya sahiptir.

İzmir sanayi kümelerinin özellikle organize sanayi bölgelerinde toplanmalarıyla da var olan sanayi kümelerinin organize sanayi bölgesi ilan edilmesi ile birlikte firma kümeleşme eğilimleri artmıştır. Bu sanayi kümelerinin organize sanayi bölgelerinde gelişmesi çeşitli giriş bariyerlerini azaltırken, firmaların yerel ve küresel pazara eklenilebilme süreçlerini hızlandırmıştır. Altyapısı hazır, önemli sanayi kuruluşlarının yanında yer seçen firmalar yenilik süreçlerini hızlandırarak rekabetçilik özelliklerini arttırmışlardır.

İAOSB'nde firmalar İzmir'deki genel yığılmaya paralel olarak makine ve tekstil sektöründe kümelenirken, yerel, ulusal ve küresel ağlara hızla eklenilebilmiştir. Kuruluşunu tamamlamış ve bütün parseller tahsis edilmiş bulunmakta ve doluluk oranı %99'a erişmiştir. Mekansal altyapının yanı sıra teknolojik alt yapı çalışmaları da tamamlanmak üzeredir. İhracat, yatırım, AR&GE destekleri, krediler, teşvikler, E-ticaret konularında KOBİ niteliğindeki firmaları bilgilendirmek, yönlendirmek ve bu fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak için İAOSB Müdürlüğü bünyesinde KOBİ bilgi hizmet gelişim merkezi (KOBİM) kurulmuştur. Bu Türkiye'deki hiçbir organize sanayi bölgesinde olmayan ilk uygulamadır. AOSB'nde üretilen ürünleri ve firmaları tanıtmak amacıyla sergi salonu kurulmuştur. Başlatılan İzmir AOSB E-pazaryeri projesi ile bölge firmalarını, KOSGEB'in bilgi ağları ve E-iş desteğinden yararlandırarak bilgisayar ortamında Türkiye ve dünyaya tanıtmak, E-ticarete yönelen-

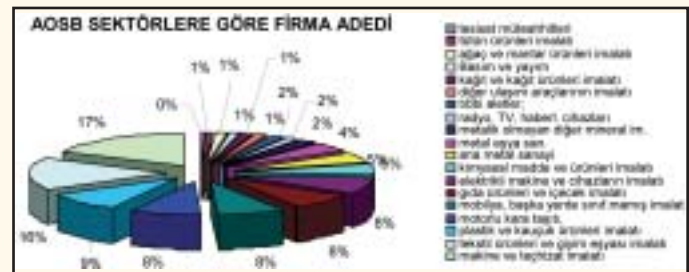
dirmek ve ihracatı arttırmak amacı güdülmüştür. Kurulan EKO tekstil laboratuvarları ile tekstil sektöründe KOBİ'lerin kullandıkları malzemelerin kalitesini arttırmak ve malzemelerin kimyasal ve fiziksel testlerini yaparak bunları belgelen-dirmek amaçlanmıştır. AB himayesinde, TOBB ve EBSO'nun bölgesel destekleri ile KOBİ'lerin rekabet seviyelerini arttırmalarına ve potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olacak profesyonel danışmanlık ve eğitim hizmeti veren ve bölgenin ekonomik kalkınmasına destek olmak amacıyla, AOSB'nde AB iş geliştirme merkezi kurulmuştur. Kalifiye eleman yetiştirmek ve çalışan elemanların mesleki bilgisini arttırmak amacıyla bölgeye bağlı İAOSB mesleki eğitim merkezi, sanayicilerin istediği niteliklerde eleman ihtiyacını ücretsiz karşılamak için insan kaynakları birimi bulunmaktadır. (İAOSB, 2005) Ayrıca sağlık dispanseri, arama kurtarma ekibi, sosyal tesis, PTT, bankalar, lokal, kafe ve dükkanlar, camii, karakol vb. bulunmaktadır. Sanayi yer değiştirme süreci içersinde organize sanayi bölgelerinde yer seçen firmalar içinde en büyük payı İAOSB almıştır. Ünverdi'nin (2004) çalışmasına göre de, diğer sanayi bölgelerinden bir organize sanayi bölgesine geçen 348 firmadan 218'i AOSB'ni tercih etmiştir. Bu genel sanayi yer değiştirme süreci içinde, %20'lik bir paya sahiptir.

Ampirik Bulgular

Sektörel uzmanlaşma

Alanda ağırlıklı sektörler; makine sanayi (%22), tekstil sanayi (%17), plastik ve kauçuk sanayi (%13) ve kimya sanayidir (%10).

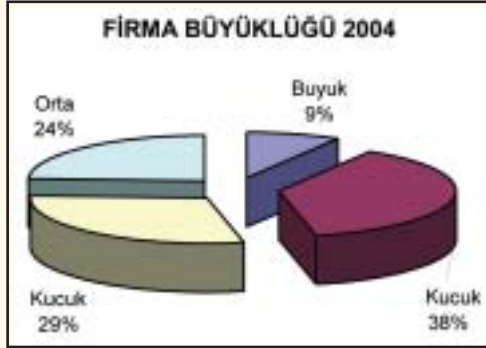
Firmaların sahiplik niteliğinin genelde %49 oranında aile işletmesi ve %44 oranında ortaklıktan oluştuğu gözlemlenmektedir. İşçi sayısına göre firma büyüklüğünü incelediğimizde ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli firmalardan oluştuğu görülmektedir.

İzmir sanayi kümelerinin özellikle organize sanayi bölgelerinde toplanmalarıyla da var olan sanayi kümelerinin organize sanayi bölgesi ilan edilmesi ile birlikte firma kümeleşme eğilimleri artmıştır.

Yenilik üretimi ve teknoloji kullanım düzeyleri

Firmalarda mühendis, AR&GE elemanı ve tasarımcı sayılarında bir artış gözlenmiştir. Firmalarda çalışan mühendis sayısına bakıldığında ağırlıklı olarak 5 ya da daha az mühendis sayısı karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık %27 civarında bir bölümünde sadece 1 adet mühendis bulunmaktadır. Yaklaşık %40'ı ise, 2 ila 10 arasında mühendis bulundurmaktadır. Yaklaşık %7'lik bir bölümünde 10'un üzerinde mühendis çalıştıran firma vardır. Firmalarda çalışan Araştırma-Geliştirme (AR&GE) elemanı sayısına bakıldığında 2003 ve 2004 yılları arasında bir yıl içinde ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir. 2003 yılında yaklaşık %70 oranında firmalarda AR&GE elemanı yokken, bu oran 2004 yılında %56'ya kadar düşmüş ve halen de düşmektedir. Firmada çalışan tasarımcı sayısında da ciddi bir artış gözlenmektedir. 2003 yılında tasarımcı bulundurmayan firma sayısı %68'lerde iken, bu oran 2004 yılına gelindiğinde %60'a düşmüştür.

Üretim süreci içerisinde ilişkide buldukları diğer firmalar

Üretim süreci bütünü açısından bakıldığında bölgenin %58 oranında hammadde alıp tüm aşamaları gerçekleştirdikten sonra bitmiş ürün elde eden firmalardan oluştuğu gözlenmiştir. İkinci derecede ağırlıklı olarak %29 oranında hem fasoncu kullanıp hem de fason iş yaparak bitmiş ürün ya da ara mal üreten firma bulunmaktadır. Sadece fason iş yapan, ya da sadece fasoncu kullanarak üretimi gerçekleştiren firma oranı %10'dur.

Bilgi ve iletişim teknolojilerine bakıldığında firmaların tamamının bilgisayar ve faks kullandığı gözlenmiştir. Özellikle her firmanın en azından bir bilgisayarının internete bağlı olduğu saptanmış ve

hemen hepsinin bağlı olduğu bir elektronik iletişim ağı ve E-posta adresi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ağ bağlantılarını geliştirmede önemli bir etken olmuştur. Firmalar bilgisayarı üretim sürecinde de kullanmaktadırlar. CAD/CAM gibi özellikle üretim teknolojisinde kullanılan bilgisayar programları büyük ve orta ölçekli firmalarda (%28) (bu bazen birden fazla da olmakta) yoğun olarak kullanılmaktadır.

E-posta kullanımı ve e-ticaret bilgi ve iletişim teknolojinin kullanımında önemli bir yer tutmaktadır. E-posta iletişiminin hemen her firmada bulunması (%90) ve de yukarıda bahsedilen E-pazaryeri projesiyle birlikte firmalar arası E-data (%28 oranında) ve E-ticaret (%36 oranında) özellikle büyük ve orta ölçekli firmalarda giderek daha da gelişmektedir. E-posta bilgi alışverişinde, hammadde ve ürün siparişinde, ithalatta ve ihracatta en çok kullanılan teknolojik iletişim aracı durumuna gelmiştir. E-ticaret her ne kadar firmalar arası kullanımında çok gelişmemiş ise de, büyük firmalar bunu yoğun biçimde kullanmaktadır. Bu özelliğini geliştiren firmalar ağ bağlantılarını hem yerel hem de küresel ölçekte geliştirmeyi başarmış, yeni bilgi ediniminde, bunu kullanmada, öğrenmede ve gelişen yeni teknolojileri takip edip bunu alıp kullanarak, yeni teknolojilerini geliştirmede özellikle E-posta, E-data ve E-ticaretin büyük etkisi olmuştur. E-ticaretin gelişmesi yerel firmaların ulusal ve özellikle de küresel pazarlarda daha hızlı ve daha kolay yer alabilmelerini sağlarken gelişmeleri takip etmelerini ve taleplere daha çabuk ve daha kolay cevap vermelerini sağlamıştır.

Firmaların yenilik üretimine bakıldığında, özellikle firmaların %47 oranında yeni bir ürünün üretilmesi ve %51 oranında mevcut bir ürünün geliştirilmesinde en çok rol oynadığı gözlenirken, bunu mevcut üretim süreç ve tekniklerinin yenilenmesi veya geliştirilmesi izlemektedir. Sektörde daha önce hiç üretilmemiş bir ürünün üretilmesi ise %29 oranında daha çok büyük ve orta ölçekli firmalar tarafından sağlanmıştır.

Firmalar yenilik yaparken aynı zamanda kullandıkları üretim süreç ve tekniklerini değiştirmekte ya da mevcut sürecin iyileştirilmesi yoluna gitmektedirler. Tamamen yeni üretim sürecine yönelen firmalar %40 oranındadır. Bazı firmalar ise tamamen yeni bir üretim süreç ve tekniği kullanmaktansa mevcut olan üretim süreç ve

tekniklerini iyileştirme yoluna gitmiştir. Bu oran %40'tır. Anket yapılan firmaların sadece %18'i patent yaratırken, %16'sı patent almıştır. Firmaların yaklaşık yarısı kalite belgesine sahiptirler. Bunlar ağırlıklı olarak ISO9001 ve TSE belgeleridir.

Firmalar yenilik yaparken çeşitli firmalardan, kurum ve kuruluşlardan katkı görmüşlerdir. Yenilik üretiminde katkı görülen firma ya da kurumlar içinde, firmalar için en önemli olanı %66 oranı ile müşteri firmalar olmuştur. %45 oranıyla girdi sağlayan firmalar da katkı gördükleri en önemli ikinci firmalar olmuştur. Bunun nedenlerinden biri de, bazı müşterilerin firmalara istedikleri ürünün bir modelini göndermeleri ya da nasıl üreteceğine yönelik olarak üretim süreç ve teknikleri ile üretim bilgilerini göndermelerinden kaynaklanmaktadır.

Sektörün önde gelen firmalarının %32 oranında, rakip firmaların %29 oranında ve servis sağlayan firmaların da %27 oranında katkısının olduğu tespit edilmiştir. En az katkı ise, üniversitelerden sağlanmıştır. Firmalar daha çok üniversitelerle stajyer elemanlar için iletişim sağlamaktadır. Fakat bunun yanı sıra bölgede KOBİ'lerin teknoloji düzeylerini belirlemek, ihtiyaçları olan yeni teknolojileri bulup aktarmak, KOBİ'lerin ürettiği yeni teknolojilere pazar bulmak ve KOBİ'lerin teknoloji üretimi ve AR&GE çalışmalarına özendirmek amacıyla başlatılan IRC Ege Projesine EBİLTEM (Ege Üniversitesi Bilim-teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi), %50 oranında katkıda bulunmaktadır. En yoğun ilişkinin sağlandığı kurumlar bankalar olmuştur. Bankalarla bağlantının %67'si İzmir içi ve %29'u AOSB içi bankalarla sağlanmaktadır. Bu süreçte halen

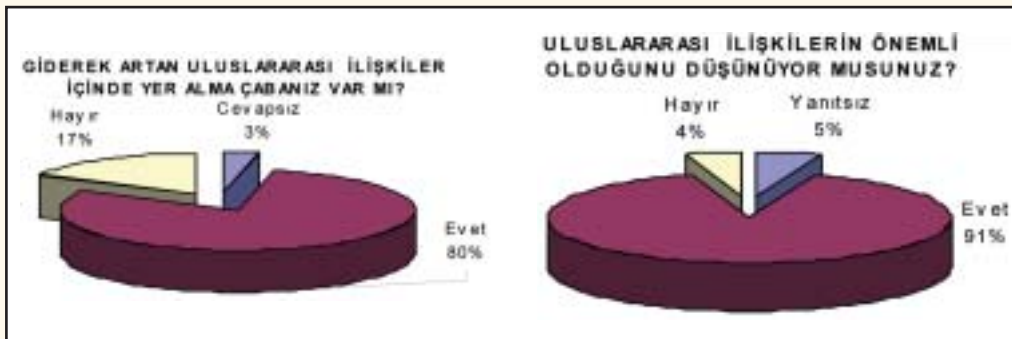
firmalar arası bağlantıların daha güçlü olduğu gözlemlense de, kurumsal bağlantılar da giderek daha fazla yer almaya başlamışlardır.

Firmaların yenilik üretme ve teknoloji yaratmada yerel bağlantılarının olduğu kadar küresel düzlemdeki bağlantılarının da önemi oldukça fazladır. Firmaların %80'i uluslararası ilişkiler içinde olma çabasıdadırlar. Bu çaba içinde olmayan firmalar ise sadece yerel pazara çalışan firmalardır. Özellikle ithalat-ihracat, pazarlama, teknoloji ve bilgi transferi konusunda bu ilişkilerin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Uluslararası ilişkiler içinde yer alabilme çabaları

Firmalar uluslararası ilişkilerin ithalat ve ihracat konusunda (%13 oranında) pazarlamada (%4), yeni üretim teknolojileri, yeni pazar oluşturma, teknoloji transferi, satış, sektörel gelişmeler, bilgi teknolojisi (%3) konularında önemli olduğunu vurgulamıştır. Dış pazara açılma, yurt dışı firmalarla teknik işbirliği, üretim, fuarlar, ürün geliştirme, hammadde, müşteri portföyü, ortaklık, marka yaratma, E-ticaret, makine teçhizat, yabancı sermaye, teknoloji transferi, kalite geliştirme, firmalar için uluslararası pazarda yer alma çabaları diğer önemli nedenlerdir. Ayrıca firmaların büyük bir bölümünün (%64) dışsattım bağlantıları bulunmaktadır. Özellikle bunu fuarlar, üretici firmalar, yurt dışı firmalarla çalışarak ve internet yoluyla sağlamaktadırlar. Firmalar, bu tür bağlantıları arttırmak için çeşitli kurum ve kuruluşlardan faydalanmaktadır. Bunlar; KOSGEB, ABİGEM ve MEDİKAL, İhracatçılar Birliği, aracı kurumlar, pazarlama şirketleri, fason üretim yapan firmalar, AOSB Müdürlüğü, EBİLTEM ve ESİAD'dır.

Firmaların yenilik üretme ve teknoloji yaratmada yerel bağlantılarının olduğu kadar küresel düzlemdeki bağlantılarının da önemi oldukça fazladır.

Yerel, ulusal ve küresel düzeyde girdi çıktı bağlantılarının bulunmasının firma rekabet gücünü arttırmada ve bölgesel gelişmede önemli bir etki bulunmaktadır. Firmalar hem İzmir (%62), hem yurt içi (%34), hem de yurt dışı bağlantılara (%4) sahiptir. Bu da alanda firmaların yoğun ağ bağlantılarının bulunduğu bir göstergesi olmaktadır. Firmaların üretim sürecinde, ağırlıklı olarak ulusal bağlantılar söz konusudur. Üretim sürecinde ilişkili olduğu firmaların %9'u AOSB içinde yer alırken, %61'i İzmir içinde yer almaktadır. Yani firmaların ağ bağlantılarının %70'i yerel bağlamdadır. Ulusal bağlantılar yani yurt içi bağlantıları %25 iken, küresel bağlantıları yani yurt dışı bağlantıları %5 oranındadır.

Üretim sürecinde en yoğun bağlantı %65 oranında hammadde satın alınan firmalarla sağlanmaktadır. Hizmet alımı aşamasında yine ağırlıklı olarak %91 oranında yerel bağlantılar yer almaktadır. İzmir içi firmalar yine ağırlık kazanırken, AOSB içi firmalarla (%22) bağlantının en yoğun olduğu süreç, hizmet alımı sürecidir. Ulusal bağlantı oranı %8 iken, küresel bağlantı yani yurt dışı bağlantısı ise sadece %1 oranındadır.

İAOSB içinde yer alan firmaların en yoğun ilişki kurduğu süreç, pazarlama sürecidir. Pazarlama sürecinde yerel bağlantılar %59 oranıyla yine ilk sırada yer alırken, bu bağlantıların %55'i yine İzmir içi firmalarla sağlanmaktadır. Ulusal bağlantılarda yine %37 oranında en çok bu süreç içerisinde sağlanmıştır. Bilgi sağlama sürecinde firmalar ağırlıklı olarak ulusal bağlantılarını kullanırken (%44), bunu %39 oranla yerel bağlamda İzmir içi firmalar takip etmektedir. Yurt dışı bağlantılarında en çok kullanıldığı süreç %6 oranıyla bilgi edinme süreci olmuş bunu %5 ile üretim ve %4 ile pazarlama süreci izlemiştir.

Firmalar yurt dışı firmalarla bağlantılarının %94'ünü üretim süreci ve pazarlama sürecinde sağlamaktadırlar. Bilgi sağlama sürecinde de yurt dışı firma bağlantılarının %78'i fabrika makineleri satıcıları ile rakip ve lider firmalarla sağlanmaktadır. Ulusal ve yerel düzeyde bilgi sağlama sürecinde dayanışma içinde olunan firmalar (%47) ilk sırayı almıştır. Hizmet alımında yani servis sağlamada firmalar genelde yerel bağlan-

ları kullanmaktadır. Bu da üretim maliyetlerinin azalmasında önemli bir etken olmuştur.

En önemli ağ tipi %69 oranıyla pazar oluşturma sürecinde müşterilerle dir. Ulusal düzeydeki firmalar ağırlıklı olarak orta veya küçük ölçekli firmalarla, ağlarla bütünleşmiştir. Taşeronluk ilişkileri özellikle yerel seviyedeki firmalarda üretim sürecinde %87 oranında ağırlıklıyken, küresel düzeyde bu %6 oranında ara mal ve %5 oranında hammadde tedarikinde öne çıkmaktadır. Pazarlama sürecindeki taşeronluk ilişkileri ise özellikle yerel düzeyde önemli iken, ulusal düzeyde de ön plana çıkmaktadır. Pazarlama sürecinde en yoğun bağlantı %86 oranında doğrudan mal satılan firmalarladır.

Firmalar yerel ve ulusal ağ süreci içerisinde Türkiye'nin her bölgesi ile iletişim kurmaktadır. Küresel ölçekte **en yoğun** Avrupa, Ortadoğu ve Asya ile ağ bağlantılarına sahiptir. Firmalar iletişimlerini, yüz yüze, telefonla, internet ve faks yoluyla sağlamaktadır.

Genel değerlendirme ve sonuç

Firma büyüklüğüne göre değerlendirildiğinde; büyük firmaların %40'ı yurt içi ve %31'i İzmir içi bağlantılara sahipken, orta ölçekli firmaların %63'ü ve küçük firmaların ise %59'u ağırlıklı olarak İzmir içi bağlantılara sahiptir. AOSB için de en yoğun bağlantı küçük (%24) ve orta ölçekli (%33) firmalardır. Yurt dışı bağlantılarda en yoğun bağlantı %46 ile orta ve %24 ile büyük ölçekli firmalardan sağlanmaktadır. Pazarlama sürecinde küçük firmalar ağırlıklı olarak (%43'ü) AOSB içi firmalarla ilişki halinde iken, yurt dışı firmalarla ise orta ölçekli firmalar (%36'sı) yoğun ilişki halindedir. Bilgi edinme sürecinde rakip firmalarla yurt dışı bağlantılar en yoğun küçük ölçekli firmalarla (%62 oranında) sağlanmaktadır. Fabrika makineleri satıcılarıyla yurt dışı bağlantıları en yoğun kuran firmalar ise %57 oranıyla orta ölçekli firmalardır.

Yenilik üretiminde büyük firmalar ağırlıklı olarak mevcut sürecin iyileştirilmesinde %21 oranında rol oynarken, orta ölçekli firmalar kalite belgesi alımında %18, firma için yeni bir ürünün üretilmesinde %16 ve mevcut ürünün geliştirilmesinde %16 oranında etkili olmuştur. Küçük firmalar en

çok firma için yeni bir ürünün üretilmesinde %19 ve mevcut ürünün geliştirilmesi konusunda %19 oranında etkili olmuştur. Sektörde daha önce üretilmemiş bir ürünün üretilmesinde ise küçük firmalar %42 oranında ağırlıklı olarak rol oynamışlardır.

Sektörel bazda değerlendirildiğinde; hammadde alımında bağlantılar içinde en yoğun İzmir içi bağlantılara sahip sektörler %68 makine sanayi ile %53 gıda sektörü iken, %46 oranla metalik olmayan mineraller sanayi yurt içi bağlantıya en çok sahip olan sektördür. Basım ve yayım sanayi ise %57 oranla en yoğun yurt dışı bağlantıya sahip sektördür. Ara mal tedarikinde de %90 oranla plastik ve kauçuk sanayi ve %71 oranla makine sanayi İzmir içi firmalarla yoğun bağlantı içinde iken, %52 oranla tekstil ve %63 oranla kimya sanayi en çok yurt içi bağlantıya sahiptir. Pazarlama sürecinde doğrudan mal satılan firmalarla İzmir içi en yoğun bağlantı makine sanayi (%76) iken, kimya sanayi (%67), en yoğun yurt içi bağlantılara sahiptir. Tekstil sektörü (%87) aracı firmalarla yoğun yurt dışı bağlantıya sahiptir. Bilgi edinme sürecinde en yoğun bağlantı İzmir içi firmalarla makine (%53) ile plastik ve kauçuk (%57) sanayindedir.

Sektörel bazda en çok yenilik %41 oranla makine sektöründe yapılmıştır. Bunu %21 oranla plastik ve kauçuk sanayi ile %14 oranla tekstil sektörü izlemektedir. Sektörde daha önce üretilmemiş bir ürünün üretilmesi konusunda ise %48 oranla en çok makine ile %27 oranla plastik ve kauçuk sanayi görülmektedir. E-data kullanımı en yoğun %25 ile makine ve %19 ile tekstil sektöründe gerçekleşmektedir. E-ticareti en yoğun kullanan sektör %21 ile plastik ve kauçuk sanayi iken bunu %17 oranla makine ve tekstil sektörü izlemektedir. CAD/CAM gibi bilgisayar programlarını en yoğun makine ve tekstil sektöründeki (%48) firmalar kullanmaktadır.

Üretim sürecindeki konumuna göre değerlendirildiğinde; İzmir (%42), yurt içi (%45) ve yurt dışı (%41) ile hammadde alımında en yoğun bağlantıyı üretimde fasoncu kullandığı gibi kendi de fason iş yaparak ara mal ve bitmiş ürün üreten firmalar sağlamaktadır. AOSB içi firmalarla bağlantıyı ise en yoğun hammadde alıp tüm

aşamaları gerçekleştirdikten sonra bitmiş ürünü üreten fasoncu kullanmayan firmalar (%44) sağlamaktadır. Ara mal tedarik edilen firmalarda, farklı olarak AOSB içinde (%44) ve yurt dışında (%84) yer alan firmalarla en yoğun bağlantıyı hammadde alıp tüm aşamaları gerçekleştirdikten sonra bitmiş ürünü üreten fasoncu kullanmayan firmalar sağlamaktadır. Pazarlama sürecinde en yoğun bağlantı, hammadde alıp tüm aşamaları gerçekleştirdikten sonra bitmiş ürünü üreten fasoncu kullanmayan firmalarla (%74) sağlanmıştır. Yurt içi firmalarla en yoğun bağlantı, üretimde fasoncu kullandığı gibi kendi de fason iş yaparak ara mal ve bitmiş ürün üreten firmalarla (%54) sağlanmıştır.

Sadece fason iş yapan (%21) ve fasoncu kullanılarak üretilen (%19) firmalar en çok yeni üretim süreç ve teknikleri ile mevcut sürecin iyileştirilmesi konusunda yenilik yapmışlardır. Sektörde daha önce üretilmemiş bir ürünün üretiminde hammadde alıp tüm aşamaları gerçekleştirdikten sonra bitmiş ürünü üreten fasoncu kullanmayan firmalar %59 oranla etkili olmuşlardır.

Yenilik üretimine göre değerlendirildiğinde; firmada üretilen mevcut bir ürünün geliştirilmesi konusunda en çok AOSB, İzmir ve yurt içi bağlantılardan faydalanılırken, firma için yeni bir ürünün üretilmesi konusunda ise en yoğun yurt dışı bağlantılardan destek almışlardır. Toptancı firmalar kalite belgesi alımında en çok yurt içi firmalardan %61 oranında faydalanırken, yurt dışı firmalardan ise en çok firma için yeni olan üretim süreç ve teknikleri ile mevcut sürecin iyileştirilmesi konusunda faydalanmıştır. Aracı firmalarla en yoğun bağlantı ise, yurt dışı firmalarla firma için yeni üretim süreç ve teknikleri konusunda (%22) sağlanmıştır. Kooperatifler ise en çok mevcut ürünün geliştirilmesi konusunda (%27) destek vermişlerdir. Bilgi edinme sürecinde en yoğun bağlantı İzmir içi firmalarla ve en çok mevcut sürecin geliştirilmesi konusunda (%29) sağlanmaktadır.

Mekânsal açıdan değerlendirildiğinde; başka bir organize sanayi bölgesinden yine bir organize sanayi bölgesine geçen firmalar içinde AOSB'ni tercih eden firma oranı %60'tır. Bunun en önemli nedeni altyapısı tamamlanmış bir organize sanayi

Sadece fason iş yapan (%21) ve fasoncu kullanarak üretilen (%19) firmalar en çok yeni üretim süreç ve teknikleri ile mevcut sürecin iyileştirilmesi konusunda yenilik yapmışlardır.

İşbirliğini, rekabetçiliği, bilgi alışverişini, yenilik üretimini, teknolojik gelişimi ve dolayısıyla da kalkınmayı sağlamada önemli bir araç olan kümeleşmenin özellikle organize sanayi bölgelerinde gelişiminin sağlanması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde büyük avantajlar sağlayacaktır.

PLANLAMA
2006/3

bölgesi olması teşvikler ve önemli sanayi firmalarını içinde barındırmasıdır. Diğer önemli bir nedense kent merkezine, limana yakın olması ama aynı zamanda kentin yarattığı problemlerden uzak olmasıdır. İşgücü olanağı, mali avantajlar, ihracat avantajı, firmalara yakınlık da diğer önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim ve yatırım malları grubundan özellikle de makine ve tekstil sektöründen firmalar Çiğli AOSB'ni tercih etmiştir. Kendi iç mekansal düzenlemesi açısından her türlü teknik ve sosyal altyapıyı içinde barındırmaktadır. Bu anlamda gelişimini tamamlamıştır ve %99 doluluk oranına sahiptir. Bu açıdan Türkiye'de hemen hemen gelişimini tamamen tamamlamış en önemli organize sanayi bölgesidir. Çiğli AOSB, sanayi bölgesi olmasının yanı sıra üretim birimlerinin bu alan içinde ticaret de yapmalarından ötürü (tekstil, gıda, otomobil, makine vb. satış birimleri) önemli bir ticaret alanı potansiyeli de taşımaktadır. Bu ticaret birimlerinin, eğitim ve sağlık alanının, bankaların vb. birçok alanı içinde barındırması nedeniyle neredeyse bir alt merkez özelliği taşıma potansiyeli göstermektedir.

Çevresel mekansal gelişimine bakıldığında sınırlayıcılara rağmen (askeri havaalanı, sulak alan vb.) diğer alanlarda kentsel gelişimi yönlendirmiş, konut ve toplu konut alanlarında bir yoğunlaşma gözükmemektedir. Bu bağlamda organize bölgelerinin kuruluş amaçlarından olan kentin yönlenmesi ve gelişimi açısından düzenli ve planlı bir gelişimi sağlamaktadır. Dengeli ve planlı bir gelişimin yanı sıra çevre kirliliğini minimuma indirecek düzenlemelerinin de yapılmasını sağlamıştır. İşsizliği azaltırken çalışanlarına yakın çevresinde planlı ve düzenli konut bölgeleri yaratmış aynı zamanda üst gelir grubunun yer aldığı konut alanına yakınlığı, firma sahiplerinin bu alanı seçmesinde önemli bir etken olmuştur. Gelişimini devam ettiren bu alanlarda hem alt (Evka 2-5-6, Egekent 1 vb.) hem de üst gelir grubuna hitap eden (Mavişehir, Atakent vb.) konut gelişim alanları Çiğli AOSB'ne yakın yerde konumlanmıştır. Karayolu ulaşım ağı gelişirken (İzmir yolu, İzmir çevre yolu ve diğer şehir içi yollar), demiryolu da önemli bir nitelik kazanmıştır. Kipa, Carrefour gibi önemli alışveriş merkezlerinin de Çiğli AOSB'ne yakın olması alanın gelişiminde önemlidir.

Yapılan çalışmalar sonucu yukarıda da belirtilen verilere göre, İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi kentsel ölçekte olduğu kadar, bölgesel ve bölgesel ölçekte de önemli bir sanayi bölgesidir. Tamamıyla bitmiş ve tam anlamıyla faal olarak çalışan bir bölge olması özellikle bölgesel kalkınma sürecinde etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda işbirliğini, rekabetçiliği, bilgi alışverişini, yenilik üretimini, teknolojik gelişimi ve dolayısıyla da kalkınmayı sağlamada önemli bir araç olan kümeleşmenin özellikle organize sanayi bölgelerinde gelişiminin sağlanması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde büyük avantajlar sağlayacaktır. Bu nedenle İAOSB'nde yapılan çalışmada tespit edildiği üzere, bünyesinde kümeleşmenin özelliklerini barındırması ve rekabetçi özellik kazanmada özellikle de küresel pazarlara eklenilebilmede oldukça önemli bir yere sahip olması nedeniyle, gelişimini bu potansiyelini kullanarak kümeleşmeyi daha da teşvik edici şekilde sürdürmesi büyük avantajlar kazandıracaktır.

Kaynakça

- Porter, M. (1990). The competitive advantage of nations. Amerika Birleşik Devletleri: The Free Press.
- Malmberg, A. & Maskell P. (2002). The elusive concept of localization economies: towards a knowledge-based theory of spatial clustering. Environment and Planning A, Volume 34, 429-449.
- Kayalar, T. (2005). "Sürdürülebilir ihracat artışı" için yeni bir yaklaşım: kümelenme. İGEME'den bakış Dergisi. Yıl:9, 205/2 sayı:30 Ankara: Başbakanlığa bağlı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi Yayını.
- Altay, N., Gacaner, A. O. ve Çatık, N. (Mart 2004). Ege bölgesinin kalkınmasında finansal kurumsallaşma araç olabilir mi? Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyum Cilt I, Denizli. DPT-PAÜ.10 Mayıs 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bölgesel/keas-I.pdf>
- Taşdemir, İ. (Eylül 2004). Küresel ekonomide coğrafi rekabet ve Türkiye'de sanayi odaklarının tanımlanması. Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Ankara. TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı Enformasyon Bülteni (16). www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/dokuman/enforbul93.pdf.

Why cluster? (n.d.). Retrieved May 15 2004, from http://www.clustering.org.uk/?page=why_cluster

Eraydın, A. (2002). Yeni sanayi odakları: Yerel kalkınmanın yeniden kavramlaştırılması. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Ünverdi, L. (2004). İhracat oryantasyonlu sanayileşme sürecinde küçük üretimin mekânsal

yer değiştirme stratejileri: İzmir örneği üzerine ampirik bir araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Araştırma Fon Kurulu, Proje No: 0922.01.01.08, İzmir. (Prof.Dr. Emel Göksu yöneticiliğinde)

İzmir Atatürk Organize Sanayi Müdürlüğü (2004). İAOSB tanıtım katalogu.

İzmir Atatürk Organize Sanayi Müdürlüğü (2005). İAOSB raporu.

Funda Altınçekiç Aysel, İzmir-Urla İskelesi, 2005

Dünya Fuarı Olarak “EXPO”yu İzmir’de Düşün(dür)mek

H. Evren ERDİN* - Oya KOKUM**

Üretim ve birikim ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve üretilen metanın mekansal dağılımını sağlayan pazar, çarşı, sergi, hal gibi oluşumların zaman içerisinde ekonomik ve ticari faaliyetlerin biçim değiştirmesiyle dönüştüğü görülmüştür. İşte fuarlar, bu değişim ve dönüşüm sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve mekansal organizasyonlardır. Bölgeler arası ticari hareketlilik, fuarı düzenleyen kentler ve hinterlandlarında ekonomik değişim ve gelişime yol açmış ve bunun sonucu olarak fuarlar kalkınmanın vazgeçilmez bir aracı olarak rol almıştır. (Kokum, 2006)

Tarihsel süreç içerisinde, değişen ekonomik kalkınma, gelişim trendleri ve teknolojiler bağlamında, fuarlar da değişim ve gelişim göstermiş ve çeşitlilik kazanmıştır. Genellikle ticari bir pazar ve iletişim ortamı olarak tanımlanan fuarlar, bu değişim ve gelişim süreci içerisinde, farklı amaçlara da hizmet eden tür ve oluşumlara (genel, ihtisas (ticaret), ikinci derece ticaret, tüketici, tek ülke, sanal, uluslararası fuarlar ve EXPO’lar gibi) dönüşmüştür.

Bunun en çarpıcı örneği olan EXPO’lar; dünyadaki gelişmeleri, dönemin sosyal ve ekonomik durumunu, toplumsal yönelimlerini, akımlarını ve modalarını yansıtan, farklı alanlardaki temalarıyla ideolojik mesajlar vererek dünyanın gündemini yönlendiren, diğer tüm fuarlardan bir takım karakteristik özellikleriyle ayrılan ve dünya uluslarının kültürlerini, sanatlarını, ürettikleri yeni teknolojilerini ve ürünlerini sergilemek, kimliklerini ortaya koymak amacıyla bir araya geldiği,

5 yılda bir düzenlenen ve organizasyon süreleri 6 ayı aşmayan fuarlardır. (Kokum, 2006)

Sahip oldukları bu “küresel fuar” olma niteliğinden dolayı EXPO fuarları; küresel ölçekte kültürel ve ekonomik iletişime ve etkileşime fırsat verdiği gibi, bölgesel ve yerel ölçekte olumlu/olumsuz mekansal değişime ve dönüşüme de sebep olmaktadır. Dünya ekonomisi ve toplumları için önemli bir organizasyon olarak şekillenen ve şekillendirilen EXPO fuarları, düzenlendiği 1851 yılından itibaren kentlerin ve içinde buldukları bölgenin kalkınmasında, gelişiminde ve dönüşümünde önemli rol oynamıştır.

Genel olarak, EXPO’lar sahip oldukları bu özellikler itibarıyla büyük ve maliyetli organizasyonlardır. Dolayısıyla, ekonomik gelişimini tamamlamamış ve bunun sonucu olarak kentsel mekan organizasyonunu tam anlamıyla biçimlendirememiş dünya ülke ve kentleri için EXPO fuarları büyük fırsatları ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmayla, 2015 yılında düzenlenmesi planlanan EXPO fuarı için aday olan Türkiye’nin İzmir kentinin bu fırsat ve riskleri nasıl algıladığı ve nasıl dönüştürmesi gerektiği üzerinde tartışılmaya ve düşünmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede yer seçimi yapılacak EXPO alanının dünya örneklerinden yola çıkarak nasıl yapılması gerektiği ve nasıl bir değişim ve dönüşüme yol açabileceği tartışılacaktır.

“EXPO” Dünya Fuarı ve Dünyadan Uygulama Örnekleri

18. yüzyıldan başlayan bir devrimler zincirinin, toplumun sosyal, politik, ekonomik alanlarındaki

*Arş. Gör.
Dokuz Eylül
Üniversitesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
*Şehir Plancısı

PLANLAMA
2006/3

Farklı bir fuar tipi olarak ortaya çıkan EXPO'lar, küreselleşen bir üretim anlayışının ivmesiyle, zanaatten sanayiye geçiş döneminin çok paylaşımlı ortamlara taşınmasının simgesi olmuşlar, bütün dünya ülkelerini bir araya getirerek ülkelerin kültürden ve üretimden kaynaklanan politik güçlerini sergiledikleri bir etkinliğe dönüşmüşlerdir.

PLANLAMA
2006/3

köklü değişimin dışavurumu olan dünya fuarları; İngiltere odaklı başlayan sanayi devriminin ve teknolojik ilerlemelerin getirilerinin, geniş kitlelere gösterilmesi amacı ile başlamıştır. Farklı bir fuar tipi olarak ortaya çıkan EXPO'lar, küreselleşen bir üretim anlayışının ivmesiyle, zanaatten sanayiye geçiş döneminin çok paylaşımlı ortamlara taşınmasının simgesi olmuşlar, bütün dünya ülkelerini bir araya getirerek ülkelerin kültürden ve üretimden kaynaklanan politik güçlerini sergiledikleri bir etkinliğe dönüşmüşlerdir. EXPO'larda sergilenenler; yeni geliştirilen ürünlerin ve teknolojilerin yanı sıra yeni düşünceler, anlayışlar ve bakış açılarıdır. (Altun, 2003) Bir başka deyişle, fuarcılık anlayışı EXPO ile birlikte sadece ekonomik malların sergilendiği ve yeni ekonomik pazar yaratma alanı olmaktan çıkarak, ekonomik ve ticari ideolojilerin sergilendiği ve tanıtıldığı bir görünüm de kazanmıştır.

Fuarcılık anlamında, 1851 yılında Londra'da düzenlenen Londra Uluslararası Sergisi ilk dünya fuarı olma niteliğini taşımaktadır. Bu fuarla birlikte dünyanın birçok ülkesi ilk defa bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve ticari durumlarını sergilemişler ve bu bağlamda ülkeler arasındaki rekabeti uluslararası boyutlara taşıyarak bugünkü ideolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel küreselleşme anlayışının da temellerini atmışlardır. 1851 yılında ilk olarak düzenlenen Londra Uluslararası Sergisi'nden ve belli aralıklarla 2005 yılında Aichi EXPO'suna kadar dünyanın farklı ülkelerinin farklı kentlerinde (Londra, Paris, Viyana, Philadelphia, Chicago, Louisiana, San Francisco, Barcelona, New York, Brüksel, Montreal, Osaka, Tsukuba, Sevilla, Lizbon, Hannover, Aichi vb. gibi) çok sayıda fuar düzenlenmiştir. Bu dünya fuarlarının EXPO ismini kullanarak düzenlenmesi ilk olarak 1967 yılında Montreal'de düzenlenen dünya fuarı ile olmuştur.

1855 yılında düzenlenen Paris Evrensel Sergisi ile ilk kez tema kavramı gündeme getirilerek düzenlenen bu fuarlarla birlikte farklı ülkelerin çok çeşitli ürünlerinin pazarlanmasının yanı sıra, insan temelli yaşam felsefesinin gelişmesiyle birlikte ülkelerin temsil ettikleri ideoloji, kültür, sanat, teknoloji ve sahip oldukları toplumsal değerlerin ortaya konması ve dünya ülkelerine tanıtılması hedeflenmiştir. Böylece, üretilen ürünlerden çok,

ideolojilerin sergilendiği ve ticarileştiği bir fuar görünümü kazanmıştır. Burada amaç tüm dünyada ekonomik ve kültürel anlamda ortak bir ideolojiyi yaratmak ve hakim kılmaktır.

Bu bağlamda temalar; 1855 yılında Paris'te "İşçi Sınıfının Yaşam Şartları" ve "Avrupa'nın Kolonileri", 1873 yılında Viyana'da "Kültür ve Eğitim", 1876 yılında Philadelphia'da "Kudretli Evren", 1889 yılında Paris'te "Fransız Devriminin 100. Yılı'nın Kutlanması", 1893 yılında Chicago'da Columbia Dünya Sergisinde "Kristof Kolomb'un Amerika'yı Keşfinin 400. Yılı'nın Kutlanması", 1900 yılında Paris'te "19. Yüzyıldaki Deneyimleri Özetlemek ve Geçen Yüzyılın Felsefesini Araştırmak", 1904 yılında St. Louis'de "Louisiana'nın Alınmasının 100. Yıldönümü", 1915 yılında San Francisco "Panama Kanalı'nın Açılışının Ve San Francisco'nun İnşa Edilmesinin Kutlanması", 1929 yılında Barcelona'da "Endüstri, Sanat ve Spor", 1937 yılında Paris'te "Modern Hayatta Sanat ve Teknik", 1939-1940 yıllarında New York'ta "Geleceğin Dünyasını Kurmak", 1958 yılında Brüksel'de "Daha İnsani Bir Dünya İçin Gelişim", 1964-1965 yıllarında New York'ta "Genişleyen Evrendeki Daralan Dünyada İnsan", 1967 yılında Montreal'de "İnsan ve Dünyası", 1970 yılında Osaka'da "İnsanlık için İlerleme ve Uyum", 1985 yılında Tsukuba'da "Konut ve Çevresi, Evdeki İnsan İçin Bilim ve Teknoloji", 1992 yılında Sevilla'da "Keşifler Çağı, Yeni Bir Çağın Doğuşu", 1998 yılında Lizbon'da "Okyanuslar; Geleceğin Bir Mirası", 2000 yılında Hannover'de "İnsan, Doğa ve Teknoloji" ve son olarak 2005 yılında Aichi'de düzenlenen EXPO'da "Doğanın Bilgeliği" şeklinde olmuştur.

Ayrıca EXPO'lar; sahip oldukları temalar itibarıyla sadece düzenlendikleri dönemin özelliklerini ve ideolojilerini yansıtmakla kalmamakta, geleceğe ilişkin çıkarımlarda ve varsayımlarda da bulunarak, bunu görsel şovlarla sunma niteliğine sahip mekansal organizasyonlar olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda EXPO organizasyonu gerek mimari, gerekse de kentsel mekanların oluşturulması, değişimi ve dönüşümünde büyük bir rol oynamıştır.

EXPO'lar, mimari açıdan sergi sonrasında yeniden kullanılmak üzere dönüştürülebilir ve kavramsal açıdan en önemlisi, kendisi de bir sergi ögesi olabilecek nitelikte estetik nitelik

taşıyan, ziyaretçileri etkileyen, çeken, içindekileri görmeye yönlendiren özelliklere sahip kentsel mekanda nitelikli ve prestijli alanların yaratılması ve oluşturulmasına da ön ayak olmuşlardır. Bu bağlamda, kentsel mekanın oluşturulması ve dönüşümü açısından irdelendiğinde ise; düzenlendikleri ülkede seçilen kentin bir bölümünün dönüşümüne, yenilenmesine, kentin ulaşımının, sosyal ve teknik altyapı olanaklarının geliştirilmesine fırsat vererek kentsel mekanın yeniden düzenlenmesine ve organizasyonuna olanak sağlamaktadır.

1876 yılında Philadelphia’da düzenlenen ve daha önce düzenlenenlerden farklı olarak sergi ve pavyon sisteminin tek bir ana yapı yerine kentsel bir tasarım düzeni içinde kurgulanması, sonraki yıllarda düzenlenecek olan dünya fuarlarının küçük kentler gibi tasarlanmasına örnek teşkil etmiştir. Ayrıca, Bartholdi tarafından yapılan “Özgürlük Heykeli” bu serginin dünyaca tanınan ve ünlenen sembolü olmuştur. (Kokum, 2006)

1889 yılında düzenlenen Paris Evrensel Sergisi’nin en önemli özelliklerinden biri, Sergi’nin sembolü olan Eiffel Kulesi’dir. Yenilikçi ve geleceğin teknolojilerinin oluşturulduğu dünya fuarlarında bu tür semboller, kentlerin “işaretleri” olmakta, kent silüetinin oluşumunu ve kentsel örüntünün değişimini vurgulamaktadır. Bu anlamda bu fuarın, Paris kentinin kent silüetine önemli bir katkısı olduğu ve dünya ülkelerinde bu tür gelişmelere öncülük ettiği söylenmektedir. (Kokum, 2006)

1893 yılında Chicago’da düzenlenen Columbia Dünya Sergisi’nde, Midway adı verilen alanda yapılar dışında her türlü eğlence ortamı yaratılmış, buradan elde edilen başarı da, Amerika’nın yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olan ve zaman içinde Avrupa’ya da yayılan çok büyük eğlence parklarının başlangıcı olmuştur. (Altun, 2003)

1900 Paris Evrensel Sergisi’nin en önemli kentsel katkısı, fuar sırasında hizmete açılan Paris Metrosu’dur.

1906 depremi ve yangını ile neredeyse tamamen yıkılan San Francisco, 1915 yılında düzenlenen dünya fuarı nedeniyle yeniden inşa edilmiş, üç yıl kadar kısa bir sürede kentsel peyzajdan altyapı hizmetlerine kadar tüm kent yeniden yapılandırılmış ve düzenlenmiştir.

Şehrin geleceğe dönük planlamasında bir araç olan 1929 Barselona Uluslararası Sergisi için; kente ilk kez metro hattı döşenmiş, hastaneler kurulmuş, köprüler yapılmış, enerji hatları güçlendirilmiştir. Ayrıca fuarın kurulduğu alan sonraki dönemlerde eklenen müzeler, konferans salonları, sergi binaları ile şehrin kültürel ve turistik bir merkezi haline dönüşmüştür. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak Barselona kenti bu fuar ile bir metropoliten şehir haline gelmiştir. (Kokum, 2006)

O zamana kadar düzenlenen fuarlar arasında, 500 hektarlık alanı ile en büyük fuar unvanına sahip 1939-1940 New York fuarının düzenlendiği alan olan Flushing Meadows çöplüğü, en ilginç ve kentsel yenileme açısından başarılı olan örneklerden biridir. Organizasyonun bu alana kurulmasına karar verilmesiyle birlikte, alan için yeni planlar hazırlanarak fuar alanına dönüştürülmüştür. Alan; gerek plan yapısının gerekse yakın çevresinin yapılan kentsel çalışmalar açısından başarılı bir yer seçim örneğidir. (Kokum, 2006)

1967 yılında düzenlenen Montreal EXPO’su, daha çok mekanı daha az malzeme kullanarak kapatmak ilkesi ile St. Laurent nehri üzerindeki iki yapay adanın üzerine kurulmuştur.

1985 yılında Tsukuba’da düzenlenen EXPO’da, Tokyo’ya 55 km. uzaklıkta bulunan kentin bilim, teknoloji ve geliştirme merkezi olarak kurgulanmasıyla merkez bölgesinin de dengede büyümesine katkıda bulunması hedeflenmiştir. Bugün; nüfusu 190 bin olan kentte, 13 bin bilim adamına istihdam sağlayan 300 adet ulusal ve özel araştırma-geliştirme merkezi bulunmaktadır. Bu çalışmaları desteklemek üzere de Tsukuba Üniversitesi kurulmuştur. (Kokum, 2006)

1998 yılında Lizbon EXPO’su için seçilen alan; kentin kuzeyinde, Tejo Nehri’nin denize dökülmeden önce oluşturduğu geniş gölcüğün kıyısında; daha önceden terk edilmiş liman tesislerinin, köhne depoların, barakaların, çöp dökme alanlarının bulunduğu bir bölgedir. Tejo nehri kıyıları üzerinde; çeşitli endüstriyel tesislerin kurulması, demiryolları ve istasyonların inşaatı ve Lizbon Limanı’ndaki çalışmalar nedeniyle kent ve kent yaşantısının nehirden koptuğu öne sürülmüştür. Bu fuarla birlikte, kentsel ve bölgesel bir merkez yaratmanın yanı sıra kentin yaşayışında

EXPO'lar sahip oldukları bu güçlü kentsel, mekansal değişim ve dönüşüm etkileriyle fırsat olabileceği gibi geri dönüşü olmayan risk unsurlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

kent-nehir ilişkisinin yeniden yorumlanması ve oluşturulması da sağlanmıştır. EXPO öncesinde, şehrin terk edilmiş alanı olan EXPO alanı, rekreasyon amaçlı bir liman, özel hastane, konut, otel, rekreasyon (stadyum, müze vb.), alışveriş merkezleri, istasyon gibi hizmetlerle beslenerek yeni bir yerleşim alanı yaratılmış, sadece bölge kültürel bir merkez olmakla kalmamış, Lizbon kentinin sosyo-ekonomik, kültürel ve turistik gelişimini sağlamıştır.

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, düzenlenmiş EXPO'lar kentsel mekanın düzenlenmesinde, dönüşümünde ve yeniden inşasında çok önemli rol oynamıştır. Kentsel alanda atıl durumda bulunan kullanımların (liman, çöplük, depo alanı gibi) ve hizmetlerin niteliklerinin dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi bu organizasyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. EXPO'lar kentsel mekanın kullanım (eğlence parkı, müze, rekreasyon alanı, stadyum, spor ve konser alanları, anıt, turistik tesis, alışveriş merkezi, konut gibi) niteliklerinden kentsel hizmetlerin (karayolu, demiryolu, havayolu, istasyon, metro, otopark gibi) niteliklerine kadar birçok değişim ve dönüşüme yol açmıştır.

EXPO alan alternatifleri belirlenirken ve yer seçimi yapılırken oluşturulan "sahiplilik/sorumluluk", "vizyon/misyon", "riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler" ve "fırsatlar/olanaklar"ın nasıl tanımlandığı ve değerlendirildiği ve buradan yola çıkarak politika, plan, program, proje ve paranın nasıl oluşturulduğu büyük önem taşımaktadır. Çünkü, EXPO'lar sahip oldukları bu güçlü kentsel, mekansal değişim ve dönüşüm etkileriyle fırsat olabileceği gibi geri dönüşü olmayan risk unsurlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

Kentsel Mekanda "EXPO" Yer Seçiminde Alternatifler

Dünyada uygulanmış EXPO örnekleri, fuar öncesi ve sonrası ile yarattığı riskler ve fırsatlar açısından önemli dönüşüm projeleri olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, organizasyon alanının yer seçiminden, uygulanmasına ve sergi sonrası kullanımına kadar önemli karar süreçlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada EXPO uygulama örneklerinden ve deneyimlerinden de yola çıkarak, karar sürecini etkileyen ve yer

seçim alternatiflerini oluşturan bazı parametreler değerlendirilmiştir.

Vizyon ve Temaya Uygunluk: EXPO organizasyonunda büyük bir öneme sahip olan temalar, yerseçim alternatiflerinin oluşturulması aşamasında organizasyonun vizyonu ve mekan-insan-tema ilişkisinin de dikkate alınarak saptanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Erişilebilirlik-Erişebilirlik: Önemli bir gelir kaynağı ve uluslararası organizasyon olma niteliğinden dolayı yerel, bölgesel ve küresel tanıtım niteliği taşıyan EXPO'lar, gerek sergi, gerekse de görsel bir şenlik havası taşıdıkları için seçilen alanın kent merkezi ve kentin önemli aktivite ve donatı alanları (sosyal, kültürel, tarihi, rekreasyon, ticari, turistik ve turizm alanları gibi) ile etkileşim ve iletişim halinde olması gerekmektedir. Bu nedenle alternatif, alanla bu etkileşim ve iletişimi sağlayacak ulaşım (havayolu, karayolu, demiryolu, metro gibi) olanaklarını ve seçeneklerini de en iyileşmiş haliyle bünyesinde bulundurmamak zorundadır.

Konaklama Olanakları ve Seçenekleri: Yerel, bölgesel ve küresel anlamda birçok katılımcının beklendiği bu organizasyonda yerseçim alternatifleri hedeflenen katılımcı sayısının konaklamasına imkan verecek şekilde saptanmalıdır.

Ulaşım Olanakları ve Ulaşılabilirlik: Yerseçim alternatiflerinin, yerel, bölgesel ve küresel ölçekte, her bir ölçek için ayrı ayrı ve birlikte, gerek mevcut ulaşım altyapısı gerekse de ihtiyacı karşılayabilecek alternatif ulaşım çeşitliliğini, seçeneklerini (havayolu, karayolu, demiryolu, denizyolu, metro gibi) ve bunların entegrasyonunu sağlayabilme potansiyeline göre mekanlar arası iletişimi ve ulaşımı mümkün kılan, bir başka deyişle ulaşılabilir alternatiflerin, ekonomik analizi de dikkate alınarak değerlendirilmesi ve irdelenmesi ile saptanması gerekmektedir.

Teknik Altyapı Olanakları: EXPO organizasyonunun yerseçim alternatiflerinin her birinin, mevcut teknik altyapı sistemi üzerinde yaratmış olduğu yoğunluk dikkate alınarak, yer seçimiyle teknik altyapı sistemlerinin entegrasyonunun ekonomik olarak sağlanabilme ve sağlamadığı noktada yeniden inşa seçenekleri de dikkate alınarak saptanması gerekmektedir.

Arazi Kullanım Durumu ve Yakın Çevre İlişkisi: Düzenlenecek olan EXPO organizasyonunun içeriği ve teması itibarıyla, kentsel alanda organizasyonun gerçekleştirilebileceği alansal büyüklüğe sahip, gerek kazanılmış haklar, yani imar durumu ve koruma durumu ile, gerekse de alanın sahip olduğu doğal eşikler itibarıyla doğal, sosyal ve ekonomik maliyet oluşturmayacak veya minimumda oluşturacak alanların yerleşim alternatifleri olarak saptanması gerekmektedir.

EXPO Sonrası Kullanılabilirlik ve Dönüştürülebilirlik: EXPO organizasyonu ciddi ekonomik yatırımlar gerektirdiği ve kentsel mekanda önemli değişim ve dönüşüm süreçlerini başlattığı için yerleşim alternatifleri üretilirken, kaynakların optimumunda etkin, verimli kullanılması ve organizasyon sonrası yer seçimi yapılan alanın kentin gereksinimlerine de cevap veren şekilde, kentin kucaklayacağı ve alanın kentle entegre olarak sürdürülebilirliğini ve yaşanabilirliğini sağlayabileceği kullanılabilir ve dönüştürülebilir niteliklere sahip olması gerektiği dikkate alınmalıdır.

Belirtilen bu parametreler EXPO organizasyonunun yaratacağı kentsel değişim, dönüşüm ve oluşacak yeni mekan organizasyonu ve yerleşim alternatiflerinin oluşturulması aşamasında ne tür fırsatların ve risklerin ortaya çıkacağı hakkında kestirimlerde, varsayımlarda ve öngörülerde bulunmamıza olanak sağlayacaktır.

İzmir'de Fuarçılık ve 2015 İzmir EXPO

Asya'nın ve Anadolu'nun Batı'ya açılan yüzü olarak tanımlanan ve 8000 yıllık tarihi olan İzmir kenti, var olduğu dönem boyunca önemli bir liman ve ticaret kenti olma niteliği taşımıştır. Ticarete ve limana dayalı ekonomisi, kalkınmanın ve yeni pazar arayışlarının vazgeçilmez bir aracı olan fuar kavramını, kentle bütün haline getirmiştir.

İzmir'in fuar ile ilk tanışması, 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen 1. Türkiye İktisat Kongresi ile eş zamanlı bir sergi kurulması ile olmuştur. Daha sonra, Atatürk'ün de talimatıyla 1927 yılında "9 Eylül Yerli Malları Sergisi" adıyla sergiler düzenlenmeye başlanmıştır. Türkiye'de fuarcılık kavramının, anlayışının ve fuarcılık sektörünün oluşumunu başlatan ilk gelişme, 1936 yılında uluslararası kimliğe kavuşan İzmir

Enternasyonal Fuarı ile olmuştur. Özellikle 1946 yılında Uluslararası Fuarlar Birliği'ne (UFI) üye olunması ile birlikte, her yıl bir ay süreyle açık kalan İzmir Enternasyonal Fuarı'na yabancı ülkelerden de firmalar katılmaya başlamış ve fuar kısa bir sürede milyonlarca katılımcı ve insanın ziyaret ettiği dev bir organizasyon halini almıştır.

Türkiye Hükümeti'nin BİE'ye başvurusu sonucunda, BİE tarafından ilan edilen EXPO 2015 Türkiye resmi adayı İzmir kenti olarak belirlenmiştir. 2005 yılında İzmir'de düzenlenen 2005 Universiade (üniversite olimpiyatları) gibi yenilikçi organizasyonlara ev sahipliği yapan İzmir'in EXPO için, kentsel ve mekansal organizasyonunu ve kurgusunu oluşturamamış olmasına rağmen pek çok avantajları bulunmaktadır.

2015 EXPO için İzmir'in Avantajları;

- *İzmir'in, yaklaşık 6 ay sürmesi beklenen organizasyon için 300 gün güneşli gün ortalaması olması ve ılıman iklimine sahip olması,*
- *Milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilmesi beklenen organizasyon için kent merkezinde yaklaşık 10.000 ve yaklaşık 1 saatlik mesafede (yaklaşık 100 km.) Çeşme, Kuşadası, Pamucak, Foça, Dikili, Seferihisar gibi mevcut ve yeni yatırım yapılabilecek turizm merkezlerine ve potansiyellerine sahip olması,*
- *Köklü bir tarihi olması dışında, Meryem Ana, Efes, Colophon, Erythrai, Teos, Phokai İyon Kentleri ve Metropolis, Klazomenai, Claros Antik Kentleri, Agora, Kadifekale, Kemeraltı, Yedi Uyuyanlar, İsa Bey Camii vb. tarihi değerleri ve pek çok sivil mimari örnekleriyle tarihi ve kültürel açıdan önemli bir merkez olması,*
- *Türkiye'de fuarcılığın oluşumu ve gelişiminde öncü olması ve 1936 yılından itibaren İzmir Enternasyonal Fuarı gibi Türkiye'nin ilk ve tek fuar organizasyonunu düzenliyor olması,*
- *2005 Universiade (üniversite olimpiyatları) gibi yenilikçi organizasyonlara ev sahipliği yapan kentin, komite ve komisyon oluşturma, gönüllü işbirliği kurma deneyimlerinin olması,*
- *Yenilikçi ve buluşçu olma niteliklerine sahip olan EXPO için, kentte yenilikçi fikirler ve teknolojiler üretebilecek üçü devlet, ikisi*

İzmir’de EXPO gibi dünya çapında bir organizasyon alanının yer seçimi, çeşitli parametrelerin detaylı analizleri sonucunda, çok ciddi bir politika, plan, program, proje ve plan sentezinin oluşturulması ve değerlendirilmesi sonucunda mümkün olabilecektir.

PLANLAMA
2006/3

özel olmak üzere beş adet üniversitenin bulunması,

• *Liman ve kıyı kenti olması nedeniyle, deniz kültürü ve denizle etkileşim içerisinde olan, denizle yaşayan bir toplum yapısına sahip olması, (Kokum, 2006)*

• *Kentsel alanda yeterli olmamakla birlikte çevre yolu, otopan, metro, hafif raylı sistem ve deniz ulaşımı gibi ulaşım seçenekleri bulunması,*

• *Sahip olduğu değerli ve kaliteli jeotermal kaynaklar ile alternatif ve temiz enerji kullanım potansiyelinin bulunması,*

• *Tarihsel süreç içerisinde pek çok medeniyete ve dine ev sahipliği yapan kentin bu çok çeşitli kültürel yapısı nedeniyle dünyaya sunabileceği çok fazla değerinin bulunmasıdır.*

2015 İzmir EXPO Yerleşim Alternatifleri

Türkiye’nin 2015 yılı EXPO organizasyonu için resmi adayının İzmir olarak ilan edilmesinden sonra, 2015 İzmir EXPO’nun teması da “Daha Sağlıklı Bir Dünya İçin Yeni Yollar, Herkes İçin Sağlık” olarak belirlenmiştir. Bütün bu gelişmeler boyunca kamuoyunda çeşitli kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından EXPO organizasyonunun düzenlenmesi için İzmir kentinde alternatif alanlar gündeme getirilmiştir. Bunların özellikle üzerinde durulanları; Alsancak liman arkası, Çeşme-Alaçatı, Çiğli, Gaziemir, İnciraltı, Kaynaklar, Pamucak ve Urla (Yüksek Teknoloji Teknopark Alanı) olmuştur. Bu alternatif alanların, dünya örnekleri de dikkate alındığında kentsel mekanın değişimi ve dönüşümünde birçok risk/fırsatı bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Alsancak Liman Arkası: 1970’li yıllarda İzmir kentinin ilk nazım imar planının hazırlanmasından itibaren İzmir’in kent merkezi olarak gösterilen ve tarih içinde revize edilmesi, yarışmaya açılmasına rağmen günümüze kadar merkez oluşumunu, dönüşümünü tamamlayamamış bir alanla liman ve liman fonksiyonlarının bulunduğu bir alanda yer almaktadır. Bölgesel hatta ülkesel anlamda önemli bir liman olan İzmir Limanı ile birlikte kentsel servislerden (ulaşım, teknik altyapı gibi) ortak hizmet alması/faydalanması, konum

itibariyle fırsat olarak gözükken alternatif ulaşım seçeneklerini (hafif raylı, denizyolu, karayolu gibi) getirdiği yoğunluk ile riske çevirme potansiyeline de sahiptir. Öte yandan, EXPO öncesi ve sonrasında, yıllardır başlatılmayan kent merkezi oluşum sürecinin başlatılması için de bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Çeşme Alaçatı: Son yıllarda ulusal ve uluslararası sermayenin ilgi odağı olan Çeşme Alaçatı’da, Alaçatı Barajı’nın karşısında bulunan alan, alternatif ulaşım olanaklarının yetersiz olması, kent merkezi, kentsel servis ve donatılara uzak olması ve hazırlanması ile birlikte sit alanlarını yerleşmeye açarak birçok tartışmaya yol açan Çeşme-Alaçatı Çevre Düzeni Planı ile birlikte planlanan mekansal dönüşümün oluşması ve hızlandırılmasında önemli bir risk, kentin batı aksında gelişmesine imkan verecek olması nedeniyle fırsat niteliği taşımaktadır.

Çiğli: Kentin organize sanayi bölgesi, arıtma tesisi, ticaret alanları ve prestijli konut alanları arasında deniz kenarında bulunan alan, hem bulunduğu konum itibariyle ilişkide bulunduğu kentsel fonksiyonlardan ve bunların yarattığı yoğunluktan dolayı, hem de 1. derece doğal sit alanında bulunmasından dolayı, erişilebilir ve kullanım sonrası dönüştürülebilir bir niteliğe sahip olmasına rağmen fırsattan çok, bir risk niteliği taşımaktadır.

Gaziemir: Çevre yolu ve serbest bölge ile çevrili olan alan, alternatif ulaşım olanakları açısından fırsat taşımaya rağmen organizasyonun getirdiği ulaşım yoğunluğu açısından riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Diğer taraftan, kentin alternatif merkez oluşumuna olanak tanıyacağı için fırsat/risk niteliği taşımaktadır.

İnciraltı: Çeşme otoyolu ve İnciraltı deniz kenarı arasında bulunan alan, alternatif ulaşım olanakları açısından, yeni bir merkez oluşumu içerisinde yer alması, kentsel servislerden ortak hizmet alması/faydalanması, kentsel donatı alanlarına sahip ve yakın olması (erişilebilir) nedeniyle birçok fırsata sahip olmasına rağmen, 1. sınıf tarım toprağı olması ve 1., 2. ve 3. derece doğal sit alanında bulunmasından dolayı risk taşımaktadır. Sermaye kurumları açısından yıllardır ilgi odağı olan ve speküle edilen, kentsel yerleşme alanı içerisinde kalan ve ciddi bir büyüklüğe sahip bu alanın, taşı-

dığı bu riski ortadan kaldıracak ve kentli kesimin belli bir kısmından çok, büyük çoğunluğuna hitap edecek bir kentsel fonksiyon niteliği kazandırılmasında önemli bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar: Buca ilçesi Kaynaklar yerleşmesi ile Aydın otoyolu arasında bulunan alan, ulaşım olanakları açısından fazla alternatif üretememesi, alternatif merkez oluşumuna olanak tanımaması ve organizasyon sonrası kullanımın dönüştürülmesi açısından riskler taşımakla birlikte kentsel gelişimin bu aksta geliştirilmesi için fırsat niteliği taşımaktadır.

Pamucak: Selçuk ilçesi, Pamucak kıyılarında daha önce golf alanı ve Formula 1 pisti olarak planlanan alan, Kuşadası gibi önemli bir turizm merkezine ve birçok tarihi-kültürel alana yakın olması nedeniyle birçok fırsatı bünyesinde barındırmasına karşın, hem ulaşım olanakları, kent merkezi ve kentsel fonksiyonlara uzak olması dolayısıyla erişilebilirlik ve organizasyon sonrası dönüştürülebilirlik açısından, hem de 1. derece doğal sit alanında bulunması açısından risk niteliği taşımaktadır.

Urla: Urla ilçesinde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Kampüsü içinde teknopark alanında bulunan alan, kentin batı aksına doğru geliştirilmesi için bir fırsat niteliği taşırken, ulaşım olanaklarının yetersizliği, kent merkezine, kentsel servislere ve donatılara uzak olması nedeniyle gerek organizasyon öncesi, gerekse de organizasyon sonrası mekansal değişim ve dönüşümün gerçekleştirilememesi gibi riskleri bünyesinde barındırmaktadır.

Kamuoyu tarafından seslendirilen alternatif EXPO alanlarının sahip oldukları bu riskler/fırsatlar; bir yer seçim endişesi taşımadan, makro ölçekte kentte ve kentin çeperinde yaratacağı değişim-dönüşüm seçenekleri çerçevesinde genel olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç Yerine; İzmir’de EXPO’yu Düşün(dür)mek

Alternatif alanlardan önce üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken, özellikle 1950’li yıllardan sonra dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik ve ticari faaliyetlerin dönüşümüne ve şekil değiştirmesine, izlenen devlet politikalarının da yardımıyla uyumlanamayan İzmir kentinin bunun

sonucu olarak, tarih içinde sahip olduğu birçok niteliğini, değerini kaybetmiş ve kaybetmek üzere olmasıdır. Bu kaybettiği niteliklerden en önemlilerinden biri de, sermaye ve yatırım sürecindeki gerilemeye bağlı olarak ticari pazar ve iletişim kenti, yani fuar kenti olma niteliğidir. Burada önemle üretilmesi gereken karar, İzmir kentinin bundan sonra oluşturulan ve paylaşılan ekonomik düzenin neresinde olmak istediği ile ilgilidir.

İşte tam bu noktada EXPO organizasyonu, İzmir kentinin kaybettiği birçok değer kazanımında riskler/fırsatlar sunmaktadır. Bu organizasyonun aracılığıyla sahiplilik/sorumluluk bilinci ile İzmir kentinin vizyon/misyonunun yerel ve bölgesel aktörlerin katılımı ve “bir”liğiyle yeniden oluşturulması ve tariflenmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak böyle bir bakış açısıyla, maliyeti yüksek ciddi yatırımlar gerektiren, değişim ve dönüşüm etkisiyle kentte ve mekanda geri dönüşü olmayan keskin yarıkların oluşmasına ya da yerel ve bölgesel “bir”liğin oluşturulmasına neden olabilme gücüne sahip bu organizasyonun, taşıdığı riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler fırsatlar/olanaklara dönüştürülebilir. Bu noktada önemli olan, özellikle 5216 sayılı yasa sonucu İzmir BŞB tarafından hazırlanan Yeni İzmir Kenti Nazım Planı’nın getirdiği makro kararlarla, kentsel, bölgesel gelişim ve dönüşüm ilkeleriyle uyumlu, yerel ve bölgesel dinamikleri, aktörleri dikkate alan bir EXPO yer seçiminin ortaya konmasının gerekliliğidir.

Hiç kuşku yok ki, İzmir’de EXPO gibi dünya çapında bir organizasyon alanının yer seçimi, çeşitli parametrelerin detaylı analizleri sonucunda, çok ciddi bir politika, plan, program, proje ve plan sentezinin oluşturulması ve değerlendirilmesi sonucunda mümkün olabilecektir. Bu organizasyon kapsamında, yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte “sahiplilik/sorumluluk”, “vizyon/misyon”, “riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler” ve “fırsatlar/olanaklar”ın nasıl tanımlandığı çok büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Altun, T. D., (2003): Dünya Fuarlarının/Expolarının Mimari Değerlendirilmesi: Türk Pavilyonları, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Bademli, R. (2005): Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

Findling, J.E. (1990): Historical Dictionary Of World's Fairs And Expositions 1851-1988, New York: Greenwood Press.

Fowler, A. (1991): World's Fairs And Expos, Chicago: Childrens Press.

Kokum, O. (2006): EXPO (Dünya Fuarları) Yerleşim Kriterlerinin Oluşturulması ve İzmir'de EXPO Alanının Belirlenmesi, DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Tezi, İzmir.

Sülün, U. (2000): Dünyada Expo'lar, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir.

Sülün, U. (2004): İhracatta Yeni Pazarlama Stratejisi Olarak Fuarlar ve Uygulamaları, İzmir Ticaret Odası 138 No'lu Yayını, İzmir.

Şener, E. (1971, Ağustos): Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı, Hayat Tarih Mecmuası, 7.

Yurtman, L.K. (1996): 1933-1950 Yıllarında (İ.E.F) İzmir Enternasyonal Fuarı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Endüstriyel Yer Değiştirme Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Örneği (1950-2000)

Levent ÜNVERDİ

Son 20 yıldır dünyadaki hızlı değişim ve dönüşüme koşut olarak sanayileşme ve mekan konusunda da yeni görüşler ve tartışmalar yaşanmaktadır. Özellikle sanayi coğrafyası literatüründeki tartışmaların odak noktasını yeni teknolojik buluşların ve üretim dinamiklerinin bir sonucu olarak sanayinin yeniden yapılanması oluşturmaktadır. Sanayinin yeniden yapılanması temelde yeni mekansal ilişkileri gerektirdiğinden, bu yeni ilişkilerin mekana yansımaları bağlamında sanayinin yer seçimi ve yer değiştirmesi konusunda artan bir ilgi söz konusudur.

Bu makale, son dönemde artan bu ilgiye paralel bir kapsamda, İzmir imalat sanayinin yer değiştirme davranışları üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda makale; mekansal harekete ilişkin davranışın hangi faktörlerle etkileşim içinde şekillendiğini, İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal hareketliliğin değişen koşullara uyum sağlamada mekan stratejik bir unsur olarak kullanıp kullanmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Her ne kadar elde edilen bulgular, İzmir bağlamına bağlı bir açıklayıcılık ortaya koysa da, sanayinin mekansal hareketinin ortaya çıkardığı davranış biçimlerine yönelik tespitlerin özellikle planlamada yeni tartışma kanalları sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Analizlerin Tanımlanması

İzmir imalat sanayinin mekansal yer değiştirme hareketleri üzerine odaklanan bu çalışma, firma yer değiştirmelerini demografik bir yaklaşımda ele

alan Dijk ve Pellenburg'ın yaklaşımına benzer bir eklektik yaklaşım ile Lloyd ve Dicken tarafından önerilen kategorizasyon üzerine kurgulanmıştır. Coğrafyacılar, sosyologlar ve ekonomistler tarafından **endüstriyel demografi**, ya da **ekonomik demografi** adı verilen bu yaklaşım, firma hareketlerini, firmaların değişen koşullara mekansal uyum göstermesinin özel bir biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, demografik bir süreç olarak göç olgusunun, kentleşme ile olan bağını açıklamak için kullanılan itici-çekici ve tutucu faktörleri, mekansal yer değiştirme süreçlerinin açıklanmasında kullanılmaktadır. Buna göre firmaların mevcut konumlarını terk etme gerekçeleri itici faktörleri oluştururken, gidilen lokasyona ilişkin koşullar ise çekici faktörleri oluşturmaktadır. İşgücü piyasası gibi taşınma ile ortaya çıkan ve mevcut konumda kalmaya ilişkin sabit ve değişken maliyetler de, tutunma faktörleri olarak adlandırılmaktadır.

Lloyd ve Dicken tarafından önerilen kategorizasyon ise mekansal hareketliliği mevcut ve olası alternatif lokasyonların özelliklerine temellendirerek açıklamaktadır. Lloyd ve Dicken'in önerisi farklı aktörlerin karar gücüne dayalıdır ve bir firmanın yer değiştirme sürecinde ne dereceye kadar durumu kontrol edebildiğini ya da dışsal değişimleri ne dereceye kadar kabul edebileceğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda mekansal hareketliliğin nedenselliğine ilişkin olarak firmaya içsel, konumsal (arazi ve koşulları) ve firmaya dışsal faktörlerden oluşan 3'lü bir kategorizasyon tanımlanmaktadır.

Öğr. Gör. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi, Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü

PLANLAMA
2006/3

50 yıllık kesit içerisinde yer değiştiren firmaların ilk üretim adreslerine göre yer seçim eğilimlerine bakıldığında, yer değiştiren toplam firma sayısının %94'ünün İzmir Büyük Kent Bütünü (İBKB) sınırları içerisinde, %6'sının ise İBKB sınırları dışında yer seçtiği görülmektedir.

Bu çerçevede İzmir'deki imalat sanayinin zaman içerisinde gösterdiği mekansal hareketlilik ve bu hareketliliğin nedenselliklerinin analiz edildiği bu çalışmada, araştırma iki aşamalı olarak kurgulanmıştır. Araştırmanın birinci aşamasında; Ege Bölgesi Sanayi Odası'na (EBSO) kayıtlı bulunan¹ ve halen üretim faaliyetine devam eden firmaların sicil kayıtlarının taranması sonucu elde edilen 5963 firmaya ilişkin veri setinden hareketle, İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmalara ilişkin yapısal bilgiler ve mekansal hareket biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.² Çalışmada mekansal hareketlilik yani “**yer değiştirme**” bir firmanın A lokasyonundan B lokasyonuna gösterdiği adres değişikliği olarak ele alınmıştır. Çalışmada söz konusu yer değiştirme hareketinin en az iki biçimde gerçekleşebileceği kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi “**tam yeniden konumlanma**” (complete relocation), A lokasyonundaki bir firmanın kapatılarak B lokasyonunda yeniden kurulması olarak ele alınırken, ikincisi ise “**kısmi yeniden konumlanma/şubeleşme**” (branch movement), A lokasyonunda var olan bir birimle bağlantılı B lokasyonunda yeni bir lokal birimin kurulması olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada her iki yeniden konumlanma biçimi de bir mekansal hareketlilik göstergesi olarak eşdeğer konumda değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında, 1950-2000 yılları arasında İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan ve mekansal olarak yer değiştiren firmaların yer değiştirme nedensellikleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak firma yer değiştirmelerinin nedenlerinin sorgulanacağı bu bölümün, yalnızca EBSO sicil kayıtlarının taranmasıyla elde edilen ve 1699 firmadan oluşan araştırma evreni aracılığıyla geliştirilmesinin yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Zira elde edilen araştırma evreni, İzmir sanayi coğrafyasında mekansal hareketlilik gösteren firmalara ilişkin niceliksel ve mekansal bilgiler sunmaktadır. Oysa imalat sanayinin mekansal hareketliliğinin nedenlerinin araştırılması, firmaların neden mekansal yer değiştirme

ihtiyacı duyduğu, bu ihtiyacın hangi faktörlerle etkileşim içerisinde geliştiğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu noktada, gerek sanayi coğrafyası çalışmalarını önemli ölçüde güçleştiren kurumsallaşmış bir coğrafi veri üretiminin hazır olmayışı, gerekse de var olan veri tabanının firmaların niceliksel ve niteliksel özelliklerinin dışında mekansal hareketlilik nedenlerine ilişkin bilgileri içermemesi, bilginin anket yoluyla doğrudan firmalardan toplanmasını gerekli kılmıştır. Bu çerçevede, 1699 firmadan oluşan araştırma evrenindeki firmalardan benzer mekansal hareketlilik gösterenleri içeren ikinci bir alt araştırma evreni oluşturulmuştur. Söz konusu araştırma evreninin oluşturulmasında “toplumsal ağ analizi” (social network analysis) kullanılmıştır.

Mekansal Yer Değiştirme Eğilimleri (1950-2000)

Tablo 1. Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerleri İtibarıyla Mekansal Dağılımı (1950-2000)

İBKB içi		%
Balçova	14	1
Bornova	466	27
Buca	38	2
Çiğli	33	2
Gaziemir	87	5
Güzelbahçe	4	-
Karşıyaka	99	6
Konak	856	50
Narlıdere	4	-
İBKB içi Toplam	1601	94
İBKB dışı		
Doğu Aksı	24	1
Güney Aksı	27	2
Kuzey Aksı	23	1
Güney-G.Batı Aksı	4	-
Manisa	6	-
Aydın	4	-
İstanbul	7	-
Ankara	1	-
Uşak	1	-
Balıkesir	1	-
İBKB dışı Toplamı	98	6
TOPLAM	1699	100

Kaynak: EBSO Sicil Defterleri dökümü -2001

¹ Bir firmanın EBSO'ya kayıt olabilmesi için üretimde en az 5 işçi çalıştırması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışma EBSO veri tabanını kullandığı için 5 işçiden az işçi çalıştıran firmalar analiz dışında kalmıştır.

² 5963 firmadan oluşan veri seti Aydın, Manisa illeri ve ilçeleri ile birlikte Milas ilçesini de kapsadığından, ilerleyen aşamalarda, bu il ve ilçeler içerisinde kurulmuş ve üretimine halen aynı alanlarda devam etmekte olan firmaların elenmesi yoluna gidilmiştir. Böylece, İzmir il sınırları içine ve dışına doğru gerçekleşmiş olan hareketlerin tespiti sağlanmıştır. Bu yeni düzenleme sonrası veri seti 5963 firmadan, önce 4740 firmaya indirilmiş ve daha sonra da sadece yer değiştiren firmalar bulunduğu 1699 firmalık veri setine indirilmiştir.

1950-2000 yılları arasında kurulan ve halen üretim faaliyetine devam eden 4470 firmadan 1699'unun yani 1/3'ünün kurulduktan sonraki süreç içerisinde üretim faaliyetlerini bir başka mekansal noktaya/noktalara taşıdığı görülmektedir. 50 yıllık kesit içerisinde yer değiştiren firmaların ilk üretim adreslerine göre yer seçim eğilimlerine bakıldığında, yer değiştiren toplam firma sayısının %94'ünün İzmir Büyük Kent Bütünü (İBKB) sınırları içerisinde, %6'sının ise İBKB sınırları dışında yer seçtiği görülmektedir (Bkz. Tablo 1). İBKB sınırları dışında, bir başka deyişle kentsel yerleşme lekesinin yer aldığı çanağın dışında yer seçen firmaların kendi içindeki dağılımına bakıldığında ise, yer değiştiren firma sayısının %79'unun İzmir il sınırlarını oluşturan alan içerisinde ve ana yol güzergahları boyunca yer seçmiş olduğu, %10'unun ise il sınırları dışında olmakla beraber İzmir'le sınır komşusu olan ve İzmir'i bu illere bağlayan karayolu üzerindeki Manisa ve Aydın il merkezleriyle ilçe merkezlerinde ya da yakınında yer seçmesi dikkati çekmektedir. İBKB sınırları dışında kuzey, doğu ve güney aksları boyunca uzanan karayolu üzerinde yer seçen bu sanayilerin ağırlıklı Konak merkezli 35 km.'lik halka içerisinde yer alması, firmaların ilk üretim yerlerinin seçiminde merkeze yakın olma isteğinin önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Yer değiştiren firmaların üretimlerini taşıdıkları yerlerin mekansal dağılımlarına bakıldığında ise İBKB içi yer değiştirmelerin toplam yer değiştirmeler içerisindeki oranının %80 gibi bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, yer değiştiren firmaların ağırlıklı merkez ve merkez çeperinde yer seçme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 1980'den sonra gelişen koşullara bağlı olarak, oluşmuş bu kadar dinamik bir ortama rağmen, İzmir sanayi coğrafyasının merkeze bağlı bu kararlı görüntüsü, kentsel lekenin yoğun yapısı düşünüldüğünde merkezdeki yeni firmaların ağırlıklı eskilerinin yerine kurulduğunu ya da yer değiştiren firmaların birbirlerinin yerine geçtiğini düşündürmektedir.³

Dolayısıyla da, geçmişten gelen izler üzerine gelişen İzmir sanayi deseni, kendisini yeniden üretirken, var olan sanayi deseninde ancak sınırlı bir değişiklik ortaya çıkarmaktadır. Bu sınırlı değişiklik ise zaman içerisinde belirgin bir biçimde artma eğilimi gösteren çanak dışına yönelik firma hareketlerince şekillenmektedir. Kentsel lekenin 1980'li yıllardan sonra gösterdiği hızlı değişim sonucu piyasa koşullarına ve talebe bağlı olarak gelişen arsa piyasasının da özellikle Pınarbaşı, Sarnıç ve Çiğli gibi kentsel alanın saçaklandığı noktalarda belirleyici olmasının da bu biçimlenmede etkili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada firmalar, firma dışı oluşan bu tür süreçlere kendi yapısal niteliklerinden kaynaklanan firma içi süreçlerle uyum sağlamaya çalışmakta ve uyumlandığı noktada da yer seçme eğilimi göstermektedirler. Özellikle son dönemlerde gözlemlenen çanak dışı sızramaları bu uyumlanmanın bir sonucu olarak da yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla da bu yapı, İzmir'i her tür etkinliğin değişik yoğunluklarda da olsa her yerde ve eşzamanlı olarak bulunduğu kompleks ve karmaşık bir kent durumuna getirmektedir.

İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların genel yer değiştirme eğilimlerine ilişkin bir başka değerlendirme de İzmir ve/veya bölge dışındaki sermayenin tercihlerine ilişkin olarak yapılabilir. Tablo 1 ve 2 birlikte ele alındığında İzmir'e dışarıdan ne kadar sanayi firması geldiği ya da İzmir'den dışarıya ne kadar sanayi firmasının gittiği ortaya çıkmaktadır. Tablo 1 firmaların ilk üretim adreslerine göre oluşturulduğundan, bu tabloda İzmir il sınırları dışından İzmir'e olan yatırımlar izlenirken, Tablo 2 ise en son üretim adreslerine göre düzenlendiğinden bu tabloda İzmir'den il sınırları dışına çıkan sanayi yatırımları görülmektedir. Bu dağılımlar temel olarak şunu göstermektedir ki; 1950-2000 döneminde İzmir'den dışarıya ya da dışarıdan İzmir'e sanayi yatırımları açısından önemli bir mekansal hareket gerçekleşmemiştir. Bir başka deyişle, bu süre zarfında İzmir sanayi sermayesi, kendi büyüme dinamikleri içerisinde gelişimini sürdürmüş ve kendini yeniden üretirken

³ EBSO sicil kayıtlarından elde edilen bilgilere göre 1950-2000 yılları arasında İzmir, Aydın, Manisa illeri ve ilçeleri ile birlikte Milas ilçesini kapsayan alanda yaklaşık 17.300 firma kurulmuştur. Kurulan bu firmalardan 2000 yılı itibarıyla halen üretim faaliyetine devam eden firma sayısı ise yaklaşık 6000'dir. Dolayısıyla kurulan toplam firma sayısının 2/3'ü 50 yıllık kesitte kapanmıştır.

İzmir özelinde firmaların yer seçim ve değiştirmelerinin mekansal mesafe halkalarına göre değerlendirilmesi, yer değiştirme uzaklığının henüz bir desantralizasyondan söz edilebilecek düzeye ulaşmadığını göstermektedir.

PLANLAMA
2006/3

yine aynı bölgede yer seçme eğilimi göstermiştir. Bölge içi ve dışı mekansal hareketlerde, bölge dışından gelen firmaların ağırlıklı İstanbul orijinli olduğu, bölge dışına çıkan firmaların ise %40 gibi bir oranda Manisa Organize Sanayi Bölgesi'ne ve daha sonra da doğu aksını oluşturan İzmir-Ankara karayolu üzerindeki Manisa iline bağlı ilçelere doğru bir kayma göstermeleri dikkati çekmektedir.

Tablo 2 Yer Değiştiren Firmaların En Son Üretim Yerleri İtibarıyla Mekansal Dağılımı (1950-2000)

İBKB içi		%
Balçova	9	1
Bornova	395	23
Buca	32	2
Çiğli	303	18
Gazimir	134	8
Güzelbahçe	6	-
Karşıyaka	60	4
Konak	422	25
Narlidere	2	-
İBKB içi Toplam	1363	80
İBKB dışı		
Doğu Aksı	117	7
Güney Aksı	105	6
Kuzey Aksı	79	5
Güney-G.Batı Aksı	7	-
Manisa	13	1
Aydın	5	-
Afyon	2	-
İçel	1	-
Muğla	3	-
Ankara	1	-
Bursa	1	-
Osmaniye	1	-
Alanya	1	-
İBKB dışı Toplamı	336	20
TOPLAM	1699	100

Kaynak: EBSO Sicil Defterleri dökümü -2001

1950-2000 yılları arasında gözlemlenen yer değiştirmeler Konak merkezli mekansal mesafe halkalarına göre irdelendiğinde ise, firmaların ağırlıklı 0-15 km.'lik halka içerisinde yer değiştirme eğiliminde oldukları görülmektedir (Bkz. Harita 1). Bu yoğun halkanın ilk 5 km.'si içerisinde üretimi talebe göre çeşitlilik gösteren, gerçek anlamda standartlaşmamış üretim yapan ve pazar ile günlük ilişki kurmak zorunda olan sanayiler bulunmaktadır. Özellikle tekstil sektörünün ağırlıklı yer seçtiği bu bölge firmalar için yarattığı dışsallıklar nedeniyle de firmaların ilk kuruluş aşamasında önemli bir işlev üstlenmekte-

dir. Her ne kadar son dönemde merkezi otoritenin baskısı ve zorlayıcı tedbirleri ile kent dışında ya da çeperinde kurulan sanayi sitelerine taşınmaya zorlanmışlarsa da, sisteme özgü rasyoneller bu kararların başarısını azaltmıştır. Nitekim merkezde yer alan tekstil firmalarının merkez dışına çıkarılması amacıyla kurulmuş olan MTK Tekstil Sitesi'nin bugün tam kapasite ile çalışmadığı ve birçok firmanın halen Mimar Kemalettin Caddesi ve etrafındaki iş merkezlerinde kaçak olarak üretimlerine devam etmekte oldukları görülmektedir. Nispeten daha büyük ölçekli firmalar ise üretim ve satış işlevlerini ayırmak yoluyla aynı bölgede kalma yolunu seçmiştir. Yine aynı şekilde kentin en dış halkasında kurulan ESTİM sitesi de kente olan uzaklığı nedeniyle yeterli kapasiteye ulaşmamıştır.

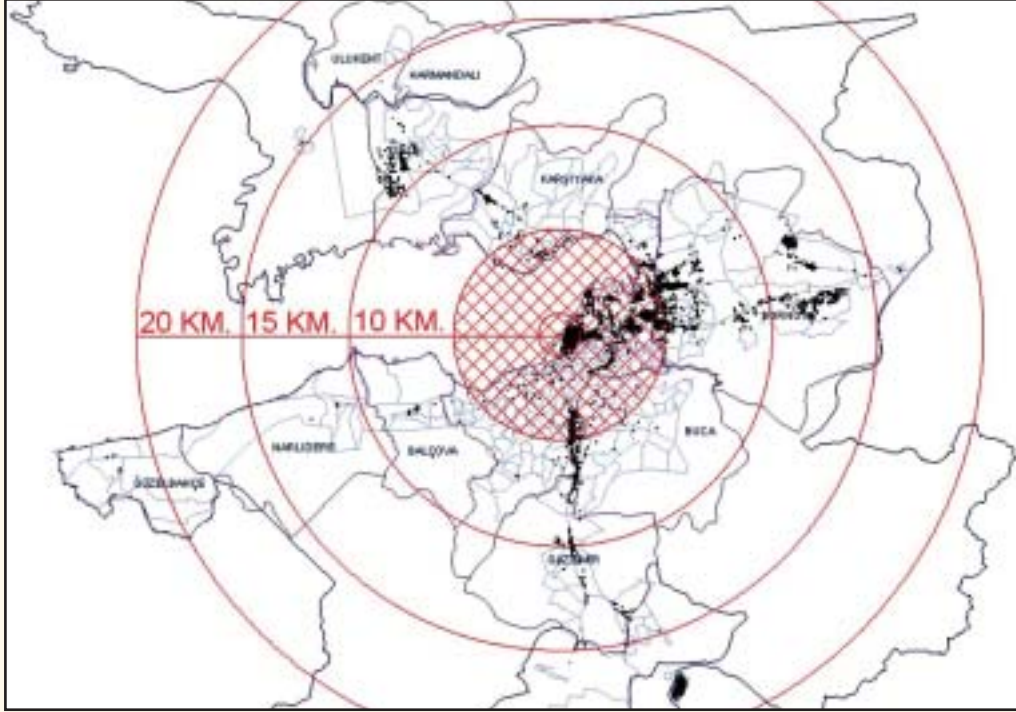
İkinci 5 km.'lik halkada ise daha çok makine, madeni eşya, elektrikli makine ve taşıt sanayinin yer seçtiği görülmektedir. Özellikle 1990 sonrası dönemde yoğun bir biçimde faaliyete geçmeye başlayan küçük sanayi siteleri ve A.O.S.B., bu bölgeye yönelik yer değiştirmelerin temel belirleyicisi olmuştur. Kent merkezinin hemen çeperinde yer alan bu sanayi siteleri ve çarşılarının, özellikle küçük ölçekli firmalar açısından pazara yakınlık, ucuz emek ve üretim sürecinin değişik aşamaları arasındaki ilişkilerin kolayca kurulabilmesi gibi dışsallıklar yaratması ve aynı zamanda da yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesine sağladıkları olanaklar nedeniyle sanayinin merkeze bağımlı yapısını güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

İzmir özelinde firmaların yer seçim ve değiştirmelerinin mekansal mesafe halkalarına göre değerlendirilmesi, yer değiştirme uzaklığının henüz bir desantralizasyondan söz edilebilecek düzeye ulaşmadığını göstermektedir. Çanak dışına yönelik mekansal hareketlerin merkezden en fazla 35 km.'lik bir mesafe içerisinde gözlemlenmesi ile kentsel lekenin yayıldığı ilk 20 km.'lik halka içerisinde kalan alanın yer değiştirmeler açısından hala önemli oranda yoğunlaşma göstermesi bu yargıyı doğrulamaktadır. Yer değiştirmelerin merkezden uzaklığa bağlı olarak firmaya yükleyeceği maliyetler ve ortaya çıkan yeni koşullara uyum sağlama zorunluluğu ile firmanın merkeze olan bağımlılığı arasındaki ilişkide uzun mesafeli sayılabilecek mekansal hareketlerin niteliği de önem kazanmaktadır. Buna göre İBKB dışı mekansal hareketlerde, yığılma İzmir'i diğer kentlere bağlayan karayolu aksları ve yerleşmeler

dizisi boyunca gerçekleşirken, hareketin ağırlıklı parsel ölçeğinde olduğu ve mekansal hareketlerin merkezden uzaklaştıkça yoğunluğunu yitirdiği görülmektedir.

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların mekansal tercihleri, sektörel olarak ele alındığında gıda sektörünün diğer sektörler göre farklı mekansal tercihler izlemiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Buna göre gıda sektörü üretim yerini ağırlıklı İBKB sınırları dışına taşırken; tekstil, madeni eşya, makine, taşıt sanayi gibi küçük ölçekli ve ticaret sermayesi ile fason iş ilişkisi içerisinde bulunan ve ağırlıklı iç pazara çalışan firmalar ise, tüketici ile sıkı ilişki içerisinde olmak istemeleri nedeniyle merkez ve hemen merkezin çevresinde yer seçme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Harita 1. Firmaların Mekansal Mesafe Halkalarına Göre Dağılımı
Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Tablo 3. Firmaların Yer Değiştirme Tipleri İtibariyle Dağılımı (1950-2000)

1950-2000 YILLARI ARASINDA YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN YER DEĞİŞTİRME TİPLERİ		Firma Sayısı	%	
A TİPİ	Organize Olmayan Bir alandan, Yine Organize Olmayan Bir Alana Giden Firmalar			
	A 1	İBKB Sınırları İçerisinde	742	43.67
	A 2	İBKB Sınırları Dışında	190	11.18
	A TİPİ TOPLAMI		932	54.85
B TİPİ	Organize Olmayan Bir Alandan, Bir Organize Sanayi Bölgesi/Organize Siteye Giden Firmalar			
	B 1	İBKB Sınırları İçerisinde	312	18.36
	B 2	İBKB Sınırları İçerisinde	36	2.11
B TİPİ TOPLAMI		348	20.47	
C TİPİ	Bir Organize Sanayi Bölgesinden/Organize Siteden Başka Bir Organize Sanayi Bölgesine/Sitesine Gider Firmalar		93	5.47
D TİPİ	Organize Sanayi Bölgesinden/Organize Siteden, Organize Olmayan Bir Alana Giden Firmalar			
	D 1	İBKB Sınırları İçerisinde	114	6.70
	D 2	İBKB Sınırları İçerisinde	41	2.41
D TİPİ TOPLAMI		155	9.11	
E TİPİ	İzmir İl Sınırları Dışında Başka Alana/Organize Sanayi Bölgesi/Organize Siteye Giden Firmalar		26	1.53
F TİPİ	İzmir il Sınırları Dışından Organize Olmayan Bir Alana/Organize Sanayi Bölgesi/Organize Siteye Gelen Firmalar		21	1.23
G TİPİ	Aynı Lokasyonda Yer Değiştiren Firmalar		123	7.23
TOPLAM YER DEĞİŞTİREN FİRMA SAYISI		1699	100.00	

Kaynak: EBSO Sicil Defterleri veri tabanı - 2001

Piyasalar-
daki deği-
şimlere,
müşterile-
rin ter-
cihlerine,
çevresel
düzenle-
melere ve
teknolojik
ilerlemeye
uyum
sağlama-
nın olası
yollarından
birisi olan
mekansal
yer deği-
ştirme bir
anlamda
firmanın
değişen
ekonomik
koşullara
bir çeşit
mekan-
sal uyum
gösterme
biçimidir.

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların mekansal hareketlerini, çıkılan ve varılan yerin özelliklerine bağlı olarak değerlendirdiğimizde ise, 7 tip mekansal hareket ortaya çıkmaktadır. Bu tiplere göre, toplam yer değiştiren 1699 firmanın %54.85'inin A Tipi, yani organize olmayan bir alandan yine organize olmayan bir alana giden firmalardan oluştuğu görülmektedir (Bkz. Tablo 3). A tipi firmaların ortak özelliği, kent mekanındaki konumlanmalarında üretim faaliyetlerine İzmir'in kentsel gelişim süreci içerisinde planlama aracılığıyla oluşturulmuş ve sanayi faaliyetleri için organize edilmiş bir alan dışında başlayıp zaman içerisinde üretim yerini yine benzer bir alana taşımış olmalarıdır.

Buna göre 1950-2000 yılları arasında İzmir imalat sanayinde gözlenen yer değiştirmelere bağlı olarak İzmir sanayi coğrafyasını biçimlendiren eğilimin, planlama yoluyla elde edilen alanlar aracılığıyla değil, daha çok kentin kendi dinamikleri, ekonomik işleyiş ve firmaların bireysel yer seçim rasyonellerince oluştuğunu ortaya koymaktadır. Dönemsel olarak 1970 yılından sonra ağırlık kazanmaya başlayan ve merkezin hemen çepesinde bulunan Pınarbaşı, Sarnıç ve Çiğli gibi kentsel alanın saçaklandığı noktalarda gözlemlenen A tipi mekansal hareketlerin, aynı zamanda kentin bugünkü mekansal yapısının şekillenmesinde de önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında yer değiştirme tipleri içerisinde

ikinci ağırlıklı grup olan B tipinde ise toplam 348 firmanın 219 tanesinin Atatürk Organize Sanayi Bölgesi (AOSB), 39 tanesinin ESTİM gibi çanak içerisinde kalan alanlara yönelik olması da kentin yoğun ve sıkışık yapısını pekiştiren bir başka etkeni oluşturmaktadır.

1950-2000 yılları arasında İBKB sınırları içerisinde yer değiştiren firmaların ilçelere göre mekansal hareketlilik oranlarına baktığımızda ise, Konak ilçesinin öne çıktığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4). 50 yıllık kesitte ilçe sınırları içerisinde kurulan toplam 856 firmadan 407 tanesinin diğer ilçelere, 141 tanesinin ise İBKB sınırları dışındaki alanlara olmak üzere toplam 548 tanesinin ilk üretim yerlerini bu ilçe sınırları dışına taşıdığı izlenmektedir. Ancak ilçe sınırları dışına doğru olan bu hareketlilikte yer değiştirmelerin yaklaşık yarısının Bornova ve Çiğli ilçelerinde yoğunlaşması, hareketin gerçekte merkez dışına yönelik olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında aynı dönem içerisinde diğer ilçelerden 110 firmanın ve İBKB sınırları dışından 12 firmanın Konak ilçe sınırları içerisine girmesi ve yine toplam yer değiştirmelerin %35'inin ilçe sınırları içerisinde gerçekleşmesi, ilçenin küçük ölçekli sanayi firmaları açısından hala önemli bir merkez olma özelliğini koruduğunu göstermektedir. Kemeraltı çevresi ile Alsancak limanı ve gerisinde yer alan Çınarlı, Umurbey ve Mersinli mahallelerinin oluşturduğu bölge ile Cennetoğlu,

Tablo 4. İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketlilik Oranları (1950-2000)

İLÇELER	Y.Değiştiren	Y.Değiştirmeyen	Toplam Firma Sayısı	Mekansal Hareketlilik Oranı (%)
	Firma Sayısı	Firma Sayısı		
Balçova	14	18	32	43.8
Bornova	466	733	1199	38.9
Buca	38	82	120	31.7
Çiğli	33	229	262	12.6
Gaziemir	87	201	288	30.2
Güzelbahçe	4	13	17	23.5
Karşıyaka	99	150	249	39.8
Konak	856	1007	1863	45.9
Narlıdere	4	9	13	30.8
Doğu Aksı	24	165	189	12.7
Güney Aksı	27	212	239	11.3
Kuzey Aksı	23	162	185	12.4
Batı-G.Batı Aksı	4	36	40	10.0
TOPLAM	1679	3017	4696	35.8

Kaynak: EBSO Sicil Defterleri veri tabanı - 2001

Osman Aksuner, Aşık Veysel ve Karabağlar mahallelerinin oluşturduğu alanda yoğunlaşan ilçeye yönelik mekansal hareketlerin, bölgeyi oluşturan kentsel lekenin son derece yoğun, sanayi için kullanılabilir boş arazi stoğunun sınırlı ve küçük parsellerden oluşan bir yapıya sahip olduğu göz önüne alındığında, bölgede yaşanan sorunların yakın zamanda çözümünü güçleştireceği düşünülmektedir. Bunun yanında bölgenin yoğun yapısı nedeniyle parsel ölçeğinde yatay genişleme olanaklarının bulunmaması da zaman içerisinde yeni mekansal hareketlerin devam edeceğini göstermektedir.

Bornova ilçesinde ise, ilçe sınırları içerisinde kurulan firmalardan 188 tanesinin zaman içerisinde üretim yerlerini İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelere, 85 tanesinin İBKB sınırları dışındaki alanlara olmak üzere toplam 273 tanesinin üretim yerlerini ilçe sınırları dışına taşıdığı görülmektedir. Yine aynı dönem içerisinde İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelerden 200, İBKB sınırları dışından 8 olmak üzere toplam 208 firma, ilçe sınırları içerisinde yer seçmiştir. 18 firma ise Bornova ilçe sınırları içerisinde yer değiştirmiştir. Bu yapı, merkezde yer alan Konak ve Bornova ilçelerinin, sınırları dışına çok az sayıda göç verdiğini ortaya koymaktadır. Bunun dışında bölge içerisinde yapılan derinlemesine analizlerde yer değiştiren firmaların üretimlerinin niteliğini değiştirmedeği ya da aynı bölge içerisinde işyeri sayısını arttırarak yatay bir büyüme gerçekleştirdiği konusunda önemli ipuçları elde edilmiştir.

Merkezdeki bu yapı dışında Gazimир ilçesi ile doğu aksı, diğer bölgelere göre taşıdıkları farklı mekansal hareket biçimleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Gazimир ilçesine yönelik mekansal hareketlerin, üretim yerlerini İzmir-Aydın karayolu boyunca merkezden güneye doğru taşıyan firmalara bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Daha çok küçük ölçekli firmalarca gerçekleştirilen bu hareket biçimi, firmaların kuruluş ile birlikte zaman içerisinde kazandıkları pazar koşullarını ve işgücü bağlantılarını kaybetmemek için üretim yerlerini ilk konumlarına göre daha güneye taşımaları sonucu meydana gelmektedir. Doğru aksında da benzer bir süreç gözlenmiş, İzmir-Ankara karayolu üzerinde görece olarak kentten daha uzak ve ucuz arsalar kurulan firmalar ile ağırlık kazanan doğu aksı, zaman içerisinde

oluşan işlevsel yoğunlaşmalar, yükselen yer seçim maliyetleri ve kentsel lekenin yayılması nedeniyle ikinci bir sıçrama ile Kemalpaşa'ya doğru yayılma göstermiştir.

Ancak, İzmir sanayi coğrafyasını şekillendiren bu yapıyı kentin özgül coğrafi yapısı ve tarihsel izlerden kaynaklanan yapısal olanaklarından bağımsız düşünmek söz konusu değildir. Etrafı dağlarla çevrili çanak formundaki kentin fiziki coğrafyası bugün tamamen yapılaştığı gibi, 1980'li yıllarda uygulanan ihracata dayalı gelişme modeli çerçevesinde kentlerin üstlendiği yeni roller gereği bu tarihten itibaren giderek yamaçlara doğru gelişen bir büyüme eğilimi içine girmiştir. 18. yüzyıldan bu yana kentin merkez alanını oluşturan Kemeraltı'ndan başlayarak kenti diğer yerleşmelere bağlayan ana karayolu güzergahları boyunca çanağın izin verdiği sınırlara kadar adeta dört kollu bir ahtapot gibi gelişen kentin bu sıkışık yapısına rağmen yer değiştiren firmaların merkez oryantasyonlu yoğunlaşması dikkat çekicidir. 19. yüzyılda Osmanlı'nın dünya ekonomik sistemine eklenme sürecinden bugüne liman, merkez ve kentsel ulaşım gibi bir çok konuda taşıdığı izden kopamamanın ve yeni izler üretmemenin nedenlediği sorunlara rağmen sanayi sermayesinin merkez odaklı yer seçim eğilimi, İzmir sermayesinin mekanı değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla kullandığını düşündürmektedir.

Yer Değiştirme Nedenlilikleri

EBSO sicil defterlerinin taranması sonucu elde edilen veri tabanına dayanılarak yer değiştirmelere ilişkin olarak yapılan genel değerlendirmelerin ardından, bu kez firmalarla yapılan anketlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yer değiştirme nedenlilikleri üzerine odaklanılacaktır. Firmaların yer değiştirme nedenlerine ilişkin analizler temelde iki bölümden oluşmaktadır. Piyasalarındaki değişimlere, müşterilerin tercihlerine, çevresel düzenlemelere ve teknolojik ilerlemeye uyum sağlamanın olası yollarından birisi olan mekansal yer değiştirme bir anlamda firmanın değişen ekonomik koşullara bir çeşit mekansal uyum gösterme biçimidir. Bu uyum gösterme süreci mekansal olarak en basit biçimiyle bir lokasyonun diğeri tarafından ikame edilmesini içermektedir. Dolayısıyla da çıkılan ve varılan yer açısından farklı mekansal çıktılar oluşturmaktadır.

Bu farklı mekansal çıktılar yer değiştirme kuramı açısından, çıkılan mekanın itici, varılan mekanın ise çekici faktörlerine göre tanımlanmaktadır. Yer seçim kuramları firmaların konumlanmasında bir yerin çekiciliğini belirleyen mekansal faktörlerle yani çekici faktörlerle ilgili optimal mekansal seçim üzerine odaklanmaktadır. Ancak yer değiştirme hareketi sadece bir yer seçim problemi olarak tanımlanamaz. Dolayısıyla, hareketin her iki ucunda yer alan mekanlarla da ilgilenmek durumundadır. Bu nedenledir ki; yapılan anket çalışmasında firmaların yer değiştirme nedensellikleri, çıkılan yerin istenmeyen ve gidilen yerin ise tercih edilen özelliklerinin ayrı ayrı değerlendirilmesine olanak sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Bu çerçevede firmaların yer değişt-

tirme nedensellikleri incelendiğinde, firmaların yer değiştirme sürecinde bir önceki üretim yerini terk etme ve yeni üretim yerini tercih etmede etkili olan faktörleri büyük oranda mekansal olanaklar üzerine temellendirdikleri görülmektedir (Bkz. Tablo 5 ve Tablo 6).

Mekansal olanaklar, firmaların üretim yerini terk etmede üretim yapılan arazinin ve/veya binanın küçük olması ile yeterli genişleme olanaklarının olmayışı üzerine odaklanırken, gidilen yerin tercih edilmesinde ise arazi ve/veya binanın genişleme olanaklarının varlığı ağırlık kazanmaktadır. Gerek itici gerekse de çekici faktörlerin tüm yer değiştirme faktörleri içerisinde mekansal olanaklar üzerine yoğunlaşması yer değiştirme eyleminin

Tablo 5. Firmaların Bir Önceki Üretim Yerinden Taşınma Nedensellikleri (İtici Faktörler)

	Faktörler	Yer Değiştirmedeki Önem (%)		
		Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz
FİRMANIN BİR ÖNCEKİ ÜRETİM YERİNDEN TAŞINMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	Bina Küçüklüğü	77,86	4,93	17,21
	Arazi Küçüklüğü	63,11	10,65	26,24
	Alternatif Alanların Yokluğu	57	11	54
	Birimlerin Maliyeti	35	22	65
	İmar Planı	15	19	88
	Fiyat	14	26	82
	Kira Kontratı	11	9	102
	Birimlerin Eskiliği	35	25	62
	Farklı Coğrafi Pazarlara Girme	27	15	80
	Yeni Bir Ürün Pazarına Girme	30	13	79
	Alıcılara Uzaklık	20	10	92
	Hammaddeye Uzaklık	12	12	98
	Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Uzaklık	11	14	97
	Bağılantılı Çalışılacak Firmalara Uzaklık	9	15	98
	Yüksek Üretim Maliyetleri	21	19	82
	İşgücü Azlığı	20	13	89
	Uygun Eğitimli / Nitelikli İşgücü Azlığı	21	17	84
	İşgücü Maliyetlerinin Fazlalığı	22	16	84
	Düşük İşgücü Verimliliği	21	13	88
	İşgücü Politikaları	16	17	89
	Ulaşım ve Trafik Yoğunluğu Problemleri	36	17	69
	Otopark Olanaklarının Yokluğu	31	18	73
	Altyapı Servis Maliyetleri	26	18	78
	Yerel İş Destek Servislerinin Maliyeti	12	22	88
	Yerel ve Merkezi Otoritenin Zorlayıcı Kararları	21	6	95
	Çevresel Değerlere Olan Duyarlılık ve Koruma İsteği	20	15	87
	Firmanın Yararına Olmayan Vergilendirme Sistemi	14	8	100
	Kamu Yönetiminin Yetersizliği	12	14	96
	Banka Finans Mekanizmasının Yüksel Maliyeti	13	19	90
	Teşvik Olanaklarının Yetersizliği	24	13	85
Yaşama Maliyetlerinin Yüksekliği	14	16	92	
Çalışanlar İçin Yüksek Konut Maliyetleri	5	11	106	

Kaynak: Anket çalışmaları - 2003

ağırlıkla kapasite büyümesinden kaynaklanan bir eylem olduğunu ortaya koymaktadır. Üretim yapılan alanın fiziki olarak yetersizliği firmanın üretimini niceliksel olarak değiştirdiği ve/veya niteliksel olarak artırdığı bir noktada gerçekleşmektedir. Ürünün nicelik olarak artması, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olabileceği gibi, aynı teknolojik düzeyde iş kapasitesinin büyütülmesiyle de gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle bu tür artışlar sağlayan firmalar daha geniş üretim alanı, depolama alanı vb. ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla bir önceki üretim yerinde arsa ve bina büyüklüğünü bu yeri terk etmede önemli bir faktör olarak gören firmaların genel olarak kapasitelerinin büyüdüğünü söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların yer değiştirme sürecinde ilk üretim yerini tek etmede en önemli itici faktör olarak gösterdiği mekansal yetersizlikler, Avrupa’da yapılan hemen hemen tüm araştırmalarda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Avrupa’da firmaların mekansal hareketliliği üzerine yapılan tüm ampirik araştırmalar, firmaların yeniden yer seçim sürecinin arkasında yatan itici güçlerin mekan yetersizliği, ulaşım-taşıma ile ilgili sorunlar ve işgücü temini problemleri olduğu konusunda birleşmektedir. Bu çalışmalarda elde edilen bulgulara göre mekan yetersizliği ve taşıma sorunları kent merkezi içinde ve çevresindeki kısa mesafeli hareketliliği nedenlerken, işgücü azlığı ulusal ölçekte gelişme bölgelerine doğru olan uzun mesafeli bir mekan-

Tablo 6. Firmaların Bugünkü Üretim Yerini Seçme Nedensellikleri (Çekici Faktörler)

	Faktörler	Yer Değiştirmedeki Önem (%)		
		Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz
FİRMANIN BUGÜNKÜ ÜRETİM YERİNİ TERCİH ETMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	Arazi ve/veya Binaya Erişilebilirlik Olanakları	71	20	31
	Düşük Arazi ve/veya Bina Maliyeti	51	30	41
	Mülkiyet Durumu / Sahipliği	85	10	27
	Arsa ve/veya Binanın Genişleme Olanakları	74	14	34
	Yeni ve Daha Geniş Pazarlara Açılma	48	19	55
	Hammaddeye Yakınlık	18	12	92
	Pazara Yakınlık	28	16	78
	Malın Sevk Süresindeki Kısıklık	33	15	74
	Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Yakınlık	17	20	85
	Bağlantılı Çalışılacak Firmaya Yakınlık	22	20	80
	Düşük Üretim Maliyetleri	27	16	79
	İşgücü Olanaklarının Varlığı	32	20	70
	İşgücünün Niteliği	24	18	80
	İşgücü Maliyetleri	31	17	74
	İşgücü Kültürü ve Davranışları	20	14	88
	Güçlü Karayolu Bağlantısı	50	11	61
	Güçlü Demiryolu Bağlantısı	4	10	108
	Güçlü Havayolu Bağlantısı	15	10	97
	Limana Yakınlık	12	11	99
	Trafik Yoğunluğunun Düşüklüğü	33	22	67
	Daha İyi Park Olanakları	37	13	72
	Altyapı Maliyetleri	39	14	69
	Yerel/Merkezi Otoritenin Zorlayıcı Kararları	32	11	79
	Teşvik Olanaklarının Varlığı	38	17	67
	Vergi, Harç Gibi Ödemelerden	21	16	85
	Yerel Yönetimin İşbirlikçi Davranışları	17	20	85
	Kamu Yönetiminin Etkinliği	11	17	94
	Konut Fiyatları	14	16	92
Güvenlik	14	12	96	
Suç Oranlarının Düşüklüğü	32	22	68	

Kaynak: Anket çalışmaları - 2003

PLANLAMA
2006/3

İzmir
sanayi coğrafyasında,
1950-2000
yılları
arasında
kurulan
firmaların
yer değiş-
tirmesinde
kapasitenin
büyümesi
faktörü ile
birlikte en
etkili fak-
törün mülk
sahipliği
olduğu
bulgulan-
mıştır.

PLANLAMA
2006/3

sal hareketliliği açığa çıkarmaktadır. İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal hareketlilik bu çerçevede daha çok kısa mesafeli bir yer değiş-tirmeyi içermektedir. Nitekim, İzmir il sınırları dışına çıkan ya da İzmir il sınırları dışından gözlemlenen mekansal hareketlerin çok sınırlı olması henüz iller arası ya da bölgeler arası bir hareketliliğin İzmir özelinde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Zaten firmaların işgücüne ilişkin nedensellikleri yer değiştirmede itici ya da çekici faktörler açısından önemli bulmamaları da bu tür faktörün yer değiştirmede etkili olmadığını göstermektedir. Bunun yanında işgücü azlığı gibi bir neden de bugünkü ülke koşulları içerisinde anlamlı bir faktör oluşturmamaktadır.

İzmir sanayi coğrafyasında, 1950-2000 yılları arasında kurulan firmaların yer değiştirmesinde kapasitenin büyümesi faktörü ile birlikte en etkili faktörün mülk sahipliği olduğu bulgulanmıştır. Yer değiştiren firmaların yer değiştirme süreci sonunda ağırlıkla mülk sahibi olmaları ve mülk sahipliğini çekici faktörler içerisinde en önemli etken olarak tanımlamaları bu yargıyı desteklemektedir.

Ankete katılan firmaların yaklaşık yarısının, kurulduktan sonraki ilk 10 yıl içerisinde yer değiştirdiği bulgulanmıştır. Bir başka deyişle, firmaların firma yaşı arttıkça yer değiştirme oranının azaldığı izlenmektedir. Bu bulgu, yurt içinde ve yurt dışında firmaların mekansal hareketleri üzerine yapılan bir çok ampirik çalışmada elde edilen bulgularla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Nitekim, 1991 yılında Ankara'da sanayinin yer seçimi ve mekansal hareketliliği üzerine yapılan çalışmada da firmaların ilk yer değiştirmelerini genellikle 2-6 yıl arasında gerçekleştirdiğinin bulgulanması, İzmir özelinde elde edilen sonuçların sanayinin yer değiştirmesi açısından genellenebilir bulgular olduğunu ortaya koymaktadır.

İzmir imalat sanayinde gözlemlenen yer değiş-tirmelerin ağırlıkla mekansal olanaksızlıklar üzerine temellenen yapısı ile sanayinin ilk 15 km.'lik mesafe içerisinde yoğunlaşan yer seçim ve yer değiştirme eğilimi üst üste çakıştırıldığında, firmaların halen bu dar alan içerisinde taleplerini karşılayabildikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle kentteki sanayi lekesinin özellikle 1980 sonrası dönemde firma sayısında gözlem-

lenen yüksek artışa rağmen çok fazla değişikliğe uğramaması, yeni kurulan ya da yer değiştiren sanayilerin birbirlerinin yerine geçmesi ile boşluklu bir biçimde genişleyen organize olmamış sanayi alanlarının hala yeni kurulan sanayilerin bir kısmını emmesinden kaynaklanmaktadır.

İzmir imalat sanayi içerisinde yer değiştiren firmaların yer değiştirmesinde firmaya dışsal olan faktörlere ilişkin olarak analizimizde kullandığımız değişkenlerin, yer değiştirmede çok önemli bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar bu tür bir analizle kesin sonuçlara varmak mümkün olmasa da bir firmanın yer değiştirme kararının temelde firmaya içsel olan faktörler ve daha az oranda da konumsal yani araziye özel faktörler tarafından belirlendiğini söylemek mümkündür.

Dışsal faktörlerden firma yer değiştirmelerinde gözlemlenen en önemli etken, yerel ve merkezi otoritenin kararları olmuştur. İtici faktörler içerisinde değerlendirdiğimiz yerel yönetimin ve/veya merkezi otoritenin mekansal planlamaya ilişkin zorlayıcı kararları belirli sektörleri ve kentsel alan içerisindeki bazı lokasyonları etkilediği için yer değiştirmede etkin, ancak sınırlı bir ağırlığa sahiptir. Nitekim, imar planı ve yönetmeliklere aykırılığın, firmaların %67'since önemsiz görülmesi bu eğilimin bir göstergesidir. Teşvik edici politikalar ise, özellikle çekici faktörler açısından yer seçiminde etkin bir role sahipken, İzmir imalat sanayinin merkeze bağımlı yapısı nedeniyle mesafeye bağlı sınırlı bir çekicilik alanı oluşturmaktadır.

İzmir imalat sanayinde gözlemlenen yer değiş-tirmeler üzerinde hammaddeye ve pazara yakın olma gibi bir faktörün belirleyici bir etkisi olmadığı bulgulanmıştır. Bu, İzmir sanayi coğrafyasının özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, firma yer seçimleri ve yer değiştirmeleri ile İzmir coğrafyasının fiziksel özellikleri üst üste konulduğunda bu tür bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Yer değiştirmelerin ağırlıkla çanak olarak tanımladığımız kentsel alan içerisindeki ilk 15 km.'lik alanda yoğunlaştığı düşünöldüğünde, bu tür bir sonucun da şaşırtıcı olmadığı görölecektir. Zira firmalar zaten çok sınırlı bir alan içerisinde üretimlerini yapmakta, bu nedenle de pazar ve hammaddeye olan uzaklık açısından önceki üretim yerini terk edecek düzeyde bir güçlük yaşamamaktadır.

Sonuç

1950-2000 yılları arasında kurulan EBSO'ya kayıtlı ve faal firmalar üzerinden hareketle İzmir imalat sanayinin mekansal yer değiştirme davranışlarını anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda bazı temel rasyoneller elde etmek mümkün olabilmiştir. Birinci olarak, İzmir imalat sanayini oluşturan firma yapıları kapsamında bakıldığında, gerek sektörler arası, gerekse de mekansal hareket kabiliyeti anlamında yüksek bir mobilite hızına sahip bir firma deseni ile karşı karşıya olunduğu görülebilir. Söz konusu mobilitenin, birimlerin merkeze bağımlı yapısından ve sahip oldukları ölçekten ötürü uzun mesafe desantralizasyon eğilimi göstermeyeceği de açıklıkla söylenebilir. Dolayısıyla bu genel veriler ışığında bakıldığında, İzmir imalat sanayinin yüksek risk faktörleri altında sektörel ve mekansal mobiliteyi bir tür uyumlanma veya ayakta kalma stratejisi olarak geliştirdiği öngörüsü şimdiden yapılabilir. Firmaların sektörler arası hızlı geçişlilik ve mekandaki yüksek mobilite becerisi, ölçeğin küçük tutulmasının getirdiği bir uyum yeteneği olarak da düşünülebilir.

İkinci olarak, firmaların mekanda yer seçme tercihlerinin kent merkezinde yığılma ve bu

yığılmanın getirdiği ekonomilerden yararlanma açısından kenti ve kent merkezini bir tür risk telafi mekanizması olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Firma ayakta kalma stratejisi olarak bugün için son derece akılcı görünen bu tutumun, kentsel gelişim politikaları açısından önemli açmazları da içinde barındırdığı ve uzun dönemde bölgedeki birikim ilişkilerinin önünü tıkayabilecek bir davranış biçimi olabileceğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Kaynakça

- Mariotti, I. (2001). Methodological Problems in Firm Migration Research, The Case of Italy, PhD Student University of Groningen, Faculty of Spatial Sciences, P.O. BOX 800 NL - 9700 AV Groningen, The Netherlands
- Pellenbarg, P.H., Van Wissen, L.J.G, & Van Dijk, J (2000), Firm Relocation: State of The Art and Research Prospects., SOM-theme D: Regional Science
- Van Dijk, J. & Pellenbarg, P.H. (2000) Firm Relocation Decisions in The Netherlands; An Ordered Logit Approach. Papers in Regional Science 79, p. 191-219

Tolga Çilingir, "Eski Akaryakıt Depolama Alanlarından İzmir'e Bakış" İzmir-Turan, 2003

İzmir Onur Mahallesi Örneğinde Farklı Söylemler ve Taraflar Açısından Kentsel Dönüşümün İki Yüzü(*)

Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK** - Neriman YÖRÜR***

Mekânı toplumsal olgulardan bağımsız olarak değerlendirmek olanaksızdır. Uzay-zaman düzleminde gerçekleşen çevrimsel değişimler büyük-küçük tüm mekân parçalarının değişimine-dönüşümüne neden olmaktadır. Kentsel dönüşüm, kent mekânında toplumsal oluşumlar yönünde sürekli olarak yaşanan bir süreçtir. Özellikle de liberal süreçler içerisinde ve kentsel mekân söz konusu olduğunda bu kaçınılmazlığı açıkça gözlemek mümkündür. Nitekim İlhan Tekeli, TMMOB Şehir Plancıları Odası'nca 2003 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Sempozyumu'nun açılış sunuşunda, kentlerin bir dönüşüm mekânı olarak algılanabileceğinden söz etmiştir.

Tekeli (2003) konuşmasında; büyüyen nüfus, piyasa mekanizmalarının rant baskıları ve gelişen ekonominin uluslararası bağlamda değişen süreçlere eklenme koşullarındaki değişimlerin, doğal olarak bir dönüşüm sürecini tetiklediğine yönelik saptamalarda bulunmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında kentsel dönüşümü süregelen bir süreç olarak görmek olanaklıdır. Ancak kavram, dünya pratiğinde özelleşmiş bir anlam kazanmış ve "bir kentsel alanın amaçlı olarak belirli bir zaman hedefi içerisinde yeniden geliştirilmesi yönünde iş olanakları yaratmak, altyapı

koşullarını iyileştirmek veya oluşturmak ve bu durumu, bölgede çevresel yenilemeyi sağlayarak desteklemek ve/veya gerçekleştirmek" olarak kabul görmeye başlamıştır. Ülkemizde kentsel dönüşüm olarak adlandırılan ve son süreçlerde yoğun olarak tartışılmakta olan kavram, dünya literatüründe "urban renewal" (kentsel yenileme) şemsiyesi altında, "urban regeneration" ya da "urban revitalization" (yeniden canlandırma) kavramsallaştırmaları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bizim pratiğimiz açısından bu kavramların topluca kritiği yapıldığında ise, özellikle 1990'lar sonrasında gelişen süreçte kentsel dönüşüm projelerinin tamamen bölgeyi yıkmak ve başka bir yere taşımak şeklinde yorumlandığı görülebilecektir. Bu da, dünya literatüründe yeniden yapılandırma (rebuilt) başlığı altında değerlendirilen bir sürece karşılık gelmektedir.

Ülkemizde son dönemlerde kentsel dönüşüm projelerinde bir yoğunlaşmanın yaşandığı açıkça görülmektedir. Bir anlamda, içerisinde bulunduğumuz dönem; otoritelerce kentlerle ilgili her türlü sorunun bir dönüşüm problemine bağlanarak çözülme eğiliminin sergilendiği bir sürece karşılık gelmektedir. Aysel (2005) ülkemizin bugünkü koşullarında metropol kentlerin mekansal kurguları ve biçimlenişleri bağlamında artık, piyasa koşullarının gereklerini telafi edecek mekanizmalara sahip olmamaları dolayısıyla

**Ar. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
***Ar. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

* Bizimle görüşmeyi kabul eden Karşıyaka Belediyesi yetkililerine ve başta Tacettin Pınarbaşı olmak üzere Onur Mahallesi sakinlerine teşekkür ederiz.

Devlet otoritesi ile yatırımcı ortaklığında kentsel dönüşüm üzerine sağlanan uzlaşma yasal sürece bağlanarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

kentsel dönüşüm söyleminin ön plana çıkmakta olduğundan söz etmektedir. Aysel'in söyleminden hareketle, kentsel dönüşüm projelerinin ve/veya söyleminin arkasında, piyasa mekanizmalarının son eğilimlerinin mekan üzerinde gözlenmesinin mümkün olduğu ifade edilebilecektir. 1980'li yıllardan bu yana süregelen bir sürecin yansımaları olarak 1990'larda taleplerini artık utangaç olmayan yöntemlerle aktaran sermaye şimdi devlet mekanizmalarıyla ortak hareket ederek, kendisine, kırsal-kentsel fark etmeksizin her türlü fırsat mekanına çökelebilmek için gereken zemini yeni söylemler ve yasalar aracılığıyla kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de son süreçlerde çıkarılan veya taslak halinde meclis komisyonlarında tartışılan tüm yasal süreçler genel anlamda değerlendirilmeye çalışıldığında, karşımıza ne pahasına olursa olsun küresel sermaye döngüsüne eklenme söylemindeki devlet politikaları çıkmaktadır. Sistem içerisinde yasal bağlamda ve mekansal yapı üzerinde belirlilik-belirsizlik eksenleri yaratılarak sermaye birikim süreçlerine hız kazandırılmaya çalışılmaktadır. Böylesi bir ortam içerisinde dönüşüm sorunsalı akademik çevreler ve meslek örgütlerince de elbette dert edinilmekte, kamuoyuna yönelik olarak tartışılmakta ve değerlendirilmeye alınmaktadır.

Dönüşüm, kentsel mekanın salt mekansal yenilenme, canlanma ve sağlıklılaştırması olarak ele alındığında "teknik bir süreç" olarak değerlendirilebilir. Böyle bir değerlendirme kentsel dönüşümün tasarım projeleri, ekonomik hesaplamalar ve mühendislik çalışmaları boyutuyla ele alınmasını nedenleyecektir. Oysa mekansal kurguda yapılan müdahalelerle sosyal yapıda da bir değişim/dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Bu bakma biçimi, sosyal yapı ve toplumsal gerçekliklerin taşıdığı ideolojik boyutu da tartışma eksenine getirmekte ve ekonomik ilişkilerle toplumsal yapının bütünsel olarak içinde taşıdığı politik ve ideolojik seçmelerle birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Böyle bir yaklaşım bizi, teknik ele alışın sağladığı netlik ve açıklık düzeyinden uzaklaştırarak, toplumsal sistem içerisinde var olan karmaşık bir sürecin farkındalığına doğru yönlendirecektir.

Dönüşüm çalışmalarının pek çok aktörü olduğu gözlenebilir. Dönüşüm projeleri, "etkilenecek"

ve/veya "etkileyecek" olanlar açısından farklı beklenti, tutum ve tepkileri içerisinde taşımaktadırlar. Ülkemizde günümüz pratiğinde kentsel dönüşüm söyleminin uygulayıcılar tarafından kentsel sorunların çözümlenmesi yönünde meşru bir zemin oluşturma amaçlı olarak popülist amaçlarla kullanıldığı da gözlenmektedir. Bu zeminde, devlet otoritesi ile yatırımcı ortaklığında kentsel dönüşüm üzerine sağlanan uzlaşma yasal sürece bağlanarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Mevcut ekonomik ve politik konjonktür içerisinde dönüşüm projelerinden etkilenen tüm tarafların rasyonellerinin anlaşılmasına çalışılması kavramın değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle kentsel yapılaşmaların liberal piyasa ortamı içerisinde kendi haline bırakılan, ancak zaman zaman da kentsel dönüşüm gibi bir takım önemli müdahalelerle arızaları giderilmeye, tüm tarafların söylemleri sisteme ayak uydurulmaya ve bütün bunların bir an önce yapılmaya çalışıldığı bir ortamda, dönüşüm söylemleri kendi içerisinde tutarlılıkları ve tutarsızlıkları ve kimin için yapıldığı soruları ile var olmaktadır.

Bu yazı kentsel dönüşüm tartışmalarına yönelik olarak fiziksel, ekonomik, toplumsal bir kuramsal tartışmaya girmeyi amaçlamamaktadır. Çalışma, kentsel dönüşüm projesinden "etkilenen" ve/veya "etkileyen" aktörlerin duruşları ve olaya bakma biçimlerinin rasyonelitesini, onların söylemleri üzerinden anlamaya çalışmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda İzmir Karşıyaka Onur Mahallesi'nde gerçekleştirilmek istenen "İlca Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi" örnek olarak seçilmiştir. Onur Mahallesi halkının Karşıyaka Belediyesi'nin kendi alanları için önerdiği kentsel dönüşüm projesine karşı çıkarak, belediyeye karşı bir tepki ve protesto yürüyüşü gerçekleştirdikleri basında yer almıştır. Ülkemizde halkın olaylar karşısında ortak bir sosyal tepki koyma kabiliyetinin zayıfladığı bir ortamda, Onur Mahallesi sakinlerinin bu sosyolojik tepkilerini bir arada ifade etmelerinin ardında, alana özgü nasıl bir toplumsal yapı bulunduğu ve tepkinin ardındaki rasyonelliklerin neler olduğu öğrenilmek istenmiştir. Bir diğer deyişle, böyle bir kamuoyu tepkisinin neden kaynaklandığı ve nasıl örgütlendiğinin "dönüşümün" taraflar oluşturma becerisini (!) görebilme açısından planlama ve dönüşüm tartışmalarına katkıda bulunacağı düşünüldükten bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

PLANLAMA
2006/3

Onur Mahallesi ve Kentsel Dönüşüm Projesi

Ülkemiz gündemindeki kentsel dönüşüm çalışmalarının yansımalarını İzmir kenti üzerinden gözlemek de olanaklıdır. Türkiye'nin 3. büyük kenti olan İzmir, son dönemlerde mevcut sosyal ve teknik altyapısı ile nüfus artışını kaldırmakta ve yeni gelişim alanları sunmakta zorlanmaktadır. Her geçen gün gelişen kent, topoğrafik koşullarını zorlayarak yağ lekeli biçiminde çeperlere doğru yayılma eğilimi göstermektedir. Kentin kuzey bölgesinde Karşıyaka ve Çiğli merkez ilçeleri sınırları uzun bir süredir inşa aşamasında olan İzmir kenti çevre yolu aksına değin uzanmış durumdadır. Çevre yolu aksına yakın olan alanlar, kuzey bölgelerde kentin çeperlerinde sınırlı miktarda bulunan ulaşım ve altyapı yatırımlarına yakınlıkları dolayısıyla giderek daha değerli arsalar haline gelmekte, üzerlerindeki spekülasyonlar artmakta ve alanların nasıl kullanılacağı üzerine "liberal piyasa ve rant ekonomisi" temelli çözümler ortaya atılmaktadır. İzmir kentinin gelişimi ve ulaşım problemlerinin çözümü için önem taşıyan çevre yolu, gelecekte şehirlerarası ve kent içi deplasmanlarda kentin görünür yüzünü oluşturacak ve çevresindeki konut alanlarına kentin diğer bölgelerine kıyasla önemli bir ulaşım avantajı sunacaktır. Bu yönüyle yerel yönetimler ve yatırımcılar açısından kentin büyüme yönü olan çevre yolu aksı, bir prestij alan olarak görülmekte ve çevresindeki alanlar üzerine projeler yoğunlaşmaktadır. İzmir'in son dönem gecekondularından olan Karşıyaka Onur Mahallesi de İzmir çevre yolunun kuzey kesimi üzerinde yer almaktadır. Sakinlerinin çoğunun güneydoğudan göçle geldiği mahallede ekonomik olanaksızlıklar, teknik ve sosyal altyapı eksiklikleri açıkça gözlenmektedir. Mahalle sakinleri genel olarak düşük gelir grubuna dahildir ve alanda "suçluluk oranının yüksek olduğu" söylemi gerçeklik derecesi bilinmemekle birlikte kent genelinde yaygındır. İzmir Karşıyaka Belediyesi, 2005 yılında kaçak yapılaşma ve altyapı problemlerinin çok yoğun bulunduğu, gelir düzeyi düşük olan ve tüketim alışkanlıkları bağlamında kente entegre olamayan kentin bu yoksul bölgesinde "Ankara Dikmen Vadisi Dönüşüm Projesi" örneğinden feyzalarak bir dönüşüm projesi gerçekleştirmek istemiştir. "Ilıca Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi" olarak

adlandırılan bu proje, mahalle sakinlerinin yeni yapılacak olan toplu konutlara taşınmasını ve boşalan vadiye kentsel ölçekte bir büyük rekreasyon alanı yaratılmasını amaçlamaktadır. Nitekim Karşıyaka Belediyesi'nin, bu alana komşu bir bölgede 50 metre yüksekliğinde önemli bir kentsel anıt tasarlaması ve İzmirli inşaat sektörü yatırımcılarının da bu bölgede yer seçerek alanın hemen yakınında orta ve orta-üst gelir grubuna yönelik Deniz Kızı Evleri'nin inşasını başlatmaları, bölge üzerindeki gelecek senaryosunun ne yönde kurulduğunu bize göstermektedir.

İzleyen bölümde öncelikle kısaca "Ilıca Vadisi Rekreasyon Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi"ne konu olan Karşıyaka Onur Mahallesi'nin sosyal ve mekansal yapısı hakkında bilgi verilecektir. Yine, ilerleyen bölümlerde mahalle üzerine geliştirilen planlama çalışmalarının ve projenin basına yansımalarının değerlendirilmesinin de, tarafların söylemlerinin anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Onur Mahallesi'nin Sosyal ve Mekansal Özellikleri

Konum

Karşıyaka ilçesinin kuruluş tarihi açısından en yeni mahallesi olan Onur Mahallesi, yağ lekeli biçiminde büyüyen konut gelişmelerinin en kuzey ucunda yer almakta, İzmir'in fiziksel eşiklerine dayanmakta ve hatta bu eşikleri aşmaktadır. Bu nedenle de mahallede hala çok ciddi imar ve altyapı sorunları bulunmaktadır (Ünverdi, 2002).

Kaynak: Google-Earth

Altyapı olanakları

Onur Mahallesi'nde sosyal, fiziksel ve teknik altyapı açısından yetersizlikler olduğu gözlenmektedir. Alanda eğitim ve sağlık yapıları yetersizdir, yol durumu ve drenaj konusunda ciddi problemler yaşanmaktadır. Alana tek bir giriş aksı bulunmakta ve ulaşım ve toplu taşınım bu aks üzerinden otobüs ve dolmuşlar ile sağlanmaktadır. Mahallede içme suyu ve kanalizasyon bağlantısı olmayan evler bulunmaktadır. Kaçak elektrik kullanımının da yoğun olduğu söylenmektedir.

Mülkiyet Durumu

2000 yılı anket verilerine göre, alandaki mülkiyet durumu dağılımı aşağıdaki gibidir:

Mülkiyet Durumu	Sayı	%
Arsa ve eve sahip	52	53.61
Arsa işgal, eve sahip	17	17.53
Kiracı	28	28.87
Toplam	97	100

Kaynak: 2000 Anket verileri (Ünverdi, 2002)

Nüfus Yapısı

Onur Mahallesi'ndeki nüfus yapısına bakıldığında; buraya göç ile gelenlerin daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden geldikleri görülmektedir. Özellikle 1990 sonrasında mahalleye göç edenlerin terör kaynaklı ve köy boşaltmaları sonucunda buraya gelerek yerleştikleri gözlenmiştir.

1997 Nüfus sayımına göre Onur Mahallesi nüfusu 13.736 kişidir. Tahmini hane halkı sayısı (hane halkı başına ortalama 4.5 kişi düştüğü varsayımıyla) 3053'tür. Alanda çocuk sahipliliğinin Türkiye ve İzmir ortalamasının üzerinde olduğu bilinmektedir.

Hemşehri ilişkileri ve sosyal yapısı

Mahallede akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri genel olarak kentlere özgü olmayan bir biçimde gelişmiş ve genelde mahalle sakinlerinin aynı bölgelerden göç etmeleri, bu ilişki biçimlerini güçlendirilmiştir. Mahallede bazı hemşehri derneklerinin merkezleri bulunmaktadır. Ancak kentsel yapıya giderek eklemleme arttıkça akrabalık-hemşehrilik temelli ilişki biçimlerinin çözülmeye başladığı gözlenmektedir.

Konutları elde etme biçimleri

“Mahalleye ilk yerleşenler, ana yol üzerinde yaşayan ve hisse tapuları bulunan ailelerdir. Çeperlerdeki ise, işgal söz konusudur ve bu hane halkları ekonomik olarak da çok kötü durumdadırlar. Evlerini iyileştirme ya da arsalarını satın alma olanakları olmayan söz konusu yoksul gruplar, içinde buldukları şartlar nedeniyle dinsel cemaatlerin ilgi odağı haline gelmiş ve parasal destek sağlayan inanç temelli bu örgütlenme biçimi kısa sürede mahallenin neredeyse tamamına yakın bir bölümü üzerinde etkili olmuştur” (Ünverdi, 2002). Ünverdi'nin 2002 yılına dair saptamalarının 2006 yılına gelindiğinde de geçerli olduğu gözlenmiştir.

Onur Mahallesi Planlama Süreci ve Kentsel Dönüşüm Kararı

Onur Mahallesi'ne ilişkin olan planlama çalışmaları ve meclis kararları kısaca kronolojik olarak özetlenirse;

05.03.1997: 1. ve 2. kısım Küçük Yamanlar Planı ile planlama çalışmalarına başlandı.

21.12.1998: Yalnızca mahalle merkezini kapsayan Onur Mahallesi Revizyon Planı gerçekleştirildi. Hisse tapu ya da işgal durumlarının söz konusu

Onur Mahallesi'nden Görünüm

olduğu mahallede, parselasyon planı çalışmaları çok kısa bir süre önce tamamlanmış ve mahalle sakinlerine arsaları belirli bedeller karşılığı tahsis edilmeye başlanmıştı. (Ünverdi; 2002) Revizyon Planı sonrasındaki süreçte, ülkemizdeki pek çok gecekondulu alanında olduğu gibi izale işi çalışmaları sürdürüldü.

10.01.2005: Karşıyaka Onur Mahallesi, 26M-IIb paftada yer alan günübürlük tesis alanının, bölgenin coğrafi konumu nedeniyle rekreasyon alanı (anıt yapılabilir) olarak ayrılması ve “özel projesine göre uygulama yapılacaktır” plan notunun getirilmesine ilişkin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planı değişiklik önerisi ile ilgili İmar ve Bayındırlık Komisyonu raporunun oybirliği ile kabulü gerçekleşti. (İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları, <http://www.izmir.bel.tr/>)

13.02.2006: Karşıyaka Onur Mahallesi 26M-Ic, 26M-II d paftalarda yer alan park alanlarının bütünleştirilerek “Rekreasyon Alanı (Özel projesine göre uygulama yapılacaktır)” ifadesi ile belirlenmesine ilişkin olarak, 1/1000 ölçekli imar planı değişikliği önerisinin oybirliği ile kabulüne ilişkin İmar ve Bayındırlık Komisyonu Raporu (Pl. 5163) oybirliği ile kabul edildi. (İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları, <http://www.izmir.bel.tr/>)

Onur Mahallesi’nde Gerçekleştirilmek İstenen Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkında Basında Yer Alanlar

30.03.2005 Yeni Asır Gazetesi; “Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin başarılı kentsel dönüşüm projesi, ‘Ilıca Vadisi’ adıyla Onur Mahallesi’nde hayata geçirilecek. “Ilıca Vadisi” adı verilen projeye göre bölgedeki 1500 konut, hak sahipleri ile anlaşarak yıkılacak. Mevcut gecekonduların karşısındaki alanlara 8 katlı yeni binalar yapılacak. Yeni konutlar ya belediye arsalarına kat karşılığı olarak ya da TOKİ tarafından yaptırılacak ve gecekondulu sahiplerine düşük bedelle satılacak. Karşıyaka Belediyesi’nin proje ile ilgili hazırlıkları devam ederken, “Ilıca Vadisi Kentsel Dönüşüm Planı” projesi ana hatlarıyla belirlendi. Söz konusu proje, Karşıyaka’nın kuzey sirtlarında Ege-Koop konutları mevkiindeki 1500 gecekonduyu kapsayacak. Mevcut gecekonduların karşısındaki arsalarla 8 katlı yeni bloklar yapıla-

cak. Ancak, bu yeni konutların inşaatının hangi kurum tarafından yapılacağı kesinleşmedi.”

“İki formül üzerinde yoğunlaşan Karşıyaka Belediyesi, birinci seçenekte, belediye arsaları üzerinde ihale yöntemi ile kat karşılığı olarak inşaatları yapmayı planladı. İkinci seçenekte ise TOKİ (Toplu Konut İdaresi) ile görüşmeler yapıldı. Eğer, anlaşmaya varılır ve TOKİ inşaatların yapımını üstlenirse Karşıyaka Belediyesi karşılık olarak kuruma Mavişehir’deki arsasını verecek.”

“Yeni konutların inşaatı 1.5-2 yılda tamamlanacak. Ardından da gecekondulu sahipleri, bu yeni konutlara taşınacak. İmar aflı yapıları olanlar yeni konutlara sembolik bir ücret ödeyerek ya da bedelsiz taşınacak. İmar afsız yapı sahipleri bedelini ödeyerek yeni konutların sahibi olabilecek.”

“Hak sahiplerine, gecekondularının değerine göre, yeni konut verilecek. Taşınmaların sona ermesinin ardından da gecekondular yıkılacak. Yıkılan gecekonduların yerine rekreasyon alanları ve sosyal tesisler yapılacak.”

02.03.2006; “Onur Mahallesi Halkı, Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında evlerinin yıkılmak istenmesine karşı bugün bir yürüyüş gerçekleştirdi. Ilıca Vadisi Projesi ile 11 evin yıkıldığı Onur Mahallesi’nde eylemlerini sürdüren halk, bugün Kahveler Durağı’nın önünden Karşıyaka Belediyesi’ne doğru yürüyüşe geçti. Esnafın yüzde yüze varan katılımıyla kepenk kapattığı gözlenirken, bugün okula gitmeyen çocuklar da önlükleri ile eylemde yerlerini aldı. Kadın, erkek, yaşlı, genç 500 kişinin katıldığı eylemde ‘Yıkım değil hizmet isteriz’, ‘Dozer değil tapu isteriz’, ‘Susma sustukça sıra sana gelecek’ sloganlarının yanı sıra halk, Karşıyaka Belediye Başkanı Cevat Durak’ın istifa etmesini istedi. Kitlenin önü Yamanlar Parkı’nda polisler tarafından kesilerek belediyeye yürümelerine izin verilmedi. Bunun üzerine Onur Mahallesi Yıkımlara Karşı Halk Birliği adına bir açıklama yapan Hüseyin Fırat, oy almak için evlerine gelen belediye yetkililerinin, şimdi sermayeye alan açmak için evlerini yıkmak istediğini söyledi. Yıkıma gerekçe olarak kaçak yapılaşmanın gösterildiğini ifade eden Fırat, yıkılmak istenen evlerin bir kısmının tapusu, çoğunun da elektrik ve suyunun olduğuna dikkat çekti. Fırat, Ilıca Vadisi projesinin iptal edilmesini,

Mevcut gecekonduların karşısındaki alanlara 8 katlı yeni binalar yapılacak. Yeni konutlar ya belediye arsalarına kat karşılığı olarak ya da TOKİ tarafından yaptırılacak ve gecekondulu sahiplerine düşük bedelle satılacak.

**PLANLAMA
2006/3**

Mahallede görüşülen kişilerin önemli bir bölümü projeye karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ancak tapu sahibi olamayan grupların ve politik ilişkileri nedeniyle de bazı kimselerin projeye olumlu baktıklarını da ifade etmişlerdir.

yıkımların durdurulmasını ve alt yapı sorunlarının giderilmesi için kaynak aktarılmasını istediklerini söyledi. Eylemin ardından halktan oluşturulan 21 kişilik heyet, yıkımlara karşı toplanan yaklaşık 2 bin 500 imzayı iletmek üzere Karşıyaka Belediyesi'ne gitti. Heyetin ayrılmasıyla mahalledeki eylem sona ererken, Onur Mahallesi heyeti, Karşıyaka Belediye Başkan Yardımcıları Kamuran Türkün ve Hüseyin Çalışkan ile görüştü. Türkün, Ilıca Vadisi Projesi kapsamında yeni binalar yapacaklarını, arsa ve tapusu olanlara yeni binalarda ev vereceklerini, tapusu olmayanların ise kira bedeli kadar ücretlerle bu binalarda oturabileceklerini iddia etti. Heyet ise bu teklife sıcak yaklaşmadı. Mahalle halkı olarak mağdur edildiklerini vurgulayan heyet, Belediye Başkanı Cevat Durak'ın mahalleye gelerek halk ile görüşmesini istedi. Topladıkları imzaları teslim eden heyet, herhangi bir sonuç alamadan Belediye'den ayrıldı." (<http://www.sendika.org/>)

14.07.2006 Cumhuriyet Gazetesi; "Cevat Durak'ın aktardıkları: Karşıyaka kangren haline gelen gecekondu sorunundan kurtuluyor. Yılların ihmali nedeniyle güzelim ilçenin çevrelerini saran kaçak yapılar ve gecekondu adeta içerisinden çıkılamaz sorunlar yumağına dönüşmüş. Mavişehir'in hemen yanı başında elektriği, suyu olmayan, adeta baraka gibi evlerde yaşayanlar, projelerimizin sonucunda modern çağın gerektirdiği gibi altyapısı tamamlanmış her türlü ihtiyacı karşılayacak konutlarda yaşayacak. 25 yıllık Yalı Mahallesi sorunu da ortadan kalkacak. Onur Mahallesi'nde sorunun çözümü için bin konutluk projenin hazırlıkları başladı. İmar düzenlemeleri tamamlandı. Yurttaşla hizmet götürdüğünüzü hissettireceksiniz. Göreve geldiğimizden bu yana sürekli olarak proje üretiyoruz, ürettiğimizi halkla paylaşıyoruz. Her şeyden önce de projelerimizi uygulamaya zaman geçirmeden başlıyoruz. Karşıyaka bugün dev bir kentsel dönüşüm projesi yaşıyor. Onlara yaşam alanı açarsanız, yurttaş size karşı koymak yerine, evini kendisi yıkar. Biz 30 yıl içinde yapılmayan kentleşmeyi Karşıyaka'da iki yılda yaptık. Karşıyaka gibi bir ilçede, şimdilik 2 bin konutluk proje ürettik. Ilıca Vadisi'nde bin konutluk projemiz tamamlanma aşamasında.

Tüm bu çalışmalarla kent dokusunu korumaya ve kentlilik bilincini yeniden oluşturmaya çalışıyoruz. İzmir'in aydınlık yüzü Karşıyaka'yı yaratıyoruz."

Aynı Proje Üzerine Farklı Söylemler

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız Karşıyaka Onur Mahallesi ve bu alan üzerine gerçekleştirilmek istenen dönüşüm projesi hakkında, tarafların söylemlerindeki rasyonaliteyi algılayabilmek amaçlı olarak, Onur Mahallesi halkı ve Karşıyaka Belediyesi yetkilileri ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ilgili tarafların proje hakkındaki düşünce ve talepleri aktarılacak ve ardından söylemler analiz edilmeye çalışılarak; günümüz sosyo-ekonomik sistemi bağlamında; alanın dinamikleri ve mahalle sakinlerinin içerisinde buldukları durum temelinde kısa bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Onur Mahallesi Sakinlerince Aktarılanlar¹

Mahallelinin projeden haberdar olması

"Hem Büyükşehir Belediyesi, hem de Karşıyaka Belediyesi'nin bu alanla ilgili demeçlerini gazetelerden okuduk, inşaatları gördük, bunun üzerine halk adına gidip konuştuk, hangi şartlarla gerçekleşecek diye, sonra sadece tapu ücreti verileceğini öğrendik. 'Biz de asfalt, çevre vergisi veriyoruz' dedik, ters tepki de verildi. Başkan seçim öncesinde halkımın yanındayım, halkım ne derse o olur diyordu. Bu proje 7-8 sene önceden hazırды, ama seçimden sonra açıklandı. Belediye Başkanı çok net konuşuyor, yıkılacak. 'Ankara'dan emir geldi' diyorlar. TOKİ ile acayip hisselendirmeler yapmışlar, ancak TOKİ bu projeden şimdilik vazgeçmiş işler netleşmeyince."

Mahallelinin projeye karşı tutumu

Mahallede görüşülen kişilerin önemli bir bölümü projeye karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ancak tapu sahibi olamayan grupların ve politik ilişkileri nedeniyle de bazı kimselerin projeye olumlu baktıklarını da ifade etmişlerdir.

¹ Onur Mahallesi'nde yer alan bir kahvehanede mahallelinin durumu ve kentsel dönüşüm projesi üzerine gerçekleştirilen bir sohbete katılan mahalle sakinlerinin görüşleri ile Karşıyaka Belediyesi'nde projenin müellifleri ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Projeye karşı çıkış nedenleri

“Burası ilk 1981’de yapılaşmaya başladı. 25-30 yıldır iç içeyiz. Buradaki insanlar birbirlerine kız verdiler, aldılar, akraba oldular. Komşuluk ilişkilerimiz çok iyi burada, herkes birbirini tanır. Projede bizi dinlemeleri gerekir, herkes kendi evinde mevcut evinde otursun, öyle bir düzenleme yapılınsın. Başkan buranın yakınına büyük bir anıt planladı. Deniz Kızı Evleri, Ege Koop., Ilıca Vadisi projeleri tutmayınca, bu projeler iş yapmayınca ‘kentsel dönüşüme çevirelim’ dediler. Ankara’dan geçirmişler. Bu bir vicdan meselesi. Evi yıkılır, herkes başka yere giderse kimse kimseyi bulamaz. Sonra burada kim kira verir, bize TOKİ konutunda yer vereceklermiş ya Ulukent’te, ya da Örnekköy’de, kimine de Gaziemir’de. Buradaki halkın apartmanda yaşaması mümkün değil. Bizim aleyhimize her şey. Halk mağdur oluyor. Bizim lehimize olan bir şeye yanaşmıyorlar. 25 sene uğraşıp bir kümes yapmışım, onu yıkarsan, ben de senin başına yıkarım.”

“Bunlar rant peşindeler. Dükkanım var, tapum var, elektrik iznim var, ruhsat vermiyor dükkana. İnsanlar yatırım yapmıyor artık buraya, diken üstünde oldukları için. Her ay 200-300 milyon elektrik, su parası ödüyoruz. İlk olarak Atakent yakınındaki gecekondu alanı, ikinci olarak Onur Mahallesi yıkılacak. Dağıtma operasyonu. Deniz-kızı evleri sahiplerine ‘burayı temizleyeceğiz’ dediler. Denizkızı evlerinin sahibi burayı Onur Mahallesi’nin taşınacağı vaatleriyle sattı, şimdi tepkiler alıyor, ona karşı davalar açılıyor.”

Mahallede karşı çıkanların projenin içeriğine dair yorumları

“Proje yaşam şartlarımızı değiştiriyor. 5 tane çocuğumuz varsa örneğin, biz nasıl sığalım? Mesela ben bugün bu arkadaşla alışmışım, aynı mahallenin insanları birbirlerini tanıyor, kentleşme olunca ben tanımam. Bağımsız yaşama alışmış buranın halkı, köyünden gelmiş, öyle alışmış, onu istiyor. Evka 2 gibi müstakil olsaydı, kabul ederdik. İnsanlar bahçelerine domates, biber ekiyorlar orada. Deniz Kızı Evleri gibi olmasın, onlar bize göre değil, kibrit kutusu gibi. Yeni yapılan evler için ‘senin 3 katlı binan var, bir tane vereyim senin orayı şu kadara sayacağım kira öder gibi oturacaksınız’ diyorlar, ömrüm biter ben sahip oluncaya kadar. Tapusuz olanlara enkaz

parası verecekler, kiracılar da sıfırdan ödemeye başlayacaklar. Tapusuz olanlar TOKİ’den hisselendirilecek. Tapusu olmayanlar çoktur yüksek kesimlerde, tapulu olanlar azdır oralarda.”

Beklentileri

“Herkes değişmeden yana aslında, çevre yolu bitince değişecek. Müteahhit girecek, o girince daha avantajlı olacak ileride belediyeden. Belediyeden daha karlı olacak, belediye sadece bir konut veriyor. Buca gibi, eskiden orası da gecekonduydum, sonradan bu hale geldi, burası da öyle olacak. Müteahhidin, kooperatifin eliyle.”

“İnsanlar kendiliğinden dönüşürecek, belediye ruhsat verse zaten, herkes kendisini çatılı evinden kurtaracak, yeni evini yapacak, yıkılır tereddüdü yüzünden yapamıyor, kendiliğinden dönüşemiyor. Burada kaldıkça zenginleşti insanlar zaten yerleştikçe ve böylece kendiliğinden dönüşüyor zaten.”

“Hizmeti olsun, hizmet veremiyorsa da yıkmasın, sağlaştırsın. Okulu, hizmeti olsun, evlerimizi yıkmasın, yağmur yağınca 1 m. toprak döküldü yola, bizi mağdur etmesinler de. Okul yetersiz, okul yapılmıyor, parklar yok, alışveriş merkezi yok. Bir tek cami var, belediye sahip çıkmıyor.”

Onur Mahallesi halkı, alana yönelik olarak suç oranının yoğun olduğu söyleminin de; kendilerini yerlerinden etmeye yönelik bir söylem olduğunu ve amaçlı olarak kullanıldığını ifade etmektedirler.

Bir araya geliş ve ortak refleks sergileme süreci

“4 tane kahvehane var burada, sürekli iletişim var bizim aramızda. Grup olarak ya da birlik olarak, tek tek de planın iptal edilmesine yönelik dava açtık. Cevat Durak iki kez gelip konuştu burada. 2000 insanla yürüyüş yaptık. Mahallemizde her görüşte olan var. Kabul edenler de var. Politik niyeti ile kabul edenler var. Saman altından su yürütenler de var. Her alana dilekçe verildi, muhtar partili diye çekimser kaldı. Uyanık geçirmeye çalışanlar oldu. Herkes aynı fikirdedir genel olarak tapusuzlar hariç onlar projeyi istiyorlar. Buraya farklı yerlerden gelenler var ama sorunlar birlik olmamızı sağladı. Sorunlar herkese aynı yansıdığı için birlik olundu. Mahkemeler sürüyor yıkımla ilgili olarak bizden biri kazandı.”

Karşıyaka Belediyesi Yetkililerinin Aktardıkları

Projenin ortaya çıkış nedenleri

“Teknik elemanlar başkana önerdiler 1000 konutluk projeyi. Önceki dönemlerde bu alana yönelik bir proje düşüncesi yoktu. Çoğu yıkıma tabi bu arazilerin. Biz mahalle sakinlerini mağdur etmek istesek ederdik zaten, alanın imar affi yok. Biz onları oraya götürerek bir şans tanımış olacağız. Yamaçların çok ciddi kanal problemi var örneğin. Her gün su basıyor, yol, kanal yapılamaz ki oraya. Her yer kaçak yapı, nereye yapacağız donatıları. Emniyet çok memnun oldu projeden, suç oranı çok yüksek bu alanların. Herkes ‘burayı değiştirirseniz çok memnun olacağız, tarih yazarsınız’ diyor. Onur Mahallesi dışında herkes istiyor. Yanına Ege-Koop gelecek bu alanın ve burası kaçak diye şikayet ederlerse başkan suçlu olacak kaçak yapılara göz yummuş gibi.”

Projenin mahalle sakinlerine duyurulması

“Başkanla birlikte Onur Mahallesi’ne iki kez gidilerek proje anlatıldı. Başkan ‘ben burayı sizi mağdur etmeden taşıyacağım’ diye söz verdi. Ancak mahalle sakinleri anlamadan önce karşı çıktılar. Mahalle sakinleri ‘kaç konut veriyorsunuz bize’ dediler. Biz henüz zaten bu detayda bir hesap yapmamıştık.”

Projenin içeriği ve uygulama yöntemi

“Onur Mahallesi’nin karşı yamacında belediyenin 1000 konutluk bir yeri vardı. Biz bu alanda TOKİ’ye 1000 konut yaptıralım ve bunun karşılığında belediyenin Yalı Mahallesi’ndeki arsalarıyla değiş-tokuş yapalım bedelini karşılarsa diye düşündük. Çünkü TOKİ inşaat ya da arsa istiyor projeyi gerçekleştirme karşılığında. Başkan o günün fiyatıyla 40 trilyonluk arazisini heba etti, 38 trilyona çıkıyordu 1000 konutun fiyatı. Hiçbir karı olmuyordu belediyenin, hatta zararı oluyordu bu durumda. Belediyenin kendine gelir elde etme durumu yoktu yani. Maliyet hesabından sonra 1000 konut alınabileceği ortaya çıktı. Biz de bir proje düşündük; 1000 konutu alıp Onur Mahallesi’ni oraya taşıyalım, boşaltılan alanda da rekreasyon alanı yaratalım dedik. Biz onları hemen alanın yanındaki bölgeye taşıyoruz, 1000 konutluk proje yetersiz kalırsa rekreasyon alanı kuzeyden başlayarak daraltılarak oraya yeni

konutlar yapmayı planlıyorduk. Doldur-boşalt yöntemi uygulamayı düşünmüştük. Ankara Dikmen Vadisi örneği gibi olsun istedik. Biz 2+1, 1+1 ve 3+1 odalı konutlar önerdik talebe göre cevap vermek için. Zaten proje aşamasındayız. Evlerin değerleri de çok yüksek olacak. Şu anki ev ve arsa değerleri katlanacak, bu onlar için çok avantajlı aslında. İmar uygulaması da yapılmıştı 3-4 adalıklı bir alanda 1000 konutluk proje için. Yeni yaşam çevresi yaşanabilir olacaktı. Okulları olacaktı. Süreçte ilk iş orayı temizlemektir. Kiracıların durumu hiç düşünülmedi, onları da düşünemeyiz. Burası daha önce çok hisseliydi. İmar parseli haline getirildi ve yeni tapularını aldılar. O yapıldı önceki dönemde. Bazıları tapularını alabilecekleri halde o zaman almadılar. Alanın tamamı özel mülkiyette. Onur Mahallesi’nde hazine arazisi yok. Dava açıyorlar mülk sahipleri. Biz hem arsa sahibini, hem bina sahibini taşıyacağız. Arsa bedeli ve bina bedeli konusunda Dönüşüm yasası-yönetmeliği bekleniyordu aslında bunun netleşmesi için. Projenin yanındaki alanda yer seçen Deniz Kızı Evleri bu projeyi bilerek başladı. Biraz işi büyüttü ve abarttı, televizyonlara demeçler verdi.”

Projeye karşı alınan tepkiler ve sonuçları

“Dairelerinin değeri de artacaktı. Daha projeyi görmeden 1 oda, 1 salon dediler. Muhteşem binalar yapılacak, bu konuyu anlamak istemediler. Buraya gelip bağırdılar, çağırdılar. Bunlar araya siyaseti soktular, bizi mağdur ediyorsunuz dediler. 5 Katlı kaçak yapı yapıp sonra da bana kaç daire vereceksin diyorlar. Onlar yaygara yapınca Büyükşehir Belediyesi de bunun üzerine bize ‘TOKİ ile anlaşma, gel ben yapayım bu binaları’ dedi olaylardan sonra. Büyükşehir Belediyesi ile aramızda iyi niyet anlaşması var şimdi bu alan üzerine. TOKİ de bize ‘biraz bekleyelim’ dedi, sizinle Yalı Mahallesi’nde işlerimizi hafifletip, sonra başlayalım denildi bu projeye.”

Son Vermeden Önce Bir Değerlendirme

Onur Mahallesi’nin kaçak yapılaşma ve teknik ve sosyal altyapı açısından çok ciddi kentsel sorunları bulunmaktadır. Önerilen dönüşüm projesinin ise, mahallenin dinamiklerine uygun olmadığı ve bu bağlamda olumsuz koşulların

ortadan kaldırılması konusunda mahalleliyi temele alan sağlıklı bir çözüm getiremeyeceği düşünülmektedir. Tarafların söylemleri mevcut bağlamlar içerisinde değerlendirilmeye çalışıldığında, kentin çevre yolu ile yeni gelişme alanları kazandığı düşüncesi ve kendini çevre yolu üzerinden görünen yeni yüzüyle daha güzel sunmak ve pazarlamak isteminin projeyi nedenlemekte olduğu görülebilecektir. İzmir ve Karşıyaka halkının Onur Mahallesi üzerine önyargılı olması da, yerel yönetim veya yönetimlerin projeyi kentlinin gözünde meşrulaştırmasına yardımcı olmaktadır. Yerel yönetimler mevcut sistem içerisinde sermaye temelli olarak gerekeni yapar gibi görünmektedir: Prestijli bir rekreasyon projesi ve beraberinde mekansal olarak kötü bir alandan kurtulma !.. Ancak proje esasen, zaten yerinden edilmiş olan bir grubu tekrar yerinden etme projesine dönüşmeye doğru ilerleyebilmektedir. Onur Mahallesi'nde yaşayan her bir bireyin ayrı seçmeleri vardır ve bir anlamda bu proje onların geleceğini, onlarla tartışmaksızın belirlemekte bir sakınca görmemektedir.

Onur Mahallesi'nde gerçekleştirilmek istenen dönüşüm tartışmaları süreçsel olarak incelendiğinde projenin içeriği, yöntemi ve duyurulma şeklinde halk katılımının dışlanması temelli problemlerin yaşanmış olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu alana ilişkin olarak uygulamaya konulacak projelerin oluşturulması esnasında, alanın nasıl dönüştürüleceğine dair farklı alternatif ve seçeneklerin ortaya konularak birlikte tartışılması gerekmektedir ve de her şeyden öncelikli olarak temel hedef, bölgenin fiziksel ve sosyal donatı açısından yetersizliğinin giderilmesi olmalıdır.

Projeden etkilenen ve/veya etkileyecekler açısından bakıldığında, henüz kimilerince kentleşemeyen, marjinal (!) bölge halkının, kentsel dönüşüm projesi ile alıştıkları yaşam biçiminden bir şekilde yaptırımla koparılmak istendikleri gözlenmektedir. Koparılmak istenen halk ise, alandaki sorunların farkındadır ve alanın çevre yolu ya da başka koşullar dolayısıyla gelecek olan talepler doğrultusunda müteahhit eliyle kendiliğinden dönüşmesinin kendileri açısından daha karlı olacağına dair bir beklentiye sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda mahalle sakinlerinin içerisinde bulunduğu iki yönlü eğilimden söz edi-

lebilecektir: Alışageldikleri sosyal gerçekliklerini koruyabilecek bir mekansal düzene sahip olmak ve alanın iyileştirilmesi ya da dönüşümü sürecinde kendi karlarını maksimize edebilmek.

Mahalle sakinlerinin tutumlarında gözlenen rasyonalite, hem mevcut toplumsal ilişkilerin ve yaşam biçiminin sürdürülmesi yönünde sosyolojik bağlamda, hem de kapitalist-liberal dünya söylemi içerisinde kişisel rant talebi bağlamında tutarlı bir duruş olarak görülebilecektir. Yerel yönetim ve yatırımcı talepleri de İzmir ve Karşıyaka'nın son süreç eğilimleri gözlemlendiğinde gelişmekte olan bir ülkenin neo-liberal piyasa ortamı açısından oldukça mantıklıdır. Bu durumda taraflar dinlenildiğinde, Nasreddin Hoca'nın "sen de haklısın" tarzı ironik bir durumun varlığı ortaya çıkmaktadır. Etkileyen ve etkileneceklerin söylemleri, her ikisi de mevcut toplumsal düzen ve piyasa koşulları temelinde değerlendirildiğinde kendi içerisinde oldukça tutarlıdır. Bu noktadan hareketle, sorunsalın üst ölçekte bir toplumsal sistem-piyasa problemi olarak karşımıza çıkmakta olduğu ve ilgili oluşumların bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği tespitine ulaşılabilecektir.

İki grubun rasyonelleri de öyle farklı görünmektedir ki, bu durumda projenin seçmelerinin nasıl yapılacağı ciddi bir sorun alanı olarak belirmektedir. Bu sorunun aşılması için yerel yönetim ve mahalleli arasında ortak bir dil oluşturulması ve rasyonel bir iletişimin yaratılması gereklidir. Birbirini dinleme ve anlama çabası olmadan kurgulanan bir proje, ancak bir 'yerinden etme süreci ve/veya soylulaştırma projesi' olarak karşımıza çıkacaktır.

Görülebilmektedir ki; görünen fizik mekanın altında farklı kesitlerden, farklı gerçeklikler yüzmektedir. Aynı toplumsal-ekonomik yapının içinde herkes, her grup kendi duruş noktasında, kendi rasyonelitesini gerçeklemeye çalışmaktadır. Böyle bir bakış planlama alanına da farklı kuramsal açılımlar sunmaktadır. Onur Mahallesi'nde yapılmak istenen dönüşümün gerçekleştirilmesinden önce ve hatta gerçekleştirilmesi sürecine yönelik olarak sorulması gereken ve esasen farklı kimliklerce farklı farklı söylemler temelinde yanıtlanabileceği bilinen bazı sorular vardır. Bu soruların yanıtlarının uygulayıcılarca zaten hazırlanmış olduğu hissedilse de, planlamanın temelini dayandığı "kamu yararı" kavramı

Kimilerince kentleşemeyen, marjinal (!) bölge halkının, kentsel dönüşüm projesi ile alıştıkları yaşam biçiminden bir şekilde yaptırımla koparılmak istendikleri gözlenmektedir.

Yerel yönetimlerin, planlamanın esası olan kamu yararı kavramını projelerinde her zaman bir kez daha değerlendirip, seçmelerini ona göre yapmaları gerekmektedir.

şemsiyesi altında yeniden sorulmaları ve yanıtlarının mahalle sakinleri ile birlikte oluşturulacak bir ortak akıl sonucunda yeniden verilmesi gerekliliği vurgulanmak istenmektedir:

- *Bu alanda yaşayanlar kimlerdir?*
- *Kendi yaşam alanlarına yönelik ne istemektedirler?*
- *Yerel yönetimlerin “Sizin için proje hazırladık sizin için biz en iyisini bildik” tavırlarının dışında bir tavır gösterme olasılığının gerçekleşmesi mümkün değil midir?*
- *Bu alanda kentsel dönüşüm yöntemlerinden hangisi kullanılmalıdır?*
- *Bu alanda yer alan kiracıların proje dışında bırakılması yerine onlar için de sosyal projelerin hazırlanması gerekli değil midir?*
- *Alandaki teknik ve sosyal altyapı eksikliklerini en çabuk ve sağlıklı olacak çözecek proje nasıl olmalıdır?*
- *Alandaki kaçak yapılaşma ve imar problemleri mahalleli ile birlikte nasıl tartışılmalı ve nasıl çözüme doğru ilerlenmelidir?*
- *Bu proje kime ve hangi koşullara, nasıl hizmet etmektedir?*

Yerel yönetimlerin, planlamanın esası olan kamu yararı kavramını projelerinde her zaman bir kez daha değerlendirip, seçmelerini ona

göre yapmaları gerekmektedir. Hizmet ettikleri “kamu”, kimdir, sorgulanmalıdır. Ortak bir faydanın nasıl sağlanacağı yönünde çalışılmasıdır ve öncelik sermaye yatırımı değil, alan kullanıcıları için yaşanabilir mekanlar yaratmak olmalıdır. Nasıl bir proje süreci yaşanması gereği alanların özgün dinamiklerinden ortaya çıkmalıdır. Proje hazırlama süreçlerinde bu yöndeki analiz çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Ancak bu bakma biçimlerinin gelişimi ile kentlerimiz, içinde yaşayanlar ve yaşananlara değer verilen mekanlar haline gelebilecektir.

Kaynakça

Aysel (Altınçekiç), F. “Birikimin Yeri Dar”, Ege Mimarlık Dergisi, Sayı:53, 2005/1, İzmir.

Ünverdi, H., “Sosyo-Ekonomik İlişkiler Bağlamında İzmir Gecekondualarında Kimlik Yapılanmaları: Karşıyaka-Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri” Doktora Tezi, Nisan, 2002 İzmir.

Tekeli, İ., Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Y.T.Ü., 2003.

<http://www.izmir.bel.tr/>

<http://www.sendika.org/>

<http://www.yeniasir.com.tr/>

Cumhuriyet Gazetesi, 14.07.2006

“Alışveriş Merkezleri-Kent” İlişkisinde Kronikleşen Sorunlar, Toplu Ulaşım ve Yaya Ulaşımı İlişkileri: Forum (Bornova) Alışveriş Merkezi Örneği

Sibel ECEMİŞ KILIÇ* - Muhammed AYDOĞAN**

Alışveriş alanları geçmişten bugüne kadar kent hayatının önemli bir parçası olmuş, kent kimliği ile özdeşleşmişlerdir. Kimi zaman kent yapısının değişimi alışveriş alanlarını dönüştürmüş, kimi zaman ise değişen alışveriş kültürü ile şekillenen yeni alışveriş alanları kent yapısının dönüşmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle kentin yaşadığı dönüşümün anlaşılması açısından da alışveriş alanlarının gelişim süreçlerinin tüm boyutları ile ele alınması gereklidir.

Her alanda hızlı dönüşümlerin yaşandığı, üretim ve tüketim yapılarının değiştiği, kentli kimliğinin ve kültürünün yeniden üretildiği bir süreçte, elbette alışveriş alışkanlıklarının ve alışveriş merkezlerinin geçmişteki biçimleri ile devam etmeleri beklenemez. Bir değişimin yaşanması gerektiğini kabul ederek, bu değişimin hangi boyutları ile doğal, hangi boyutları ile dışarıdan müdahalelerle kurgusal olarak gerçekleştiğini okuyabilmek ve süreçte görülen aksaklıklara yönelik tavırlar geliştirebilmek son derece önemlidir.

Geçmişte bir yerin kent olarak anılmasında en temel kıstas, yerleşimin merkezinde yer alan (çoğunlukla ticaret ve küçük imalat) kullanımların çeşitliliği ve hizmet çaplarının genişliği olmuştur. Yine kentler büyüdükçe çekirdekte yer alan ticari merkezin yoğunluğu, kentin içinde konumlanması, bir alanda toplanması, bir aksa yayılması ya da kent içinde çeşitli alt merkezlerle ayrılması o kentin biçimlenmesini etkileyen en temel unsur olmuştur.

İzmir kenti de son yıllarda ticaret alanlarında önemli değişimler yaşamış, çok sayıda büyük

alışveriş merkezi ile tanışmış, geçmişte kent merkezinde yer alan perakende ticaret potansiyelinin çok büyük kısmı bu yeni oluşan odaklara kaymıştır. Bu çalışmada, büyük alışveriş merkezleri gündelik hayatın bir parçası haline geldikçe fark edilen sorunlar irdelenecek ve Bornova Forum örneği üzerinden tartışılacaktır.

Değişen Alışveriş Kültürü ve Tüketim Mekânları

Tarihi çarşılar cazibelerini neden kaybetti?

Geçmişte biçimleri, büyüklükleri ve barındırdıkları kullanımların çeşitliliği nedeni ile kentlerin kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biri; tarihi kent merkezleri ve bu merkezlerde yer alan çarşıları olmuştur. Ancak geçen yüzyıl, değişen tüketim anlayışı gelişmiş ülkelerden başlayan dalgalar halinde kentlerin bu niteliğini de değiştirmiş ve alışveriş mekânlarını yeni konseptlere taşımıştır.

Tarihi çarşıların cazibelerini yitirmelerinde en büyük etken taşıt erişimi ve otopark alanları konusunda kısıtlılıkları olmuştur. Kentlerin hızlı nüfus artışı ile büyümelerinin yanı sıra, taşıt kullanımının günlük hayatın bir parçası olarak yaygınlaşması ve kentsel alanın fiziksel olarak da genişlemesi paralelinde alışveriş kültürü ve mekânları da değişmiştir. Geleneksel çarşılar ekonomik aktivite alanı olarak gerilemiş, kent çeperlerinde yeni merkezler oluşmuştur (Taner ve diğerleri, 2002). Bu, kentin ulaşım yapısında ve arazi kullanım biçiminde de önemli değişimlere neden olan bir süreçtir.

*Yrd. Doç. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi, Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü
**Ar. Gör. Dr.,
Dokuz Eylül
Üniversitesi, Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü

PLANLAMA
2006/3

Alışveriş merkezlerinin tasarımını büyük ölçüde etkileyen temel amaç, potansiyel müşterilerin mekâna çekilmesini ve kullanıcılarını mümkün olduğunca uzun süre içinde tutarak daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak mekânlar yaratmaktır.

PLANLAMA
2006/3

Yine tarihi çarşıların eskiyen imajları, mekânsal olarak sundukları konfor düzeyinin belirli eşikleri aşamaması, iklim koşullarına karşı korunaksızlık ve ürün çeşitliliğinin planlanamaması gibi nedenler bu süreci güçlendirmiştir. Tüm bu nedenlerin etkisiyle, otopark ihtiyacını karşılayan, taşıt ile kolay erişilebilir, kısa zamanda çok farklı ticari faaliyete bir arada ve kolayca ulaşılabilmesini sağlayan yeni alışveriş merkezleri kısa zamanda önemli çekim noktaları haline gelmişlerdir.

Yeni toplu alışveriş mekânları

Sanayileşme ile değişen kent şemasında, bir bilim alanı olarak gelişen planlamanın zonlama yaklaşımının ve taşıt erişilebilirliği konusunda seçeneklerin artmasının etkisiyle genel anlamda konut ve çalışma alanları birbirinden ayrılmıştır. Kent çeperlerine doğru yayılan konut alanları, merkezdeki iş alanları, yine merkezden uzaklaşan sanayi alanları ve bu alanlar arasında taşıt erişimini sağlayan otoyollar kentlerin gelişimi üzerinde belirleyici olmuştur. Kent çeperlerinde gelişen konut ve sanayi alanları ise, yeni alışveriş alanlarına ihtiyacı ortaya çıkarmışlardır.

Bu alışveriş merkezleri ilk olarak ortaya çıktıklarında “minimum zamanda maksimum alışverişin yapılmasını sağlamak gibi” çok basit, ancak çok güçlü bir parametreyi sağlayacak şekilde tasarlanmışlardır. Kentle ve çevrede yer alan kullanımlarla ilişkileri, ulaşım yapısı ve iç mekân organizasyonları uzunca bir süre hep bu parametreye uygun olarak şekillenmiştir.

Alışveriş merkezlerinin tasarımını büyük ölçüde etkileyen temel amaç, potansiyel müşterilerin mekâna çekilmesini ve kullanıcılarını mümkün olduğunca uzun süre içinde tutarak daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak mekânlar yaratmaktır. (Önbilgen & Uzun, 2002) Kapalı ve dış mekândan korunmuş olmalarına rağmen doğal ya da yapay aydınlatma, sokak benzeri dolaşım aksları ve peyzaj düzenlemeleri ile dış mekânda bulunma hissi uyandırmaya çalışırlar.

Kent çeperlerinde yer alan bu büyük alışveriş merkezleri ilk aşamada ana cadde boyunca yayılan ticarete benzer olarak, ancak daha yoğun ve daha büyük alanlarda gelişmişlerdir. Taşıt erişimi için avantajlı alanlarda yer seçmişler, ön ve yanlarında bulunan geniş otoparklarla sınırlandırılmışlardır. Yaya olarak erişilebilirlikleri çoğu zaman önem-

senmemiş ve taşıt odaklı olarak tasarlanmışlardır. (Southworth, 2005) Çoğu zaman farklı alışveriş birimlerini barındıran ana binanın dış görünümünden çok iç tasarımı önemsenmiştir. “*Aslında bütünüyle iç mekândaki aktivitenin ve elemanların zenginliği konusundaki çaba tamamen basit dış kabukların kullanılması ile tamamlanır.*” (Yılmaz, 2002) Bulunduğu yer ya da çevrede yer alan kullanımlar ne alanın kullanım biçimini ne de yapıların tasarımını etkilemez.

Tüm dünyada, bu şekilde oluşturulan sayısız alışveriş merkezi gündelik hayatın bir parçası olarak kullanıldıkça bu yapılara yönelik iki temel eleştiri gelişmiştir:

- *Bu alışveriş merkezleri, kullanıcılarını tamamen taşıta bağlı hale getirmektedir. Dolayısıyla özellikle son yıllarda insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin fark edilmeye başlanan “taşıt odaklı yaşam biçiminin” yarattığı sorunlarda bu merkezlerin de payı vardır.*
- *Bu merkezler monoton tasarımları ile alışveriş eylemini barındıran mekânı bir mühendislik projesi gibi ele almakta, geleneksel çarşılardaki kültürel birikimle zenginleşmiş özgün mekânların sağladığı aidiyet, ortak kimlik, toplumla iletişim ve sosyalleşme gibi insani ihtiyaçlara yanıt verememektedir.*

Bu eleştirileri yaratan sorunların yanı sıra bu yapılara yönelik merak azaldıkça, ilk yapıldıklarındaki cazibelerini kaybetmeye başlamışlardır. Alışveriş merkezlerinin sayılarının artması ile rekabet büyümüş ve müşteri çekme kaygısı, alışveriş merkezlerinin bir kez daha dönüşmelerine neden olmuştur.

Yaşam biçimi merkezleri / temalı toplu alışveriş mekânları

Alışveriş eylemini bir mühendislik projesi mantığı ile ele alarak, devasa kapalı strüktürler içinde toptan perakendecilik mantığında yürütmeye çalışan modern alışveriş merkezlerine yönelik merakın kaybolması ve rekabetin artması ile bu yapıların tasarımlarına ilişkin yeni arayışlar gündeme gelmiştir. Özünde birbirinin aynı olan diğer alışveriş merkezlerinden farklılaşma ve müşteri çekmeye yönelik bu yeni tasarım arayışları, tasarımlara şu başlıklar altında toplanabilecek yeni özellikler katmıştır.

- Tarihi çarşı ve yapılara benzetişim

Yeni tasarım anlayışlarında geleneksel kent merkezlerindeki görsel bazı özellikleri taklidi yaygındır. Saat kulesi, çeşme vb. sembolik öğelerin kullanımı ve yörenin mimari niteliklerinden çağrışımlar alışveriş merkezlerinin kimlik kazanma çabalarının bir parçası olmuştur.

- Kentsel peyzaj unsurlarının aktarımı

Sokak, meydan ve açık alan düzenlemelerinde kullanılan bazı unsurların tasarıma eklenmesi de giderek yaygınlaşan bir eğilimdir. Sokak mobilyaları (sokak lambaları, işaretlemeler), bitkilendirme, su öğeleri, heykel ve plastik öğeler gibi kentsel peyzaj unsurlarının kullanımı ile dış mekân tasarımları görsel olarak oldukça zenginleştirilmiştir.

- Kullanımların çeşitlendirilmesi

Bu merkezlerin tasarımlarını ve fonksiyonlarını etkileyen bir diğer süreç ise, bu alanların giderek alışveriş dışında boş vakit geçiremeye yönelik diğer aktiviteleri de barındırır hale gelmeleridir. Gelişen süreç, alışveriş merkezlerini sinemalar, restoranlar, interaktif oyun alanları, çocuk oyun alanları ve spor alanları ile hem eğlence alanına hem de sosyal alana hizmet eder hale getirmiştir. (Mc Cloud, 1999) Amaç, bir ailenin bütün gününü böyle bir merkezde geçirebilmesini sağlamak ve böylece tüketimi arttırmaktır. Bu gelişmelerle birlikte bu alışveriş merkezleri mülkiyet olarak özel alan olmasına rağmen, kullanım biçimi nedeniyle yarı kamusal bir nitelikte kazanmaya başlamıştır.

- İmaj ve tanının yenilenmesi

Bu yeni tip merkezlerde alışlagelen alışveriş merkezlerindeki monotonluğun olmadığını duyuran ve insanları bu sunulan yeni olanaklardan haberdar etmeyi amaçlayan bir imajın oluşturulması gereklidir. Alışveriş merkezlerinin tasarımından kullanım biçimine kadar uzanan bu gelişmeler, bu merkezlere verilen isim ile tamamlanmalıdır. Dolayısıyla 'mall' gibi, giderek negatifleşen bir tanım yerine, 'lifestyle centers' (yaşam merkezi) terimi tercih edilmeye başlanmıştır. (Southworth, 2005)

Ancak doğal olarak temelde alışveriş merkezlerinin maksimum müşteri ve maksimum alışveriş hedefinin değişmediği, sadece farklı arayışlarla,

farklı tasarımlarla, farklı tanımlarla bunlara ilişkin sürekliliğin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye’de Yeni Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi

Türkiye’de bu yeni alışveriş merkezleri ancak 1980’li yıllardan sonra başlamıştır. Uzun yıllar sadece büyükşehirlerde ve az sayıda birimle hizmet veren bu ticaret birimlerini bu dönem zarfında kentin sadece belirli kesimleri kullanmış, kentin büyük bir kısmı geleneksel alışveriş mekânlarının yanı sıra seyrek olarak bu merkezleri kullanmıştır. Ancak (1996 tarihinde) Gümrük Birliği’nin işlemeye başlamasının ardından hem bu alışveriş merkezlerinin sayıları ve çeşitleri artmış, hem de bunlar daha küçük kentlere de birimler açarak ülke geneline yayılmışlardır. Yaygınlaşan tesisleri ile daha ulaşılabilir hale gelen büyük şirketler, artan rekabet ile özellikle büyük kentlerde perakende ticaret hacminin büyük bölümünü kendilerine çekmişlerdir.

Türkiye’de kentleşme sürecinin Batı Avrupa ve Amerika’dan bazı farklılıklar taşıyor olması nedeniyle, bu alışveriş merkezleri ve kullanıcıları da bazı farklılıklar taşıyor. “Uydu-kentler gelişmiş ülkelerde metropoliten merkezden kopuk, ayrı alt yerleşmeler halinde ve üst gelir gruplarını barındırırken; az gelişmişlerde ilkinin tersine, metropoliten merkeze bitişik ve alt gelir gruplarını barındırmaktadır.” (DPT, 2000) Bu durum alışveriş merkezlerini de etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin banliyölerinde yer alan büyük alışveriş merkezleri tek seçenek olarak bulunurken, Türkiye’de geleneksel çarşılar ile birlikte varlıklarını sürdürmektedirler. Yine her ne kadar kent çeperlerinde bulunsalar da Türkiye’deki bu büyük alışveriş merkezleri kentten tamamen kopuk değildir. Yeni gelişen bu büyük alışveriş merkezleri zaman zaman alt gelir gruplarının yer aldığı bölgelere yakın olarak konumlansalar da, gerek sunum biçimleri, gerekse taşıt erişimine ağırlık veren yapıları ile orta ve üst gelir gruplarına hitap etmektedir. Bu süreçte görece olarak düşük gelirli toplumsal gruplara hizmet etmeye başlayan tarihi çarşılarda ise, daha üst gelir gruplarını çekecek politikalar geliştirilmeye çalışılmakta, yer yer turizme yönelik kullanım dönüşümleri yaşanmaktadır.

Birçok Anadolu kentinde, henüz ilk dalganın yaşandığı ve gelişmiş ülkelerde terk edilmeye başlanan yaklaşımdaki modern alışveriş merkezlerinin açıldığı görülmektedir.

Kent elitinin kent merkezine geri dönüşü, karmaşık kullanımlı ve yoğunluğun artırıldığı kent yapısının teşvik edilmesi politikaları vb. yeni gelişmelerin alışveriş merkezlerini nasıl etkileyeceği ise bir başka tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bir yandan banliyö sisteminin bir uzantısı olarak ve sermayenin merkezileşmesi paralelinde büyük sermaye gruplarının güdümünde gelişen büyük alışveriş merkezleri yeni arayışlarla varlıklarını sürdürmeye çalışırken, diğer yandan da “rezidans” tabir edilen karmaşık kullanımlı (konut, ticaret, hizmetler, ofis ve çalışma alanları) yüksek yapıların kent merkezlerinde yer almaya başladığı da gözlenmektedir.

Birçok Anadolu kentinde, henüz ilk dalganın yaşandığı ve gelişmiş ülkelerde terk edilmeye başlanan yaklaşımdaki modern alışveriş merkezlerinin açıldığı görülmektedir. Öte yandan büyük kentlerde bu klasik modelde alışveriş merkezlerinin sayılarının fazlalaştığı, bunlardan bazılarının artan rekabete dayanamayıp kapandığı ve yukarıda bahsedilen ikinci dalganın etkileri görülmeye başlanmıştır. Özellikle İstanbul’da, gökdelen ve plazalar halinde bu dalganın daha ileri boyutlarda yaşandığı görülse de, İstanbul dışındaki büyük kentlerde de yaşam biçimi merkezleri formatında alışveriş merkezlerinin birer ikişer kuruldukları görülmektedir.

Forum Bornova Alışveriş Merkezi

Forum Bornova Alışveriş Merkezi, Ege Üniversitesi Hastanesi arkasındaki 45 bin metrekarelik alana kurulmuştur. Alanın 1997 yılında “öğrenci köyü” olarak düzenlenmesine ilişkin bir protokolle 49 yıllığına kiralandığı ifade edilmektedir. Kiralanan arazi üzerine kurulacak köyde öğrencilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri sinema, kütüphane gibi sosyal tesislerin, çeşitli ihtiyaçları karşılayacak dükkânların da bulunacağı bir çarşının yer alması planlanmıştır. Ancak daha önce protokolün yapıldığı Tepe Grubu “üst hakkı”nı devretme yetkisini kullanıp projeyi, Multi Türkmall’a devretmiştir. Multi Türkmall ‘Gençlik Köyü’ projesinden, içerisinde yaklaşık 130 mağaza, 7 salonlu sinema, restoranlar ve eğlence alanlarının yer aldığı yeni bir cazibe merkezi yaratmıştır (Coşkun, 2006).

Tasarım kriterleri ve sağlanan unsurlar

Bu alışveriş merkezini İzmir’deki diğerlerinden ayıran ve yurt dışında da gelişmeye başlayan yeni tasarım anlayışını yansıtan yaşam merkezi (lifestyle center veya townscape mall) tanımına benzer bazı özelliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Yetkililerinin;

Şekil1. Forum Bornova ve Çevre Kullanımlarla İlişkileri

• *Yalnız bir alışveriş merkezi değil, sosyal ve kültürel buluşmaların da gerçekleştirileceği bir alan olmasının istendiği,*

• *Alışveriş merkezinin şehrin bir parçası haline getirilmeye çalışıldığı, insanların sadece alışveriş için değil; gezmek, vakit geçirmek, eğlenmek ya da arkadaşlarıyla buluşmak için de tercih edebilecekleri mekân olmasının istendiği, bu nedenle 'Forum' adının verildiği,*

• *130 mağazalı dev alışveriş merkeziyle İzmir ve Ege'lilere 'yeni bir yaşam biçimi' sunacakları vb. ifadeleri merkeze alışveriş dışında fonksiyonların ve yarı-kamusal bir niteliğin dahil edilmesinin de amaçlandığını göstermektedir. (<http://www.yeniasir.com.tr>; 08.07.2006)*

Diğer yandan yapıların ve çevrenin tasarımına ilişkin olarak ifadelerde ise; geleneksel kent merkezlerinde yer alan meydan, sokak, sürprizli mekânlar, peyzaj düzenlemeleri gibi bazı özelliklerle birlikte, kentin ve yörenin kimliğini yansıtan bazı imajların tasarımda kullanıldığını göstermektedir.

• *Akdeniz Kasabası İmajı: "Şehrin ortasında meydanları, sokaklarıyla bir Akdeniz kasabası hissi veren bir yerleşim alanı yaratmayı tercih ettik"*

• *Geleneksel Doku Özellikleri ve Sürprizli Mekanlar: "Her köşeyi döndüğünüzde bir fiskiye veya küçük bir amfi tiyatro gibi hoş sürprizlerle karşılaşabilirsiniz. Kısacası, bir Akdeniz ülkesinden beklediğiniz her şeyi bulacaksınız"*

• *İzmir Kenti'nin İmgelerinin Kullanımı: "Kökleri antik çağlara kadar uzanan Ege kentlerinin temel öğeleri kullanılarak tasarlanan Forum Bornova'da İzmir'in ünlü simgelerinden 'asansör' de yer alıyor"*

• *Alışveriş Dışı Etkinlikler ve Dış Mekan Tasarımı: "Forum Bornova'da her biri farklı tasarlanmış çeşmeler, göletler, tenteler, palmiyeler, sokak ve meydanlar; insanların rahatça oturup etkinlikleri de izleyebileceği teraslar yer alıyor" (<http://www.yeniasir.com.tr>; 08.07.2006).*

Tasarım ve planlama sürecinde eksik kalan unsurlar

Diğer alışveriş merkezlerinden farklılaşmayı sağlamaya yönelik tüm bu çabalara karşın, Forum Bornova'nın İzmir'deki diğer alışveriş merkezleri ile önemli benzerlikleri de bulunmaktadır. Çevre yolu üzerinde konumlanması, üç yanını saran üç bin araçlık otoparkı, yaya ve bisiklet ulaşımının düşünülmemiş olması ve toplu taşıma olanaklarıyla kurulmayan ilişkisi bu benzerliklerden bazılarıdır.

Ne İzmir Hafif Raylı Sistemi'nin Bornova istasyonu, ne otobüs durakları, ne de yakın çevresinde yer alan konut çevreleri ile bağlantı kurulamamış olduğu görülmektedir. Hatta üniversitenin bir parçası olarak tasarlanmış ve aslen burada yer alacak öğrenci köyüne ve kampüs öğrencilerine hizmet etmek üzere oluşturulmuş olan bu merkezin üniversite ile bağlantısı dahi kurulmamıştır.

Merkezin ana girişi güneyde çevre yoluna doğrudan bağlanan bir aks üzerinde yer almaktadır. Yine doğu yönünde bir taşıt girişi daha bulunmaktadır. Alışveriş merkezinin kuzeyinde yer alan Ege Üniversitesi Hastanesi ile arasında iki kullanımı

Fotoğraf 1. Ege Üniversitesi Hastanesi ve Forum Bornova Arasındaki Tel Çit

Bugünkü durumda, alışveriş merkezlerinin kente dağılımlarında, yer seçimlerinde, çevre kullanımlarla ilişkilerinin sağlanmasında plancılar ve imar planlarının çok da etkili olmadıkları görülmektedir.

ayırır bir yol (yaya ya da taşıt) bulunmamakta, ayırıcı olarak tel çit yer almaktadır. (Şekil 1) Buna karşın gerek sahip olduğu öğrenci ve çalışan kapasitesi ile gerek kullanıcı grubu ile odak noktası olan bu bölge ile kent için yeni bir odak noktası oluşturmaya aday Forum Alışveriş Merkezi arasında bir çekim oluşmaktadır. Bu nedenle tel çitlerin yer yer parçalandığı ve buradan yayaların geçtiği izlenebilmektedir. (Fotoğraf 1)

Merkezin kuzeyinde, kampüs ve hastane alanının ve devamında ise yüksek yoğunluklu konut bölgelerinin yer aldığı görülmektedir. Merkezin güneyinde ise düşük yoğunluklu ve üst gelir gruplarına hitap eden konut bölgesi yer almaktadır. Ancak özellikle kuzeyde yer alan konut bölgesinden alışveriş alanına yaya olarak ulaşmanın oldukça güç olduğu da söylenebilir. Yaya olarak bölgeye ulaşımı sağlayacak herhangi bir aks oluşturulmamış, bu konuda yönlendirici olabilecek tabela vs. işaretlemeler yapılmamıştır.

Alanın doğusunda yer alan girişe, oldukça dolambaçlı ve yoğun taşıt kullanımına sahip yolun dar kaldırımını takip ederek, otopark girişi olarak tasarlanmış girişi kullanarak ulaşmak ancak mümkün olabilmektedir. Ana girişe hastane alanının batısından yaya ya da bisikletle ulaşmak ise yine oldukça yoğun taşıt yüküne sahip çevre yolunun Bornova bağlantısı nedeniyle neredeyse imkânsızdır. Buna rağmen bölgeye yaya olarak ulaşmaya çalışan grupların varlığı da alanda yapılan gözlemlerle belirlenmiştir. (Fotoğraf 2)

Fotoğraf 2. Ege Üniversitesi İçinden Forum Bornova Ulaşmaya Çalışan Yayalar

Alana bisiklet ile ulaşım ise yaya ulaşımından daha problemlidir görünmektedir. Forum yerleşiminin içinde bu duyarlılık var gibi görünse de, alana Bornova'daki konut alanlarından ve kampüs içinden bisiklet ile ulaşım son derece zordur. Bir bisiklet yolu olmadığı gibi, bir metre genişliğindeki kaldırımın da düzensiz oluşu nedeniyle bisikletler tarafından kullanımı mümkün değildir. Taşıt yolu kenarında ayrılmış bir bölüm yoktur. Yolun çevre-yoluna bağlantı sağlayan birinci derece bir taşıt yolu olması ve araç trafiğinin hızı, bisiklet ile erişimi son derece tehlikeli hale getirmektedir. Ulaşma zorluğunun yanı sıra, pek çok detayın düşünüldüğü merkezin içinde de bisiklet park yeri gözlenmemiştir.

Alışveriş merkezinin internet sitesinde ulaşım ile ilgili seçenekler arandığında metronun ve Bornova yönündeki belediye otobüslerin sayıldığı görülmektedir. (<http://www.forumbornova.com/ulasim.php>) Ancak duraklardan merkeze ulaşımın nasıl sağlanacağı konusu ise tam bir soru işaretidir.

Bu alışveriş merkezinin yer seçimi, alanın alışveriş alanına dönüşmesi sürecindeki üniversite köyü oluşturma amacı ve buranın adına uygun biçimde bir buluşma alanı olacağı iddiaları, alanın üniversiteyle ve kentle daha çok bütünleşmesi gerektiren nedenlerin en önemlileridir. Ancak kentle buluşmayı, onun imgelerini kullanmayı, buluşma mekânı olmayı amaçlayan böyle bir merkezin, bunları sadece iç tasarımı ile sağlaması da mümkün gözükmemektedir.

Değerlendirme

Değişen tüketim kültürü ile birlikte kent çeperlerinde gelişen büyük alışveriş merkezleri giderek kent merkezlerinin üstlendiği bazı fonksiyonları da üstlenerek, toplanma, buluşma, boş vakit geçirme alanları haline gelmeye başlamışlardır. Bu gelişme bir yandan alışveriş alanlarındaki tüketimi artıracak bir eğilim olarak görülüp girişimciler tarafından desteklenirken, diğer yandan bazı sınırlamalarla bu eğilimin tüketim dışındaki aktivitelere kayması da engellenmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar geçmişte kamusal alan olarak tarif edilen alanlardaki bazı aktiviteleri barındırıyor olmakla birlikte, tüm kitlelerin rahatça erişebilecekleri ve diledikleri aktiviteleri gerçekleştirecekleri bir kamusal alan

olmaktan uzaktır. Hatta bu tür alanlarda farklı ulaşım alternatiflerinde yaşanan zorluklar, zaman zaman bunun bilinçli bir seçim olabileceğini, taşıt sahibi olmayan toplumsal gruplarının erişimlerinin istenmediğini bile düşündürebilmektedir.

Diğer yandan toplumun boş vakit değerlendirme aktiviteleri içinde önemli bir yer tutmaya başlayan bu alanların daha cazip kılınması konusundaki arayışların ağırlıklı olarak bir tasarım meselesi olarak algılandığı ve alışveriş merkezinin kendi içinde çözülmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Ancak konunun planlama açısından da değerlendirilmesi kent hayatı açısından önemli gözükmektedir.

Bugünkü durumda, alışveriş merkezlerinin kente dağılımlarında, yer seçimlerinde, çevre kullanımlarla ilişkilerinin sağlanmasında planlı ve imar planlarının çok da etkili olamadıkları görülmektedir. Bu birimlerin, çoğunlukla plana bağlı olarak değil yatırımcıların tercihlerine bağlı olarak oluştuğu, bunun ise hem imar mevzuatı hem de planlama ilkeleri bakımından önemli bir sorun olduğu açıktır. Kent formuna ve ulaşım yapısına önemli etkileri bulunan büyük alışveriş merkezlerinin hem yer seçimlerine, hem iç tasarımlarına, hem de çevre kullanımlarla ilişkilerine yönelik bazı normların geliştirilmesi ve alışveriş merkezlerinin bu normları sağlamaya zorlanması, özellikle büyükşehir belediyeleri için önemli gözükmektedir.

Daha sağlıklı, daha kompakt kent yapılarının oluşturulması açısından özellikle yoğun konut bölgelerine yakın konumlanmış alışveriş merkezlerinin etrafındaki diğer kullanımlarla daha fazla ilişkilendirilmesi, yaya ve bisiklet ulaşımı, toplu taşıma sistemi ile desteklenmesi bu alanları sadece taşıtla erişilebilen ve çevresinden soyutlanmış adalar olmaktan kurtaracaktır.

Kaynakça

Coşkun, N., Doğan Haber Ajansı, 13.11.2006, İzmir

DPT (2000) 8. BYKP Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

McCloud, J. (1999) US Shopping centers thrive as hubs of entertainment, National Real Estate Investor, 41, pp.42-51

Önbilgen, T.&Uzun, İ. (2002) Alışveriş Merkezleri ve Atriumlar, Ege Mimarlık, 40-41, pp. 23-26

Southworth, M. (2005) "Reinventing Main Street: From Mall to Townscape Mall", Journal of Urban Design, Vol. 10, No:2, pp. 151-170

Taner, T., Kılıç, S., Aydoğan, M. (2002), Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İzmir

Yılmaz, E. (2002) Tüketim Peyzajları/Alışveriş Merkezleri, Ege Mimarlık, 40-41, pp. 20-22

<http://www.yeniasir.com.tr>, 08.07.2006

<http://www.forumbornova.com>, 08.12.2006

Gavur İzmir-Olgu Çalışkan, Den Haag-Hollanda, 2007

Alışveriş Merkezleri: Türk Kentlerindeki Yeni Tüketim Cennetleri(*)

Nicel YILMAZ SAYGIN

Büyük alışveriş merkezleri özellikle 1990'lardan itibaren kentlerimizde önemli yer edinmişler ve Türk halkı tarafından benimsenerek popüler hale gelmişlerdir. Türkiye genelinde büyük ölçekli alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır. Alışveriş Merkezleri ve Perakendecilik Derneği'nin istatistiklerine göre 1980'lerin sonunda Türkiye'de yalnızca 3 adet alışveriş merkezi var iken, bu rakam 1990'lar sonunda 31, 2000 yılı sonunda ise 69'a ulaşmıştır. 2005 sonu itibarıyla Türkiye genelinde 103 alışveriş merkezi bulunmakta iken günümüzde 119 alışveriş merkezi faaliyet halindedir ve 81 proje sırada yer almaktadır. Bu rakamlarda, İstanbul 40 ve Ankara 15 alışveriş merkezi ile başı çekmektedir.

Araştırmacılara göre, Türkiye'de alışveriş ve eğlence olgusunu destekleyen etkenler 1980'lerden bu yana liberal ekonominin yerleşmesi, yüksek gelir grubunun ve kişi başına düşen gelir artışı, tüketim kültürünün ve yaşam stili odaklı alışverişin (lifestyle retailing) artması, yemeğe çıkma alışkanlığının artarak gelişmesi, eğlence sektörünün gelişmesi ve kredi kartı kullanımının artmasıdır (Tokatlı ve Boyacı 1988, Helvacıoğlu 2000, Erkip 2003).

İzmir'deki büyük ölçekli alışveriş merkezlerinin sayısı 12 Ekim 2006 tarihinde Forum Bornova'nın açılması ile toplamda 9'u bulmuştur. (Tablo 1)

Bunlardan ilk olarak Park Bornova Outlet 1998 yılında EGS Park Bornova adıyla açılmıştır. EGS Park Bornova ve EGS Park Mavişehir, Egeli işadamlarının (EGS Grup) açtığı alışveriş merkezleri olma özelliğini taşıyorlardı. Ancak sonraki yıllarda karşılaşılan finansal sorunlar nedeniyle EGS Grup dağılmış ve yönetim değiştirilerek EGS Park Bornova, Park Bornova Outlet adıyla 2004 yılında yeniden faaliyete geçmiş; EGS Park Mavişehir ise EGE Park adı altında faaliyetini sürdürmüştür.

Tablo 1. İzmir'deki alışveriş merkezleri

Alışveriş Merkezi	Açılış Tarihi	Büyüklik (m ²)
1. Park Bornova Outlet	1998	18000
2. Ege Park- Mavişehir	1999	38095
3. Kıpa- Çiğli	1999	77743
4. Konak Pier	2002	18000
5. Agora	2002	41000
6. Palmiye	2003	23500
7. Carrefoursa	2001	37000
8. Orkide	2004	15000
9. Forum Bornova	2006	67000

Yurt dışındaki örneklerde 'shopping mall' adı ile geçen büyük alışveriş merkezleri genellikle otoyola yakın konumlarda ve kent merkezi dışında uydukentler yakınında yer almaktadırlar. Türkiye'deki büyük alışveriş merkezleri hakkında ise bu tür bir genelleme yapmak daha zordur. İzmir'de EGE PARK Mavişehir Alışveriş Merkezi, KİPA Alışveriş Merkezi, ve CarrefourSA Alışveriş

Yrd. Doç. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

* Bu çalışma İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Bilimsel Araştırma Projeleri Fonu'na desteklenmiş ve çalışma kapsamında elde edilen ilk bulgular Mayıs 2004'te Ege Üniversitesi 9. Uluslararası Kültürel Çalışmalar Sempozyumu'nda sunulmuştur.

Fotoğraf 1. İzmir’de alışveriş merkezlerinin dağılımı

Fotoğraf 2. Park Bornova Outlet Center

Fotoğraf 3. Konak Pier Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 4. Palmiye Alışveriş Merkezi

Merkezi kent çeperinde yakın geçmişte yapılan yüksek gelir grubunun yaşam alanı olan Mavişehir’de yer almaktadırlar. Balçova’daki Agora Alışveriş Merkezi ve Palmiye Alışveriş Merkezi ise kent içinde henüz yapılaşmamış alanlarda imar planında tadilat sonucu gerçekleşmişlerdir. Kent merkezinde yer alan Orkide Alışveriş Merkezi (Çankaya) merkezdeki boş bir depo binasının yenilenmesi ile gerçekleşirken, Konak Pier uzun zamandır kullanılmayan bir zamanların balık hali, daha da eskilerde ise gümrük depoları olan tescilli yapının yenilenmesi ile gerçekleşmiştir.

Amerika ve İngiltere’deki örneklerde alışveriş merkezlerinde hipermarket görülmezken, Avrupa’daki örneklerine benzer biçimde Türkiye’deki büyük alışveriş merkezleri, bünyelerinde bir hipermarket bulundurmaktadırlar. İzmir’de de Agora, Palmiye ve Konak Pier dışındaki alışveriş merkezleri buna örnek oluşturmaktadır (Tesco Kipa-Kipa Çiğli Alışveriş Merkezi; CarrefourSA-Çiğli; Tesco Kipa-Forum Bornova; Migros-Orkide Alışveriş Merkezi; Migros-Ege Park Alışveriş Merkezi, Tansaş-Park Bornova). Bu tür hipermarket bulunduran alışveriş merkezleri semtlere ücretsiz servis hizmeti de vermektedirler. Değişen hedef kitlesine bağlı olarak alışveriş merkezlerinin sunduğu ücretsiz servis hizmetinin hizmet verdiği semtler değişmektedir. Yabancı ülkelerde özel araç sahipliğine bağımlı bir alışveriş merkezi olgusu varken ülkemizde göreceli olarak daha az sayıda özel araç sahipliği oranı bu tür merkezlere toplu taşıma ulaşımı (metro, belediye otobüsleri, ücretsiz servis hizmetleri) alternatif olarak düşündürmektedir.

İzmir’de ve Türkiye genelinde büyük alışveriş merkezlerinin mimarisi genel özellikleri ile birbirine eşdeğerdir: Hepsi de içe dönük, dışarıdaki kent dokusundan ve kent yaşamından kendini soyutlamış, kapalı (enclosed) ve otopark alanları ile çevrelenmiş yapılarıdır. Merkezde yer alanlar ise, çok katlı yapılarda zemin altı otoparkı, zeminde hipermarket, üst katlarda mağazalar ve en üst katta yeme/içme bölümleri biçiminde gerçekleşmektedir. Yurt dışındaki alışveriş merkezlerinde tema kullanımı genelde yaygın olarak görülmekte iken, Türkiye’de henüz çok az sayıda örneği bulunmaktadır. İstanbul’daki Nautilus Alışveriş Merkezi denizaltı yaşamını tema olarak almış ve iç mekanındaki dekoratif öğeleri buna göre belirlemiştir. İzmir’de Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi Ege/Akdeniz kasabası temasını kullanmıştır. Diğer örneklerinin tersine açık sokaklar, meydanlar, teraslar, bitkilendirme ve havuzlar gibi peyzaj düzenlemeleri yer almıştır.

Konak Pier Alışveriş Merkezi tarihi ve tescilli bir yapı olmasıyla diğer alışveriş merkezlerinden farklı bir özellik taşımaktadır. 19. yüzyılda dökme demir tekniği ile yapılan İzmir-Osmanlı dönemi gümrük binaları restorasyon çalışmaları sonucunda bir alışveriş merkezine dönüştürülmüştür. “Yapının özgün hali, klasik alışveriş merkezi gereksinim programının uygulanmasına aykırı olduğundan çok katlı, garajdan başlayıp “food court”lara uzanan mekanlar yerine, aynı katta düzenlenmiş yüksek tavanlı mağazalar, büyük bir kitapçı ve resim galerisi ile deniz kıyısına komşu yemek/içmek eğlence mekanları yer almıştır. Alışveriş birimlerinin iç tasarımı yapının tarihsel dokusu kullanılarak yapılmış, bazı dükkanların boşluklarında yer alan tarihi iskele babaları ve özgün demir makasların varlığı sayesinde, tarihsel bellek -alışveriş anında- iletilmeğe çalışılmıştır” (Tokyay 2005). Ayrıca yan cephedeki giriş kapısının yanında dekoratif bir öge olarak kullanılan çıpa ve açık hava restoranları bölümündeki mendirek, yapının orijinal kullanımından günümüze iletilen unsurlardandır. (Fotoğraf 12 ve 13)

Oysa İzmir’de çok az sayıda iyi korunmuş tarihi yapı varken, bu tarihi değeri alışveriş merkezi kullanımı yerine tüm kente mal olacak kültürel ve sosyal bir kullanıma açmak çok daha uygun olurdu. Ne yazık ki, bu tarihi değer bir alışveriş merkezine dönüştürülerek özelleştirilmiş ve tica-

Fotoğraf 5. CarrefourSA Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 6. EGE PARK Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 7. KİPA- Çiğli Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 8. Özdilek Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 9. Agora Alışveriş Merkezi

Fotoğraf 10. Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi

Fotoğraf 11. Konak Pier, ticarileştirilmiş tarihi yapı

rileştirilmiş, galeri olarak ayrılan bölüm de zaman içerisinde başka bir satış alanına dönüşmüştür. Cephelerde yer alan açıklıklar ancak içerideki markayı dışarıya yansıtmaktadır. (Fotoğraf 11)

Alışveriş merkezlerinde ağırlıklı olarak ‘marka’ mağazalar yer almaktadır ve bunlar arasında yabancı zincir mağazaların oranı oldukça yüksektir. Ayrıca alışverişin yanı sıra eğlence ve kişisel bakım ve spor kullanımları (bowling salonları, sinema salonları, restoran kafe ve barlar, kuaför, spa, güzellik ve spor salonları, çocuk oyun alanları, oyun salonları gibi) ile farklı yaş gruplarına cazip gelecek ve içerisinde tüm aileye uzun saatler geçirebilecek çeşitliliği kullanıcılara (tüketici) sunmaktadırlar.

Sayıları, büyüklükleri ve kent yaşamında oynadıkları roller giderek artan büyük ölçekli ve kapalı (enclosed) alışveriş merkezlerinin kent merkezi üzerindeki etkileri tartışılması gereken bir konudur. Nitekim 1990’lı yılların başlarında Konak Meydanı’nda Galleria alışveriş merkezi projesi önerilmiş ama hemen yanı başında yer alan tarihi Kemeraltı çarşısını olumsuz yönde etkileyebileceği ve otopark sıkıntısı yaşanması gibi endişelerle gerçekleştirilmemiştir.

Yaşam biçimlerinin ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi sonucu kişiler dışarı çıkmak için kapalı alışveriş merkezlerinin içine girmeyi tercih etmediler. İnsanlar salt alışveriş yapmak için değil, belki de daha çok gezme, vitrinlere bakma, dostlarla buluşma, sinemaya, bowlinge, yemeğe veya kahve sohbetine gitme amaçlı olarak buralara gitmekte. Böylece eğlence sektörü ile desteklenen alışveriş olgusu alışveriş merkezlerinin sunduğu iç mekanların adeta “kent merkezi”leşmesini (indoor city center), veya kamusal alanlaşmasını (indoor public space) beraberinde getirmektedir. Oysa insanlar bu tür ihtiyaçları için bir zamanlar kent merkezine gidiyorlardı. İzmirli eskiden Kordon gezintilerini, Kordon’daki barlarda buluşmayı, hesaplı alışveriş için tarihi Kemeraltı çarşısına gitmeyi tercih ederken, şimdilerde kapalı alışveriş merkezlerine gitmeyi tercih etmekte.

Feyzan Erkip bu büyük ölçekli alışveriş merkezlerini Türkiye’nin yeni gelişmekte olan ‘kamusal alanı’ (emergent public space) olarak tanımlıyor (Erkip 2003). Oysa özel mülkiyette olan bu alanların kamusalılığı tartışılması gereken bir konudur. Buralarda ancak alışveriş merkezi yönetimince

programlanmış sosyal aktiviteler (defileler, imza günleri, resim ve heykel sergileri, bayram kutlamaları, ramazan ayına özel eğlenceler vb.) gerçekleştirilmektedir. İzmir’deki alışveriş merkezleri içinde Çiğli’deki KİPA Alışveriş Merkezinin daha toplumsal amaçlı aktiviteler (ücretsiz eğitim seminerleri, tartışma günleri, konferanslar vb.) programladığı saptanmıştır.

Bu büyük alışveriş merkezleri ‘gerçek’ kent mekanı ile yarışmaktalar ve iç mekanın dekorasyonunda idealize edilmiş sokak teması kullanmaktalar: Sıcak/soğuk/yağmur/rüzgar gibi hava koşullarına kapalı, güvenli, temiz, konforlu, araç trafiği ve otopark derdi olmadan yayaya ait bir alan, oturma bankları, yapay ağaçlar ve bitkiler, arabalı pamuk şeker/dondurma satıcıları, vb.

Gerçek kent mekanında pek çok sorunla karşılaşan kentli için bu sorunların ortadan kaldırıldığı kapalı alışveriş merkezleri tabii ki tercih edilir hale gelmektedir. Oysa bu alışveriş merkezleri özel mülkiyet sahipliğindedir ve kullanım biçimleri mülkiyet sahibi tarafından tanımlanmaktadır. Kullanıcı, kent sokaklarında olduğu gibi gösteri, protesto, toplantı, pankart açma, konuşma yapma gibi olayları burada yapma özgürlüğüne sahip değildir. Bu kapalı alışveriş merkezlerinde her şey görüntüden (illusion) ibarettir. Kamusal alan”mı” gibi (pseudo public space) veya kent mekanı”mı” gibi bir görüntü sergilemektedir. Bu durumda Forum Bornova’daki sokak çeşmesi salt dekoratif bir öge olmaktan öteye gitmemektedir. Oysa gerçekte Türk kentlerindeki sokak çeşmelerinin anlamı ve kullanımı çok farklı ve mahalle olgusu ile doğrudan ilişkilidir. Alışveriş merkezlerinde ücret ödemedensu içebileceğiniz çeşmeler, kullanabileceğiniz posta kutuları, kütüphaneler vb. öğeler yoktur. Çünkü asıl amaç kullanıcılara (yani tüketici/para harcayan kişi) kamu hizmeti vermek değil, onların özlemini çektiği veya alışık olduğu mekan görüntülerini kullanarak oradaki atmosferi tercih edip gelmesini, daha uzun süre kalmasını ve daha çok alışveriş yapmasını sağlamaktır.

Son zamanlarda alışveriş merkezleri sık sık yaşam merkezi olduklarını iddia ve ifade etmektedirler (Agora Alışveriş Merkezinin sloganı: “Yaşamınızı tamamlayan her şey Agora’da”). Yabancı literatürde kapalı olmayan, adeta kent sokaklarından oluşmuşçasına düzenlenen son jenerasyon açık

(open-air) alışveriş merkezleri yaşam merkezi (lifestyle centers) olarak geçmektedir. Benzer biçimde Forum Bornova Türkiye’de bugüne dek gerçekleşen örneklerinden farklı olarak, kapalı olmayan, sokaklar ve meydanlarla iç içe ve az katlı bir alışveriş merkezi biçiminde düzenlenmiştir ve bir eğlence merkezi olarak tanıtılmaktadır. Zemin katta mağazalar ve sinema yer alırken, açık teras biçiminde olan zemin üstü katta restoran ve yeme-içme bölümleri yer almaktadır. Otopark ve açık alanlar konser ve gösteri amaçlı fonksiyonlar için de kullanılmaktadır.

Araştırmacılar ve akademisyenler Türkiye’de alışveriş merkezlerinin popülerliğini modernite ve kimlik konuları ile ilişkilendiriyorlar. İnsanlar

Fotoğraf 12. Konak Pier

Fotoğraf 13. Konak Pier

gerçek kamusal alanlar (kent meydanları, sokaklar) yerine kapalı ve kontrol altında olan alışveriş merkezlerinde moderniteyi buluyorlar. Alışveriş merkezlerinin mekansal ve sosyal karakteristikleri Türk insanının yeni kimlik gereklilikleri ile uyum gösterdiği için popüler biçimde kullanılıyor (Erkip 2003).

Modernite ile ilişkilendirilebilecek olan başka bir konu da alışveriş merkezlerinin ve mağazaların isimlerinin seçimidir. İstanbul'daki büyük ölçekli alışveriş merkezleri genelde İngilizce isimler seçerken ve yakın geçmişte Ankara'da Migros Alışveriş Merkezi genişletildikten sonra AnkaMall adını alırken, İzmir'de bu eğilim Konak Pier Alışveriş Merkezi dışında henüz görülmemektedir. Belki bunda KİPA ve EGS Park'ın yerel olmasının payı vardır. Palmiye Alışveriş Merkezi İzmir'in palmiye ağaçlarından esinlenmişken, Agora isminin tercih edilmesinde İzmir'in arkeolojik değerlerinden birisi olan ve günümüzde kazı çalışmaları süren Agora da rol oynamıştır. Bu tür yerel etkilerden öte, alışveriş merkezleri

için Agora ve Forum isimleri özellikle seçilmiş isimlerdir. Örneğin Forum Bornova 'buluşma' fikrini sık kullanmakta ve buluşma yeri olduğunu sık sık hatırlatmaktadır. Agora ve forum, antik Yunan ve Roma uygarlıklarında kentin kalbinin attığı yerlerdir. Agora ve forumun tarihteki rolleri, alışveriş ve buluşma alanı olmaktan öte, halka duyuruların yapıldığı, fikir ve görüşlerin özgürce ifade edildiği yerlerdir. Palmiye Alışveriş Merkezi açıldığı zamanlarda afiş olarak üzerine barkod (bar code) iliştirilmiş palmiye ağacını kullanmış ve böylece palmiye ağacını ve simgesini metalaştırmıştır (Fotoğraf 14).

Büyük alışveriş merkezlerinde küresel ile yerel bir arada ve yan yana bulunmaktadır. İzmir'deki büyük alışveriş merkezlerindeki mağazalar, uluslararası zincir mağazalar olsunlar ya da olmasınlar, isimlerini İngilizce koymayı tercih ediyorlar (Golden Shine, Brothers, Fun City, Kiddy Land, Heaven Underwear, Taç Linens, vb.). İstanbul ve Ankara'daki durum da bundan farksızdır (Erkip, Gökanksel). Bazıları yarı İngilizce yarı Türkçe isimler koymaktadır (Pembe & Mavi Kids Shoes, U & Me İç Giyim gibi). "Food court", "fast food" ve "pet shop" terimleri ise İngilizce bilsin bilmesin artık hemen herkes tarafından anlaşılıyor. Bir zamanların atlıkarıncası 'kiddyride' (CarrefourSA Alışveriş Merkezi) olurken, sinema bölümleri "MovieLand" (CarrefourSA Alışveriş Merkezi), spor bölümleri ise "SportsLife" (EGE Park-Mavişehir Alışveriş Merkezi) olmuştur.

Alışveriş merkezlerinde yabancı ve yerel mağazalar ve aktiviteler bir arada olduğu gibi yabancı ve yerel programlanmış aktivitelerde de bir arada görülmektedir. Örneğin "christmas" /yılbaşı kutlamaları ile ramazan ayı kutlamaları aynı dönemlere denk geldiği zamanlarda Noel Baba/Santa Clause kıyafetli görevliler ortada dolaşırken Hacivat ve Karagöz oyunları sergilenebiliyor veya Osmanlı dönemini yansıtan kıyafetli görevliler aynı zamanda görülebiliyor. Eskiden Türkiye'de kutlanmayan ama artık tüm dünyaya mal olmuş sevgililer günü (Valentine's Day), Cadılar Bayramı (Halloween) gibi özel günler için özel kutlamalar ve programlar alışveriş merkezlerinin etkinlik programlarında ve iç dekorasyonlarının belirlenmesinde mutlaka yer alıyor. Yerel pide ve kebabçılarla, uluslararası hazır yiyecek zincirleri McDonalds, Burger King yan yana yer almaktadır. Alışveriş merkezlerindeki kafelerde veya

Fotoğraf 14. Palmiye Alışveriş Merkezi

alışveriş merkezinin tümünde sunulan kablosuz internet bağlantısı da yerellekle küreselliğin bir arada olmasını sağlamakta.

Türkiye’de alışveriş merkezlerinin tercih edilmesinde güvenlik konusu önemli bir neden oluşturuyor olabilir; özellikle de bayan kullanıcılar açısından. Özellikle büyük kentlerde sokaklarda yaşanan gasp, kapkaç vb. olaylar kişilerin giriş kontrolü olan, kapalı, özel güvenlik elemanlarının ve güvenlik kameralarının bulunduğu alışveriş merkezlerini tercih etmesinde rol oynayabilir. Ülkemizde görülen bomba tehditleri gibi terör saldırıları Türkiye’ye özgü biçimde bu tür merkezlerin girişlerinde güvenlik kontrollerini zorunlu hale getirmiştir.

Aileler çocuklarının ‘sokakta’ olmasındansa alışveriş merkezlerinde güvende olduklarını düşünüyorlar. İzmir gibi yaklaşık üç buçuk milyon nüfuslu büyük şehirlerde insanlar sokakları, meydanları, kapalı alışveriş merkezlerini ve eski kent merkezlerini doldurmakta olsa da, burada asıl vurgulanması ve sorgulanması gereken konu insanların sosyal ve ekonomik statülerine göre ayrışıp ayrışmadığıdır. Bir yanda modern, lüks, konforlu ve güvenli alışveriş merkezleri, bir yanda her tür olaya açık sokak olgusu kent mekanının ve kent insanının ayrışmasına neden olmaktadır.

Mimar Vedat Tokyay ülkemizdeki alışveriş merkezlerinin bir tür cazibe merkezi haline getirildiğini belirtmekte ve alışveriş merkezlerinin popülerliğinin ”yüksek/orta gelirli kesim için yeni bir kentsel mekan, yeni bir kentsel peyzaj, düşük gelirli için servis otobüsleriyle taşınan bir prestij elde etme merkezi, her iki grup için de ortak payda olarak, kentten kaçış ve kendine özgü bir dünyaya ulaşma arzusu” olduğunu ifade etmektedir. “Özel sektörün ‘mega projeleriyle’ parçalanmış olan kent planlamasının odağı, kamusal içerikten salt ‘ekonomik’ olana doğru kaymıştır.” (Tokyay 2005)

Küresel ekonominin kent mekanı üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak alışveriş merkezleri sektöründe giderek artan yabancı sermaye yatırımları söz konusudur (Helvacıoğlu, Erkip, Gökariksel). Almanya kökenli ECE Türkiye’de pek çok alışveriş merkezinin yöneticiliğini elinde tutmaktadır. CarrefourSA bir yabancı ve yerli ortaklıktır. İzmir’de alışveriş merkezlerinde ilk

yabancı yatırım ise Hollanda bazlı MultiTurkMall gayrimenkul şirketi tarafından Forum Bornova Alışveriş Merkezi ile gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler yalnızca henüz bir başlangıç gibi görünüyor. Uluslararası Alışveriş Merkezleri Konseyi’nin (ICSC, The International Council of Shopping Centers) 2004 yılında İstanbul’da yaptığı “Alışveriş Merkezleri: Günümüzün Modern Pazarları” temalı toplantıda, dünyanın dört bir yanından yatırımcılar Türkiye’ye olan ilgilerini dile getirmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde sektörün doyum noktasına ulaşması bu ülkelerdeki yatırımcıları Türkiye gibi gelişmekte olan pazarlara yatırım yapmaya itmektedir. Yabancı yatırımcılar genç nüfusu ve kendisini modernize etmeyi isteyen toplumu ve mevcutta bu isteklerini gerçekleştirebilecekleri alışveriş merkezinin çok az sayıda olması nedeniyle Türkiye’yi potansiyel alışveriş merkezi yatırım pazarı olarak gördüklerini ifade etmektedirler. (<http://www.icsc.org>)

Sayıları, çeşitleri ve büyüklükleri hızla artan alışveriş merkezleri kapalı sınırlar içerisinde kent dokusu ile bütünleşmeme, adeta bir kamusal alanmış gibi bir görüntü sergileme ve gerçek kent merkezi ile yarışma olgularını da beraberinde getirdiğinden dikkatle ve önemle ele alınması gereken bir gelişmedir.

Kaynakça

Erkip. F. “The shopping mall as an emergent public space in Turkey.” *Environment and Planning A*, 35 (2003): 1073 - 93.

Erkip. F. The rise of the shopping mall in Turkey: the use and appeal of a mall in Ankara. *Cities* [London] Vol. 22. No. 2. April 2005. p. 89-109

Gökariksel B, “İstanbul’un Kültürel Haritasında Galleria, Akmerkez ve Capitol’un Yeri: Mekan-İnsan-Kültür Çözümlemesi Üzerine bir Deney” *Toplumbilim* 14 (2001):105 - 13.

Helvacıoğlu B, “Globalization in the neighborhood: from the nation-state to Bilkent Center” *International Sociology* 15 (2000): 326 - 42.

Tokatlı N, Boyacı Y, “The Changing Retail Industry and Retail Landscapes: The Case of Post-1980 Turkey” *Cities* 15 (1998): 345 - 59.

Tokyay, V. “Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü” *Yapı Dergisi*. Sayı 286. Eylül 2005

“Özel sektörün ‘mega projeleriyle’ parçalanmış olan kent planlamasının odağı, kamusal içerikten salt ‘ekonomik’ olana doğru kaymıştır.”

Ömer Selvi, İzmir-Karaburun

Kentsel Açık Alanlarda Kullanım Sonrası Değerlendirme: İzmir Sahil Bantları Örneği Üzerine Ampirik Bir Araştırma(*)

Sedef AKAD** - Ebru ÇUBUKÇU***

Kapalı ve açık alanların planlamasında proje süreci, (1) tasarım, (2) inşaat ve (3) kullanım aşamalarını içerir. Bu aşamalar birbiri ardına gelen bir sıralama içerisinde birbirlerinden bağımsız değil, birbirleri içine geçen ve her zaman birbirlerinden geri bildirim almaları gereken aşamalardır. Örneğin, mimar veya plançı bir mekanı tasarlar (ilk aşama) kullanım aşamasında (son aşama) kullanıcıların nasıl davranacağını öngörebilmelidir. Mimarlar, kentsel tasarımcılar ve plançılar proje sürecinde bu aşamaları birbirinden bağımsız olarak tanımladıkları zaman kendilerini çoğunlukla ilk iki aşamadan sorumlu görürler. Son aşama olan kullanım aşaması genellikle mimarlar, kentsel tasarımcılar ve plançılar tarafından göz ardı edilir. Bu aşamada mekan sahipleri, yöneticiler, personel, müşteriler, ziyaretçiler gibi genellikle tasarım ve inşaat aşamalarında rol almamış olan aktörler yer alır. Aslında mekanda en çok zaman geçiren bu en önemli aktörlerin (mekanın kullanıcılarının) tasarım aşamasına bir etkilerinin olmaması büyük bir eksikliklerdir. Kullanım Sonrası Değerlendirme Yöntemi (KSD) mekan kullanıcılarının görüşlerinin de tasarım ve inşaat aşamalarını yönlendirebilmesi için geliştirilmiş önemli bir araçtır.

KSD kapalı ya da açık mekanların kullanıma açıldıktan sonra kullanıcı tarafından değerlendirilmesinin sistematik ve titiz bir çalışmayla sağ-

lanması olarak tanımlanmaktadır (Preiser, 2002). Mekan hakkında bilgi veren, mekanın olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyan bir mekan değerlendirme karnesi olarak da düşünülebilir (Preiser, Rabinowitz, ve White, 1988). KSD kullanıcı ile mekan arasındaki ilişkiyi belirlerken kullanıcı ile kullanıcı ihtiyaçlarına odaklanır ve tasarım kararlarının mekan performansına etkisinin anlaşılmasını sağlamaya çalışır.

KSD dünyada ilk olarak 1960-70 yıllarında fiziksel çevre ile insan davranışını inceleyen disiplinlerce geliştirilmiştir (Bechtel, 1997; Bechtel ve Churchman, 2002). Mimar, plançı, iç mimar, psikolog, sosyolog, antropolog ve coğrafyacı gibi mesleklerden gelen uzmanlar bir araya gelip disiplinler arası mesleki birlikler kurmuştur. Bu birlikler fiziksel çevre üzerine yaptıkları araştırmalarda insan davranışına odaklanarak ilk KSD çalışmalarının temeli atılmıştır. 1980'li yıllarda KSD net bir şekilde tanımlanırken yöntemleri tartışılmış ve tek amaçlı kullanıma sahip binaların yanında büyük ölçekli ve çoklu kullanıma sahip çevrelerde de kullanılmaya başlanılmıştır. Böylece KSD'nin 1980'lerde teori, metot, strateji ve uygulamalarda ilerleme kaydettiği söylenebilir (Karagöç, 2001). 1990'larda KSD yaşanan çevrenin tasarım, kullanım ve bakım aşamalarında kullanılarak kısa ve uzun dönemli planlama için önemli bir bilgi girdisi sağlamıştır (Pena, 1999).

**Öğr. Gör., İzmir Ekonomi Üniversitesi, GSF, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
***Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

*Gözlemler sırasında her kişinin yaş grubu 0-10 yaş, 11-25 yaş, 26-35 yaş, 36-50 yaş, 55 yaş ve üstü olarak kodlanmıştır, ortalama yaş hesabı için her yaş grubunda orta değer kullanılmıştır. Böylece 0-10 yaş grubu "5", 11-25 yaş grubu "18", 26-35 yaş grubu "30", 36-50 yaş grubu "43", 55 yaş ve üstü "60 olarak kodlanmıştır

**Kentsel
açık alan-
larda ger-
çekleştirilecek KSD
çalışmaları kullanıcılar
ve plancılar
için birçok
fayda sağ-
layabilir.**

Son senelerde özellikle Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde mekan performans değerlendirmesini ve KSD çalışmalarını rutin hale getirmek üzere atılımlarda bulunulmuştur (Baird ve diğer., 1996; Federal Facilities Council, 2001; Macmillan, 2004; Preiser ve Vischer, 2005).

Dünyada 2000'li yılların başına dek yaklaşık 50.000'in üzerinde KSD çalışmaları yapılmıştır (Bechtel ve Churchman, 2002). Avrupa Kıtası'na bakıldığında KSD çalışmaları genellikle devlet kurumları tarafından yürütülmektedir. İngiltere'de bulunan Bina Araştırma İstasyonu (Building Research Station), Konut Bakanlığı (The Ministry of Housing) ve Çevre Departmanı (The Department of Environment) sistematik KSD çalışmalarını yürüten devlet kurumlarından bazılarıdır (Cooper, 2001). Norveç, İsveç, Danimarka ve Yeni Zelanda'da da devlet destekli KSD çalışmaları bulunmaktadır. Batı Avrupa'da KSD çalışmalarının verimli olarak devam etmesinin nedeni, devlet bütçesinin bir kısmının bu çalışmalara ayrılacak güçte olması ve devletin bu çalışmaları desteklemesi olduğu söylenebilir (Baird, 2001). Devlet desteğinin yanında Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde özel sektör tarafından yapılan KSD çalışmaları da azımsanmayacak kadar çoktur (Cohen ve diğer., 2001; Bechtel ve Churchman, 2002). Türkiye'de ise KSD çalışmaları henüz yaygın değildir. Üniversitelerde araştırma olarak yapılan birtakım çalışmalar vardır. Kadıköy iskele meydanı ve yakın çevresinin (Kılıç, 2001), Beşiktaş semtinin (Korkmaz, 2001), toplu konut alanlarının (Karağenç, 2001), spastik çocukların rehabilitasyon ve eğitim mekanlarının (Gürcan, 2002) kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi çalışmaları, Türkiye'de yapılan akademik araştırmalardan bazılarıdır.

KSD çalışmalarının dünyada en çok kullanıldığı alanları incelediğimizde kamu kuruluşu binaları (Kirk ve Speckelmeyer, 1988; Cooper-Marcus ve Francis, 1990), özel şirketlere ait ofis binaları (Brill ve diğer., 1984; Christoffersen ve diğer., 2000; Sundstrom ve Town., 1994), toplu konut alanları (Becker, 1977), eğitim binaları (Rabinowitz, 1975; Sanoff, 1994; Preiser, 1994) hastane ve huzur evi binaları (Preiser, 1994; Cooper-Marcus ve Francis, 1990), oyun parkları, hayvanat

bahçeleri gibi mekanlar (Bechtel, 1997) ön plana çıkmaktadır. Ancak, kentsel açık alanlar üzerinde uygulanan KSD çalışmaları (Kılıç, 2001; Korkmaz, 2001; Whitehouse ve diğer., 2001; Churchman ve Ginosa, 1999; Sherman ve diğer., 2005) oldukça sınırlıdır. Oysa "kentsel açık alanlar" geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden ve kullanıcıların kentle ve birbirleriyle bütünleştikleri alanlardır. Bu alanlarda KSD çalışmalarının eksikliği (1) kullanıcıların mekanı verimli bir şekilde kullanamamasına, hatta bazı durumlarda mekanı kullanmaktan kaçınmasına, (2) plancının tasarımı başarı ve başarısızlık gösteren alanları ayırt edememesine, başarısızlıklarından ders alamamasına ve hataları tekrarlamasına, (3) yerel ve merkezi yönetimin maddi kaynaklarının israfına neden olmaktadır. Oysa kentsel açık alanlarda gerçekleştirilecek KSD çalışmaları kullanıcılar ve plancılar için birçok fayda sağlayabilir. Mekanda kullanıma ilişkin problemleri belirlemek ve çözmek, mekan kullanımını maksimum düzeye çıkaracak unsurları belirleyerek mekanın kullanım verimliliğini arttırmak, değerlendirme sürecine aktif olarak katılan kullanıcıların düşüncelerini değerlendirerek, bilgiye dayalı karar vermeyi sağlamak, bütçenin getirdiği sınırlamalar ile mekan performansı arasındaki ilişkiyi kurmak bu faydalar arasında sayılabilir (Zimmerman ve Martin, 2001). Özetle, ister açık alanda, ister kapalı alanda kullanıcı gözüyle yapılacak mekan değerlendirmeleri; (1) mevcut mekanların şartların elverdiği oranda düzeltilmesini ve (2) gelecekte yapılacak yeni alanların tasarım kriterlerinin kullanıcı odaklı belirlenmesini sağlayabilecektir.

Bu çalışma Kullanım Sonrası Değerlendirme tekniğini kentsel açık alanlarda uygulayarak (1) genel olarak kentsel açık alanlarda uygulanacak KSD yöntemleri tarif ederek daha sonraki benzer çalışmalar için rehber olmayı, (2) KSD yöntemini İzmir sahil bantlarında uygulayarak İzmir halkının bu alanları daha verimli kullanılması için gerekli revizyonların belirlenmesine katkıda bulunmayı, (3) Türkiye'de diğer sahil yürüyüş bantları için tasarım kriterlerinin kullanıcı odaklı olarak belirlenmesine katkıda bulunmayı ve son olarak (4) KSD'nin proje tasarım ve inşaat aşamalarını takip etmesi gereken üçüncü bir aşama olarak proje sürecine entegre edilmesinin gerekliliğini vurgulamayı hedeflemiştir.

Metodoloji

Çalışma alanı

Bu araştırma kapsamında kentsel açık alanların kullanıcıların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı belirlemek amacıyla, İzmir kentinde farklı fiziksel özelliklere sahip iki sahil bandı seçilmiştir; (1) Göztepe ile Halil Rıfat Paşa Kavşağı arasında kalan Mustafa Kemal Sahil Yürüyüş Yolu (MKSİY), (2) Bostanlı Deresi ile Mavişehir Balıkçı Barınağı arasında kalan Bostanlı Sahil Yürüyüş Yolu (BSY). Her iki alanın uzunluğu yaklaşık olarak 2 km'dir. Bu bölgelerin seçilmesinde ana etken her ikisinin de 3 şeritli iki izli bir trafik yolu ile sınırlanmış, deniz kenarında ince bir yeşil bant ve ötesinde geniş bir yaya yolu ile denize kavuşan dolgu yollar olmasıdır. Her iki alanın yakın çevresinde taşıt yoluna cephesi olan bitişik nizam konutlar yer almaktadır.

MKSİY (Fotoğraf 1) düzenlemesi 1993 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin dolgu çalışmaları ile başlatılmış, 1994 yılında da kullanıma açılmıştır. BSY (Fotoğraf 2) düzenlemesi ise 2000 yılında gerçekleştirilmiştir. MKSİY'de yürüyüş yolu yaklaşık 7m. genişliğinde olup beton malzemeden yapılmıştır. Bisiklet yolu yalnızca zeminde bir çizgiyle ayrılmıştır (Fotoğraf 3). BSY'de ise yürüyüş ve bisiklet/koşu yolu için

iki farklı çeşit yer döşemesi kullanılarak bu iki yol bazen paralel uzanmış bazen yeşil bir bantla ayrılmıştır. Deniz kenarındaki yürüyüş yolu eski Akdeniz yollarından esinlenen büyük boyutlu mermer bloklarla döşenmiştir. Koşu/bisiklet yolunda tartan malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 4). Bu iki yolu birleştiren ara gezinti yollarında ise kayrak taşı döşemeler kullanılmıştır. MKSİY'de yürüyüş yolunun trafik yoluna bakan kısmında farklı grup büyüklüklerinin kullanımı için yer yer oturma cepleri oluşturulmuştur ve yürüyüş yolu ile taşıt yolu birbirinden ince bir yeşil bant ile ayrılmıştır. Yeşil bandın üzerinde yaklaşık 25 metrede bir palmiye ağaçları dikilmiştir. Yürüyüş yolu yine 25 metrede bir yer alan aydınlatma elemanları ile aydınlatılmaktadır. BSY'de ise yürüyüş yolunun denize bakan kısmında banklar konulmuş ve yürüyüş yolu ile bisiklet/koşu yolu arasında farklı büyüklüklerde alanlar ayrılarak bu alanlara piknik kullanımına uygun masa/banklar yerleştirilmiştir. BSY'de yürüyüş yolu ve taşıt yolu MKSİY'den farklı olarak kalın bir yeşil bant ile ayrılmıştır. Ayrıca BSY, MKSİY'den farklı olarak daha çeşitli aktivitelere olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Yürüyüş, koşu ve bisiklet yoluna ek olarak düzenlenen basketbol, tenis ve paten sahaları, piknik alanları, amfityatro ve çeşitli büyüklükteki meydanlar farklı aktivitelere olanak sağlamak amacıyla düzenlenen

Fotoğraf 1. MKSİY'nin hava fotoğrafı

Fotoğraf 2. BSY'nin hava fotoğrafı

alanlardan bazılarıdır. BSY içinde yer alan bu alt birimler (spor alanları) yaklaşık 12 bin m²'lik bir alan kaplamaktadır.

Bu çalışma kapsamında iki çalışma alanının fiziksel özellikleri (erişilebilirlik, konfor, görsel uyum ve estetik, peyzaj öğeleri ve aydınlatma öğeleri) tasarım ve planlama eğitimi almış 4 uzman tarafından da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede her fiziksel kriter için 5 değerli bir skala kullanılmıştır. Bu skalada her fiziksel özellik kriteri için; "1" rakamı

"çok yeterli", "3" rakamı "ne yeterli ne yetersiz", "5" rakamı "çok yetersiz" olmayı ifade etmektedir.

Tablo 1, dört uzman tarafından yapılan fiziksel değerlendirme sonucu elde edilen ortalama değerleri vermektedir. Bu sonuçlara göre, MKSY, BSY'ye göre ulaşım, görsel uyum ve estetik, aydınlatma öğeleri ve mekansal çeşitlilik açısından daha yetersiz bulunmuştur. Her iki alan konfor ve peyzaj öğeleri açısından ise ne yeterli ne yetersiz bulunmuştur.

Tablo 1 MKSY ve BSY'nin fiziksel çevre kriterleri açısından değerlendirilmesi

FİZİKSEL ÇEVRE KRİTERLERİ	MKSY*	BSY*
Erişilebilirlik, Ulaşım	2.50 (0.577)	1.00 (0.000)
Konfor	3.25 (0.500)	2.75 (0.500)
Görsel Uyum ve Estetik	4.00 (0.816)	2.00 (0.000)
Peyzaj Öğeleri	3.25 (0.500)	2.75 (0.957)
Aydınlatma Öğeleri	4.25 (0.957)	2.50 (0.577)
Mekansal Çeşitlilik	4.25 (0,957)	2.00 (0.000)

* = Ortalama (Standart sapma)

Kullanılan 5 değerli skalada her kriter için "1" rakamı "çok yeterli", "3" rakamı "ne yeterli ne yetersiz", "5" rakamı "çok yetersiz" olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Alanlarda kullanıcı davranışını ve kullanıcı memnuniyeti belirlemek amacıyla iki yöntem kullanılmıştır: (1) sistematik gözlem, (2) anket. Sistematik gözlemler genellikle hastane bahçesi gibi alanlarda kullanıcı davranışını belirlemek amacıyla (Sherman ve diğer., 2005), anketler ise kullanıcıların çoğunlukla kapalı mekanları değerlendirmeleri amacıyla (Altaş ve Özsoy, 1997; Liu, 1999; Macmillan, 2004; Muhic ve Butala, 2004) nadiren açık alanları değerlendirmeleri amacıyla kullanılmıştır (Kılıç ve Türkoğlu, 2004; Korkmaz, 2001). Yaptığımız literatür araştırmasında iki yöntemi bir arada kullanan çalışmalara çok ender rastlanmıştır (Whitehouse ve diğer., 2001). Bu nedenle bu çalışmada iki yöntem bir arada kullanılarak sonuçların paralelliği karşılaştırılmıştır.

Sistematik gözlem çalışması 2006 Nisan ayında, her iki alanda hafta içi iki gün ikişer saat, hafta sonu iki gün ikişer saat olarak gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Sahil Yürüyüş Bandı'nda Göztepe Vapur İskelesi'nden Konak yönüne doğru yürünürken, Bostanlı Sahil Yürüyüş Bandı'nda ise Bostanlı Deresi'nden Mavişehir yönüne doğru yürünürken 20'şer metrede bir durularak o anda alanda bulunan kullanıcıların (1) tek veya grup halinde olmaları, (2) tahmini yaş aralığı; 0-10 yaş, 11-25 yaş, 26-35 yaş, 36-50 yaş, 55 yaş ve üstü (3) cinsiyeti ve (4) yaptığı aktivite bilgileri not edilmiştir. Böylece toplam 923 kullanıcının (MKSİ = 378; BSY = 545) davranış ve aktivite-leri incelenmiştir.

Anket çalışmasında her alanda 20'şer kişi (toplam 40 kişi) ile görüşülerek iki mekan da kullanıcı gözüyle değerlendirilmiştir. Anketler hafta sonu ve hafta içi sabah ve akşam bir anketör tarafından uygulanmıştır. Alanda anketör karşılaştığı ilk kişiyi durdurup anketin amacını açıklamış ve ankete yardımcı olmasını istemiştir. Ankette doğru ya da yanlış cevabın olmadığı belirtilmiş, bu nedenle kullanıcıların soruları cevaplarken içten ve samimi olmaları istenmiştir. Kabul edildiğinde anketör anket sorularını katılımcıya tek tek okumuş, katılımcının verdiği yanıtları anket kağıdına yazmıştır. Bu ankette (1) kullanıcının bireysel özelliklerine (yaş, cinsiyet vb.), (2) kullanıcının mekansal davranışlarına (mekan kullanım süresi, mekan kullanım sıklığı vb.),

Fotoğraf 3. MKSY'de yer döşemesi çeşitliliği

Fotoğraf 4. BSY'de yer döşemesi çeşitliliği

(3) mekanın kullanıcı üzerinde bıraktığı psikolojik etkilere (mekanın kullanıcıya göre ne kadar canlı, düzenli, huzur verici vb. olduğu) ilişkin veri toplanmıştır.

Sonuç

Araştırma bulguları gözlem ve anket sonuçları olarak iki kategoride değerlendirilmiştir.

İki mekanda aynı sürede gözlem yapılmasına rağmen toplam 923 kullanıcının 378'inin MKSY'de, 545'inin BSY'de gözlemlenmesi BSY'nin MKSY'ye oranla daha yoğun kullanıldığına işaret etmektedir. İki alanda kullanıcılar cinsiyet dağılımı, yaş ortalaması ve ortalama grup büyüklüğü açısından benzer özellikler göstermiştir (Tablo 2). Genel toplama bakıldığında kadın/erkek kullanıcı oranı her iki alanda da yarı yarıyadır. Ancak bu yarı yarıya oran hafta içi ve

hafta sonu olarak incelendiğinde bozulmaktadır. Hafta içi her iki alanda da kadın kullanıcılar erkek kullanıcılardan daha fazla olurken hafta sonu ise her iki alanda da erkek kullanıcı sayısı artmaktadır. Her iki alan için kullanıcıların ortalama yaşı hesaplandığında 1 iki alanın da orta yaş grubu tarafından kullanıldığı, ortalama grup büyüklüğü hesaplandığında her iki alanda da kullanıcıların ortalama 3 kişilik gruplar halinde dolaştıkları bulunmuştur.

İki alanının kullanıcılarının kişisel özelliklerindeki paralellığe karşın, aktivitelerinde farklılaşma gözlemlenmiştir (Tablo 3). Her iki alanda da spor yapmak en çok gerçekleştirilen aktivitedir ve iki alanda da en çok yapılan sportif aktivite yürüyüştür. Ancak alanlar, ikinci en çok yapılan sportif aktiviteler açısından farklılaşmaktadır. MKSY’de

ikinci en çok yapılan sportif aktivite(ler) bireysel gerçekleştirilen koşu, bisiklete binmek gibi aktivitelerken, BSY’de özellikle hafta sonları grup ile gerçekleştirilen tenis, basketbol gibi sportif aktiviteler ön plana çıkmaktadır. Spordan sonra en çok gerçekleştirilen ikinci aktivite MKSY’de hafta sonu ve hafta içi bireysel gerçekleştirilen dinlenme aktivitesi iken, BSY’de hafta içi dinlenme, hafta sonu ise grup ile gerçekleştirilen yeme içme aktivitesidir. Aktivite farklılıklarının fiziksel mekandaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. BSY’de kafeterya mekanları, tenis kortları, aletli jimnastik alanları, basketbol ve mini futbol sahaları, kay kay pisti, çocuk oyun parkı gibi alt alanların yer alması nedeniyle BSY kullanıcılarının daha çeşitli aktivitelerde buldukları ve özellikle hafta sonları bireysel aktiviteler

Tablo 2 Sistematik gözlem sonuçlarına göre MKSY’de ve BSY’de kullanıcı özellikleri

Kullanıcı Özellikleri	MKSY			BSY		
	Hafta İçi	Hafta Sonu	Toplam	Hafta İçi	Hafta Sonu	Toplam
Cinsiyet	Kadın = %58,3	Kadın = %44,7	Kadın = %48,1	Kadın = %61,5	Kadın = %45,2	Kadın = %48,8
	Erkek = %41,7	Erkek = %55,3	Erkek = %51,9	Erkek = %38,5	Erkek = %54,8	Erkek = %51,2
Yaş Grubu*	31,75 (14,02)	34,61 (13,59)	33,88 (13,74)	39,83 (11,69)	32,66 (14,44)	34,26 (14,18)
Grup Büyüklüğü*	2,94 (1,88)	3,02 (2,18)	3,00 (2,11)	2,23 (1,46)	2,75 (1,59)	2,63 (1,57)

* = ortalama (standart sapma)

Tablo 3 Sistematik gözlem sonuçlarına göre MKSY’de ve BSY’de kullanıcı aktivitelerinin dağılımı

	MKSY			BSY		
	Hafta İçi (gözlenen kişi = 96)	Hafta Sonu (gözlenen kişi = 282)	Toplam (gözlenen kişi = 378)	Hafta İçi (gözlenen kişi=123)	HaftaSonu (gözlenen kişi = 422)	Toplam (gözlenen kişi = 545)
Dinlenmek	%33,30	%32,80%	%32,90	%17,90	%8,80	%11,30
Okuma	%1,0	%1,2	%1,2	%1,6	%0,2	%0,6
Seyir	%32,3	%31,6	%31,7	%16,3	%8,6	%10,7
Spor yapmak	%60,30	%60,30	%59,10	%74,50	%71,00	%72,70
Yürüyüş	%52,1	%48,2	%48,5	%29,5	%49,2	%44,8
Koşu	%5,2	%2,9	%3,5	%16,4	%2,1	%5,3
Bisiklet	%1,0	%8,5	%6,6	%9,8	%2,5	%4,8
Jimnastik	%0	%0	%0	%17,2	%1,9	%5,4
Diğer (Tenis, kayak vb.)	%2,0	%0,7	%0,5	%1,6	%15,3	%12,4
Diğer	%8	%7	%8	%7,40	%19,20	%16,60
Yeme- İçme (Kafe)	%0	%0	%0	%7,4	%19,5	%16,0
Balık Tutma	%8,3	%6,4	%7,7	%0	%0	%0
Ticaret (Seyyar satıcılık)	%0	%0,7	%0,5	%0	%0,7	%0,6

yerine bu alt alanlarda gerçekleştirilecek grup aktivitelerini tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu aktivite çeşitliliğinin BSY'nin daha yoğun kullanıma olanak sağladığı ve kullanıcıların daha çok sosyalleşmesine imkan verdiği söylenebilir.

Anket sonuçları da, gözlem sonuçları ile paralellik göstermiştir. Anket katılımcılarının kişisel özellikleri incelendiğinde; cinsiyet oranlarının MKSY'de eşit olduğu, BSY'de ise bu oranın erkek kullanıcıların lehine değiştiği, grup büyüklüğü dağılımında MKSY kullanıcılarının tek kişi olarak dolaşmayı BSY kullanıcılarının ise daha çok grup olarak (aile veya arkadaş grubu ile) dolaşmayı tercih ettiği, iki alanın da genellikle orta yaş grubu tarafından kullanıldığı, iki alanda da katılımcıların İzmir'e uzun yıllar önce yerleştikleri bulunmuştur (Tablo 4).

Kullanıcıların mekansal davranışları incelendiğinde de anket sonuçları gözlem sonuçlarını desteklemiştir. BSY ve MKSY kullanıcılarının alana geliş sıklıklarının birbirine benzer olmasına rağmen BSY kullanıcıları alanda daha uzun süre vakit geçirdiklerini ve alana daha uzak mahallerden geldiklerini rapor etmişlerdir (Tablo 5). Bu sonuç BSY'nin MKSY'e oranla daha cazip bir kentsel açık alan olduğuna işaret edebilir.

Mekanların kullanıcı üzerinde bıraktığı psikolojik etkileri belirlemek amacıyla alanlar, kullanıcılar tarafından dokuz farklı kategoride değerlendirilmiştir: (1) canlılık, (2) çekicilik/güzellik, (3) monotonluk, (4) huzur vericilik/dinlendiricilik, (5) sessizlik, (6) güvenlik/aydınlık, (7) uygun aktivite alanlarına sahiplilik, (8) sosyal iletişimi arttırıcılık, ve (9) tenhalık. Her bir kriter 7'li zit

Tablo 4 Anket sonuçlarına göre MKSY'de ve BSY'de kullanıcı özellikleri

Kullanıcı Özellikleri	MKSY	BSY
Cinsiyet	Kadın = %50	Kadın = %30
	Erkek = %50	Erkek = %70
Grup Büyüklüğü	Aile = %15	Aile = %45
	Arkadaş Grubu = %30	Arkadaş Grubu = %30
	Tek Kişi = %55	Tek Kişi = %25
Yaş Grubu*	47 (12,6)	41 (12,9)
İzmirde Yaşama Süreleri*	0-1 yıl = %15	0-1 yıl = %0
	1-5 yıl = %20	1-5 yıl = %10
	6-10 yıl = %10	6-10 yıl = %15
	10 yıldan fazla = %55	10 yıldan fazla = %75

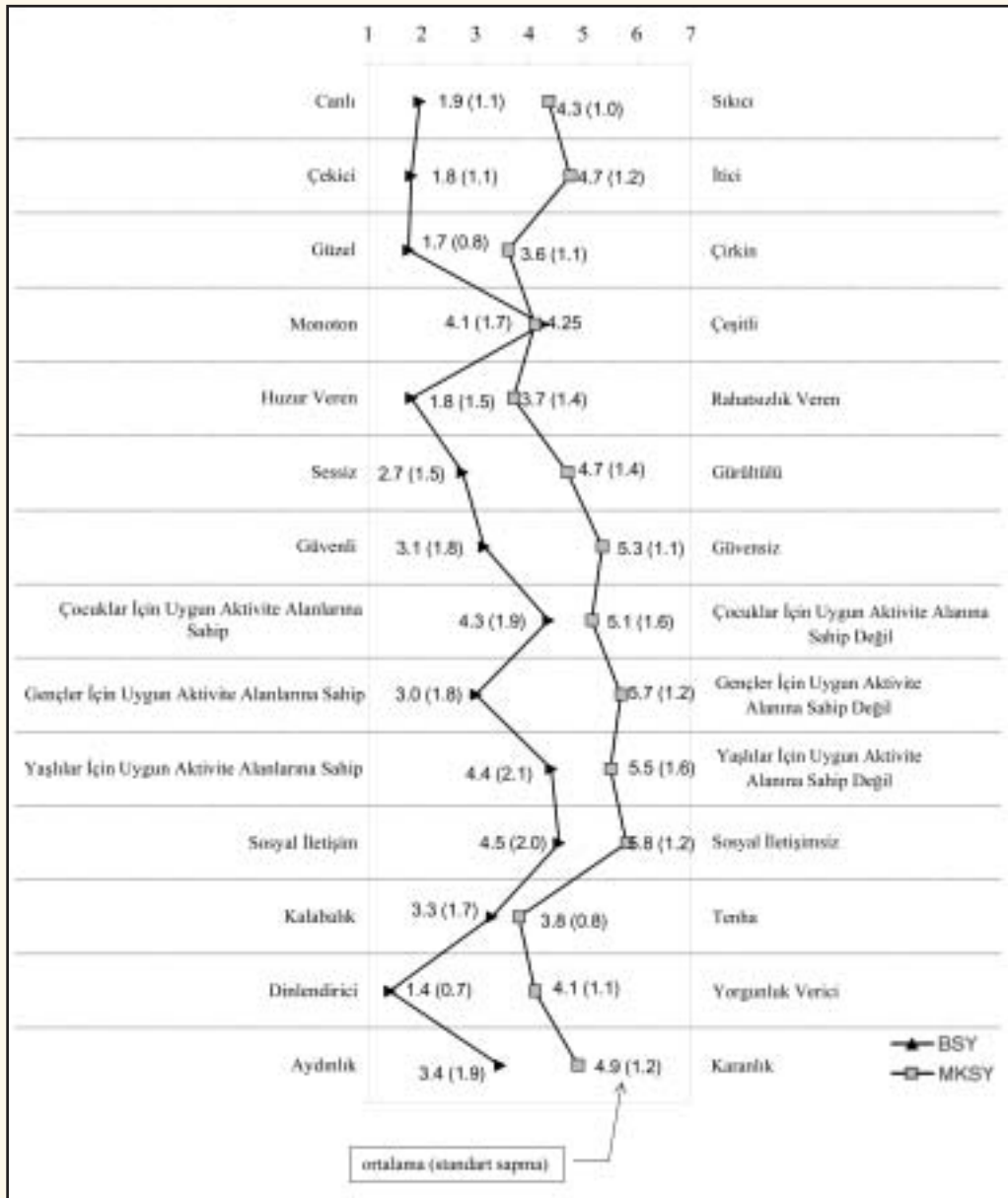
* = ortalama (standart sapma)

Tablo 5 Anket sonuçlarına göre MKSY'de ve BSY'de mekanın kullanım özellikleri

Mekanın Kullanım Özellikleri	MKSY	BSY
Geliş Sıklıkları	Hergün = %30	Hergün = %15
	Haftada Üç-Dört Gün = %45	Haftada Üç-Dört Gün = %50
	Haftada Bir = %15	Haftada Bir = %25
	On Beş Günde Bir = %0	On Beş Günde Bir = %0
	Ayda Bir = %0	Ayda Bir = %5
	Ender = %5	Ender = %5
	Çok Ender = %5	Çok Ender = %0
Geçirdikleri Vakit	5-10 Dakika = %5	5-10 Dakika = %0
	10-30 Dakika = %0	10-30 Dakika = %0
	30 - 120 Dakika = %70	30 - 120 Dakika = %35
	120 Dakikadan Fazla = %25	120 Dakikadan Fazla = %65
Konutların Alana Olan Uzaklığı	5-10 Dk. Yürüyüş Mes.= %55	5-10 Dk. Yürüyüş Mes.= %20
	15-30 Dk. Yürüyüş Mes.= %30	15-30 Dk. Yürüyüş Mes.= %35
	5-10 Dk. Taşıt Mes.= %10	5-10 Dk. Taşıt Mes.= %20
	15-30 Dk. Taşıt Mes.= %5	15-30 Dk. Taşıt Mes.= %25
	30 Dk. Taşıt Mes.den Uzak= %0	30 Dk. Taşıt Mes.den Uzak= %0

sifatlar skalası kullanılarak puanlanmıştır. Şekil 1 genel olarak BSY'nin mekan kullanıcıları üzerindeki etkisinin MKSY'ye oranla daha olumlu düzeyde olduğunu göstermektedir. BSY'deki katılımcıların MKSY'dekilere oranla kullandıkları alanı daha canlı, daha çekici ve güzel, daha çok huzur veren ve dinlendirici, daha sessiz, daha aydınlık ve dolayısıyla daha güvenli, çocuklar, gençler ve yaşlılar için daha çok uygun aktivite alanlarına sahip, sosyal iletişimi daha çok arttıran bulduklarını belirtmişlerdir. İki alan arasındaki

BSY ve MKSY kullanıcıları arasındaki fark canlılık ($t = -7.26, df = 38, p < .01$), çekicilik ($t = -8.06, df = 38, p < .01$), güzellik ($t = -5.96, df = 38, p < .01$), huzur vericilik ($t = -4.10, df = 38, p < .01$), sessizlik ($t = -4.25, df = 38, p < .01$), güvenlik ($t = -4.54, df = 38, p < .01$), gençler için uygun aktivite alanına sahip olma ($t = -5.67, df = 38, p < .01$), sosyal iletişim için uygunluk ($t = -2.37, df = 38, p < .05$), dinlendiricilik ($t = -9.22, df = 38, p < .01$), ve aydınlık ($t = -2.82, df = 38, p < .01$) kriterleri için istatistiksel olarak kanıtlanmıştır.

Şekil 1. Anket sonuçlarına göre MKSY'nin ve BSY'nin kullanıcıları üzerindeki psikolojik etkileri
* = ortalama (standart sapma)

Değerlendirme

İzmir’de yer alan iki ayrı bölgedeki sahil yürüyüş bantlarında (Mustafa Kemal Sahil Yürüyüş Bandı: MKSY ile Bostanlı Sahil Yürüyüş Bandı: BSY), fiziksel mekan özelliklerindeki değişikliklerin kullanıcı memnuniyetini nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada, mekanlardaki kullanıcı davranışını belirleyebilmek için iki ayrı yöntem kullanılmıştır; (1) gözlem ve (2) anket. KSD çalışmalarında genellikle yalnızca anket yönteminin kullanıldığı göz önüne alındığında, bu çalışmada iki ayrı yöntemin bir arada kullanılması çalışmanın önemini arttırmıştır. Her iki yöntemin sonuçları karşılaştırılmalı olarak değerlendirildiğinde sonuçların genellikle birbiriyle paralel olduğu görülmüştür. Bundan sonraki çalışmalar bu birleştirilmiş yeni yöntemi aynen tekrar edebileceği gibi her iki yöntemi de çalışmanın şartlarına göre değiştirerek geliştirebilir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, BSY’nin MKSY’ye göre daha olumlu fiziksel özelliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur. BSY erişilebilirlik, görsel uyum ve estetik, aydınlatma öğeleri ve mekansal çeşitlilik açısından MKSY’ye göre daha yeterli bulunmuştur. BSY ve MKSY’nin fiziksel özelliklerindeki bu farklılıklar kullanıcılar tarafından alanların değerlendirilmesine de yansımıştır. Eş zaman ayrılarak yapılan gözlemler sonucunda BSY’nin MKSY’ye göre daha geniş bir kullanıcı kitlesini sahip olduğu anlaşılmıştır. Yapılan anketlerde BSY kullanıcılarının alana daha uzak mesafeden geldiklerini ve alanda daha uzun süre kaldıklarını rapor etmeleri de bu sonucu destekler niteliktedir.

Kentsel açık alanların pasif ve aktif sosyalleşmeye olanak sağlamanın gerekliliği göz önüne alındığında, bu araştırmada yapılan anketler aktivite

çeşitliliğine elverişli tasarımların kullanıcılar arasındaki sosyal etkileşimi arttırdığını ortaya koymuştur. BSY’de çeşitli aktivitelere uygun alt mekanların varlığı, kullanıcıların sahil yürüyüş bantlarını sadece yürüyüş amacıyla değil, diğer rekreatif amaçlarla da kullanmasını sağlayarak kullanım yoğunluğunu arttırdığı, MKSY’de ise bu alt mekanların eksikliğinin kullanıcıların alanı verimli bir şekilde kullanmasını engellediği bulunmuştur.

İncelenen sahil bantlarında nasıl bir revizyon yapılırsa kullanıcıların alanları daha verimli kullanacağını araştırmak amacıyla, kullanıcılara “nasıl bir açık yeşil alan istedikleri” de sorulmuştur. Sonuçlar BSY’de ve MKSY’de kullanıcı beklentilerinin farklılaştığını göstermiştir (Tablo 6). İki alanda da beklentiler daha çok eksiklerin giderilmesi yönünde olmuştur. MKSY’de en önemli beklenti, sınırlı olan aktivite olanağının artırılmasıdır (%30), ikinci önemli beklenti ise daha estetik yol döşemesi (%25) kullanılmasıdır. Bu beklentileri, daha temiz ve güvenli (%15) ve daha çok oturma elemanı olan (%15) alan beklentileri takip etmektedir. BSY’de en öne çıkan istek; daha temiz ve güvenli bir alan (%25) beklentisidir. Yeterli ve temiz WC mekanlarının olması (%20) ve alanın daha estetik oturma elemanlarına sahip olması (%20) ise ikinci sırada yer alan beklentilerdir. Bu sonuçlar, kullanıcıların açık yeşil alanları rekreatif amaçlı kullanırken estetik öğelere değer verdiğini göstermektedir. İncelenen iki alanda yapılacak bazı küçük ekonomik değişiklikler (daha estetik oturma elemanı ve aydınlatma elemanı kullanımı gibi) bu alanları kullananların memnuniyetini arttıracaktır. Ayrıca, sahil bantlarının kentlinin denizle buluştuğu ve deniz manzarasının seyredildiği en iyi noktalar olduğu göz önüne alındığında, bu alanların

Bu sonuçlar, kullanıcıların açık yeşil alanları rekreatif amaçlı kullanırken estetik öğelere değer verdiğini göstermektedir.

Tablo 6 Kullanıcıların alandan beklentileri

MKSY	BSY
Daha Çok Aktivitesi Olan = %30	Daha Temiz ve Güvenli = %25
Daha Estetik Yol Döşemesi Olan = %25	Daha Estetik Oturma El. Olan = %20
Daha Temiz ve Güvenli = %15	Yeterli ve Temiz Tuvaleti Olan = %20
Daha Çok Oturma Elemanı Olan = %15	Daha Çok Aktivitesi Olan = %15
Daha Estetik Oturma Elemanı Olan = %10	Daha Çok Çöp Kutusu Olan = %10
Yeşil Alanın Daha Çok Olduğu = %5	Daha Çok Oturma Elemanı Olan = %5
Daha Çok Çöp Kutusu Olan = %0	Daha Estetik Yol Döşemesi Olan = %5

dinlenme amacıyla kullanılması beklenen bir sonuçtur. Öyleyse bu alanlarda yer alacak oturma, dinlenme elemanlarının uzun süreli oturumlara cevap verebilecek nitelikte ve konforda olması beklenmektedir. İki alanda da bu yönde yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu açıkça ortadadır.

Bu araştırmada da her bilimsel çalışmada olduğu gibi bazı eksik noktalar kalmıştır. Bu eksiklikleri bu araştırmanın yön vereceği yeni çalışmaların tamamlaması hedeflenmektedir. Örneğin: (1) bu araştırma İzmir'deki sahil bantlarında gerçekleştirilmiştir. Sonuçların farklı şehirlerdeki sahil yürüyüş bantlarında da geçerliliği ancak yeni çalışmalarla test edilebilir. Ayrıca, sistematik olarak yapılacak KSD çalışmaları yalnızca sahil bantlarında değil, diğer kentsel açık alanlarda da yapılmalıdır, (2) bu çalışma yalnızca incelenen iki alandaki ortak fiziksel kriterler göz önüne alınarak yapılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda, çalışmanın yapıldığı alanların özelliklerine bağlı olarak bu fiziksel kriterler çoğaltılabilir. (3) Bu araştırma kapsamında sınırlı sayıda kullanıcı üzerinde anket çalışması uygulanmıştır. İleride yapılacak araştırmalar daha geniş kullanıcı kitleleri üzerinde tarif edilen anket çalışmasını uygulayabilir. (4) Gelecekte yapılacak çalışmalar uygulandığı alana özel olarak elde edilen bilgileri harita üzerine işleyerek sonuçların gelecekte yapılacak revizyon projelerini yönlendirmesini sağlayabilir. Örneğin, sistematik gözlem yönteminde her gözlemlenen kişinin gözlem sırasında mekanda durduğu nokta ve yaptığı aktivite mekansallaştırıldığı takdirde mekanda yoğun olarak kullanılan ve kullanılmayan alanlar, tasarım amacıyla kullanım amacının örtüştüğü ve örtüşmediği alanlar ortaya çıkabilir. Böylece problemleri alt mekanlar belirlenerek onlara yönelik stratejik projeler geliştirilebilir.

Kaynakça

Altaş, N., & Özsoy, A. (1997) Spatial adaptability and flexibility as parameters of user satisfaction for quality. *Building and Environment*, 33(5), 315-323.

Baird, G., (2001) Forum: Post-occupancy evaluation and Probe. A New Zealand perspective. *Building Research and Information*, 29(6), 469-472.

Baird, G., Gray, J., Isaacs, N., Kernohan, D., Mc Indoe, G., (Ed.). (1996) *Building Evaluation Techniques*, NY: McGraw-Hill.

Bechtel, R. B. (1997) *Environment and Behavior: An Introduction*, US: Sage Publications, Inc.

Bechtel, R. B., Churchman, A. (Eds.) (2002) *Handbook of Environmental Psychology*, NY: John Wiley & Sons Inc.

Becker, F.D. (1977) *Housing Messages*, Stroudsburg: Dowden, Hutchinson & Ross Inc.

Brill, M. Margulis, S.T., Konar, E. (1984) *Office Design to Increase Productivity*, NY: Buffalo.

Christoffersen, J., Johnsen, K., & Valbjorn, O. (2000) Daylighting and window design: Postoccupancy studies in environments. *Light and Lighting*, 19, 31-33.

Churchman, A., Ginosar, O., (1999) A Theoretical Basis For The Post-Occupancy Evaluation of Neighborhoods. *Journal of Environmental Psychology*, (19), 267-276.

Cohen, R., Standeven, M., Bordass, B., & Leaman, A. (2001) Assessing building performance in use 1: The Probe Process. *Building Research and Information*, (29)2, 85-102.

Cooper, I., (2001) Post-occupancy evaluation-where are you? *Building Research and Information*, (29)2, 158-163.

Cooper-Marcus, C., Francis, C. (1990) *Post-Occupancy evaluation*. C.C. Marcus ve C.Francis (Ed.), *People Places: Design Guidelines for Urban Spaces*. NY: Van Nostrand Reinhold, 345-356.

Federal Facilities Council (2001) *Learning More From Our Buildings: A State of the Practice Summary of Post- Occupancy Evaluation*. Washington DC: Technical Report No. 145, FFC.

Gürcan, D. (2002) Spastik Çocukların rehabilitasyon ve eğitim mekanlarında programlama ve tasarım kararlarının belirlenmesinde kullanılacak bir kullanım sonrası değerlendirme modeli, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karagenc, O. (2001) Toplu konut alanlarında simgesel performansa yönelik kullanım sonrası değerlendirme modeli. Doktora tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kılıç, A. (2001) Kentsel açık alanların kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kılıç, A., Türkoğlu, H. (2004) Kentsel Açık Alanlar: Kadıköy İskele Meydanı ve Çevresi. *Yapı*, 266, 49-52.

- Kirk, S. J. & Speckelmeyer, K. F. (1988) Creative design decisions, a systematic approach to problem solving in architecture. NY: Van Nostrand Reinhold Co.
- Korkmaz, E. (2001) Kentsel açık alanların kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi: Beşiktaş örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Liu, A.M.M. (1999) Residential satisfaction in housing estates: a Hong Kong perspective. *Automation in Construction*, 8, 511-524.
- Macmillan, S. (2004) *Designing better buildings*. London: E&FN, Spon
- Muhic, S., Butala, V. (2004) The Influence of indoor environment in office buildings on their occupants: expected-unexpected. *Building and Environment*, 39, 289-296.
- Pena, W. (1999) *Programming for Design, From Theory to Practice*. NY: John Wiley&Sons Inc.
- Preiser, W.F.E. (1994) Built environment evaluation: conceptual basis, benefits and uses. *Journal of Architectural and Planning Research*, 11(2), 92-107.
- Preiser, W.F.E. (2002) *The Evaluation of Post-Occupancy Evaluation: Toward Building Performance and Universal Design Evaluation. Learning From Our Buildings,; A State of the Practice Summary of Post- Occupancy Evaluation*. USA: National Academy of Sciences.
- Preiser, W.F.E., Rabinowitz, H.Z., ve White, (1988) *Post-Occupancy Evaluation*. NY: Van Nostrand Reinhold.
- Preiser, W.F.E., Vischer, J., (2005) *Assessing Building Performance*, Amsterdam: Elsevier
- Rabinowitz,H.Z. (1975) *Buildings In Use Study*, Center for Architecture and Urban Planning Research, Wisconsin:University of Wisconsin.
- Sanoff, H. (1994). *School Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Sherman, S.A., Varni, J.W., Ulrich, R.S., Malcarne, V.L. (2005) Post occupancy evaluation of healing gardens in a pediatric cancer center. *Landscape and Urban Planning*, 73, 167-183.
- Sundstrom, E., & Town, J.P. (1994) Office Noise, Satisfaction, and Performance. *Environment and Behaviour*, March,94, 195-222.
- Whitehouse, S., Varni J.M., Seid, M., Marcus, C.C., Ensberg, M.J., Jacobs, J.R., Mehlenback, R.S. (2001) Evaluating a children's hospital garden environment: utilization and consumer satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 301-314
- Zimmerman, A. & Martin, M. (2001) *Post Occupancy Evaluation: Benefits and Barriers*, *Building Research and Information*, 29(1), 168-174.

Tolga ilingir, Diyarbakır, 2005

Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekansal Model Tasarımı ve Kent Plancılarının Rolü

Cüneyd DEMİR

Şehir Plancısı,
İzmir

Günümüz kentlerinin en çok gözden kaçan, oysa en önemli sorunlardan biri kentin kendine ait kimlik arayışı ve yoksunluğudur. Bu arayışın belirtileri büyük küçük her kentin gelişim süreci boyunca kendini göstermekte, ancak doğru algılanıp yönlendirilmediği için net bir tanıma ulaşmamaktadır. Bu nedenle kentsel kimlik konusuna duyarsız olan hemen her ülkede kimliksiz kentler başıboş biçimde ve sorunlarıyla birlikte büyümeye devam etmektedir.

Ülkemizde de durum çok farklı değildir. Düşünecek olursak, çoğu kentimizin aslında tanımlanabilir bir kimliğe sahip olmadığını rahatlıkla görmek mümkündür. Bunun en ciddi nedenlerinden birisi, gerek fiziksel gerek sosyo-ekonomik anlamda kentin gelişiminden sorumlu olan karar verme mekanizmalarının bu sorunun farkında bile olmadığı gerçeğidir.

Kimliği olan bir kent ne işe yarar veya o topluma ne kazandırır?

- *Kentin kimliğinin olması, en başta onu diğer kentler arasından ayırılıp, tanınır hale gelmesini sağlar,*
- *Büyüme modeli kent kimliğine uygun biçimde gelişir,*
- *Kentin var olan kimliğine zarar verecek kullanımlar en baştan reddedilir,*
- *Toplumsal duyarlılık kent kimliğine bağlı olarak artar,*
- *Yapılması düşünülen yatırımlarda nitelik ve uygunluk aranmaya başlanır,*

• *Kentsel kaynakların kullanımı kent kimliğine paralel olarak rasyonalize olur.*

Bunlar şüphesiz son derece önemli sonuçlardır. Dünya kentlerinden bazı örnekler, bize kimlik konusunun ne denli önemli olduğunu çarpıcı biçimde anlatmaktadır. Örneğin: Fransa'nın toplam nüfusu kabaca 50 milyon iken, ülkeyi ziyarete gelen turist sayısı yıllık ortalama 75 milyondur. Bu ziyaretçilerin neredeyse 17 milyonu Paris'e gitmektedir. Paris'in çekirdeğindeki yüzyıllar öncesine uzanan sanat ve kültüre dayalı dokusu korunmamış olsaydı bugün Paris olur muydu? Yine bu kimliğe paralel gelişen, Paris'e olan küresel/turistik ilgi eğer bu yoğunlukta olmasaydı, Paris bir "kültür, sanat ve moda" merkezine dönüşür müydü? Benzer biçimde Roma, Prag, Viyana sahip oldukları tarihsel çevre kimliklerine paralel gelişen kentler değil midir? Bugün Amerikan otomotiv sanayi denilince akla ilk gelen kent Detroit, kumarhaneler ve eğlence merkezi denildiğinde akla ilk gelen Las Vegas veya Monte Carlo değil midir? Sinema denilince neden herkes Cannes'ı veya Hollywood'u hatırlar?

İşte tüm bu örneklenen kentler, zaman içinde planlı olarak kazandırılan kimlikleri nedeniyle konuyla ilgisi olan veya olmayan sıradan insanlar tarafından bile tanınmaktadır. Sadece bu "tanınma" bile o kentin ekonomik yapı potansiyelini yüksek tutmada yeterli bir yardımcıdır.

Gelelim Türk kentlerine. Sanırım bu konuyu tartışmak bile gereksiz olacaktır. Çünkü bir iki tanesi hariç, kentlerimizde karar verici konumunda olan

PLANLAMA
2006/3

Kentlerin gelişimiyle ilgili kritik düzeydeki kararlar plancılarının “önermesinden” çok, plancılarının “karşı durması” yoluyla denetlenmeye çalışılmaktadır.

yerel idarelerin, merkezi yönetim uzantılarının, yatırımcı kuruluşların ve diğer idari mekanizmaların hangi bilimsel kriterlere göre kente ilişkin kararlar aldığı herkes tarafından bilinmektedir. “Kentsel kimlik” kavramı gibi felsefi içerikli bir konu ise, bu birimlerin hiçbirini ilgilendirmemektedir.

Öte yandan kent plancıları da bazı platformlarda “seyirci” konumlarını sürdürmeyi uygun görmektedir. Çoğunlukla kentlerde yaşayan kent plancılarının, “kentlilik bilinci” sıradan bir insana göre çok daha fazla olması gerekmektedir. Bu kentlilik bilinci sorumluluğu ise kent plancılarının içinde buldukları çevrenin genel yapısını değiştirmeye yönelik, yeni ve toplumsal faydası olan düşünce ve projeler önerme ve üretmesiyle yerine getirilmelidir. İşte tam bu noktada plancılar tıkanmaktadır.

Planlama sektöründeki gerek ekonomik çıkmazlar, gerek yetersiz yapılanmalar gerekse kişisel duyarsızlıklar, yukarıda söz edilen türde, işveren tarafından “verilmemiş” ya da idare tarafından “emredilmemiş”, bedelsiz yapılması gereken yeni düşünce ve projelerin gelişimini engellemekte, kent plancıları tarafından “düşünülmesi, önerilmesi, geliştirilmesi ve tasarlanması” gereken pek çok kentsel yenilik ve yarar böylece ortaya çıkamamaktadır. Dolayısıyla kentlerin gelişimiyle ilgili kritik düzeydeki kararlar plancıların “önermesinden” çok, plancıların “karşı durması” yoluyla denetlenmeye çalışılmaktadır.

Yukarıda eleştirisini yaptığımız genel çerçevede içinde bir plancının rolünü, kente nasıl etki edebileceğini ve karar vericileri nasıl yönlendirebileceğini, kişisel olarak hazırladığım bir model önerisiyle açıklamak istiyorum.

Kentsel Kimlik Oluşturma Amacıyla Kişisel Olarak Tasarlanmış Bir Model: “Uluslararası Çocuk Kenti”

Türkiye tüm dünya ulusları içerisinde “çocuklar için düşünülmüş bir bayram günü”ne sahip tek ülkedir. Ulusal egemenliğin kazanılmasının ardından bugüne dek her yıl düzenli olarak 23 Nisan’da kutlanan “Çocuk Bayramı”, zaman içinde gelişen medya ve iletişim olanakları sayesinde, tüm dünyaca bilinen ve takip edilen anlamlı bir bayrama dönüşmüş ve uluslararası basının yanı

sıra dünya çocuklarının da ilgi odağı haline gelmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyetle birlikte çocuklara bir armağan olarak gelen bu güzel ve anlamlı bayram, çocuklara verilen önemin ciddi olarak ancak son 20-30 yıldır arttığı günümüz dünyasında, Mustafa Kemal ve o günün Büyük Millet Meclisi tarafından neredeyse bir asır önce düşünülmüştür.

Sadece bu bayramın varlığı bile yetenekli ellerde Türkiye’nin gelecek ile ilgili öngörülerinin gerektiğinde ne kadar güçlü olabileceğinin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmelidir. Ülkemizin elinde son yıllarda yapılan kutlamaların biçimiyle gelişmeye başlayan ve artık dünya çocuklarını da içine almayı başarmış olan böylesine önemli üstelik resmi olarak tescilli bir bayram günü olanağı varken Türkiye bunu ne ölçüde verimli kullanabilmektedir?

Geleneksel olarak önderliğini TRT’nin yaptığı yoğun destek ve özveri gerektiren çabalarla her yıl TRT’nin Ankara stüdyolarında, açık-kapalı spor tesislerinde, stadyumlarda ya da temin edilen geniş mekanlarda gerçekleştirilmeye çalışılan bu aktivite sosyal olarak çok iyi organize edilmesine rağmen, mekansal olarak hissedilir bir dağınıklık göstermektedir. Bu kutlamalar son yıllarda farklı kentlerde de uluslararası ölçekte düzenlenmeye başlamış ve çeşitli ülkelerden ziyaretçilerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Ancak bu özel günde, günün amacına paralel olarak ortaya çıkması gereken dünya çocuklarının gerçek kitlesel birliğine ulaşamamaktadır. Bu da Türkiye açısından, 23 Nisan Çocuk Bayramı gibi, ülke tanıtımında rol oynayabilecek çok önemli bir fırsatın aslında yeterince değerlendirilemediği anlamına gelmektedir.

Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye’nin her alanda tanınmaya ihtiyacı vardır. İçinde bulunduğumuz bilgi ve iletişim çağında bunun önemi daha da artmıştır. Artık uluslar seslerini yeterince duyurmak için her gün yeni yöntemler geliştirerek, gerek bilimde gerek siyasette, gerek eğitimde, gerek turizmde gerek sanayide, gerek sanat ve kültürde daha geniş bir etki alanına sahip olmaya çalışmaktadırlar.

Bu amaçla, elimizdeki 23 Nisan Çocuk Bayramı olgusunu, uluslararası platformda daha doğru tanıtacak, ilgi odağı haline getirecek ve ülke say-

gınlığını yükseltecek biçimde yeniden tasarlamak bu konuda atılacak en önemli adımlardan birini oluşturacaktır.

Şimdi genel hatlarıyla sosyolojik olarak tanımlanmış bu mevcut sorunsal veriyi kent bütünü içinde, mekansal anlamda yeniden tasarlamaya çalışalım.

Model

Kentsel kimliği güçlendirmek ve şekillendirmek amacıyla bir süredir tarafımdan düşünülerek geliştirilmeye çalışılan bu kuramsal model, güncel terimler doğrultusunda “tematik” bir kent parçasıyla ilgili olup, modelin temeli dünyada başka örneği olmayan bir fiziksel çevrenin tasarlanmasına ilişkindir.

Projenin başlangıç noktasını oluşturan soru: “Dünyada tamamıyla tüm dünya çocuklarına ait bir kent var mı?” sorusudur.

Soruyu biraz daha detaylandırarak olursak; “Çocuk parlamentosuyla, çocuk radyo-televizyon istasyonuyla, konaklama birimleriyle, kültür-sanat, bilim merkezleriyle, tamamen çocuk üzerine ihtisaslaşmış sağlık merkeziyle, spor tesisleriyle, yaratıcı zeka gelişimi, beceri geliştirme, üstün yetenek gelişimi, sanat, doğru siyaset, dostluk, barış vb. konularda ve amaçlarda tüm dünya uluslarının çocuklarının yan yana gelebildiği, yasal anlamda onlara ait bir toprak parçası var mıdır?”

Burada dikkat edilmesi gereken şudur: Düşünce, herkesçe bilinen çocuk köyleri, yaz kampları, lunapark benzeri bir yapılaşmayı değil, tersine çok daha profesyonel, daha entegre ve gerek fiziksel gerekse yönetim anlamında uluslararası bir konsept projeyi tariflemektedir.

Bu tematik kent, yılın her döneminde, yaz tatillerinde, evrensel kutlama günlerinde çocukların boş zamanlarında ve özel olarak 23 Nisan’larda tüm dünya çocuklarının yan yana gelerek onlarca etkinliğe katıldığı, tüm uluslara dünya çocuklarının sesini duyurduğu, yetişkinlerin yaptığı hataları, savaşları, kavgaları, açlık sorunlarını, yoksulluğu, adaleti, barışı, çevre sorunlarını vb. olguları, kendi çocuk parlamentosu aracılığı ile tüm dünyaya deklare edebileceği “uluslararası çocuk kenti” adını alacaktır.

Siyasi ve Kültürel Boyut

Bu projenin getirdiği dikkate alınması gereken siyasi boyut:

- *Dünyanın farklı kültürlerinden gelen çocukların tek bir amaç etrafında toplanmasını sağlamak ve geleceğin toplum yöneticilerini yalnızca kendi toplumlari değil, tüm dünya toplumlarındaki yaşlılarıyla düşünce alışverişi içinde ve birbirlerini önemseyerek küresel nitelikli kararlar almalarını sağlamaktır.*
- *Farklı ülke ve toplumlarda yaşayan çocukların birbirlerinin sorunlarını, yaşam biçimlerini, kültürlerini, farklılıklarını algılamayı ve duyarlılıklarını arttırmayı sağlamaktır,*
- *Farklı ülke ve kültürlerden gelen çocukların kendi düşüncelerini, hayallerini, beklentilerini, tek bir resmi ses ile dünyaya duyurularına olanak vermektir. (Aslında buna benzer biçimde ülke olarak, her 23 Nisan günü bir küçük çocuğumuzu Başbakan’ın koltuğuna oturtarak, onun tüm dünyaya sembolik olarak mesaj vermesini sağlamıyor muyuz?)*

Bu olayın dünyada ilk kez, üstelik tüm ulusların çocuklarının temsil edildiği, Türkiye’deki “Dünya Çocuk Parlamentosu” tarafından gerçekleştirilmesi daha etkili olmaz mıydı?

Böyle bir parlamentoda, hemen hemen pek çok ülkedeki yetişkinlerin parlamentolarında görülen yumruk, küfür, hakaret vb. gibi yanlış davranış biçimlerine rastlamak mümkün olur muydu? En azından böyle bir parlamentonun diğerleri gibi savaş kararı alması beklenir mi?

Böylesine anlamlı bir “çocuk ülkesinin” farklı birimlerinde her an, çocuklarla ilgili bir faaliyet görmek mümkün olacaktır. Yaz dönemlerinde kültürel değişim programları gereği buraya gelen çocuklar, dil kursları, farklı uluslara ait kültürel etkinlikler, sergiler, sanat etkinlikleri, çocuk tiyatroları, konserleri, spor faaliyetleri, bilimsel ve teknolojik eğitim programları, çeşitli kutlamalar vb. gibi onlarca farklı programa katılacak ve aynı kent içinde dinlenme olanağı için tasarlanmış olan, kendilerine ait konaklama birimlerinde kalabileceklerdir. Yoksul ve olanakları olmayan ülke çocukları da bu yerleşimin olanaklarından her zaman faydalanacaktır.

Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimlerdeki geniş kamu arzileri değerlendirilmede rant ve spekülasyon ile ilgili ciddi sorunlar ve suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Böyle bir kent tüm dünya çocuklarının çıkar kaygısı olmadan, tamamen sevgi ve dostluk üzerine kurulu, birlikte olabileceği en anlamlı mekan olacaktır. Aslında bunun zaten böyle olduğunu, her 23 Nisan sonrası ülkelere dönmek üzere, yanlarında kaldıkları Türk çocuğu ve ailesinden ayrılırken gözyaşlarına boğulan konuk çocuklarının basındaki görüntülerinden anlamıyor muyuz?

Dünyadaki ilk “çocuk radyo-TV istasyonu” ülkemizde, bu kentte olsa, bilinen önemli dillerde günün belirli saatlerinde yayın yapsa, üstelik tüm bu yayını çocuklar hazırlasa ve tüm dünyada izlenilse nasıl olurdu? Radyoları, gazeteleri, dünyanın her noktasında çocuklara ulaşabilecek resmi yayınları, bunların hepsi ülkemiz sınırları içindeki bu kentte üretilen medya unsurları olamaz mı?

Sağlık Bakanlığı, UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından desteklenen, içinde yabancı uzmanların da çalışacağı, Ortadoğu ve Avrupa'nın araştırma ağırlıklı, en ihtisaslaşmış “çocuk hastanesi”nin, “çocuk olimpiyatları” için tasarlanmış olimpiik spor tesislerinin, sadece çocuklar ve onların gereksinimlerine göre hazırlanmış bin yataklı bir tatil köyünün, çocuklara yönelik her türlü ürünün satıldığı, büyük bir alışveriş merkezinin böyle bir kent parçası içinde olduğunu düşünün. Tüm bu anlatılanların aynı anda bulunduğu bir kent parçası hangi gelişmiş ülkede vardır?

Organizasyon ve Finansman

Bütün bu anlatılanlar nasıl gerçekleşecek? Yatırımları kim üstlenecek ve bu iş nasıl organize edilecek?

Yapılacak tek şey, “Uluslararası 23 Nisan Dünya Çocukları Kenti” için uygun ve doğru bir yer seçmek, ardından bu girişimi dünya kamuoyuna açıklamak olacaktır. Dünya çocuklarını ilgilendiren böylesine hassas bir projenin ilk adımının atılması bile, Avrupa Birliği'ne girme sürecindeki Türkiye'ye, gelişmiş pek çok ülkenin dahi akıl edemediği bir konuyu yakalayıp değerlendirdiği için ciddi ve yadsınmaz önemde bir saygınlık kazandırmaya yetecektir.

Ve belki Türkiye, dünyadaki ilk ve tek uluslararası “Çocuk Parlamentosu”na sahip ülke olarak tarihe geçecektir.

Doğal olarak bu projedeki en önemli roller, yerel yönetim, merkezi yönetim (Bakanlıklar) uluslararası kurumlar ve “Çocuk Kenti Yönetimi”ne ait olacaktır. Zaten tanıtım süreci sonunda bu kurumların proje dışında kalması mümkün olmayacaktır. Çünkü konu yerel olmaktan ziyade ülkesel bir niteliğe kavuşacaktır.

Böyle bir projenin hayata nasıl geçeceği merak edilebilir. Bunun yanıtı aşağıdaki sorulardadır.

- *Evrensel bir olgu olan “çocuk” konusuna hangi ülke, hangi siyaset, hangi ideoloji, hangi kurum, hangi kuruluş veya hangi birey karşı çıkabilir?*
- *Dünyada belki ilk olacak olan böyle bir kentte hangi kuruluş, kendi markasıyla yer almak istemez?*
- *Merkezi hükümetin yönetim olarak böyle bir projeyi desteklememesi mümkün müdür?*
- *Yurt içi ve yurt dışında var olan fonlar (AB fonları gibi) böyle bir projeyi desteklememi?*
- *UNICEF ve benzeri çocuk örgütleri bu projeye ne kadar duyarısız kalabilir?*

Kurgulanan projenin gerçekleştirilmesinde rol oynaması beklenen en önemli unsur, şu anda tüm büyük yatırım ve organizasyonlarda kullanılan sponsorluk sistemidir. Üstelik bu projenin en önemli ayaklarını hükümet (bakanlık) ve yerel yönetim oluşturacağından, sponsorluk sistemi için de güvenli bir yapı ortaya çıkacaktır.

Yönetimlerin görevi öncelikle tanıtımı gerçekleştirmek, doğru yer seçimini yapmak ve projeyi şekillendirmektir. Sponsorluk için ise yalnızca tek bir firma değil, yüzlerce firma konuya dahil edilebilecektir. İlgili yapı ve faaliyetlere paralel olarak her firma veya marka kendine bir yer bulacaktır. Örneğin spor tesisleri; uluslararası spor firmaları bu tesislerin yapımında rol almak isteyebilirler. Tenis kortları, mini futbol sahaları, atletizm tesisleri, basketbol, voleybol vb tesislerin yapımında uluslararası spor firmaları ilgisiz kalabilir mi? Ya holdingler, uluslararası teknoloji firmaları, inşaat firmaları, beyaz eşya firmaları, bankalar, sanayi şirketleri, yatırımcılar, TV kanalları?

Basında yer alacak reklamları daha şimdiden hissetmek bile olası:

*“Dünya Çocuk Kenti inşaatları..... tarafın-
dan yapılmıştır”*

*“Dünya Çocuk Kenti bilgisayar sistemi.....
tarafından gerçekleştirilmiştir”*

*“.....oteller zinciri dünyadaki ilk resmi
çocuk otelini yapmış olmaktan gurur duy-
maktadır”*

*“Çocuk Kentinin spor sahaları.....tara-
findan gerçekleştirilmiştir...”*

*“Uluslararası Çocuk Sağlığı Merke-
zi.....Holding katkılarıyla yapılmıştır”*

*“Dünya Çocuk Radyo-TV istasyonu ana spon-
sorlu Medya olacak.” vs..vs..*

Bunların gerçekleşmesi olanaksız değildir. Bir adım daha ileriye gidelim. Bu kentin yönetimine UNICEF de dahil edilirse ne olur? UNICEF böyle bir girişime karşı çıkabilir mi? Bir an için karşı çıktığını varsayalım. Kendi varlık nedeniyle çelişkiye düşmez mi?

Yukarıda hayali örnekler biçiminde verdiğimiz ulusal-uluslararası firma veya holdinglerin TV’de ya da medya araçlarında her gün izlediğimiz reklamlarını düşünün; bu reklamların çoğunda “çocuk”, reklamın ana unsuru olarak kullanılmaktadır. Otomobil reklamında çocuk, petrol şirketi reklamlarında çocuk, çamaşır makinesi reklamı önünde kapağını açmaya çalışan bir çocuk, yiyecek reklamları ise neredeyse çocuksuz düşünülmemektedir, GSM operatörleri, bankalar bile kendi reklamlarını tasarlarken çocuk unsurunu kullanmaktadır. Diğerlerini de siz hatırlayın...

Bu örneklerin verilme nedeni ulusal veya uluslararası her tür sermayenin çocuk konusunu kendi çıkarı doğrultusunda nasıl kullandığını göstermek içindir. Doğal olarak bu anlayışın, küresel sermayeyi, çocuk konusunda yapılacak her türlü girişime karşı çıkamayacakları bir noktaya taşınması da kaçınılmazdır. Yine doğal olarak firmalar böylesine önemli ve saygın bir girişimi, içinde UNICEF gibi uluslararası bir kuruluşun olduğu da düşünülürse, kendi markalarını kullanarak oynayacakları bir rolü kaçırmak istemeyeceklerdir.

Ekonomik Boyut

Gelelim konunun ekonomik ve özelde turizm boyutuna...

Ülkemize sadece böyle model bir kent parçasını

ziyaret amacıyla gelecek çocukların yanlarında ebeveynleri ile birlikte seyahat etmeleri halinde turist sayısında bile ciddi bir artış olması beklenebilir. Örneğin böyle bir projenin İstanbul, İzmir veya Antalya gibi turizm potansiyeli yüksek bir kentte gerçekleştiğini düşünürsek, zaten var olan turizm altyapısı bu proje ile daha da güçlenecek ve ait olduğu kentin kimliği daha anlamlı bir tanım kazanacaktır.

Üstelik konunun turizm boyutu deniz, tarih ve doğa ile birleştiğinde çok daha zengin içerikli bir turizm biçimine dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır. Sadece bu yoldan ülkeye girecek olan döviz miktarı bile önemsenmek zorundadır. Paris, hiç ihtiyacı olmadığı halde, aslında koskoca bir lunaparktan başka bir şey olmayan “Disneyland” ile milyarlarca dolarlık turizm gelirlerine ilave gelir katmamış mıdır?

Bu projenin önerdiği yerleşmede yer alacak ticari kullanımlar (alışveriş merkezi, konaklama üniteleri, eğlence, rekreasyon, spor vb. alanları) en az bir Disneyland kadar ciddi gelir kaynağı yaratacaktır.

Yine bu proje ile gelecek işgücüne olan gereksinim, servisler, yatırımlar çok ciddi bir istihdam yaratacaktır. Bu da projenin yer alacağı kente önemli ve yeni bir katma değer kaynağı oluşturacaktır.

Projenin gerçekleştirilmesinde merkezi hükümet dahil her kurum, her kuruluş, her ülke siyasetler üstü bu girişimde yer almak için zorunlu olarak yarışa katılacaklardır. Çünkü evrensel niteliği olan çocuk olgusunun karşısında kimse geri kalmış görünmek istemeyecektir.

Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler ellerindeki geniş kamu arazileri değerlendirmede rant ve spekülasyon ile ilgili ciddi sorunlar ve suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu alanların kentsel ölçekte ranta yönelik kullanılması her zaman önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Oysa böyle bir proje için tahsis edilecek bir alanda spekülasyon yapılması söz konusu olmayacaktır, çünkü bu girişim tek başına hiçbir rant grubunun çıkarına hizmet etme özelliğine sahip değildir. Üstelik bu tür bir girişime ne kamuoyundan, ne kitle örgütlerinden, ne siyasi partilerden, ne de dış ülkelerden herhangi bir itiraz gelmesi kolay değildir. Tersine bu girişimde isterse herkes

Kent plancısının asli görevlerinden biri, içinde yaşadığı çevreye ilişkin, kendi bakış açısından irdeleyip, saptadığı sorunları, eksik bulduklarını, eleştirilerini ve önerilerini planlama yoluyla ifade edip ilgili kişi ya da kurumlara iletmektir.

kendine ait bir katılım olanağı da bulabilecek ve ölçeği farklılaşan yatırımlar yapabilecektir.

Bu projenin gerçekleşeceği kente sağlayacağı en önemli yarar, o kente güçlü bir kimlik kazandırmasıdır. Çünkü dünyanın başka hiçbir ülkesinde olmayan bir yerleşim tipi yalnızca orada bulunması nedeniyle dünya kamuoyunda tanınmasına neden olacaktır. Üstelik her 23 Nisan günü “Çocuk Parlamentosu”ndan verilecek sembolik mesajlar ile bu kent devamlı gündemde kalacaktır. Böylece burası zaman içinde dünya çocuklarının en az bir kez ziyaret etmek istediği bir çekim noktasına dönüşecektir.

Yukarıda da değindiğim gibi, böyle bir yerleşimin mevcut durumda turizm sektörünün kent kimliğini belirlediği bir bölgede yer alması, o kentin kimliğini daha da güçlendirecek ve ekonomik aktivitenin artmasına neden olacaktır.

Planlama Boyutu

Sosyo-kültürel ve ekonomik boyutunu anlatmaya çalıştığımız bu kentsel yerleşimin planlamaya ilişkin boyutu öncelikle önerinin gerçekleşmesi için en uygun yerin saptanmasıyla başlayacaktır. Bu alanın büyüklüğü yerleşimin gelişme ve işlevsel kullanımlarına bağlı olarak düşünülmesi gerekmektedir, görelilik olarak daha küçük bir alanda da tasarlanması mümkündür. Konu tamamen yatırımın boyutlarının baştan tartışılıp saptanmasıyla ilişkilidir. Doğal olarak böyle bir yerleşimde açık alan gereksinimi, rekreatif kullanımlar, yeşil alan donatısı fazla olacak, bunun yanı sıra trafik yolları, çocuklarla ilgili olmayan

kullanımlar, ölçek dışı yapılanmalar bu alanda yer almayacaklardır. Çocuk kentinin genel yerleşim planı öncelikle çocuk ana unsuru üzerine kurulacağı için, ihtisaslaşmış tasarımcılar tarafından düşünülecek çevrelere gereksinim duyulacaktır. Bu açıdan bakıldığında proje üretiminde uluslararası yardım almak bile mümkün görünmektedir. Yapıların mimarilerinde evrensel anlamda özgün bir tasarım için uluslararası mimari proje yarışmaları düzenlemek dahi olasıdır.

Sonuç

Kent plancısının asli görevlerinden biri, içinde yaşadığı çevreye ilişkin, kendi bakış açısından irdeleyip, saptadığı sorunları, eksik bulduklarını, eleştirilerini ve önerilerini planlama yoluyla ifade edip ilgili kişi ya da kurumlara iletmektir. Dikkate alınsın veya alınmasın bu girişimler, işin gerçek sahibi olan kent plancılarının kentsel sorunlara karşı olan duyarlılığının bir belirtisi olarak en azından kamuoyunun dikkatini çekecektir. Bu tür eylemler yalnızca meslek odalarından beklenmemeli, bireysel de olsa her platformda plancı, mesleki kimliğini belli eden girişimlerde bulunmalıdır.

Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız model, böyle bir düşünce paralelinde kurgulanmaya çalışılmıştır. Öneri, hali hazırda yazılı ve görsel basın tarafından ilgiyle ele alınmış olup, kamuoyunu bilgilendirme süreci başlatılmıştır. Kent yönetimlerinin, kentsel kimlik geliştirmeye yönelik bu tür düşünce projelerine ne kadar ilgi duyacağını hep birlikte göreceğiz.

İzmir’de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006

Deniz GÜNER

Mimar, Dr.

1950-2006 yılları arasında İzmir’de üretilen yapı stokunu, mimari yönelimler, arayışlar ve konut tipolojileri bağlamında ele alan bu yazı, konuyu daha geniş bir çerçevede değerlendirmeyi hedefleyerek, İzmir’deki mimarlık pratiğini Türkiye’deki yapı üretim süreçlerini ve sosyo-ekonomik dinamikleri belirleyen dışsal koşullar bağlamında da ele almayı amaçlayan bir okuma modeli önermektedir.¹ Yazı, bu dışsal koşullara koşut olarak, son 50 yıl içinde yaşanan kentsel dinamikler ve morfolojik değişimler ile İzmir’deki konut mimarisinde görülen yerleşik kalıpları eşzamanlı olarak ve birbirleri üzerinden okumayı, kısaca konut tipolojilerini ve estetik kalıpları kentsel coğrafya üzerindeki dağılımları üzerinden okumayı da hedeflemektedir. Bu sayede, konut mimarisinde görülen modern ve öncü örneklerin, kentnin sosyo-ekonomik açıdan farklı bölgelerinde nasıl dönüştürülerek benimsedikleri, modernizmin nasıl sıradanlaştığı, kısaca, modernizmin benimsenmesi, uyarlanması ve yerelleştirilmesi süreçlerini de metnin arka alanında ele almaya çalışmaktadır.

İzmir’deki modern konut mimarlığının gelişimini belirgin olarak izleyebilmek için, mimarlıkta modern dilin kurulduğu 1950’lere detaylıca bakmak gerekmektedir. Bu dönem bir yandan, II. Dünya Savaşı boyunca içe kapalı ekonomi-politik rejim sürdüren Türkiye’nin dış dünya ile kısmen bağlantı kurmaya başladığı, diğer yandan kentsel

ve mimari dönüşümleri yönlendirecek kamu-özel sermaye birikimlerinin kendilerini görünür kılmaya başladığı bir döneme işaret etmektedir. İzmir, 1950’lerdeki morfolojik küçüklüğünün getirdiği avantajla, geniş art alanının sağladığı sermaye birikimini ve sınırlı sosyal sermayesini bir sinerjiye dönüştürebilmiş ve diğer birçok kentten farklı olarak, ülkede yaşanan bu değişimleri İstanbul ve Ankara gibi merkezlerle eş zamanlı olarak yaşayabilmiştir. İzmir kentine günümüzdeki modern karakterini veren bu modern dilin kuruluşuna daha detaylı bakmanın, kentin süregelen mimari reflekslerini anlamak için de iyi bir zemin oluşturacağı kanısındayım.

İzmir’deki “Nüans Mimarlığı” ve Mimar Kimlikleri

İzmir, nüfus açısından metropol kent büyüklüğüne yaklaşırsa da, mimari nitelik açısından, 1922 İzmir yangınından günümüze kadar geçen süre içerisinde oldukça sınırlı bir değişim dinamiği göstermiş görünmektedir. Merkezdeki mimarlık pratiğini heterojen kılan metropol kültürünün altüst edici devinimi ve bunun içinde ancak “farklılaşarak” var olunabildiği mimarlık ortamından farklı olarak, “taşra” zihniyetinin biçimlendirdiği İzmir gibi periferideki mimarlık pratikleri, daha çok “benzeşerek” ve birbirlerinden ancak nüanslar ile ayrışabilen bir yapı kültürü üretmektedir. Ancak, tüm bu “benzeşme” ve “makbul olma”

¹ Bu yazıyı okuyarak, değerli önerilerde bulunan Koray Velibeyoğlu’na teşekkür ederim.

Fotoğraf 1, 2 ve 3. 1930'lu ve 40'lı yıllarda inşa edilen bahçeli kooperatif yapı tipolojilerinde görülen tekli pencere düzeni, Sedat H. Eldem'in belirlediği 1950'lerin II. Ulusal söylemi doğrultusunda sürekli yatay pencere kurgusuna dönüşmüş, 1960'ların başında ise tümüyle şeffaflaşarak bütün cepheyi tanımlar hale gelmiştir.

endişesinin, farklılık ve sıra dışılık kaygısının, "mimik"lerde rastlanabilecek aşırı ekonomik ifade dili tercihinin, kısaca "nüans mimarlığı" olarak tanımlamaya çalıştığım tüm bu kaygı, endişe ve tercihlerin İzmir'deki mimarlık pratiğini biçimlendirmesinde, denetleyici ve dışlayıcı taşra zihniyetinin ötesinde dönemin ekonomik ve politik bağlamının da etkili olduğu bir gerçektir.

II. Dünya Savaşı'nı takip eden, kısmen dışa kapalı 1940'lı yıllardan sonra, 1950'lerde görülen ekonomik patlama, yalnızca imar etkinliğini arttırmakla kalmamış, İzmir'de sayıları 10-12 arasında değişen, İstanbul'dan gelen yeni mezun mimarlar için de -uzun zamandan beri ilk kez- yeni iş imkânları yaratmaya başlamıştı. Dokuz Eylül Üniversitesi adını alacak olan Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu'nun 1963'teki açılışına kadar, kentte etkinlik gösteren az sayıdaki mimar ve mühendisin İstanbul Teknik Üniversitesi veya Güzel Sanatlar Akademisi'nde Sedat Hakkı Eldem, Ernst Egli, Gustav Ölsner gibi hocaların gözetiminde eğitim görmüş olmaları, hatta onlarla sürekli irtibat halinde olmaları nedeniyle, merkezin formasyon ve ilişkiler ağından sürekli olarak yararlanmış ve bu yıllarda İzmir'de, İstanbul ve Ankara'da inşa edilen yüksek kalitedeki yapılara benzer nitelikte yetkin ürünler üretilmiştir.

1930'ların sonundan 1940'lı yılların sonuna kadar İzmir'de yaygın olarak kabul görmüş, genelde iki veya dört katlı, geniş saçaklı, kırma çatılı ve serpm sivali yapı morfolojisi, 1950'lerden itibaren yerini yavaş yavaş teras çatılara, dolu kütle kurgusunun yerine yatay döşeme plakları ve düşeyde bant yüzeylerin oluşturduğu düzlemsel cephe kurgusuna, dolu kütleleri delen pencere boşlukları yerlerini düzlemsel betonarme plaklar arasında zemine kadar inen geniş pencere açıklıklarına, kapalı çıkmaların yerini alan ince demir korkulukların ardında şeffaflaşmış geniş balkon açıklıklarına, serpm sivali cephelerin yerlerini alan mozaik panoların, taraklı sıvaların veya BTB kaplama malzemesinin soyut ve modernist estetiğin ifade aracı olarak kullanıldığı, daha modern bir dile sahip cephelere bırakmıştır (Fotoğraf 1, 2 ve 3). Tüm bu değişim dinamiklerini başlatan 1943 mezunu Emin Balın, Harbi Hotan, Alp Türksöy, Ahmet Nural ve 1944 mezunu Fahri Nişli, İzmir'de modern mimarlığın öncülerinden olan

Tahsin Sermet, Necmettin Emre, Rıza Aşkan gibi bir önceki kuşaktan farklılaşarak, günümüz İzmir mimarlığını da biçimlendiren yeni ve modernist dilin kurucuları arasında yer almışlardır.

İzmir kenti bağlamında, 1923-1929 yılları arasındaki göreceli hızlı inşaa faaliyetlerine karşıt olarak, 1929 Ekonomik Buhranı'ndan II. Dünya Savaşı sonrasına, hatta 1950'lere kadar devam eden dönem, ülke çapındaki sınırlı ekonomik imkânlar, burjuvazinin gelişme aşamasında olması ve asıl işverenlerin belediyeler ile kamu kurum ve kuruluşlarının olması nedeniyle, çoğunlukla iyileştirme projeleri ve ödenekleri sürekli kesintiye uğrayan yarım kalmış kamu projelerinin çokluğuyla belirginleşir.² İşverenlerin merkezdeki gelişmelerden görece uzak talepleri, konut dışındaki çoğu yatırımın belediye mimarları veya kamu adına merkezden yapıyor olması nedeniyle İzmirli birçok mimarın, Söke, Ödemiş, Tire veya Denizli gibi yakın yerlerden-sınırlı sayıda da olsa- iş alarak ayakta kalmaya çalıştıkları görülmektedir. Mimarların çalışma alanlarının çoğunlukla konut ile sınırlı olması, jürilerini merkezdeki mimarların oluşturduğu kamu yarışmalarına girmekte görülen isteksizlik, kalfa ve ustalar ile girilen rekabet dışında, bu dar piyasa alanında yaratıcılığın ortaya dökülebileceği, nefes alınabilecek tek alan olarak, her yıl tekrarlanan "Beynelmilel İzmir Fuarı" ve bu bağlamda her yıl yeniden inşa edilen geçici pavyon yapıları görülmektedir. 1930'lerden itibaren her yıl kurulan Fuar, İzmir'deki mimarlık pratiği için hem merkezdeki gelişmelerin takip edilebildiği bir eğitim alanı, hem de deneyselliğin ve "farklılaşmanın" kısmen uygulanabildiği bir iş imkânı olarak görülmüştür. Ancak bu iş imkânı her zaman kolaylıkla elde edilememekte, çoğunlukla İstanbul ve Ankara'daki mimarlar tarafından tasarlanmış projeler İzmirli mimarlar tarafından uygulamaya geçirilmektedir. İzmir Fuarı'nın -özelde de pavyon inşa etme pratiğinin- İzmir'deki mimarlık

pratiği içinde, olumsuz yönde etkilerinin de var olabileceği çoğunlukla gözden kaçırılmaktadır. Her sene tekrarlanan, kısmen deneyselliğe açık bir tasarımın ürünü olan bu pavyonların, yerel inşaa imkân ve pratikler içinde kısa sürede inşa edilmeleri gerektiğinden, İzmirli mimarların, sıra dışı inşaa tekniklerini deneyemedikleri, çoğunlukla konvansiyonel teknikler ve ucuz malzemelerle kotardıkları, bu açıdan da pragmatik ve konvansiyonel inşaa pratiklerini daha da pekiştirdikleri sıklıkla görülmektedir.³

1950'lerin başından itibaren -özellikle de 1952'de Türkiye'nin NATO Pakti'na üye olması ve İzmir'in NATO merkezlerinden biri olarak seçilmesi gibi- giderek dışa açılan ekonomik ve politik ilişkilerin yarattığı tüm bu değişim ivmelerine rağmen, İzmir'de ve ülke genelinde yapı sektörü henüz bu değişimlere ayak uyduramayacak derecede zayıf durumdadır. İzmir'deki endüstrileşmemiş ve yeterince gelişmemiş, kısıtlı olanaklara sahip yapı sektörünün gelişebilmesi ve çivi, menteşe, kapı kulbu gibi İstanbul'dan getirtilen malzemeleri üretecek atölye benzeri üretim tesislerinin çoğalması, ancak çimento ve inşaat demiri bulma sıkıntısının da sona ereceği 1960'ların sonlarına doğru mümkün olabilmıştır.

İzmir'deki inşa etme pratiğini biçimlendiren periferinin denetleyici piyasa koşullarının, hem birbiriyle çelişen, hem de aşılması merkezdekilerden çok daha zor zihniyet kalıpları ve ekonomik bariyerler içinde geliştiği görülmektedir. Periferide, özellikle de İzmir'de mimarlar her zaman kısıtlı sayıdaki iş imkânları için, önceleri yapı ustaları ve kalfalarla, daha sonra da müteahhitler ile rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Kısıtlı bir alanda çoklu aktörün mücadelesine sahne olan taşranın bu rekabetçi piyasa koşullarında, birbirini taklit ederek sıradanlaşan ve giderek yıkıcılaşan, "bir örnekleşen" bir taşra inşa kültürü

İzmir'deki inşa etme pratiğini biçimlendiren periferinin denetleyici piyasa koşullarının, hem birbiriyle çelişen, hem de aşılması merkezdekilerden çok daha zor zihniyet kalıpları ve ekonomik bariyerler içinde geliştiği görülmektedir.

² Nafia Vekaleti'nin yıllıklarından veya Bayındırlık İşleri Dergisi'nden kolaylıkla takip edilebileceği gibi dönemin kısıtlı mali kaynakları, çoğunlukla yarım kalmış kamu yatırımlarını tamamlamak veya bakımlarını yaptırmak için kullanılmıştır.

³ 1895 yılında İstanbul'da doğan ve 1922-1957 yılları arasında yaptığı çalışmalar nedeniyle İzmir'deki en verimli mimar olmasına karşın, en az tanınanlarından biri olan Mesut Özkök'un, belediye mimarı olarak çalıştığı dönemde gerçekleştirdiği Fuar yapıları içinde en ibret verici olanları, 1936 yılındaki ilk "Arsulusal İzmir Fuarı" için gerçekleştirdiği 12 saat içinde tasarlayarak inşa ettiği Riyaseti Cumhur Orkestrası için podyum, 24 saatte avan projesini hazırladığı Lozan Tak Kapısı ve 50 gün içinde proje ve uygulamaları bitirilen iki katlı Gazino Binası ve fiskiyeli havuz, Kızılay Piyango büveti ve Gaz Şirketi Pavyonu, Ankara Birası Pavyonu, Trakya Pavyonu ile Sovyet Pavyonu olmalıdır. Besim Çeçener, "70 Yıldır Durmayan Maratoncu: Mimar Mesut Özkök", Mimarlık Dergisi, 1984/6, s. 12.

gelişmiştir. Ancak bu duruma karşıt olarak, sınırlı sayıdaki mimarın bu zorlayıcı koşullar içinde var olabilmek üzere geliştirdikleri iki stratejiden de söz etmek mümkündür. Bu stratejilerden ilki, çalışma alanlarını ve kenti zımnen bölüşmektir. Yaklaşık 1960'ların sonuna kadar sayıları 12-15 civarında değişen nitelikli mimarın⁴ -Konak ve

Fotoğraf 4 ve 5. Fahri Nişli'nin geç dönem apartman yapılarından, Mithatpaşa Caddesi üzerindeki Evrenesoğlu Apartmanı, deniz manzarasını kesmemek amacıyla giriş ve merdiven hollerini tümüyle "boş" bırakmak gibi tasarım lüksleri sayesinde dönemin diğer yapılarından ayrılmaktadır.

Alsancak gibi merkez semtler dışında- çoğunlukla Hatay, Güzelyalı, Karşıyaka veya Buca gibi çevre semtlerde yoğunluklu olarak iş yaptıkları ve kendilerine birer etkinlik ve egemenlik alanı (territory) inşa ettikleri görülmektedir. Bu zımnî sözleşme ve egemenlik alanı en azından mimarların -yarışmalar dışında- birbirleriyle rekabete girmelerini engellemiş, diğer yandan tüm güçlerini usta, kalfa ve müteahhitlere karşı birleşmek için kullanmalarına yaramıştır. 1954 yılında Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin kurulmasının bu kızışan rekabet dönemine denk gelmesi rastlantının ötesinde iki duruma işaret etmektedir: Mimarların organize davranarak meslek pratiğine sahip çıkma girişimlerine, diğer yandan da bu mimari etkinliğin koşul ve kurallarını belirleyerek -kısaca kurumsallaşarak- kızışan rekabet ortamını disipline etmeye kalkışmalarına.

Mimarların geliştirdikleri ikinci strateji ise, nesne üzerine düşünsel birikim yapmayı hedefleyen ve bu sayede de tasarıma yoğunlaşmalarına neden olan, yani kısaca kaliteyi arttırmayı hedefleyen stratejidir. Birçok mimarın, iyi iş çıkaran usta, kalfa ve müteahhitin çalışmalarından ayrışabilmek ve iş alabilmek için, plan aşamasından üretilecek dövmeye demir detayına kadar tasarımın her noktasında niteliği ön plana çıkararak, neredeyse "bütüncül bir sanat yapıtı" (Gesamtkunstwerk) üretmeye giriştikleri görülmektedir. Bu dönemde mimarlar, birçok usta, kalfa ve müteahhitin yapmayı göze alamadıkları, apartmanların zemin katlarında, girişin tümünü veya merdiven kovası ile sahanlığının büyük bir bölümünü, manzaraya bakma ve ışık alma kaygısı ile boş bırakmak gibi tasarım "lüks"lerine girişmekte ve bu tasarım atakları sayesinde farklılaşabilmekteydiler. (Fotoğraf 4 ve 5). 1950'lerden itibaren bir on yıllık dönem içerisinde üretilen yapıların çoğunda gözlenebilen bu özellik -Arkitekt Dergisi'nin de katkısıyla- bir yandan, İzmir'in dışında bir "İzmir Apartmanları" mitinin gelişmesine neden olacak, diğer yandan da mimarların yaptıkları işlerin, usta,

⁴ Tahsin Sermet, Necmeddin Emre, Mesut Özok, Rıza Aşkan gibi 1909'dan 1940'ların sonlarına kadar etkili olmuş kamuda çalışan öncü modernist mimarlar dışında İkinci Kuşak İzmirli Mimarlar'ı oluşturan Fahri Nişli, Harbi Hotan, Akif Kinay, Alp Türksöy, Reha Arsay, Emin Ertam, Emin Balın, Ö. Faruk San, Melih Pekel, Ziya Nebioğlu, M. Bedrettin Kökten, Ergun Unaran, Cavit Ölçer, Güngör Kaftancı gibi mimarlar, günümüzde de etkili olan, İzmir mimarlığının modern repertuvarlarını kurmuşlardır.

kalfa ve müteahhitlerce sıklıkla kopya edilmesine neden olacaktır⁵ (Fotoğraf 6).

1950'lerde İzmir kenti, Türkiye'nin NATO'ya girişiyle birlikte, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Merkezi olur. Birinci Kordon'da, günümüzde Kordon Ordu Evi olarak kullanılan, Eski İzmir Şehir Otelini merkez olarak kullanmaya başlayan NATO, mimarlık ortamında ulusalcılıktan modernizme geçişte de etkili olur. Amerikanlaşma etkisi altındaki 1950'li yılların mimarlık gündeminde, ulusalcı söylemler giderek aşınmaya ve Uluslararası Üslup etkili olmaya başlamıştır. Aynı dönemde, Marshall yardımının destekleriyle Kokluca'da (Altındağ) çimento fabrikası ve Alsancak'ta da silo inşa edilmiştir. Bu dönemde kente yönelik yapılan tartışmaların başında, kentin idari merkezi olan Konak Meydanı'ndaki Sarı Kışla'nın 1957'de tümüyle yıkılması ve ardında bıraktığı boşluğu doldurulmayı hedefleyen projeler gelmektedir. Yaklaşık 50 yıl boyunca kentin Konak bölgesini dinamik ve belirsiz kılan bu kentsel boşluk, 2003 yılında tamamlanan Konak Atatürk Meydanı çevre düzenlemesi ile sabitlenerek, kalıcı bir düzene sokulmuştur.

Alsancak'taki liman tesisi projesinin uygulanmaya başlaması ve kentte artan araç trafiğini düzenlemek üzere trafik lamba sisteminin kurulması gibi kentin dinamiğini belirleyen iki ulaşım altyapısının kurulmasına 1950'lerde başlanmıştır. Kentteki yeşil alan miktarı ise bu dönemde yapılan yeni yollar ve yapılaşmalar nedeniyle giderek azalmıştır. 1951-1952 yıllarında iki aşamada tamamlanan Varyant yolu, Bahribaba Parkı'nın bir kısmını yok ederek Konak Meydanı'nı, Değirmendağı'ndan Eşrefpaşa, Yukarı Mahalleler ve yeni açılan Mısırlı (Hatay) Caddesi'ne bağladı. Varyant yolu ile Halilnıfatpaşa yolu ayrımında 1955'te yapılan Rıza Aşkan ve Doğan Tekeli'nin Şark Kahvesi (Şato Restoran) ile Eşrefpaşa yönünde belediye tarafından inşa ettirilen Halk Tipi Apartman

⁵ Modern mimarlığın İzmir'de yaygınlaşmasında etkili olmuş en önemli kişilerden olan 1944 mezunu Fahri Nişli, tanınmış mimarların özellikle Alsancak, Karşıyaka ve Güzelyalı semtlerinde yaptıkları başarılı binalara ait planların belediye arşivlerinde bulunamayışını ve bu semtlerde morfolojik açıdan birbirine benzeyen binaların çokluğunu, dönemin usta ve kalfalarının bu binalara ait planları rüşvet karşılığında almaları ve yapıları kopyalamalarıyla açıklamaktadır. Fahri Nişli ile yapılan görüşme 23.01.2004.

(Zübeyde Hanım Kız Yurdu) dönemin önemli kamusal yapıları arasındadır.

1950'lerin başında kentin geleneksel dokusu, İkiçeşmelik ve Mısırlı (Hatay) yollarının açılması ile Gaziler (Kemer) yolunun genişletilmesi amacıyla istimlak edilmiştir. Genişletilen İkiçeşmelik Caddesi, Varyant yolu ve Eşrefpaşa'dan gelen Yapıcıoğlu (günümüzde Eşrefpaşa Caddesi) yolunun kesiştiği kav-şak noktasında Bayramyeri semti oluşmuştur. Bu dönemde, göçmenlere yönelik oluşturulan yeni yerleşim yerlerine ulaşmak için 1925 yılında açılması öngörülen Mısırlı (Hatay) Caddesi, Bayramyeri ile Üçkuyular'ı birbirine bağlar hale gelir. Bu arterler üzerindeki yeni yapılar, genellikle çok katlı kira konutları/aile apartmanları olarak inşa edilir (Fotoğraf 7 ve 8). 1953 yılına gelindiğinde, Alsancak'ta ev yapılacak arsa kalmadığından, kentsel çeperlerde eklemlemeler görülmeye başlar. Özellikle, 1950'lerin ikinci yarısında hızlanan gecekondulaşma süreci tüm kentsel planlama çalışmalarını etkisiz kılmıştır. Buna karşın, 1951'de Agora, 1952'de de

Fotoğraf 6. Arkitekt Dergisi'nde yayımlanan ve İzmir Apartmanları mitosunu başlatan, Fahri Nişli'nin Fuar (Alber Kohen) Apartmanı. (Arkitekt, 1961, Seri IV, Cilt 30, s.6-8)

Kadifekale çevresi gecekonduardan temizlenerek restore edilmiştir.

1951 yılında, İzmir Kenti Master Planı için açılan uluslararası yarışmada birinci olan, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'tan oluşan ekibin projesi üzerine 1955-1957 yıllarında geliştirilen master planı, Altınyol (ekspres yolu) ve Konak-İnciraltı arasında kıyı yolu yapımını, Eşrefpaşa pazarı ile Cumaovası (Menderes) arasında yol yapımını, Hatay ve Ballıkuyu yolları için kamulaştırma yapılmasını ve Karşıyaka kıyı düzenlemesini içerir. Ayrıca üniversite alanın Güzelyalı'dan Bornova'ya transfer edilmesi, Örnekköy, Şemikler ve Yamanlar'ın belediye sınırlarına katılması kabul edilir. Bu dönemde, Bornova ve Buca henüz belediye sınırlarına dahil olmamıştır. 1958'de yapılan Ege Üniversitesi Kampus yarışması sonrasında Bornova semti, kentsel gelişme sürecine hızla girer.

1959-1960'da hazırlanan master planı, daha önce endüstri bölgesi olarak seçilen Halkapınar

Fotoğraf 7 ve 8. 1940'larda Mısırlı (İnönü) Caddesi'nin durumu ve bu cadde üzerinde 1950'lerde inşa edilen ilk aile apartmanlarından, Cevat Ölçer'in Öncil Apartmanı. (Ege Mimarlık, 1997-3, Sayı 24, s.11)

ve Bayraklı yerine, kente yönelik iç göçü önlemek üzere yeni endüstri bölgeleri olarak Kemalpaşa, Bergama, Torbalı, Tire ve Urla bölgelerini önermesine rağmen, plan tam anlamıyla başarılı olamaz. 1960'larda en önemli kentsel sorun, iç göç nedeniyle oluşan gecekondulaşmadır. 1960'lardan itibaren İzmir hızla büyüyerek, metropoliten kent niteliğine bürünür. Belediye teşkilatı bölgelere ayrılarak, Güzelbahçe (1957), Narlıdere (1962), Balçova, Yeşilyurt ve Çamdibi (1963), Gültepe (1964), Altındağ (1966), Pınarbaşı (1968) ve Işıkkent (1977) bölgeleri kendi belediye teşkilatlarını kurarlar. Bu dönemde, ofisler, bankalar, sigorta ve ticaret şirketlerinin tercihleri, kentin merkezi iş alanı olarak görülen Gümrük, Basmane ve Cumhuriyet Meydanı çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde kentte dört adet ticari aks gelişir: Mezarlıkbaşı-Eşrefpaşa hattında düşük gelirliye yönelik ticaret; Basmane-Tepecik-Kemer aksında, gecekondu dışındaki kalan alanda tarımsal mal ticareti; Cumhuriyet Meydanı çevresinde Birinci Kordon-İkinci Kordon aksında, yüksek gelir grubuna yönelik ticaret ve servis sektörü; Konak-Güzelyalı aksında ise orta ve yüksek gelir grubu için ticaret alanları gelişir. Konut alanlarında ise, Alsancak, Göztepe, Güzelyalı, Karşıyaka'da yüksek gelir grupları, Karşıyaka'nın eski bölgelerinde ve Hatay'da orta gelir grubu, kentin merkezinde de düşük gelir grubu yer edinir.⁶ Yüksek gelir grubuna ait konut alanlarına olan yüksek talep, bu alanın genişleyebileceği art alanın bulunmayışı ve 1964'teki Kat Mülkiyeti Kanunu'nun etkisiyle, bu bölgede düşeyde yoğunlaşmaya neden olur. Yüksek gelir grubunun oturduğu bölgelerde, dört katlı Kira Apartmanı'ndan, yüksek katlı apartmanlara doğru bir dönüşüm yaşanır. Önceleri kıyı kesimin imar

⁶ İzmir'deki planlama pratiğinde 1925-1989 yılları arasında yaşanan değişimleri, uygulamaya konulan planların vizyonları ile bunların gerçekleşebilen kısımlarını karşılaştırmalı olarak irdeleyen bir çalışma için bakınız; Nursen Kaya, Analysis of the Interaction Between Theory and Practice in Urban Planning: Understanding İzmir Experience. Yayımlanmamış Doktora Tezi. (İzmir: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2002). Özellikle 4. Bölüm "The Case Study: Analysis and Evaluation of the Planning Practices of The City of İzmir in Terms of Theoretical Background and Implementation", s.90-179. Aynı dönem içerisinde, İzmir'in fragmanlı-bütünlüklü metropol morfolojisinin biçimlendirdiği konut üretim süreçleri hakkında bakınız; Hülya Koç, Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Sosyal Konut ve Toplu Konut Uygulamaları (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 2001).

koşullarında, ayrık düzenden bitişik düzene doğru görülen bu dönüşüm, parsel düzenini olduğu kadar kentsel morfolojiyi de farklılaştırarak tüm kente yayılmaya başlar. Alsancak Limanı, Halkapınar, Mersinli ve kısmen Bayraklı civarında bulunan endüstriyel alan Karabağlar, Kemalpaşa ve Çiğli bölgelerine sıçrar. İzmir ile çevresini bağlayan ulaşım bağlantıları, Ankara, Bornova-Manisa, Karşıyaka-Manisa-Çanakkale ve Çeşme ot-yolları, Basmane-Balıkesir-Bandırma, Basmane-Menemen-Afyon ve Alsancak-Aydın demiryolları, Pasaport yolcu limanı ve Alsancak yük limanı dışında Gaziemir ve Çiğli'deki askeri havaalanları kurulur. Bu dönemde kentte gerçekleştirilen en önemli yapılar arasında, 1964'te projesini Paul Bonatz'ın, uygulamasını ise Fatin Uran'ın yaptığı T.C. Emekli Sandığı İzmir Büyük Efes Oteli, 1964'te inşa edilen Ali Aközenler'in Türk-Amerikan Derneği, yine aynı yıl yapılan ve Türkiye'deki ilk çelik kablolu strüktür uygulaması olan Aydın Boysan'ın tasarladığı Fuar Arçelik Pavyonu sayılabilir. İnşaat sektörü ve malzeme kültüründeki kısıtlılıklara rağmen, yapı teknolojisindeki yerel çözümlerinden bir diğeri de Harbi Hotan'ın 1963'te yaptığı Atatürk Kapalı Spor Salonu'dur. 1965 yılında yarışması açılan ve 1967'de tamamlanan SSK İzmir Konak Tesisleri ise, Konak Meydanı'nın formunu belirleyerek etkisini günümüzde de devam ettiren en önemli modernist çarşı projelerinden biridir.

İzmir'in kentsel morfolojisini dönüştüren en önemli etken imar yönetmeliklerinde yapılan değişikliklerdir. 1950'lerin ikinci yarısına kadar ayrık düzende, bahçe içinde iki veya üç katlı müstakil yapılardan oluşan İzmir'in kentsel dokusu, yapılan kat artışları sonucunda, çatı katları çekme olan, zemin + dört kata sahip aile apartmanlarından oluşan yapılar çevrelere doğru hızla dönüşmüş-

tür. Bu dönemde, çekme çatı katların teraslarında yapılan betonarme pergolalar, dönemin en belirgin ve yaygın modernist repertuarlarından biri olarak görülmelerine karşın, dönemin mimarları tarafından daha çok, imar kurallarını aşındırmaya yönelik bir beklenti ile inşa edilmişlerdir. Mimarların asıl amacı, bu çekme çatı katlarının zaman içinde kapatılmalarına imkân verecek strüktürel bir altyapı oluşturmaktır.⁷ Nitekim, 1950'lerin ortasında Kordonboyu'nda yapılan ilk yüksek katlı apartman yapısından, Aralık 1969'da İmar Bakanlığı tarafından 18.80 m. gabarinin kabulüne kadar geçen süre içinde yapılan hızlı yapılaşma ve yoğun siyasi beklentiler kendisini, 1971 yılında çatı katlarını tam katlara dönüştürme izni veren genelgenin çıkmasıyla ve gabariyi 21.80 m.ye çıkaran imar kanununun kabulü ile gösterir.

1960'ların sonuna kadar bu stratejiler ile kısmen düzenlenen ve denetlenebilen mimarlık pratiği, bu dönemden itibaren, ülkedeki sosyo-ekonomik ve politik çalkantılardan etkilenecek, yapısal bir dönüşüme uğramaya başlamıştır. 1963'te, daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi adını alacak olan Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu'nun açılması, bir yandan merkezin formasyon ve ilişkiler açısından kopmayı getirmiş,⁸ diğer yandan yeni kurulan ODTÜ ve özel okullar nedeniyle ülkedeki mimar sayısında hızlı bir artış yaşanmaya başlamıştır. Aynı dönemde, ülkede yaşanan politik gerilimlerin mimarlar arasında yarattığı kamplaşma, yaşanan toplumsal terörizm, petrol üretiminde yaşanan kriz ve yüksek enflasyonun neden olduğu çimento üretimi ve inşai faaliyetlerde görülen daralma, bir önceki dönemin güven ortamını ve nitelikli konut üretimini yerle bir etmiş gözükmektedir. 1960'ların başından itibaren, İzmir'in morfolojik yapısını çok derinden etkileyen iç göç ve gecekondulaşma

İzmir'in
kentsel
morfoloji-
sini dönüş-
türen en
önemli
etken imar
yönetme-
liklerinde
yapılan
değişiklik-
lerdir.

⁷ Fahri Nişli, güneş kırıcı pergola kirişlerinin aralarının cam tuğla ile doldurup kapalı hale getirilmelerinin yaygın bir uygulama olduğunu ve Belediye'nin bu duruma göz yumduğunu belirtir. Pergola kiriş aralarının zaman içinde kapatılarak geniş şeffaf saçaklara dönüşme süreci, imar kurallarının zaman içinde nasıl aşındırıldığının da şaşırtıcı örneklerinden biridir. Fahri Nişli ile yapılan görüşme 28.01.2004.

⁸ Okulun ilk zamanlarında, Asım Mutlu gibi birçok hocanın İstanbul'dan İzmir'e uçakla gelip gittiği, ancak okulun "resmi" bir statü kazanması ile bu taşınabilir sisteme, İzmir'de oluşturulan kalıcı kadro ile çözüm getirildiği görülmektedir. Eğitimin merkezden koparak yerel kılınması, hem merkezdeki gündemden kopmaya ve bir tür "gecikmişliğin" doğuşuna, hem de mimari bilgi akışındaki kopuş nedeniyle mimari bilginin yerel olarak yeniden üretilmesi gerekliliğine neden olmuş gözükmektedir.

Asım Mutlu, 1966-70 arasında Ege Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Yüksek Okulu'nda (bugün Dokuz Eylül Üni) öğretim üyeliği yapmıştır. Eğitim çalışmalarının yanı sıra yöneticilik görevleri de üstlenen Mutlu, 1968-69'da aynı okulun Mimarlık Bölümü Başkanlığını, 1970-71'de de okulun müdürlüğünü yapmıştır. Kazmaoğlu, M.; "Mutlu, Asım", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, s.1312, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997.

olguları karşısında, kentteki az sayıdaki mimarın çözüm üretmede yetersiz kalışları, enformel konut üretim mekanizmalarının yaygınlaşmasını da kolaylaştırmış gözükmektedir (Fotoğraf 9). Bu süreç ile örtüşen bir diğer ivme, 1964 Kat Mülkiyeti Yasası'nın neden olduğu "yap-satçılık" adlı hızlı dönüşüm mekanizmasının, küçük sermayeli ve deneyimsiz bir çok müteahhit figürünün ortaya çıkmasına neden olmasıdır.

1960'lı yılların sonu, mimarların 1945-1960 yılları arasında konut üretimi üzerinde sağladıkları kısmi başarıların hızla yok olduğu, konut üretim pratiklerinden dışlanmaya başladıkları, merkezdeki gelişmelerden koparak taşralaşmaları, mimari nitelik kaygılarının hızla yok olduğu bir döneme karşılık gelmektedir. Yap-satçı müteahhitler ile yarışabilmek ve bürolarını ayakta tutabilmek amacıyla bu dönemde birçok mimar ya müteahhitliğe soyunmuş ve kitlesel ölçekte niteliği düşük konut üretimine girişmiş ya da müteahhitler ile ortaklıklara girilerek, sonuç ürünü denetleyemeyen ve yalnızca proje üreten

mimarlar konumuna gelmişlerdir. Müteahhitliğe soyunan mimarlar 1970'lerin ilk yarısından itibaren, kentin Karşıyaka-Bostanlı hattında, Üçkuyular ve Bornova semtlerinde yoğun olarak yüksek katlı konut ürettirler. Bu yapılar, neredeyse şablona indirgenmiş bir plan şemasının biteviye çoğaltımından ibaret gözükmektedir. Birbirlerinden farklılaşmak gibi bir kaygıları olmadığı ve yalnızca piyasaya hızla konut üretme hedefi ile yapıldıkları için 1960'larda üretilen modernist dilin neredeyse kaybolduğu bir ifadeye sahiptirler. Buna karşın aynı dönem, Alsancak, Güzelyalı ve Karşıyaka-Yalı'da yapılmış 1950 ve 60'ların nitelikli modernist yapılarına ait mimari repertuarın, "modern" gözükme adına, farklı semtlerde, daha düşük ekonomik malzemelerle yeniden üretilmeye çalışılması, bir yandan bu modernist dil ve ifade kaygılarının içlerinin boşaltılmasına ve yalnızca şablonlara indirgenmesine yol açmış; diğer yandan 1950'ler modernizminin kentin bütününe yayılmasına, bu seçkin dilin kitleselleşmesine, kısaca modernizmin yerelleşmesine de olanak sağlamıştır (Fotoğraf 10). Aşırı ekonomik çözümlerle üretilen bu apartman yapıları, genellikle döşeme plakları aralarının geniş balkonlar olarak kullanıldığı, görüntüyü kesmeyen ince demir korkulukların arkasında pencere-kapı birlikteliğinin tümüyle şeffaf bir cephe olarak ele alındığı bir ifade kalıbı geliştirmişlerdir. Bu yapılarda görülebilecek en belirgin ifade farklılaşmaları, geniş yatay pencerelerdeki ahşap doğrama bölüntülerinden, demir balkon korkuluklarındaki estetik bir kaç deneyden veya apartman giriş kapılarında görülen "artistik" denemelerden öteye gitmiyordu (Fotoğraf 11 ve 12). Benzer parsel boyutları ve bitişik düzen yapısının dayattığı tekdüzeliğe ek olarak, şablonlaşmış plan şemalarıyla hızla üretim yapmayı isteyen müteahhitler nedeniyle bu yapıların büyük çoğunluğu, uzun ve karanlık bir koridor üzerine dizilmiş mekânlar ve havalandırma boşluklarından oluşan, genellikle çift dairesel apartman tipolojisine sahiptirler.⁹

⁹ Zaman zaman birbirlerine de açılan ve orta sofa etrafında örgütlenen odaların oluşturduğu orta sofalı plan şemasına sahip aile apartmanlarından, 1950'lerdeki ilk yüksek katlı apartmanlarda görülen uzun orta koridorlu plan şemasına geçiş sürecini örnekler üzerinden değerlendiren bir çalışma için bkz. Belgin Terim, "İzmir'de Çok Katlı Konutlara Düünden Bugüne Bir Bakış", Ege Mimarlık, "Çok Katlı Konut" Dosyası, Sayı 57, 2006-3, s.36-41.

Fotoğraf 9. 1964 yılında Yeni Asır gazetesinde yayımlanan "Gecekondu Davası Nasıl Halledilir?" başlıklı yazıda Faruk San, gecekondu yapanlara iskân imkanı tanınması gerektiğini söyleyerek, bu amaçla şehir dışında arsa temin edilmesini gecekondulaşmaya çözüm olarak sunmaktadır. (Yeni Asır Gazetesi, 1 Ekim 1964)

1970'li yılları ve sonrasını etkileyen en önemli faktör ise, 1973 yılında hazırlanan İzmir Nazım Planı'nın, kentin körfez çevresindeki gelişme eğilimlerini kuzey-güney ve doğu-batı aksları olarak belirlemesidir. Kentin gelişecek endüstri alanları için, kuzeyde Şemikler-İlişka aksı, güneyde ise Karabağlar-Cumaovası (Menderes) aksı önerilir. 1969'da İlişka Rafinerisi'nin kurulması ile organize sanayi kuzey aksında yoğunlaşır. Emlak Bankası'nın 1980'lerin sonuna kadar süren toplu konut uygulamaları da aynı aks üzerine yerleşir. Narlıdere-Urla-Seferihisar'ın oluşturduğu kentin batı aksında ise daha çok ikincil konut uygulamaları yer alır. Bu dönemde İzmir Büyük Kent Bütünü, ilçe belediyeleri dışında, 31 yakın köyü de içerek 76.000 hektarlık bir büyüklüğe ulaşır. Kentin aşırı büyümesine ve birçok aktivitenin kent çeperlerinde yığılması üzerine, kentsel merkezde yenileştirme projelerine girişilir. Bu dönemde, sermaye birikiminin kamunun elinde olması nedeniyle, kentin merkezini dönüştürmeyi hedefleyen Kordon Orduevi (1960'lar), Emekli Sandığı Büyük Efes Oteli (1964), SSK İzmir Konak Tesisleri (1967), İzmir Büyükşehir Belediye Binası (1967), Resim Heykel Müzesi (1967), İzmir Vilayet Kompleksi (1982) vb. projeler kamu tarafından biçimlendirilir. Bu dönemde, piyasanın belirleyici aktörü olan kamu, işveren rolü üstlenmesi ve mimari yarışma kültürünü biçimlendirışı ile bir yandan kamu projelerinde tipolojik bir dilin yerleşmesine neden olmuş, diğer yandan ise birçok mimarın mimarlık piyasasına girmesine imkân tanımıştır. Bu dönem aynı zamanda, piyasanın kontrollü gelişimi, inşaat sektörünün ülke ekonomisi içindeki başat rolü ve müteahhitliğin gelişmesine yönelik teşvikler, mimarların kısıtlı iş olanaklarını ve rekabet güçlerini azaltmıştır.

1970'li yıllar bir yandan, çoklu aktörün pay almak istediği bu tıkanmış yapı üretim alanında farklı kanalların açılmasına da imkân veriyordu: Turizm yatırımları ve ikincil konut. İzmirli mimarlar için, iş almanın giderek zorlaştığı bu ortam içinde, yeni yeni başlayan turizm yatırımları, nitelikli işler yapmak için fırsat olarak gözükiyordu. İzmir'in coğrafik açıdan Foça, Çeşme, Kuşadası gibi turizm yatırımları için teşvik alan bölgelere yakınlığı, çimento üretimindeki sıkıntılarının aşılması, uzmanlaşmış inşaat firmalarının oluşmaya başlaması bu bölgelerde birçok nitelikli turizm tesisinin gerçekleşmesine olanak sağlamıştı.

Fotoğraf 10. 1950'lerin seçkin modernist repertuarının moda olarak kitleleşmesi ve İzmir'de sıradan modernizmin yaygınlaşması. Güzelbahçe bölgesinde sahil boyunca üretilen bir dizi ikiz konut bloğundan biri. 1950'lerde sayfiye bölgesi olarak gelişen Güzelbahçe gibi kent dışı alanlarda bile, ters kırma çatı, betonarme pergola, düşey şerit aydınlık pencereleri ve BTB kaplama malzemesi gibi modernist mimari repertuarı kullanan bir çok yapıya rastlamak mümkündür.

Fotoğraf 11 ve 12. Kitleleşen konut üretim süreci içinde, mimarların giderek kaybolduğuna inandıkları "sanatsal" misyonlarını telafi etmek üzere, 1960'larda ürettikleri apartman balkon korkulukları.

Ancak bu yeni açılan inşai faaliyet alanları, piyasanın diğer aktörleri tarafından da hızla sahiplenilecek ve gerçekleştirilen ucuz ikincil konut uygulamaları nedeniyle 1980'lerin sonlarına doğru tüm kıyı kesimleri bu tür yapılar ile kaplanmış olacaktır.¹⁰ (Fotoğraf 13)

1980'lerde, daha önceki metropoliten master planının önerdiği kuzey-güney aksında gelişme eğilimi yerine, kentin her yönüne doğru bir saçaklanma yaşanmıştır. Artan trafik problemini çözmek üzere, 1955 planının önerdiği Altınyol çevre yolu bu dönemde tamamlanırken, Konak-İnciraltı kıyı yolu inşasına devam edilmiştir. Aynı dönemde, Konak-İnciraltı kıyı şeridinde olduğu gibi, Bostanlı kıyı şeridinde de dolgu çalışmaları yapılmış, çoğalan gecekonduların durdurulmaya yönelik olarak ise, kamu arazileri üzerinde toplu konut uygulamalarına girilmiştir. İzmir'deki yapı üretim faaliyetinin en büyük (öznesiz) aktörü olan enformel konut üretimini ve kentsel yığılmaları denetim altına almak, 1960'lardan itibaren kentin kontrolsüz büyümesine neden olan barınma sorununa çözüm bulmak amacıyla 1980'lerde devletin bir aktör olarak yapı üretim sürecine girişi, yalnızca mimarların piyasa içindeki konumlarını dönüştürmekle kalmamış, inşaat sektöründe ve hatta kentin morfolojisinde de büyük yapısal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde mimarlar için en önemli iş imkânları, bir inşaat firması yoluyla devlet ihalelerine katılmak veya kamu projeleri için açılan yarışmalara girmekle sınırlıydı. 1980'lerin başında İzmir, körfez

Fotoğraf 13. Tüm kıyı alanlarında yaşanan ve Gümlüder-Özdere bölgesindeki tarım alanlarını da hızla dönüştüren kontrolsüz ve niteliksiz ikincil konut uygulamaları.

boyunca kıyılarda yoğunlaşan konut yerleşim kuşağını dışarıdan saran enformel bir yapılaşma örüntüsü ile, gecekondular ve kaçak yapılar ile kuşatılmış durumdaydı. Bu yapılaşmayı disiplin altına almayı amaçlayan ve kitlesel üretim yolu ile barınma açığını karşılamayı hedefleyen Emlak ve Kredi Bankası ile Toplu Konut İdaresi'nin kentin çeperlerinde gerçekleştirdikleri EVKA, Emlak Bankası konutları gibi birçok toplu konut uygulaması, bir yandan kentin dışında yeni bir konut halkasının oluşmasına, diğer yandan konut üretiminde denetleyici ve başat rolün devletin eline geçmesine neden oluyordu. Diğer taraftan, inşaat sektöründe baskın olmaya başlayan müteahhlik ve inşaat firmaları ile bankacılık sektörü de, Venedik Sitesi, Demir-Er Siteleri vb. projelerle toplu konut uygulamalarına girişiyordu. Ancak hızla üretilen tüm bu toplu konut uygulamaları, konvansiyonel plan tipolojilerinin aşırı çoğaltımını ve sosyal, psikolojik ve morfolojik eleştirileri de beraberinde getiriyordu.

Bu dönemden itibaren, sayıları hızla artan mimarlar için konut inşa etmek giderek zorlaşırken, büroları döndüren çoğu işin, iç mekân düzenlemeleri veya turizm alanına yönelik projelerden oluştuğu görülmektedir. 1980'lerde yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, devlet kontrollü bir ekonomik yapıdan liberal rejime geçiş, ithal ürünlerin ülkeye girişi, görsel ve yazılı medyadaki patlama, farklılık ve bireysellik taleplerinin hayatın her alanında yarattığı dışavurumcu dil kendine mimarlık alanında da yeni mekânsal tercihler ve çoğulcu mimari ifadeler yoluyla karşılık buldu.

Yurtdışından birçok yapı malzemesinin ithali, Mimarlar Odası'nın denetim ve harçlarından muaf "dekorasyon" etkinliğinin daha fazla kâr getiren bir alana dönüşmüş olması, farklılıklarını ve statülerini "ev dekorasyonu" ile ifade etmek isteyen yeni bir sermaye sınıfının doğuşu, birçok mimarın bu alana yönelmelerine ve mimari bürolarını "showroom"lara dönüştürmelerine yol açtı. Tadilat ve iç mimari projelerine odaklanıldığı bu dönemde, Muzaffer Erpınar gibi birçok iç mimar da popüler olmaya başladı. İnşaat sektörü

¹⁰ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, turizm tesisleri ve ikincil konut uygulamalarının yoğunlaştığı 1970'li yıllarda kurulmuş olması, doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik alanlara yönelik yapılaşma baskısının yoğunluğu hakkında da ipucu vermektedir.

ve malzeme kültüründeki patlamanın neden olduğu, Modern-sonrası'nın (Post-modernism) rekabetçi ve aşırılaşan dışavurumcu dili kendini en çok, ticari alanda Karabağlar bölgesinde, konut alanında ise Sahilevleri bölgesinde gösterdi. Karabağlar bölgesinde yoğunlaşan mobilya sektörü ve onların yol üzerindeki "showroom"ları, 1980'lerde yaygınlaşan ve farklılık taleplerine cevap veren modern-sonrası stilin bu dönemde en fazla uygulandığı bölge oldu. Birbirleriyle rekabet içinde olan, yığımlar halindeki dükkanlar içinden farklılıklarıyla ayrılmaya çalışan bu "showroom"lar, neredeyse 1-2 senede bir yaptıkları cephe yenilemeleri ile birçok mimar için dönem dönem önemli iş alanlarından biri oldu. Yapı malzemelelerinde görülen genişlemenin etkileri kendisini Fuar pavyonlarının tasarımında da hızla göstermeye başlayacaktı. Fuar etkinliği, sınırlı sayıda inşa edilen pavyon yapılarının dışına taşarak, Kültürpark alanının tümüne yayılan stant tasarımları ile karakterize olmaya başladı ve genç mimarlar için sektöre girmenin fırsatlarından biri haline geldi. Ancak uzun dönemde bu fırsat, piyasada yer edinmeye başlayan endüstriyel tasarımcılar tarafından da hızla değerlendirilmeye başlandı.

1980'ler, bir yandan statik proje hesaplamaktan uygulamaya, güncel eğilimleri takip etmekten dövme demir pencere korkuluklarına kadar her tür tasarımı yapan 1950'lerin "modernist mimar" rolünün çözülmeye başladığı, diğer yandan ise genişleyen mimarlık etkinliği nedeniyle, mobilya tasarımından, iç mimarlık uygulamalarına, mimarlık medyasında çalışmaktan yapı malzemesi pazarlamaya kadar mimarlar için birçok yeni iş imkânı yaratan bir dönem olarak belirginleşti. Bu dönemden itibaren "mimar" unvanı, farklı alanlarda iş üretebilen çoklu bir kimlik kazanırken, mimarlık pratiği de olabildiğince geniş bir içerik kazanmaya başladı.

¹¹ Kurulduğu günden bu yana deniz ticareti üzerine uzmanlaşan İzmir kenti, bir dönem kervan yollarından gelen, daha sonra ise art alanı olarak işlev gören Ege Bölgesi'nden gelen malların sevk edildiği bir liman kenti oluşu ve bu malları işlemeye yönelik herhangi bir sanayi geliştiremeyişi nedeniyle, günümüzde de malların yüklenip gönderildiği "sevkiyat kenti" niteliğini sürdürmektedir. Kentin önde gelen tüccar ailelerinin, 19. yüzyıldan beri tarımsal hammadde ve deniz taşımacılığı ile uğraştıkları göz önüne alındığında, İzmir'in "sanayileşememe" serüveninde, kentin bu lojistik niteliğinin baskın rol aldığı görülmektedir.

Tüm bu çoğulluğa, fırsatlara ve genişleyen iş imkânlarına rağmen, bu dönemde İzmir'deki mimarlık etkinliğinin merkezle, farklı hızlarda ilerleyen iki kanal üzerinden ilişki kurduğu gözlenmektedir. Bu dönemde merkezdeki (1980 sonrasında özellikle İstanbul'daki) teknolojik ve teknik gelişmelerin, güncel yapı malzemeleri ve uygulama yöntemlerinin -görsel medyanın da yardımıyla- hızla İzmir'e transfer edildiği, eşzamanlı ancak tek yönlü bir ilişki biçimi görülmektedir. 1980'lerin başında, yeni çıkan Kale Terasit dış cephe kaplama malzemesinin "modernlik" belirtisi sayılarak hızla "moda" olması, 1940 ve 1950'lerde inşa edilmiş birçok yapının dış cephesindeki serpmе sıvaların kazılmasına ve ardından Kale Terasit ile "modern" görünüm kazandırılmaya çalışılmasına neden oldu. Benzer şekilde, ilk ahşap empenye veya Ytong uygulamalarının merkezle neredeyse eş zamanlı olarak İzmir'de uygulandıkları görülmektedir. İzmirli mimarların "modern" olma yönündeki bu aşırı istekli tavırları, yapı malzemesi üreten firmalar için İzmir'i bayilik ağlarının vazgeçilmez noktası kılıyordu. Ancak, 19. yüzyıl ortalarından 1960'ların sonuna kadar diğer merkezlerle eşzamanlı bir gelişim gösteren İzmir, 1980'lerde İstanbul ve Ankara gibi merkezlerde yaşanan sermaye birikim süreçlerini yaşayamadığı için, "sevkiyat" kenti konumundan sanayi veya sanayi-sonrası kentine bir türlü geçememiştir.¹¹ Merkezler gibi kendini hızla yapılandıramadığı, yabancı sermayenin birikmediği bir kent oluşuyla İzmir, yapısal niteliklerini hızla dönüştüremeyecek ve bu nedenle merkez ile ancak "takip etmeye" dayalı bir bağımlılık ilişkisi geliştirecektir.

Merkezle kurulan ilişki biçiminde ikinci kanal ise, devrim hızlarındaki farktan kaynaklanan bir gecikmişlik durumudur. Gecikmişlik ve periferide olmanın neden olduğu bu tek taraflı ilişki biçimi, kendini en çok mimari stillerde, zevk ve beğeni tarzlarında görünür kılar. Merkezde, öncü (avant-garde) olanın yaygınlaşarak, neredeyse terk edilmeye başlandığı noktada, yani "moda" olarak genelleşerek özgünlüğünü kaybetmeye başladığı bir noktada İzmir'e transfer edilmesi ve benimsenişi, doğal olarak zamansal bir gecikme ile olmaktadır. Öncü ve farklı olanı üretmek yerine, merkezde gündemden çıkmaya başlayan olguların, İzmir'de kültürel dolaşıma geçirmeli girişleri ve yeniden moda olmaları

İzmir,
1980'lerde
İstanbul
ve Ankara
gibi mer-
kezlerde
yaşanan
sermaye
birikim
süreçlerini
yaşayama-
dığı için,
"sevkiyat"
kenti konu-
mundan
sanayi veya
sanayi-
sonrası
kentine bir
türlü geç-
memiştir.

PLANLAMA
2006/3

ancak, “özgüvensizlik” ve “kendine değer vermememe”, “benzeşme isteği” ve “makbul olma endişesi” gibi taşranın zihniyet mekanizmaları ile açıklanabilir. Merkezde modern-sonrası mimari üslubun terk edilmesinden neredeyse 5-10 yıl sonra İzmir’de yaygınlık kazanması, kapalı site yerleşkeleri veya “condominium” gibi farklı konut tipolojilerinin gecikme ile kabul görmeleri hala bu zihniyet/kültür mekanizmalarının işlediğini göstermektedir (Fotoğraf 14).

İzmir’in merkezle kurduğu ilişkiden farklı olarak, merkezin İzmir ile kurduğu ilişki, genellikle dolaşım ve eşzamanlıdır. İzmir, ekonomik, politik ve kültürel açıdan periferide kalmasına karşın, 1980 sonrası dönemde ülkede yaşanan çalkantıları merkezle eşzamanlı yaşamıştır. Turgut Özal’ın başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yaptığı 1980’li yıllar boyunca ülke çapında giriştiği karayolu ulaşımına yönelik yoğun altyapı çalışmaları, İzmir’de de etkili olmuştur.

Ulaşım öncelik veren biyo-mekanistik¹² temelli modernist kent planlaması anlayışı doğrultusunda biçimlenen 1955 tarihli master planı da, İzmir Körfezi’nin karayolu ağıyla çevrelenmesini ve kentin doğu-batı aksında, Çeşme-Pınarbaşı ekseninde gelişmesini öngörüyordu. Bu plan doğrultusunda ikinci aşama olarak, Çanakkale

Fotoğraf 14. Arolatlar tarafından tasarlanan ve 1989 yılında inşa edilen Vakıflar Bankası Ege Bölge Müdürlüğü Binası, “merkez”de neredeyse terk edilmeye başlandığı bir dönemde İzmir’de moda olmaya başlayan modern-sonrası stilde inşa edilmiştir.

yönünden gelen kuzey yolunun, körfez çevresinde kesintisiz devam ederek güneydeki Aydın yoluna, doğudaki İstanbul-Manisa arterinin batı aksındaki Çeşme otobanına bağlanması sayesinde, kıyı boyunca devam eden, sürekli bir taşıt örtütüsünün kurulması hedeflenmişti. Bu amaçla, 1989 yılında kentin gelişimini batıya doğru sürükleyecek Çeşme Otobanı’nın yapımına başlanması, İzmir’in son 15 yılına damgasına vuracak değişimlerin de başlangıcı olmuştur.

1994 yılında Çeşme Otobanı’nın açılması, bir yandan İzmir’in en önemli sayfiye yerleşimlerinden Çeşme’nin ulaşılabilirliğini maksimize etmiş ve tüm yarımadaanın özellikle yaz aylarında “alt kent” niteliği kazanmasına neden olmuştur. Gündüzleri İzmir’de iş etkinliğini sürdürenlerin akşamları 45 dakika uzaklıktaki Çeşme’ye gitmeleri, bu çizgisel arter üzerinde yer alan ve başta Sahilevleri ve Narlıdere olmak üzere, Güzelbahçe, Seferihisar, Zeytinalanı, Çeşmealtı, Urla Liman, Urla merkez ve Karapınar gibi 1950’lerin görece küçük sayfiye yerleşimlerinin hızla dönüşmelerine yol açmıştır. Bu bölgelerdeki ilk dönüşümler, imara açık küçük ve az sayıdaki parselin yapılaşması, düşük nitelikteki eski yazlıkların el değiştirmeleri ve son olarak da tarımsal nitelikteki arazilerin imara açılması şeklinde gerçekleşti. Ancak bu dönüşümler içinde en etkili olanı, 1990’ların başında Özer Yapan’ın o dönemde kentin çepesinde yer alan ve tarım alanlarından oluşan Sahilevleri bölgesinde gerçekleştirdiği, İstanbul’daki Kemer Country yerleşkesini model alan, bahçeli müstakil konutlardan oluşan prestijli sitesi, sonraki 15 yıl içerisinde yalnızca Narlıdere bölgesini değil, İzmir’in konut gelişimini de derinden etkileyerek, İzmir’in batı yönündeki en popüler yerleşke tipolojilerinden biri oldu. Üst gelir sevi-

¹² Aydınlanma çağı tıp bilimcisi William Harvey’in kan dolaşımını keşfi, dönemin kentsel tasarım yaklaşımlarında biyo-mekanik anlayışın benimsenmesine neden oldu. Harvey’in bulgularından yola çıkan aydınlanma planlamacıları kenti, devinim üzerinden tanımlamaya ve hareketli beden serbestçe dolaşabileceği bir yer olarak algılamaya başladılar. Bu beden analogisi bağlamında kenti, tıpkı atar ve toplardamarlar gibi bir yol ağı ile ördüler. Modernist kent planlamacılığının da temeli olan bu organik anlayış ve beden analogisi doğrultusunda kent, bu dolaşım/ulaşım modeli doğrultusunda belirlenecekti. “Damarların ulaşamadığı bölgelerin kangren olacağı” mottosunu sıklıkla kullanan bu zihniyet ve onun ulaşım öncelik veren anlayışı, günümüzde de hala yaygınca kabul görmekte ve kentsel ulaşımın, yani altyapının kenti bütünlüklü olarak algılamaya yardım ettiği düşünülmektedir.

yesine yönelik olarak üretilen bu yerleşkelerde her yapı bir yandan, farklılık ve prestij beklentisi nedeniyle birbirlerinden dil ve ifade olarak ayrırmakta, diğer yandan ise, ortak spor alanları veya yüzme havuzu etrafında örgütlenmektedir. Farklılık talebi, prestij ve lüksün konut mekânlarında gösteriye dönüştüğü bu bölge, modern-sonrası stilin Karabağlar'dan sonra en fazla talep gördüğü bölge oldu. 1990'ların sonuna gelindiğinde Sahilevleri semti, bölgede yer alan bataklık alanların hızla kurutulup üst gelir seviyesine yönelik kapalı konut sitelerine dönüştürülmesi nedeniyle tümüyle doldu. İstanbul ve Ankara'da yaygınlaşan, kentin çeperinde ve bahçeli müstakil villalardan oluşan bu yerleşke trendi, İzmir'de de hemen talep görmeye başladı. Sahilevleri semtinin dolması ve çevredeki arazi değerlerinin hızla artması nedeniyle bu yeni trend kendine, kentin batı aksında Güzelbahçe ve Zeytinalanı bölgelerinde, doğu aksında ise Bornova'nın çeperlerinde ve Pınarbaşı bölgelerinde yer bulmaya başladı. Kentin güney aksının, EVKA konutları ve havaalanı ile kesilmiş olması nedeniyle, ancak kuzey hattında Bostanlı ve Mavişehir çevresinde benzer yerleşke tipolojileri uygulanabildi.

1980'lerin sonu konut dışındaki uygulamalar açısından da verimli bir dönem olmuş ve Gaziemir'de serbest bölge, Buca'da üniversite kampüsü, Çiğli'de körfezi temizlemeye yönelik arıtma tesisleri, İnciraltı'nda rekreasyon alanı, Pınarbaşı'nda Işıklar semtinde endüstri bölgesi, Tuzla'da doğal park gibi kentsel uygulamalara bu dönemde başlanmıştır.

1990'lı yıllar, uzun dönem konut üretiminden uzaklaşan mimarların bu patlayan müstakil konut taleplerine ve iç mimarlık etkinliğine cevap verme çabaları ile belirginleşti. Diğer yandan, 1992'de enstitü niteliğinde açılan ve 1997'de devlet üniversitesine dönüşen İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir'de mimar yetiştiren ikinci devlet üniversitesi oldu.

1990'ların başı, özellikle büro içinde yaşanan teknolojik dönüşüm ve bilgisayar donanımına yapılan yatırımlarla belirginleşti. Bu dönüşüm, bürolar için oldukça yüklü mali külfetler getirmiş olmanın yanında, teknik servis ve çalışacak nitelikli mimar bulma sıkıntısını da gündeme getirdi. Bu dönüşümün sonucunda, merkezdeki büroların yetkin teknoloji kullanımları ile baş edebilecek

nitelikli ve az sayıda elemanın çalıştırılması ve büroda çalışan mimar sayılarında düşüşler yaşanması bu döneme damgasını vurdu. Bu teknolojik dönüşümün farkında olan üniversitelerin mimarlık bölümleri, bu dönemden itibaren eğitim programlarında bilgisayar destekli tasarıma öncelik vermeye başladılar ve piyasada yaşanan bu boşluğu gidermeye çalıştılar. Tüm çabalara karşın, bu açığın giderilebilmesi ve teknolojik donanımların ucuzlaması ancak 2000'li yılların başında gerçekleşebildi. Bilgisayar teknolojisinin mimari sunum biçimlerinde yarattığı dönüşüm, 1990'lı yıllarda açılan çok sayıdaki mimari yarışmanın paftalarından da takip edilebileceği gibi, bu teknolojinin hızla benimsenişini çoğu müşterinin bilgisayar modellemesi görme taleplerinden de izlemek olanaklıdır.

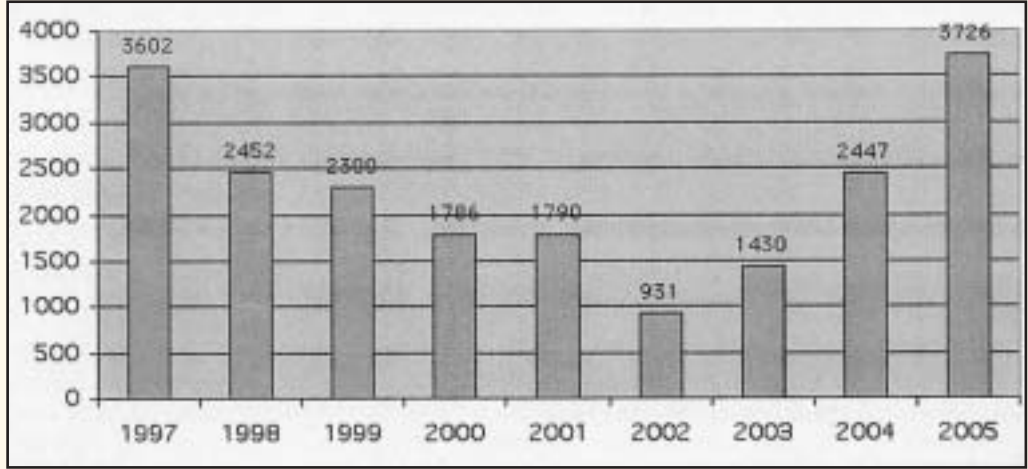
Metropolitan kent boyutlarındaki İzmir, 1990'lı yıllara ulaşım ağını genişleten projelerle girdi. Çevre ve kıyı yolları ile hafif raylı sistemin bir kısmı bu dönemde uygulandı. 1997'de Kordonboyu kıyı bandı, Çeşme Otoyolu'na eklenmek için altıncı kez dolduruldu. Böylece, 1980'lerde başlatılan ulaşım ağı atağının meyvelerini verdiği 1990'lı yıllar, İzmir'de kentsel saçaklanmanın en yoğun yaşandığı dönemlerden biri oldu. Yol ağı boyunca sıçrayarak fragmanlar halinde saçaklanan kent, kuzeyde Menemen, güneyde Menderes, batıda Urla, doğuda ise Torbalı'ya kadar yayıldı. Tüm bu yaygın fragmanlar arasında, özellikle de kentin çeperlerinde ve başat karayolu arterleri üzerinde yer almaya başlayan alışveriş merkezleri, kentin Kemeraltı gibi tarihi ticari merkezlerini zayıflatmaya ve kentlinin tüketim kalıplarını dönüştürmeye başladılar. Diğer yandan, bu alışveriş merkezleri kentsel doku üzerinde mknatıs etkisi göstererek kentin çeperlerinde yığılmalara, rant ve trafik artışlarına yol açtılar.

2000'li Yıllarda İzmir'de Mimarlık

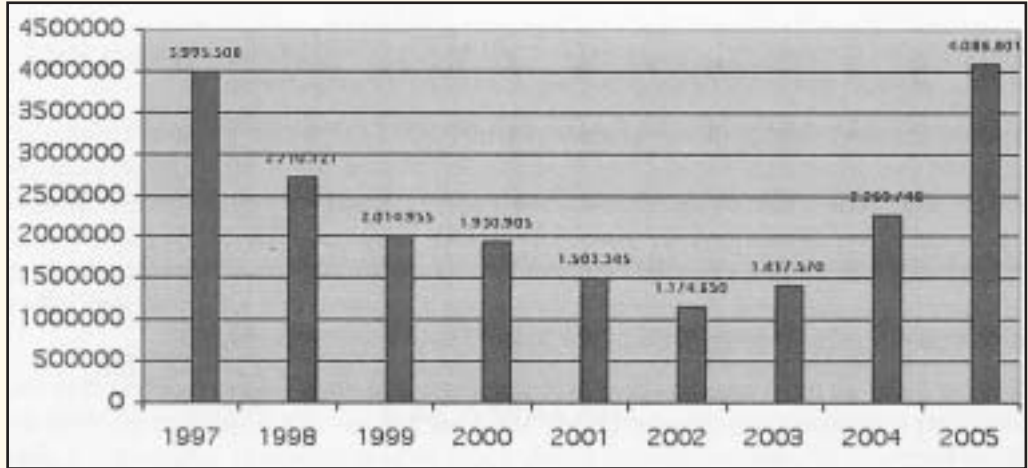
1990'lardan itibaren yoğun olarak hissedilen yüksek enflasyon değerlerinin ve ekonomik krizlerin inşaat sektöründe yarattığı durgunluk, 2000'li yıllarda azalmaya başlamış ve Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nde mesleki denetimi yapılan projelerin toplam inşaat alanlarını gösteren tablodan da takip edilebileceği üzere, inşaat faaliyeti 2005 yılında 1990'lı yılların ortasındaki değerlerine tekrar ulaşmış gözükmektedir. (Tablo 1 ve 2)

1990'lı
yıllar,
İzmir'de
kentsel
saçaklanmanın
en yoğun
yaşandığı
dönemlerden biri
oldu.

Tablo 1. Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nde mesleki denetimi yapılan proje sayıları.

Tablo 2. Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nde mesleki denetimi yapılan projelerin toplam inşaat alanları. (37. Dönem Çalışma Raporu; Ocak 2004-Şubat 2006, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını, İzmir, 2006, s. 58).

1999 Düzce depremi ardından inşaat sektöründe yapılan bir dizi yapılanma ve sigortacılık düzenlemelerinin ardından çıkan Yapı Denetimi Hakkında Kanun,¹³ bir dönem yapı üretimi miktarında m² bazında düşüşler yaşanmasına neden olmuşsa da asıl sorunlar, yasada yapılamayacağı belirtilmesine rağmen bazı Yapı Denetim şirketlerinin proje ilişkilerinde yer almalarında, mimarların yapı ile ilişkilerinin kopmasında ve bürokratik işlemlerin uzamasında yaşanmıştır.¹⁴

2001 ekonomik krizini takiben, 2002'den itibaren IMF ile yapılan stand-by sözleşmeleri ve hükü-

metin bankacılık sektöründe yaptığı düzenlemeler ve sermaye piyasasında benimsediği sıkı para politikası sonucunda faiz oranlarının düşmesi, gayrimenkule olan yatırımları arttırmış, kentsel rantın büyük ölçüde yükselmesine neden olmuştur. 2002 yılının ilk çeyreğinden başlayarak 16 çeyrek aralıksız büyüyen Türkiye ekonomisi, son beş yılda uzun zamandır görülmeyen bir büyüme süreci yaşamıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin 2005 yılı Ekonomik Raporu'na göre, 2005 yılında inşaat sektörü Türkiye genelindeki %21,5'lik artışla en hızlı büyüyen sektör olurken, belediyeler tarafından yapı ruhsatı

¹³ Yapı denetimini özel şirketlere bağlayan '595 sayılı Kanun Hükmünde Kararname 10 Temmuz 2000'de yürürlüğe girdi.

¹⁴ Anon. 37. Dönem Çalışma Raporu; Ocak 2004-Şubat 2006, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını, İzmir, 2006, s. 56.

Tablo 3. Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nde mesleki denetimi yapılan projelerin toplam inşaat alanlarının ilçelere göre dağılımı.

İlçeler (mP ^{2P})	Karşıyaka	Bornova	Konak	Çeşme	Alaçatı
Yıllar					
2004	316 323.00	403 347.89	215 063.24	159 416.76	39 062.01
2005	962 185.69	452 418.44	431 949.84	194 691.10	83 672.00
2006 (*)	1 062 302.00	523 669.20	404 169.00	106 691.60	36 260.87

(*) 2006 yılına ait veriler ilk 10 ayın değerlerinin toplamıdır. Yılın son iki ayında, bir sonraki yılın artan harç oranlarına tabii olmamak için genellikle çok fazla sayıda proje mesleki denetimden geçmekte ve yılın son iki ayındaki toplam mP^{2P} miktarı çok büyük değerlere ulaşmaktadır. Bu nedenle, son iki ayın değerleri yılın ilk altı aylık değerleri toplamına yakın büyüklüklerde olmaktadır. Gerçekçi bir karşılaştırma için, bu artış göz önünde bulundurulmalıdır.

verilen yapıların inşaat alanı %42,6'lık artışla 99,4 milyon m²'ye, yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların inşaat alanı da %56,1'lik artışla 48,4 milyon m² ye yükselmiştir.¹⁵ Faizlerin düşmesi ve gayrimenkule yapılan yatırımın en fazla kâr getiren yatırım alanı olarak görülmesi, İzmir'de de inşaat faaliyetlerini aniden arttırmıştır. 2004, 2005 ve 2006 yıllarına ait, Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nde mesleki denetimi yapılan projelerin toplam inşaat alanlarının ilçelere göre dağılımını gösteren Tablo 3, yeni yatırımların en fazla yoğunlaştıkları ve sermayenin çökeldiği kentsel alanları göstermektedir¹⁶ (Tablo 3).

Kentsel rantın ve inşai faaliyetlerin arttığı bu dönemde, Alsancak gibi genelde kentsel rantın yüksek olduğu bölgelerde 1 kat kazanmak amacıyla 7 katlı apartmanların tümüyle yıkılarak yeniden inşa edildiği görülmektedir. Bu ekonomik gelişmenin getirdiği bir diğer farklılaşma, büyük kapalı site yerleşkelerine veya lüks konut-apartmanlarına ("kupon" işlere) yönelik müteahhit profilinin dışında, küçük sermayeli bir çok girişimcinin müteahhitliğe soyunmalarıdır. Diğer yandan, inşai faaliyetlerden elde edilen kâr oranlarının bir anda yükselmesi, daha önceki dönemlerde kentsel rant değerleri oldukça düşük olan, orta-sınıfa yönelik konutların yoğun olduğu Hatay, Bornova, Gazimemir, Buca gibi semtlerde ara sokaklarda bulunan 2-3 katlı, küçük ölçekli konutların bile değer kazanarak, hızla 4 veya 6 katlı yapılara dönüşmelerine neden olmuştur.

Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere inşai faaliyetlerin en yoğun gerçekleştiği bölgelerin başında Karşıyaka ve Bornova gelmektedir. Ekonomik büyümeye paralel olarak, İpoteğe Dayalı Konut Finansman Yasası'nın çıkacağı beklentisi (Mortgage sistemi) inşaat ve emlak sektöründeki artışı hızlandırmış gözükmektedir. Bankacılık sistemindeki düzenlemelerin doğal sonucu olarak, konuta yönelik talepleri, konut kredilerinde uygulanacak faiz oranlarının belirleyeceği öngörülmektedir. Tüm bu belirsizliğe karşın, orta gelir seviyesine yönelik toplu konut ve siteler ile lüks konutlara yönelik yatırımlar orta ve uzun vadede hala ciddi kazançlar vaat etmektedir. Gayrimenkul yatırım araçları içerisinde en riskli gözüken arsaya olan ilgi sınırlı kalmakla birlikte, bir kaç bloğun sığabileceği, imarlı ve büyük boyutlara sahip olanlara yönelik ilgi fazladır. Ancak kent içinde veya çepesinde bu niteliklere sahip arsaların sınırlı sayıda olması, var olanların da kriz döneminde çoktan kapatılmış olması, yatırımları kentin eteklerine yönlendirmiş gözükmektedir. Bu nedenle, son altı sene içerisinde çok katlı yapılaşma Çiğli, Bornova ve Torbalı'da, az katlı lüks yapılaşma da ise Narlıdere, Urla ve Güzelbahçe'de ön plana çıkmış gözükmekte ve emlakçılara göre, bu alanlar dışında lokasyonu iyi denebilecek arsa kalmamış durumdadır.¹⁷ Son yıllarda en fazla yatırım yapılan ilçe Karşıyaka'da, Soğukkuyu semtinde gerçekleştirilen çok katlı konutlar dışında, Bostanlı ve Sasalı semtleri civarında büyük ölçekli toplu konut uygulamaları görülmekte, Doğançay

Kentsel rantın ve inşai faaliyetlerin arttığı bu dönemde, Alsancak gibi genelde kentsel rantın yüksek olduğu bölgelerde 1 kat kazanmak amacıyla 7 katlı apartmanların tümüyle yıkılarak yeniden inşa edildiği görülmektedir.

¹⁵ Aydın, M.; Mert, S.; vd.; Ekonomik Rapor 2005, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını, Ankara, 2006, s. 9-11.

¹⁶ Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Ekim 2006 kayıt dökümleri. Bu bilgilere ulaşmamı sağlayan Naime Bilikvar'a teşekkür ederim.

¹⁷ Kireççi, T., "Mortgage ile Prim Yapacak Bölgeler", 19.10.2005. HTUhttp://emlak.milliyet.com.tr/UTH (Son Erişim 10.10.2006).

gibi dağların ardındaki manzaralı vadilerde ise lüks konut sitelerinin sayısında patlama yaşandığı görülmektedir.

1990'lı yılların ortasından itibaren İzmir'in batı aksında otoyol boyunca fragmanlar halinde sıçrayarak gelişen Urla Mesa Evleri, Sıraselviler, Zeytinaları Evleri gibi kapalı site yerleşkeleri kentsel

Fotoğraf 15. Narlıdere-Ilıca mevkiinde Nafi Çil'in gerçekleştirdiği ilk "condominium" örneklerinden Çağlayan Sitesi. (Nafi Çil Arşivi).

Fotoğraf 16. 2000'li yıllarda yaygınlaşan tekil "condominium blok" örnekleri.

saçaklanmayı hızlandırırken, 2000'lerden itibaren bu saçaklanma ivmesi ile eşzamanlı olarak yaşanan "kente dönüş" trendi nedeniyle bir "kentsel büzülme" süreci de başlamıştır.¹⁸ Merkezdeki trendlerle de bağlantılı olarak gelişen bu kentsel büzülme süreci, kent merkezine ve yeşil alanlara yakın bölgelerin rantlarının bir kez daha katlanmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren Sahilevleri bölgesindeki tarım alanlarının hızla yapılaşmaya başlaması zaman içinde bölgenin, artan bahçeli lüks konut taleplerini karşılayamaz hale gelmesi ve arazi değerlerinin hızla yükselmesi nedeniyle, 2000'li yıllarda Narlıdere'nin Ilıca semti civarında ilk "condominium" tarzında konutlar oluşmaya başlamıştır. Bahçeli ve lüks müstakil konutlara yönelik beklentileri, sahip olduğu yüzme havuzu, tenis kortu, ortak kullanım ve dinlenme alanları, otopark ve özel güvenlik sistemleri ile karşılamaya çalışan bu konutlar, m² açısından konvansiyonel çok katlı yapılardan farklılaşmakta ve beklentileri sahip oldukları lüks donanımlarla karşılamaktadırlar (Fotoğraf 15 ve 16).

Kentsel büzülme sürecinin bir diğer kanalı, kent merkezine yönelik kamusal yatırımların artmasıdır. 1990'ların ikinci yarısından sonra, ticari aktivitelerin karayolu ağı üzerinde oluşan alışveriş merkezleri, hipermarket ve yapı marketlere doğru kayması, Kemeraltı gibi kentin geleneksel ticari merkezlerini zayıflatmış, Konak'ta bulunan Adliye'nin Salhane'deki yeni merkezine taşınması, Konak'taki idari merkez niteliğinin azalmasına neden olmuştur. 2000'lere geldiğinde, yeni sermaye birikiminin ve yeni tüketim kalıplarının "kalite" taleplerine yerel yönetimler de cevap vermeye çalışmaktadırlar. Kentsel yatırımlarda kalite, presizyon ve vizyon arayışları kendini, Bayraklı ve Güzelyalı'daki üst geçit köprü

¹⁸ Buradaki "kentsel büzülme" terimini, bir dönem kent dışındaki kırsal yaşamı hedef alan konut trendinin, beraberinde getirdiği kentin sosyal yaşamından kopukluk, masraflı özel ulaşım ve kentsel donatılara ulaşmadaki zorluklar nedeniyle terk edilmesi ve birçok kullanıcının kent merkezini tekrar cazip görerek dönme süreçlerini tanımlamak için kullanıyorum. Bu dönüşüm ilk olarak, merkeze ve kentsel donatılara hala kolaylıkla ulaşılabilen kentin çeperlerindeki alanlarda, kendini "condominium" tarzındaki konutlarla görünür kıldı. İzmir'in parçalı-bütünlüklü kentsel yapısı göz önüne alındığında bu büzülme aynı zamanda, "infill development" da denilen arada kalan kentsel boşlukların dolmasına neden olarak, kentsel çeperdeki halkayı daha da bütünlüklü hale getirdi.

uygulamaları, Konak Pier yenilemesi, Mimar Kemalettin Caddesi çevre düzenlemesi, Kordon ve Bostanlı kıyı düzenlemeleri, Konak Meydanı ve çeşitli kentsel park düzenlemeleri ile Fuar'ı yeniden Kültür Park'a dönüştürme projelerinde gösterir.¹⁹ Kemeraltı bölgesini yaşatma projesi yerel yönetimlerin vazgeçilmez vizyonlarından biri haline gelmiştir. Yerel yönetimlerin Balıklıyuyu, Uzundere, Gürçeşme, Narlıdere gibi bölgelerde başlattıkları, "kentsel dönüşüm" adı altındaki modernist sağlıklılaştırma girişimleri, regülasyon etkinliklerinin kent merkezinde yoğunlaştığını da göstermektedir.²⁰ Ancak bu kentsel yenileme etkinliğinin odağı kent merkezindeki geleneksel tarihi dokuyu sosyal ve fiziksel açıdan iyileştirmek değil, tam tersine temizleme anlamında, kaçak yapıların veya gecekondü bölgelerini temizleyerek yüksek katlı konut uygulamalarının yapılmasıdır. Diğer yandan, kısa bir gelecekte İstanbul'da ilk örnekleri görülmeye başlanan "soylulaştırma" (gentrification) örnekleri veya eski sanayi yapılarını konut olarak işlevlendiren "Loft" benzeri yeni konut yaklaşımlarının İzmir'de de kendilerini -gecikmeyle de olsa- gösterecekleri aşikardır. Yine "merkez"de 1990'ların ikinci yarısından itibaren yaygınlık kazanan "residence" adlı çok katlı iş merkezlerindeki lüks konut tipolojisi, son altı sene içerisinde İzmir'de de hızla görülmeye başlamıştır. Punta Residence, Aksoy Residence (İzmir Aksoy Galleria), Gürel Residence gibi yüksek katlı bloklarda lüks konut imkânı sunan bu yeni konut tipolojisi, kentsel büzülmenin de etkisiyle kentin Alsancak gibi ticari-kültürel merkezinde yığılmaya başlamıştır (Fotoğraf 17).

2000'li yıllarda inşaat sektöründe yaşanan hızlı gelişme, yalnızca yerli sermayeyi değil yurt-

dışından gelen birçok yabancı sermayenin de konut alanına yatırım yapmasına neden olmuştur. 2003 yılında Tapu Kanunu'nda yapılan bir düzenlemeyle, yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde taşınmaz edinmelerine olanak tanınmış, ancak 2005 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından bu düzenleme iptal edilmiştir.²¹ Günümüzde, yabancıların mülk edinmesi ile ilgili sınırlamalar hala devam etmektedir. Yapılan tüm bu yasal düzenlemelere rağmen, kıyı bölgelerinde görülen turistik tesis veya devre-mülk benzeri yatırımlardan farklı olarak, son bir-iki yıl içinde İzmir ve çevresinde yabancı sermayeli konut yatırımlarının gerçekleştiği görülmektedir. Hollandalı Treinvestmet yatırım firmasının, sermayesi dışında tüm mimari tasarım, tanıtım, pazarlama ve satış süreçlerinin Türkiye pazarına yönelik olarak hazırlandığı ve yerel ölçekte çözüldüğü Urla'daki O'live Park lüks kapalı site yerleşkesinden farklı olarak, Danimarkalı Dromaco yatırım firmasının, yalnızca sermaye ve pazarlanmasını değil, mimari projesini de Danimarka'lı 3XN mimarlık grubuna hazırlattığı Çandarlı'daki Wide Planet projesi, yabancı yatırımların bütüncül/paket yaklaşımlarına güncel örneklerdendir.²² (Fotoğraf 18 ve 19).

Fotoğraf 17. Punta Residence, Alsancak.

2000'li yıllarda inşaat sektöründe yaşanan hızlı gelişme, yalnızca yerli sermayeyi değil yurtdışından gelen birçok yabancı sermayenin de konut alanına yatırım yapmasına neden olmuştur.

¹⁹ İzmir kentinin presizyon ve vizyon arayışları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Nicel Yılmaz-Saygın, "'Commodification' of Cities Promoting Izmir (Türkiye) as a World City", 42. ISO-CARP Kongresi, İstanbul, 2006. HTUhttp://www.isocarp.net/Data/case_studies/874.pdfUTH (Son Erişim 30.11.2006)

²⁰ Daha ayrıntılı bilgi için, Kentsel Dönüşüm, Yay. Haz. Nilüfer Çınarlı, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını, 2005.

²¹ Kılıç, N., "Yabancılara Gayrimenkul Satışı", İzmir Ticaret Odası AR&GE Ağustos Bülteni, İzmir Ticaret Odası Yayını, 2005.

²² O'live Park projesi için bkz. HTUwww.tre2.nlUTH; Wide Planet projesi için, HTUwww.wide-planet.comUTH ve HTUwww.3xn.comUTH

2006 yılına gelindiğinde İzmir kenti, yaşanan tüm bu sosyo-ekonomik ve politik gelişmeler doğrultusunda, İzmir Körfezi'ni çepeçevre sarmalamış, kuzeyde Menemen güneyde Menderes ve Kısıkköy, doğuda Torbalı, batıda ise Urla ve

Fotoğraf 18. İzmirli m+d bürosunun projesini hazırladığı İzmir Zeytinalanı'ndaki O'live Park projesi.

Fotoğraf 19. Mimari projesini Danimarkalı 3XN bürosunun hazırladığı Çandarlı'daki Wide Planet projesi. (A10 New European Architecture, Temmuz/Ağustos 2006, Sayı 10, s 13)

Karaburun'a kadar uzanan geniş bir alana yayılmış gözükmektedir. İzmir'in yönetsel açıdan, 50 km. yarıçaplık bir alanı kapsamaması nedeniyle, "kent sınırı" kavramının hem fiziksel, hem de yönetsel açıdan anlamını yitirdiği bir döneme girilmiştir.²³ Daha önceki bilindik kentsel gelişme modellerinden farklı olarak, İzmir'in bu saçaklı makro kent formu, değişim dinamiklerine, her bir noktasında farklı tepkiler vermekte ve kente yönelik her türlü bütüncül yaklaşımı da geçersiz kılmaktadır. 1980 sonrasında hızlanan kentsel saçaklanma dışında bu sürece paralel olarak, 1990'ların ortasından itibaren kentin merkezinde yaşanan yeni regülasyon çalışmaları, İzmir kentini merkezden çeperlere doğru okumaya çalışan tek yönlü kentsel büyüme modelini de tasfiye etmiş gözükmektedir. İzmir'de merkezden çeperlere olan saçaklanma, çeperlerden merkeze doğru olan büzülme ve kentin merkezinde yaşanan regülasyonları eş zamanlı olarak birbirleri üzerinden okuyabilmek, bu kentsel dinamikler içinde biçimlenen mimarlık pratiğininin de temel karakteristiklerini verecektir. İzmir'deki mimarlık pratiğini mimari stiller ve estetik olgulara indirgeyen, bu nedenle de statikleştiren yaygın okuma biçimlerinden farklı olarak, İzmir'deki mimarlık pratiğini bu değişim dinamikleri üzerinden açıklayacak okuma modelinin, kent ve piyasa koşulları arasında her daim yeni yollar bulmaya çalışan ve sürekli yeni tasarım stratejileri geliştiren mimar figürleri ve bu ortamı oluşturan "modernite" olgusu üzerinden geliştirilebileceğini düşünmekteyim.

²³ 50 km yarıçaplı alan tanımı, 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediyeleri Kanunu sonrasında, stratejik planlama konusu bağlamında gündeme gelmiştir. Altyapılar artık, kentin bütüncülleştirici öğeleri olmaktan çıktıkları için kente yönelik bütüncül planlama yaklaşımlarından da uzaklaşmıştır. Altyapı merkezli, sabit ve bütüncül planlama anlayışından, vizyon odaklı, değişken ve parçalı bir planlama anlayışını ifade eden stratejik planlamaya geçildiği görülmektedir. Kentin sahip olduğu dinamikler doğrultusunda belirlenen gerçekçi bir vizyon ve bu vizyona doğru ilerleyen (steering), sabit ve kalıcı olmayan bir stratejik planlama anlayışı doğrultusunda kent, sektörel bazlı ve paketler halinde geliştirecek bir planlama anlayışı ile tasarlanmaktadır. Ayrıca 50 km yarıçaplık alan tanımı, idari açıdan da yeni bir modelin denenmesini ifade etmektedir. Bu hedef doğrultusunda, idari açıdan yeni bir mekanizma olan AB enjeksiyonlu bölgesel kalkınma ajanslarının ilki, pilot bir uygulama olarak İzmir kent bölgesinde denenmeye başlanacaktır. Bu konuya dikkatimi çeken Koray Velibeyoğlu'na teşekkür ederim.

Sonuç

Sonuç olarak, son yarım yüzyılda “İzmir Mimarlığı”nın ürettiği mimari yapıtları, içinde yeşerdikleri sosyo-ekonomik, kültürel ve mimari iklimler dışında, İzmir kentinin yaşadığı değişim ve dönüşümler bağlamında da irdelemeyi hedefleyen bu yazı, yüceltilmiş bir mimari ürün veya mimar profili vermekten kaçınarak, mimari ürünü hem tarihsel bağlam hem de içinde bulunduğu kentsel bağlam üzerinden irdelemeyi ve mimarlık ürününün kent ile olan organik bağına dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle, mimarlık ve kent arasındaki gerilimli etkileşimi, farklı kentsel ve mimari dinamikler karşısında mimarların ürettikleri çözüm yolları üzerinden aktarmayı hedeflemiştir.

Değişim dinamiğini içselleştirmiş İzmir gibi bir kentte, çözüm yollarının sabit kalmayacağını farkında olan ve nostaljik yaklaşımlara da prim vermeyen bir mimarlık ortamının gelişmesi şaşırtıcı

olmamalıdır. Değişen piyasa koşullarına kendilerini hızla adapte edebilen, çoğalan aktörler içinde yer edinebilmek üzere farklı stratejiler üretebilen, buna karşın taşranın görece küçüklüğü ve tanışıklığı içinde bir sinerji de oluşturabilen İzmirli mimarların -kısaca “modern” olarak da ifade edilebilecek- değişime olan bu ilgileri, İzmir’deki mimarlık pratiğini yönlendiren örtük kalmış en önemli ivmelerden biridir. Bu ivmenin, “İzmir Mimarlığı” hakkında bize anlamlı bir şeyler söyleyebilmesi ancak, “modern” olmaya yönelik bu aşırı istek ve özenti ile taşra zihniyetinin denetleyici ve birörnekleştirici gücü arasındaki gerilimi hesaba katmak ile mümkün olabilir. Bu nedenle, “İzmir Mimarlığı”nın modern karakterini, 1950’den itibaren taşıdığı mimari refleks ve kalıpları görünür kılmak ancak, bu gerilimin iki ucunda salınabilmekle ve mimarlık ile kent arasındaki çoklu hikayeleri eşzamanlı okuyabilmekle gerçekleşebilir.

İzmir’deki mimarlık pratiğini bu değişim dinamikleri üzerinden açıklayacak okuma modelinin, kent ve piyasa koşulları arasında her daim yeni yollar bulmaya çalışan ve sürekli yeni tasarım stratejileri geliştiren mimar figürleri ve bu ortamı oluşturan “moderne” olgusu üzerinden geliştirilebileceğini düşünmekteyim.

Canan akmak, Eski Bıçakçı Han Arkası, İzmir-Kemeraltı, 2005

Kadınlar, Sokaklar, Kediler ve Şiir

Memnune BAĞÇIVAN AKIN

Sön dönemde kadınlarla ilgili eylemlerde sıkça rastlanan bir slogan “Sokağa, eyleme, özgürleşmeye...”. Bir diğeri de, “Geceleri ve sokakları istiyoruz”.

Evet... Kadınlar, geceleri ve sokakları istiyorlar. Siz, “ne fark var ki...” ya da “çok mu önemli yani” diye düşünebilirsiniz, ama onlar istiyorlar.

Eğer İzmir’de yaşıyorsanız, “bana ne” deme şansınız da pek yok. Çünkü tek başına yaşayan kadınların en çok olduğu şehir, İzmir. Bu işlerin elebaşları da genellikle tek başına yaşayan kadınlar ya !.. Ve kadınların görece en rahat olduğu şehir de İzmir.

Ben bir kadın olarak, bu sloganların içeriğini zaten savunuyorum. Ama aynı zamanda, Karşıyaka sokaklarını geceleri yalnız birkaç kez yaşayabilmiş biri olarak da bu sloganlara katılıyorum. Çünkü geceleri sokakların da, şehrin de başka olduğunu düşünüyorum.

İzmir’i, beş duyumla o birkaç yaz gecesi böylesine yoğun duyumsadım diyebilirim. Çünkü duyularınıza engel olabilecek, ilginizi dağıtacak şeyler, geceleri çok az. Gündüze göre neredeyse hiç yok. Gürültü yok. İzmir’in içinin sesini dinliyorsunuz. Hatta sessizliğini. Arada balkonlardan gelen horultular bu romantizmi bozuyor olsa da...

Burnunuzda körfezin kokusuyla yarışan, Karşıyaka sokaklarının asil ama çılgın yasemin kokuları, arada hanımcıkları...

Yine, körfezin iyot kokusuyla anımsadığımız deniz ürünlerinin tadı damağınızda. Teninizde yaz gecelerinin hafif mi hafif esintisiyle, İzmir’in nemi.

Bitirmek üzere olduğunuz sokağın köşesindeki duvarda K.S.K yazılarına karışmış, unutturulmaya çalışılan yakın tarihimizden kalma bir slogan.

Şehir Plancısı,
Konak Belediyesi

Fotoğraf. Perihan Çalışkan, İzmir-Kemeraltı, 2005

Bir arkadaşına “Karşıyaka’yı işte bu yüzden seviyorum, başka hiçbir yerde perdesiz böyle rahat oturamazsınız” dedirten türden, perdeleri açık pencereler... Hoş, pencereler ve balkon kapıları da açık zaten. Bu açıklığın İzmir’in demokrattılığında geldiğini savunanlar da var, sıcaklığın verdiği gevşeklikten olduğunu savunanlar da.

Parklarda, tren yolu kenarlarında tek tük ayaşlar. Hemen yanı başlarında, gün be gün sayıları artan sokak çocukları, kediler... Kısacası geceleri şehir daha çok, gündüzcüler tarafından dışlananların.

İşte bu gecelerden birinde çıkıp geliveren sıkıntı, sokaklarla birlikte kazanca dönüştüren bir de şiir.

*Uykusuz ve kokusuz gecelerimden
birindeyim,
Vurmuşum kendimi başıboş sokaklara,
Birini tüketirken başlıyor.
Ortalık,
Düşlerimi bile seçemeyeceğim kadar
karanlık.
Gündüzleri hoyrat bir koca gibi bana
sahiplik yapan bu şehrin,
Bu gece,
Yarısı benim,
Yarısı sokak kedilerininin.*

Deniz Sevdalı Kente...

Nehir YÜKSEL

*Şiiri sürmeseydim,
Kim nereden bulurdu,
Haritada İZMİR'İ...*

Makedonyalı İskender'in yolunun, hocası Aristo'nun sözüne uyup Pagos tepesine düşmesi ve bir ağacın altında uyuyakalmasıyla, rüyasındaki Su Perilerinin yeni bir şehir kurarak Smyrna'yı buraya taşımalarını önermesiyle; PAGOS eteklerinde tarihin tüm acı ve tatlı olaylarına tanık olan, yanıp, yıkılan, yeniden kurularak geçmişten günümüze süzülen; ilk olarak Bayraklı sirtlarında, ancak son bulgularla Doğançay'da kurulduğu belirlenen bir şehirdir İZMİR.

Agora'sı, tiyatrosu, stadyumu ve kaleleriyle denize paralel ihtişamlı yollarıyla, antik çağın ve 15. yüzyıl İzmir'inde körfez, sevdalıydı şehre. Ceylan boynuzunu andıran iç limanın kente sevdasının anısıdır Kemeraltı Anafartalar Caddesi'nin eğriliği.

Bugün kaleden baktığımızda her geçen gün ötediğimiz, küstürdüğümüz ve bizi terk etmeyen ama gittikçe uzaklaşan bir sevgili gibidir, uzaklara kovulan DENİZ.

Artık ne körfezdeki gemiler, gravürlerdeki üç direkli ahşap gemilere benzemektedir, ne de şehir kale eteklerinde eğri büğrü sokakları, kiremit damlarıyla, kıyıya gelindiğinde farklılaşan yapılardan oluşan silüetine...

Oysa,

*Ben O İzmir'i severim,
Darala darala sokaklar,
Küçük küçük evler,
Yaşama sevinçle çıkar,
Denize inen yokuşlar,
Gülüşlerle düğümlenir...*

Denizi nasıl küstürüp uzaklaştırdıysak şehirden, Kale de uzaklaşmış yüzyıllar boyunca savunduğu kentten, önce surlarını yitirmiş, yenik düşmüş kente. Yüzyılımızda ise kentin büyüyerek, yani göç olgusuyla çevresini kuşatıp, esir aldığımız Kale, İzmirlinin günlük yaşamında özellikle de akşamları buluşmaktaydı İzmirliyle.

*Şimdiyse kadifeden bir kale,
Kadifeden bir deniz,
Şehir desen ayağına serilir.
Güzeller güzeli gel çık hele...
İzmir'e bildim bileli,
Kadifekale'den girilir.*

Şimdiyse kendini savunur olmuş KALE;

*"Denizi kız, kızı deniz,
Kendisi hem deniz, hem kız kokan" ama
değişen şehrin yüzünden.
Sönmüş yanardağlar, kaleler eteğinde,
Yüzyıllardır uyuyan şu bizim İZMİR,
O aşık kadınları, levent erkekleri nerede?
Sahiden yaşayıp göçtüler mi kim bilir...*

Şehir Plancısı,
Konak Belediyesi

PLANLAMA
2006/3

Oysa Kale taçlandırdığı tepe üzerinde yalnız kalmak istemiyor. Öyle büyük ki sevdası, şehrin en iyi panoramasını hala surlarının üstünden vermekte. Artık bitmiş olsa da sevdaları, anılarını taşımakta şahit olduğu aşklarını fısıldamak için bekliyor sanal alemin çocuklarının kulaklarına;

*Şuh Şirinler yüzünden dağ delen Ferhadlar,
Aşklarından yanan Aşık Keremler görmüşüz...*

İzmir’de 30-40 yıldır yaşamakta olup Kale’yi görmeyen tüm İZMİR’lilere ne çok fısıldanacak kelimeler dökmeyi bekliyor Kale. Duvarlarındaki taşlardan oluşan bulmaca karelerindeki gibi, sağdan sola sevgi ve emek, yukarıdan aşağıya sevinç ve hüznün tepeden turnağa AŞK...

Sadece “İlyada”nın yazarı değil, doğanın ozanı da olan “Homeros”un doğumunu gören, biten değil, anıları sürekli tazelenen bu şehir imbatında, günbatımında aşk üzerine şiirler yazdırmakta.

*AŞKI ŞEHİRLER YARATIR,
ŞEHİRLER YAŞATIR DİYORUM.
GÜN GELİR AŞKLARIYLA
ANILIR ŞEHİRLER ANILIRSA...*

Yolumuz AŞKA düşmüşken, sözümüzü de büyük usta’nın dizeleri ile sonlayalım:

*“İKİ ŞEY VAR, ANCAK ÖLÜMLE UNUTULUR,
ANAMIZIN YÜZÜYLE, ŞEHİRİMİZİN YÜZÜ...”*

Öylesine Bir Tren Yolculuğu

Memnune BAHÇIVAN AKIN

Şehir Plancısı,
Konak Belediyesi

Ne zamandır tren yolculuğu yapmıyorsunuz? Ama bir yere yetişme telaşıyla falan değil. Şöyle keyfe keder bir yolculuk...

Bir yaz sabahı uyanmışsınız. İşiniz gücünüz yok. İzin verdiniz kendinize bir sabahlık. Hadi eviniz de Karşıyaka'da olsun, istasyon civarında. Balkondan yaşlı istasyon binasına gülümseyip geri niyorsunuz. Giyinip, doğru istasyona...

İlk trene daha bir saat kadar var. Gidip en yakın pastaneden bir şeyler alıyorsunuz, sıcacık. Ve tabi gazetenizi de... Oturuyorsunuz istasyondaki çay bahçelerinden birine. Ortalık sakin ve serin. Tek tük masalarda sizin gibi erkenciler, ellerinde gazeteleri, çayları masalarında. Belki bir ikisi de birini bekliyor. Gözleri sık sık kapı yönüyle saat arasında gidip geliyor.

Kahvaltıdan sonra ilk sigaranızı yakıyorsunuz, istasyondan telaşla gelip geçenleri seyrederken. Çok yakınsınız onlara. O kadar da uzak. En azından birkaç saatlik bir uzaklıkta sizin telaşınız. Tekrar çay tekrar gazete, gelip geçenler derken vakit yaklaşıyor. Ortalık biraz daha hareketli...

Trene binyorsunuz. Cemal Süreya'nın bir şiirinden trenle ilgili bir bölümü anımsıyorsunuz binerken. Güneşin yönü, oturanları kendinize beğendirmeniz vb. birkaç şeyi hesaplayıp, ama ille de sağa gidiş yönüne göre oturuyorsunuz. Trenin çılgınlığı ve "çuf çuf" sesleriyle Karşıyaka, arkanızda kalıyor.

Alaybey'deki çocuk yuvasının yemyeşil bahçesi içinizi ferahlatıyor. Ama balkon demirlerine asılı minik külotları görünce daralıyorsunuz. Naldöken'e doğru solda eski Alaybey'den kalan bahçeli evler... Sıkı durun! Neredeyse trenle dalarcasına denizdesiniz. O birkaç dakika çok değerli. Karayla bağlantısı kopuk tahta iskelenin ucundaki adamı fark edip gülümsüyorsunuz biraz da merakla. Genellikle inip binenin hiç olmadığı Turan istasyonu, her zamanki gibi temiz ve bakımlı haliyle "tırnak kontrolü"ndeki istekli öğrenciler gibi, "bak bana, gör beni" dercesine bekliyor.

Siz ona bakarken, istasyon görevlisini elinde çaydanlıkla görebilirsiniz. Böyle bir şeye ancak bizim gibi ülkelerde rastlayabileceğinizi düşünüyor, yine gülümsüyorsunuz. Bazen trendeki görevlilerden biriyle ayaküstü sohbet ettikleri, şakalaştıkları bile oluyor. Bu sırada çoğunluğu erkek olan yolcuların kimi uyukluyor, kimi etrafı kesiyor. Çok azı da, gazete okuyor. Ya spor, -daha doğrusu futbol- gazetesi, ya da gazetelerin spor sayfası açık. Eğer kadınsanız, biraz da eli yüzü düzgün biriyseniz bakıyorlar. Öyle gizli kapaklı çekinerek falan değil. Açık açık...

Anlayacağımız vapurdan çok farklı, hatta bu hatlardaki otobüslerden de. Turan'dan çıkışta yükselen yeni binalarıyla denizi ve gökyüzünü biraz daha daraltan askeriyeyi görmezden gelin iyisi mi... Bayraklı'da şimdi yasallaşan gecekonduları ve hemen üstünde yeni yığılan gökdelenleri de. Adlarıyla sabit, bir gece gelip konuyorlar toprağı-

PLANLAMA
2006/3

nıza, göğünüzü deliyorlar... Olsun, bugün sineye çekin, neleri çekmediniz ki!..

Ortanca çocuk gibi, iki karayolu arasında geçiştirilen Bayraklı İstasyonu'ndan, çirkin kokusu nedeniyle hep acıyarak baktığım Salhane'ye vardınız bile. Sonra Çınarlı... İtişe kakışa inip binen öğrencilerle, kışın en yoğun istasyonlarından biri. Az önceki kahvaltınıza rağmen sizi kıskırtan sarmaşıklı çay bahçesi sağınızda. Solda Metin Kaçan'ın "Ağır Roman"ından fırlamış oto tamircileri ve çocuk işçiler... Gariptir, neşeliler.

Halkapınar'a vardınız. Eski, "Yeni Garaj"ı bakıyorsunuz. Hilal'e yaklaşırken, sanki şehrin merkezine değil de, dışına bir yolculuktaymış gibi hissediyorsunuz. Çünkü az ileride sağlı sollu, içinde 2-3 bağ evinin bulunduğu bahçeler. Basbayağı tarım yapılıyor burada. Sol tarafta göçerlerin çadırları, bazen bu çadırların yanında Murat marka otomobilleri, çıplak ayaklı çocuklar, bulaşık yıkayan kadınlar...

Bir tarafta da taşımacılık veya bahçıvanlık yaptığını tahmin edeceğiniz at arabaları, el arabaları, faytonlar. Arabacıların bazıları bu arabalar üzerinde uyuyor hala. Yanı başlarında atları bağlı. Bu yaşamlara ne kadar yabancısınız. Kendi "kentli" yaşamınıza da şöyle bir dışından bakmak konusunda içiniz sizi zorluyor. Hilal'de yeşili, çivit mavisi ve hatta moruyla avlulu çingene evleri, içinizdeki "apartman mahkumunu" iyice tahrik ediyor. Ama izin vermeyin. Siz şimdi dışınıza bir yolculuktasınız. İçinize yolculuğun hiç sırası değil. Hem de o, bu kadar kısa sürede yapılabilecek ve 80.000 TL'lık bir banliyö biletiyle çıkılacak kadar ucuz bir yolculuk da değil.

Canınız sigara çekiyor, hem de çok. İstasyondaki 2 kahvehane de sizi ağırlamaya hazır. Derken tren hareket ediyor. Sol tarafta yazlık sinemanın perde duvarı, sokaklarda sabah mahmurluğuyla salınan telaşsız çingeneler... Burada hemen hiçbir evin tepesinde inşaat filizinin olmaması ilginizi çekiyor. Bu göz/gönül tokluğu neredeyse çingenelerle ilgili tüm olumsuz önyargılarınızı siliyor.

Basmane'ye girerken köprüyü geçerken sol tarafta sizi sabah rüzgarıyla hafifçe selamlayan ağaca ve konuklarına -ki mutlaka konuğu vardır- siz de bir selam verin saygıyla. Çünkü o ağaç koca bir kentin insanlarının, binalarının yapamadığı bir şeyi başarıyor. Zaman zaman ayyaşların çilingir sofrasına ev sahipliği yapıyor, zaman zaman yersiz yurtsuzlara... Bazen sokak çocuklarına barınak oluyor, bazen gelip geçenlere tuvalet... Şimdilerde, tahta sediri ve yatağıyla gelen birini ağırlıyor.

Sıradaki son istasyon, Basmane Garı bunca bakımsızlığa, özensizliğe, kıymet bilmezliğe rağmen bütün haşmetiyle karşınızda artık.

Evet, elinizi biraz çabuk tutun. Gelin belki yıllardır yapmadığınız ve belki bir daha hiç yapamayacağınız bir şeyi yapın. Ve bir sabah Karşıyaka İstasyonu'ndan Basmane Garı'na banliyö treniyle bir yolculuk yapın. Şöyle gönül gözlerinizi açarak.

Özel yaşamlarımızın ortalığa serildiği, kalan herşeyinse özelleştirildiği şu günler tam sırasıdır. Hem belki bileti ikiye katlayıp tam ortasından yırtan, tebessümü de vücudu gibi kocaman o biletiye rastlarsınız. Kim bilir?..

Eşrefpaşa'dan Karantina'ya...(*)

Nehir YÜKSEL

Şehir Plancısı,
Konak Belediyesi

Eşrefpaşa'dan Karantina'ya kadar olan bölge, mekansal boyutu ve “bugünü oluşturan geçmişin” doğru yorumlanarak, planların zaman içinde mekansal dönüşüme etkisi açısından irdelendiğinde; Eşrefpaşa olarak tanımladığımız alanı, Eşrefpaşa, Varyant, İnönü Caddelerinin kesiştiği ve Beştepeler'e doğru ilerleyen bölge olarak gösterebiliriz. Ancak Eşrefpaşa'yı tariflemeye kesin bir sınır yoktur. Bu nedenle bölgeyi haritada da görüldüğü gibi daha geniş alanda, Karantina bölgesini ise bugünkü Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi ile Konak merkezi arasında inceleyeceğiz.

Bölgenin geçmişine bakacak olursak, 18. yüzyıl başlarının yansıtıldığı gravürlerde de görüldüğü gibi, Değirmentepe yerleşim alanı dışında kalmakta ve bölgede yel değirmenleri yer almaktadır. Bu dönemde kent, Kadifekale etekleri ile bugünkü Kemeraltı çarşısı, yani iç liman etrafında konumlanmıştır.

19. Yüzyılda ise kent, liman, demiryolu gibi yatırımların etkisi ile geleneksel kent merkezi sınırları dışına taşmıştır. 1829'da Değirmendağı altındaki çayırılığa Sarıkışla, 1840'ta şimdiki Mithatpaşa Sanat Okulu yanına Karantina İdaresi, 1850'de Damlacık deresi civarına Türk Hastanesi, 1864'te Demiryolları inşaatı ve 1867 yılında ise rıhtım yapımının başlaması nedeni ile kent büyümeye başlamıştır.

Özellikle Karataş'ta, Karantina'dan sonra idareciler için bazı evler görülmeye başlamış, 1860'lardan sonra bir kısım İzmirli bu bölgeye yerleşmeye başlayınca, 1864'te Karantina Kilizman'a taşınarak, kıyı imara açılmaya başlamıştır. 1880'lerde açılan şimdiki Mithatpaşa Caddesi ve 1883'te bu yola tramvay hattının döşenmesi, kentten kopuk olmayan Göztepe ve Hamidiye'nin gelişmesine esas teşkil etmiştir. 1891 yılı Salnamesine göre Karataş'ta 557, Karantina'da 517, Göztepe'de 927 nüfus vardır. 1907'de Nesim Levi tarafından buhar gücü ile çalışan Asansör Kulesi'nin

* Bu yazı, Konak Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu "Eşrefpaşa'dan Karantina'ya" söyleşileri kapsamında bir derlemedir. Planlama sürecinin, bölgenin tarihi gelişimine etkilerini incelemek üzere kaleme alınmıştır.

yapılışı ile 32 metrelik kot farkı aşılmış ve üst yamaçlar dolmaya başlamıştır. Bir tramvay yolu ile kentle birleşen mahalleler, yine Halil Rıfat Paşa döneminde (1891), kendi adıyla anılan caddenin açılması (**Halilrifatpaşa Cad.**) ile Değirmen-tepe ve Göztepe semtlerini birbirine bağlamış, İkinci Kordon yolu ile de kent merkezine bağlantı sağlanmıştır. Bu dönemde İkiçeşmelik ve Bayramyeri arası araç trafiğine açılmıştır.

Tarihçi Erkan Serçe'nin de araştırmalarında belirttiği gibi, **1877-78 Osmanlı-Rus savaşlarının** yenilgiyle sonuçlanması nedeni ile İzmir'e **Balkanlar'dan** nüfus akımı gerçekleşmiş, Kırım, Girit, Rumeli ve Kafkasya'dan gelen muhacirler; **Kadifekale, Değirmendağı ve Kemer Köprüsü** civarındaki boş sahalara yerleştirilmiştir. Böylelikle oluşan yeni Türk mahalleleri şehrin büyümesine, 1870'lerdeki yaklaşık **300 hektarlık** alanın, 1906'da **1100 hektara**, 1914'te ise **1300 hektara** ulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde gelenlerin 5-6 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1885'te muhtarlıkların kurulacağı mahalleleri gösteren bir çizelgede

Karataş, Karantina, Göztepe'nin Rum mahalleleri sayıldığı belirlenmiştir.

1913'te İzmir Valiliği'ne atanan Rahmi Aslan döneminde; 1926'da **Bahribaba** parkı olarak düzenlenen alandaki mezarlıklar kent dışına taşınır. Milli Kütüphane ve Kız Lisesi'nin (İttihat ve Terakki Mektebi) temelleri atılır.

1925 imar planı sürecinde belediyenin de görüşleri dikkate alınarak, **Basmane Garı'ndan Kadifekale'ye** kadar olan **eski konut alanlarının** yanı sıra, **Karataş ve Karantina'nın üst kısımları ile Eşrefpaşa'nın güneyi**, yeni konut gelişim alanı olarak önerilmiştir. (Selanik'ten gelen mübaddillerin bir kısmı Karataş ve Karantina bölgesine yerleştirilmiştir.)

1945'te Le Corbusier tarafından hazırlanan ve kent dokusunun şekillenmesinde etkili olan **parçacı plan anlayışından bütünselliğe geçişi öneren plan**; belediyece uygulanabilir olmadığından değerlendirilmemiştir. Söz konusu bölgeler bu planlarda da konut alanları olarak belirlenmektedir.

1950'li yıllarda Eşrefpaşa ve Beştepeler'e uzanan kısım daha yoğun olmakla birlikte Karantina bölgesinde de yerleşmeler artmaktadır. Kent merkezi olarak kabul edilen Konak (perakende ticaret ve kentin idari, finans, eğitim, kültür merkezi) çevresinde küçük imalathaneler gözlenmektedir. (Gözümüoğulları, Bilginoğulları ve Teksal ailelerinin işlettiği yağhaneler bölgesi) Ayrıca dar gelirli gruba hitap eden perakende ticaret yerleri bulunmakla birlikte, sosyal ve ekonomik olarak kentsel fonksiyonlar zayıftır.

1955'te **Kemal Ahmet Aru, Emin Can Polat, Gündüz Özdeş** tarafından hazırlanan İmar ve İskan Bakanlığı onaylı 1/2000 ölçekli imar planları ile **Kentin hızlı büyümesi ve gelişmesinin kontrol altına alınması amaçlanmıştır.** Eşrefpaşa'nın girişi olarak niteleyebileceğimiz Varyant'tan Beştepeler'e uzanan yol (Eşrefpaşa Caddesi) planda ana akslardan biridir. Ayrıca bu planda önerilen bugün **Halide Edip Bulvarı** olarak hizmet veren yolun açılması ile birlikte **Kentin gelişimine yön verilmiştir.** Plan üzerinde yapılan **gabari artışları** ile kentsel yoğunluğu artırıcı ilk kararlar alınmıştır. Şu anki Konak Anadolu Lisesi ve rekreasyon alanına kadar uzanan planın Beştepeler kısmında da cadde boyunca ticaret ve konut önerilmiş, yapılaşma ve inşaat nizamları plan üzerinde belirlenmemiştir.

1/2000 ölçekli planlarda sahil boyunca geniş bir yol öngörülmekte, ayrıca denize ve birbirine paralel Mithatpaşa, Halilrifatpaşa ve İnönü Caddeleri boyunca mevcut konut alanlarına ilave yeni gelişme alanları önerilmektedir. Yine sahildeki çok katlı yapılaşmaların ilk kararları bu planlarla alınmıştır. Topografyanın imara açılmaya elvermediği alanlar da yeşil alan olarak değerlendirilmektedir.

1965'te çıkarılan Kat Mülkiyeti Yasası da, var olan yapı stoğunu zorlayarak, '**yap-sat**'çı düzen içinde düşeyde yoğunlaşmayı hızlandırmıştır.

Dönüşümünü izlediğimiz bölgede;

- 1984 Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı
- 1985 Hatay İmar Planı,
- 1987 Beştepelere İmar Planı

geçerli olup, halen yürürlüktedir. Eşrefpaşa bölgesinin planlarına baktığımızda, öncelikle ulaşım ağını ele alırsak, Eşrefpaşa Caddesi'nin Hatay-Üçyol, Buca, Gaziemir ve Varyant ile birlikte Konak'ı birbirine bağlayan merkezde yer aldığını, bu nedenle de planlarda 30 metrelik ana arter olarak belirlendiğini görmekteyiz. Bu cadde, planlarda 8 kat olarak düzenlenmiş ve (TM) ticaret kararları getirilmiştir.

Eşrefpaşa Caddesi'nin doğusuna baktığımızda (Çimentepe, Duatepe, Zafertepe mahalleleri), 1/2000 ölçekli planlara göre yapılaşmaların başladığı, parsel yapısının oldukça küçük olduğu, yer yer tarihi yapıların bulunduğu ve imar planlarının dokuyu iyileştirmeyi amaçladığını görmekteyiz.

1984 yılı Kemeraltı Kentsel Sit Alanı imar planı kapsamında kalan Yapıcıoğlu mahallesi ve civarı ise; Kadifekale'ye uzanan Rakım Erkutlu Caddesi, 1/2000 ölçekli planlarda da yer alan ve günümüzde de önemini koruyan, toplu ulaşımı sağlayan önemli bir bağlantı yoludur. Bu yol mevcutta yer yer daralmakla birlikte, 1/1000 ölçekli plan uygulamaları tamamlandığında 14.50 metreye çıkarılarak ulaşımda ciddi rahatlamalar sağlayacaktır. Bu yol boyunca beş kat yapılaşma öngörülmüştür.

2004 yılında onaylanan **Kemeraltı Kentsel + 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı** kapsamında kalan ve mülkiyeti Konak Belediyesi'ne ait Cicipark Kentsel Tasarım Projeleri uygulandığında; alanın daha sağlıklı ve fonksiyonel olarak kente ve bölgeye yeniden kazandı-

rılması sağlanacaktır. Üstelik tam karşısındaki -şu anda Eşrefpaşa pazarının bulunduğu- alan, tarih ve arkeoloji parkı olarak düzenlendiğinde **Cicipark** ile birlikte bölgenin doğal değerlerini ortaya çıkararak turizm potansiyelini arttıracaktır.

Eşrefpaşa'nın giriş kapısında yer alan ve 1/1000 ölçekli imar planlarında Belediye Hizmet Alanı olarak belirlenen **Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi Konak Belediyesi'**nce hayata geçirilerek 15.02.2004 tarihinde kullanıma açılmıştır.

Daha yoğun yapılaşmanın olduğu Karantina bölgesinde büyük ölçekli yeşil alanlar düzenlenerek (Zeki Müren, Adile Naşit, Grup Parkı) kısmen de olsa bölgenin soluk almasını sağlamıştır. Ayrıca kentsel ölçekte hizmet veren Sabancı Kültür Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi, Devlet Tiyatrosu, Kütüphane de bölgede yer almaktadır. Yüz yıldan beri hizmet veren Mithatpaşa Caddesi boyunca ticaret ve konut kullanımları yer almakta, cadde bugün de önemini korumaktadır.

PLANLAMA
2006/3

Furkan Büyükpamukçu, Kuşadası-Kaleiçi, 2005

İzmir'in Doğal ve Kültürel Çevre Değerlerinin, Öncelikli ve Önemli Gündemleri

Ahmet Tuncay KARAÇORLU

Şehir Plancısı

Önce denizle başladı,

Bu şehrin serüveni.

Sıcak bir liman oldu yaşama kaçanlara.

*Ardından Smyrna yükseldi bağbozumu
ateşlerinden.*

Artık korkular değil,

Başak taneleri yüklendi enginlere.

Kentimiz İzmir'de kentleşmeye ilişkin ihtiyaçların, sorunların ve çözümlerinin karşılanabilmesi süreçlerinde, planlama değerlerinin temel alınması ve uygulama araçlarının doğru ve etkin kullanımı ile olanaklıdır.

Bu nedenle öncelikle doğru bir bilgi tabanı üzerinde, kentimizin Nazım Planı sağlıklılaştırılmalı ve bu yapılırken artık yeni gelişme alanlarının önerilmemesi gereklidir. Çünkü İzmir yerleşimin düzeni açısından farklı alanlardaki tüm sınırlara dayanmış, hatta kimilerinde aşmış, nüfus olarak doymuş durumdadır. Kentin fiziksel sınırları da yeni gelişme alanlarına olanak vermemektedir. Bu sınırları değerlendirdiğimizde kentimizin topoğrafik olarak yüksek eğimlere, orman ve tarım alanlarına dayandığı görülmektedir.

İzmir'in Nazım İmar Planı sağlıklılaştırılmak amacıyla yeniden ele alınırken nüfus yoğunluğu artmayan, henüz yapılaşmamış alanların da olanaklıysa yoğunlukları düşüren çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü 2030 yılı için olabilecek en yüksek nüfus olan 4.376.000 kişiden daha fazla nüfusa yetebilecek olan planlı ve yapılaşmamış alan bugünden bulunmaktadır. Yapılacak plan çalışmalarında kentnin yetersiz ve eksik olan, açık ve yeşil alan ihtiyacı ve bunların ilişkisini

sağlayan yeşil yaya koridorlarının karşılanması da öncelikle ele alınmalıdır. Bu anlamda tüm var olan ve dönüştürülebilecek olan açık alanlar, planlamanın olanağı olarak değerlendirilmelidir.

Konak Meydanı, Cumhuriyet Meydanı gibi açık alan özelliği olan ve her büyüklükteki meydanlarımız, ortak alanlarımız, kamusal alan olma özelliği ile de her türlü yapılaşmadan uzak tutulmalıdır.

İzmir Körfezi'nin kentimiz için büyük bir açık alan olduğu, ona ulaşabilmek için yegane alanlarımızın da kıyılarımız olduğu unutulmamalı, bu nedenle kıyılarımızın düzenlenmesinde yayalar esas alınmalıdır. Kıyılarımızda bu kullanım özelliğini engelleyen uygulamalara izin verilmemelidir. Gelecekte de, körfezi çevreleyen tüm kıyılarımızın yaya bölgelerine dönüştürülmesi planlama çalışmalarının temellerinden birisi olmalıdır.

İnciraltı bölgesi, yüzlerce yılda yaratılamayacak ve hiçbir maddi değerle ölçülemeyecek bir dokuya sahiptir. Kentimizin yüksek olan açık ve yeşil alan ihtiyacını düşündüğümüzde, böylesi bir doğal olanağı, kısa sürede tüketilecek olan özel rantlar uğruna yok etmek, bir kent suçunun ötesinde gelecek kuşakların hakkının elinden alınması anlamında toplumsal bir suç olarak da değerlendirilmelidir.

Kentin su kaynaklarının ve diğer doğal kaynaklarının temizlenmesiyle görme olanağı bulduğumuz kuşlar, kent yaşamının sağlıklılaştırılmasıyla, Gediz Havzası'ndan sonra İnciraltı'nda da, yeniden kavuştuğumuz bir kazanım olarak görülmelidir. Bu özel ve doğal değer kentimizin kimliğinin önemli bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

PLANLAMA
2006/3

Gediz Havzası ise, Ramsar ve sit kararları gibi alanın önemini vurgulayan ve koruyan kararlar ve alanın yönetim planını oluşturmaktan sorumlu kurumsal yapılanması ile planlama süreçlerinin bir başka önemli değeri olduğu unutulmamalıdır.

Kültürpark gibi kent içi açık yeşil alanlarımız korunmalı ve yaşatılmalıdır. Kültürpark'ın içerisinde yer alan uluslararası fuar ve uzmanlık fuarları, kentimizin gelişim nazım planında yer alacak olan yer seçimi doğru yapılmış olan bir alana geciktirilmeden taşınmalı, Kültürpark'taki her türlü otopark uygulamasına son verilmelidir. Kültürpark'ta yeni yapılaşma kararları verilmemeli, Kültürpark'ın özgün planında bulunmayan tüm yapılardan arındırılmasına devam edilmelidir. Bu kentimizin geleneğine olan sorumluluğumuzun da önemli bir ölçütüdür.

Kemeraltı, İkiçeşmelik ve çevresi, Şaraphane ile Şehitler Caddesi çevresi, Buca ve Bornova gibi tarihsel kent dokularının oluşturduğu bölgeler; Bayraklı-Tepekule, Agora ve çevresi, Kadifekale-Pagos, Konak Meydanı, Cumhuriyet Meydanı ve Birinci Kordon gibi "tarihi ve arkeolojik sit" bölgeleri; Bayraklı Atatürk Ormanı, Kültürpark, Tuzla Kuş Cenneti gibi alanlar, "doğal sit" bölgeleri olarak onaylanmış, evrensel kültür mirası alanlarımızdır. Doğal ve kültür miraslarımız olan bu alanlarımız, kent dokularımız bilimsel ve etkin bir planlama anlayışı ile evrensel bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır.

Kentimizin nüfusunun yarıdan fazlası gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır. Kent nüfusunun böylesi kent bölgelerinde yaşamaması için sağlıklı, ucuz ve o bölgede yaşayacak olanların kültürel özelliklerini temel alan kentsel ve mimari değerleri taşıyan sosyal konut bölgeleri oluşturulmalıdır. Var olan gecekondu bölgelerimizde eksik olan eğitim, sağlık, spor, kültür alanlarındaki eksik olan ihtiyaçları ile düşünülmelidir. Yapılacak olan plan çalışmalarında gecekondu alanlarına yönelik sağlıklaştırmanın temelini bu yaklaşım oluşturmalıdır. Oysa bugün Karşıyaka sirtlarında bundan önce Narlıdere ve Bornova'da gördüğümüz toplu konut uygulamaları bu amaçtan uzak ve inşaat rantını temel alan gecekondu bölgelerini sosyal bir bölge olarak değil, bir arsa olarak gören uygulamalardır.

Bağımlılık yaratmayan, çevresel değerler taşıyan, ucuz ve merkezi olma özellikleri taşıyan

Balçova'da bulunan jeotermal enerji kaynağımız tüm kentimize hızla yaygınlaştırılmalıdır. Kentimizin enerji kaynağında çok yönlü bağımlılığın ve felaketin koşulunu yaratacak olan doğalgaz uygulamasından vazgeçilmelidir.

Kentimiz kuruluşundan bugüne kadar bir liman kenti olması nedeniyle bu özelliğin günümüzün değişen koşullarına göre yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak İzmir Limanı ısrarla olduğu yerde büyütülmeye çalışılarak, etkin bir liman kullanımının bir bölge limanı ile sağlanacağı olanaklar engellenirken kente yeni ulaşım yükleri getirilmesi duyarsızca önemsenmemektedir. Bu nedenle bu durum dikkate alınarak yer seçimi doğru yapılmış, bir bölge limanı yapımı çalışmalarına öncelik ve hızla başlanmalıdır.

Kentin ulaşım altyapısı, toplu taşıma olanaklarını en yüksek ölçüde kullandıracak ölçüde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Konak, Karşıyaka, Alsancak, Bornova, Buca gibi kentimizin merkezlerinde, özel taşıt ulaşımını en aza indiren, yaya ulaşımını olanaklı kılan ve bu bölgelere ulaşım ihtiyacını belirli noktalarda deniz, metro ve kara toplu ulaşım türleri ile karşılayacak çözümler sunulmalıdır. Tüm ulaşım türleri, günün tüm saatlerinde, kente hizmet verecek biçimde artırılmalı ve tüm bölgelere yaygınlaştırılmalıdır. Bu nedenle kent içi bisiklet kullanımını da dahil, kent içinde yaygın, hızlı, sağlıklı, güvenli ve ucuz bir toplu taşıma sistemini temel alan ulaşım planlarını hazırlayarak hayata geçirmelidir. Bu ulaşım planında, başta İzmir Körfezi olmak üzere, deniz ulaşımından, yakın yerleşim alanlarına ulaşımında daha fazla yararlanılmasını içeren, Foça, Karaburun gibi kıyı yerleşmelerimizle deniz ulaşımının kurulması gibi, yeni ulaşım olanakları yaratan çalışmalar yapılmalı ve hızla uygulanmalıdır. Aliğa-Menderes demiryolu hattının bir an önce hayata geçilmesi ve kent içi geçişlerinin Karşıyaka'nın yanı sıra Çiğli, Bayraklı ve diğer bölgelerde de yeraltına alınmasını sağlayacak dönüşümler mutlaka yapılmalıdır.

Kentin çalışma alanlarını oluşturan sanayi alanlarının yer seçiminde ve var olan böylesi alanların yeniden değerlendirilmesinde, kentin doğal yaşam kaynaklarıyla ve yaşama alanlarıyla ilişkisi doğru kurulmalıdır. Çiğli Organize Sanayi Bölgesi gibi yanlış, Kemalpaşa sanayi gelişmeleri gibi çarpık, Turyağ gibi haksız karar ve uygulamaları hızla

bilimsel bir planlama çalışması ile düzeltilmelidir. Böylelikle sanayi bölgeleri kentin bir yükü olarak değil, bir kazanımı olarak kentte yer almalıdır. Bugün İzmir hem su kaynaklarının kirlenmesi, hem hava kirliliğinin artması, hem de ulaşım örneğinin bozulması anlamında sanayi alanlarının yanlış yer seçiminden kaynaklanan sorunları hala yaşamaktadır.

Özel olarak dikkat edilmesi gereken bölgeler arasında Gediz Havzası'nın, Çamaltı Kuş Cenneti sulak alan bölgesinin, Tahtalı içme suyu havzasının, Konak Meydanı ve Kemeraltı dokusunun, İnciraltı'nın ve Bayraklı Turan bölgesinin hızla sağlıklılaştırılmasına olanak veren koruma kararları ve koruma planları yaşama geçirilmedi. Benzer özelliklere ve tarihsel ve doğal miras anlamında eşsiz olanaklara sahip Alsancak Limanı arkası bölgesinde de çok katlı yapılaşma kararlarından mutlaka uzak durulmalı, var olan kültür mirası, yapılar ve bahçeleri, kentsel alan kullanımında canlılık sağlayacak olan bir koruma planıyla kent yaşamına kazandırılmalıdır.

Kordon; bugün kazanılan özgün bir kıyıda, dayatmacı bir dolguyla oluşmuş olan alan üzerinde, otoyola izin vermeyen ve alanın kıyı ve toplum için sağlıklı kullanımını sağlayan bir yaya alanı düzenlemesidir. Kordon'da bu kazanım sonlandırılmalı; planlama süreçleri tamamlanmalı, beton köprü ayakları kaldırılmalıdır. Aynı hukuk dışı süreçlerin bir uygulaması olan ve mahkemelerce iptal edilen ulaşım ilkelerine aykırı Konak Meydanı'ndaki diğer beton köprü ayakları da geciktirilmeden yıkılmalıdır.

Kentimizin de içinde yer aldığı bölgemiz birinci derece deprem kuşağında yer almaktadır. Bu nedenle önemli bir çoğunluğunun dayanıklılığının bulunmadığını bildiğimiz, yapı bölgelerimizin ve yapılarımızın yenilenmesi, depreme duyarlı bir planlamayı temel alan kararlarla nazım plan çalışmalarında yer almalıdır. Bu özel bölgelerimize yönelik kararlar, nazım planın uygulama süreçlerinde, öncelikli yerler olmalıdır. Ve yerel yapı ve kaynaklarla uygulamalar hızla başlanmalıdır. Ballıkuyu Veziraga heyelan sahası gibi konut alanlarımız, Bornova Sirgeli Kavşağı gibi

ulaşım yapılarımız bu önceliği taşıyan alanlarımız ve yapılarımız olmalıdır.

Bugün İzmir'de yaşanacak bir deprem sırasında ve sonrasında insanların, binaların dışında da zarar görme olasılıkları çok yüksektir. Çünkü semt ölçeğinde insanların olası yıkımlardan kaçıp, güvenliğini sağlayacağı, deprem sonrasında barınabileceği, açık alanlar ve bu işlevi de görebilecek yeşil alanlar yok denecek kadar azdır. Bu nedenlerle, açık ve yeşil alanlar, plan değişiklikleri ile konut alanlarına çevrilmemeli, semt ve kent ölçeğinde açık ve yeşil alan kararları korunmalıdır. Yine plan değişikliği yolu ile mevcut konut bölgelerinde kat artışına gidilmemeli, deprem sonrası kurtarma ve sağlık araçlarının, kent içerisinde ulaşımını kolaylaştıracak planlama önlemleri alınarak sokak ve cadde genişlikleri azaltılmamalıdır. Yer seçimi yanlışlığının yanı sıra zemin koşulların uygun olmadığı bölgelerde gökdelen izinleri verilmemelidir. Örnek olarak Alsancak, Konak, Mavişehir, Bornova, İnciraltı, Narlıdere ve Güzelbahçe'nin kıyı bölgeleri gibi bölgeler bu tehlikeyi taşıyan alanlara dönüştürülmemelidir.

Kentimizde son on yılda yapılaşmış ya da planlama süreçlerini tamamlamış alanlarda gündeme gelen gökdelen önerileri ve uygulamaları zaten yoğun olan altyapı sorunlarını daha da arttıran, ulaşım sorunlarına yeni yükler getiren, parçacı özellikleriyle nazım planın sağlıklılaştırılma çalışmalarını engelleyen öneri ve uygulamalar olarak kabul edilip, böylesi yeni öneri ve uygulamalar kentimizin planlarında asla yer almamalıdır.

Tüm bu alanlarda planlamaya ilişkin tüm çalışma alanlarını içeren ve 1970'li yıllarda var olan nazım plan bürolarının özelliklerini taşıyan, günümüz koşullarına ilişkin yeni özelliklerle geliştirilen, özerk İzmir planlama örgütlenmeleri oluşturulmalıdır. Kentimizde yaşayan farklı kültürlerin ve etnik yapıların özelliklerini, yaşadıkları ve yaşayacakları bölgelerin planlama ve mimari çalışmalara taşıyacak olan teknik birimler gibi birimler oluşturulmalı, "Kent Arşivi ve Müzesi" gibi kentlilik bilincinin ve kent bilgisinin kaynakları olan kullanımlar artırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

1970'li yıllarda var olan nazım plan bürolarının özelliklerini taşıyan, günümüz koşullarına ilişkin yeni özelliklerle geliştirilen, özerk İzmir planlama örgütlenmeleri oluşturulmalıdır.

ŞPO Fotoğraf Arşivi

Allianoi ve Geleceği

Ahmet YARAŞ

Allianoi, İzmir İli, Bergama İlçe sınırları içinde, ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Bergama-İvrindi karayolunun 18. kilometresinde yer almaktadır. Bugün Paşa Ilıcası olarak anılan Mevkii, N 39° 13' 59", E 27° 18' 16.0" koordinatlarında, Yortanlı Barajı'nın gölet alanının tam ortasında bulunmaktadır. Bu haliyle baraj tamamlandığında 30 m. su altında kalacaktır.

1970'li yıllarda D.S.İ. tarafından projelendirilen, 1994 yılında Bakırçay'ın bir kısmını sulamak amacı ile temeli atılan Yortanlı Baraj gölet alanının ortasındaki Allianoi'un varlığı 1998 yılında tespit edildi. İlk kez lokalize edilerek açığa çıkardığımız Allianoi, İzmir I. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 29.03.2001 tarihinde, I. Derecede Arkeolojik Sit Alanı ilan edildi¹ (Fotoğraf 1).

Kurtarma kazı çalışmaları, Trakya Üniversitesi başta olmak üzere, değişik üniversitelerden uzman ve öğrencilerden oluşan her yıl yaklaşık 30 heyet üyesi, çevre köylerden toplam 60 işçi ile gerçekleştirildi. Kurtarma kazı çalışmaları arkeolog, mimar, desinatör, restoratör, grafikçi, epigraf, dendrokronolog, sanat tarihçisi, fiziki antropolog ve bu disiplinlerde okuyan öğrencilerin oluşturduğu ekiple, her yıl 20 Haziran / 1 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmektedir.

1904 yılında Bergama Kaymakamı Kemal Bey, Pergamon Kazısı'na öykünerek Paşa Ilıcası'nda temizlik çalışması yapmış Alman mimar W. Dörpfeld'i yardıma çağırmış ve ılıcanın ilk krokisini yaptırmıştır. Ayrıca C. Schuchhardt, Bergama çevresinde yaptığı araştırma sonucunda, Paşa Ilıcası'nda bazı kalıntıların varlığından söz etmiştir. Schuchhardt'ın dışında, Paşa Ilıcası hakkında ciddi anlamda ne geçen yüzyılın seyyahlarında ne de modern kaynaklarda söz edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr.,
Trakya Üniversitesi,
FEF, Arkeoloji
Bölümü, Allianoi
Ofisi

Fotoğraf 1. Allianoi'un kuzeyden genel görünümü

¹ Kurtarma kazısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün resmi kazı ruhsatı ile yapılmakta olup; İzmir, İstanbul ve Bergama'daki bazı özel kişi, kurum ve kuruluş tarafından aynı ve araç gereçlerle desteklenmektedir. Allianoi' da hızlı ve dokümantasyona dönük bir çalışma yapılmaktadır. Bu arada gerçek anlamda kurtarılması yönünde, alternatif bir proje ve değişik tanıtım (kısa film, fotoğraf sergisi, web sayfası ve tanıtıma yönelik broşür vb.) çalışmaları yapılmaktadır.

Bulunan mimari, arkeolojik ve epigrafik buluntular, keşfedilen bu kült merkezinin, Romalı Retorikçi Aelius Aristides'in, Hieroi Logoi (Kutsal Sözler) (III. 6) adlı eserinde şifa bulunduğunu yazdığı Allianoî'dur.

Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanmış bu kült merkezi, güneyde Bağ Tepe ile Abdal Tepe, kuzeyde ise Çamlık Tepe olmak üzere vadinin tam ortasına kurulmuştur. Kült merkezinin ortasından geçen İlya Çayı belli mevsimlerde tarih boyunca sel taşkınlarına sebep olmuştur. Bu alanın tercih edilmesinin nedeni, hala 47°C olan sıcak su kaynağı ve boğazda olması nedeniyle olumlu iklimatik koşullardır. Merkez, sıcak su kaynağının tam üstüne, 300 m. doğu-batı uzanımı, 200 m. genişliğinde bir alana yayıldığı tespit edilmiştir. Allianoî'ü ikiye ayıran İlya Çayı'nın üzerinde doğu ve batı ucunda biri halen kullanımda, diğeri sadece rampa ve bir ayağı günümüze kalan simetrik iki köprü inşa edilmiştir. Sıcak su kaynağı, dere yatağının hem güney hem de kuzeyindeki yapıların içinde halen mevcuttur.

Tarih öncesi çağlara ait birkaç buluntu olmasına karşın, yeteri kadar araştırma henüz yapılamamıştır. Hellenistik Çağ'da sıcak su kaynağından dolayı küçük bir alanla sınırlı tutulan sağaltım

merkezi-Asklepieion, özellikle, Roma İmparatoru Hadrianus (İS 117-138)'un Anadolu'ya ikinci gelişi sırasında, Batı Anadolu'nun pek çok antik kentinde olduğu gibi Allianoî'da da ciddi bir bayındırlık faaliyeti yaşanmasına neden olmuştur (Fotoğraf 2).

Allianoî'un güneyinde, 6,5 m. genişliğinde, 210 m. uzunluğundaki doğu-batı doğrultulu cadde, olasılıkla kutsal bir cadde olarak kullanılmıştır. Caddenin başlangıcında ve bitiminde "geçiş yapıları" bulunmaktaydı. Ayrıca bu caddeye dik gelen, kült merkezini 'T' planlı yerleşmelere dönüştüren, 9,5 m. genişliğinde, 35 m. uzunluğunda kuzey-güney doğrultulu cadde tespit edilmiştir. Kenar bordürleri pembe andezitten, ortası ise yerel kireç taşından yapılan her iki sütunlu caddenin yanlarında revaklar, dükkanlar ve dükkanlarla bağlantı içinde olan mekanlar tespit edilmiştir. Ortasında ana kanalı yanlarda ise ona bağlı verevine oluşturulmuş daha dar ince kanallardan oluşan atık su sistemi, Roma Çağı'nda bir kutsal alanda mühendislik bilgisinde ulaşılan seviyeyi göstermektedir. Geç Antik Çağ'da ekonomik açıdan çöküşün başlaması, günlük yaşamda sosyo-kültürel açıdan yaşanan deformasyon, başta caddeleri olmak üzere bütün mimari kalıntıları etkilemiştir.

Fotoğraf 2. Insulaların genel görünümü

Doğu-batı doğrultulu caddenin bitiminde yer alan geçiş yapısının doğu cephesinde ortada arabalar için kemerli ana geçiş, yanlarda ise stoaların devamında kullanılmak üzere yayalar için iki küçük yan geçiş bulunmuştur. Yapı, köprü ile organik bir bağ içinde olup, aynı zamanda bu yapıya köprü için güneyden ve batıdan da kapılarla girişler sağlanmıştır. Geç dönemde form ve kullanım açısından farklılıklara uğrayan yapı, mimarlık tekniği açısından Allianoî'un en görkemli ve eski yapılarından biri olmalıdır. Kuzeyindeki köprü ile arasında kalan umumi tuvalet, gerek mimarisi gerekse konumu açısından önemli bir öğedir. Geç dönemde Allianoî'daki bütün yapılar Bizans yaşam tarzına uydurulmuştur. Ancak Roma yapılarının tahribatının yanı sıra, bazı basit eklemelerin de yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak "geçiş yapısı"nın içinde, olasılıkla sinagoga ait olabilecek parçalanmış, 1 m. yüksekliğindeki mermer menorahın bulunması, hiç kuşkusuz Allianoî'un Geç Antik Çağı için en önemli buluntulardan birini oluşturmaktadır.

Doğu-batı doğrultulu caddenin doğudaki başlangıcında bazilikal planlı kilise yapısı vardır. Allianoî için oldukça büyük olan bu yapı, en az üç evrelidir. Zaman içinde bazı küçük form değişiklikleri geçiren bina, Geç Bizans'ta şapel olarak kullanılmış olmalıdır.

Kuzey-güney doğrultulu caddenin başlangıcında ise, bugün sadece birkaç mermer mimari öğesi ve düz tabanı korunmuş olan bir anıtsal giriş yapısı yer alır. Anıtsal girişe ait yeterli miktarda mimari kalıntı ele geçmemesine karşın, doğu ve batısında küçük dik sokaklar, güneyinde kuzey-güney doğrultulu caddenin olması şematik açıdan kapının dört yönden girişinin olacağını düşündürmektedir. Ana girişin altında ise insuladan hamamın güney duvarına paralel bir alt geçit saptanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu caddenin tam simetrisinde, doğu-batı doğrultulu caddenin güney yarısında ise yarım daire şeklinde "anıtsal çeşme" yapısı yer alır. Bu, Anadolu'da ender gözüken ve kısmen en iyi korunan eksedra formulu anıtsal çeşmelerden biridir.

Anadolu'da benzeri henüz saptanamayan kült yapısı ise kilisenin güneyinde, topografik açıdan bütün alana hakim bir konumda inşa edilmiştir. Mimari strüktürü açısından İS II. yüzyıla tarihlenen bu yapı, şimdiye kadar Allianoî'un en önemli dinsel yapısıdır.

İlica'nın batısında, Devlet Ormanı olarak adlandırılan mevkide, yamaca kurulmuş konutlarda ele geçen arkeolojik eserler, bu alanın Roma ve özellikle Bizans Çağı'nda çok yoğun olarak yer-

Fotoğraf 3. K.I. A 4 Mekanı (Sıcaklık Bölümü)

leşim amaçlı kullanıldığını göstermiştir. Ayrıca, insula, revaklı yapılar peristylli yapı, yedi adet geç dönem seramik fırını, su sistemleri, seramik, cam ve demirci atölyeleri, etrafta farklı tiplerde mezarlıklar, şapel gibi pek çok mimari kalıntı saptanmıştır.

Allianoi'un bu mevkiye kuruluş nedeni, hiç kuşkusuz ılıca yapısıdır. Allianoi'un planlamasına uygun bir şekilde doğu-batı doğrultusunda uzanan termal, çayın her iki tarafına da yayılmıştır. Ilica yapısı, yaklaşık 40.000 m²lik bir alana yayılan Allianoi'un 9700 m² bir kısmına konuşlandırılmıştır. Dolayısıyla her açıdan antik çağdaki yaşama her açıdan hakim bir konumda olmalıydı. Kuzeyde olasılıkla üç katlı olan yapı güneye doğru, yükseklik ve kot açısından düşmektedir. Yapı kompleksinin kuzeyinde uzun yıllar kullanılan Bergama-İvrindi karayolunun altında kalan kare ve dikdörtgen mekanların altında yaklaşık 60 m. uzunluğunda 2,5 m. genişliğinde, yaklaşık 6-7 m. yüksekliğinde koridor yer almaktadır. Bu koridordan hamamın güneydeki diğer mekanlarına geçiş sağlanmaktadır. Yapının soğuk su ihtiyacı, kuzeydeki Çam Tepesi'nden pişmiş toprak künkler aracılığı ile sıcak su ise binanın

altından sağlanmaktadır. Kuzeydeki mekanların büyük bir kısmı 1994 yılında yapılan restorasyon çalışması sırasında tahrip olmuştur. İlya Çayı'nın güneyinde yapılan kazılarda ise termalin ılıkılık, sıcaklık, soyunma yeri ve simetrik havuzları saptanmış, kompleksin kısmen planı ortaya çıkarılmıştır (Fotoğraf 3).

Bugüne kadar ele geçen buluntulara göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Allianoi; Hellenistik Çağ'da küçük bir kült merkezi olarak kurulmuştur. İS II. yüzyılın ilk yarısında, büyük bir bayındırlık hareketi yaşamıştır. MS 178 ve 263 yıllarında depremlerden büyük zarar görmüş, ancak Bizans Çağı'nda Roma caddelerinin üzerine, Roma malzemeleri devşirme olarak kullanılarak basit Bizans sivil mimari ve profan yapılar inşa edilerek yerleşime açılmıştır. Bergama'daki bazilikayı çift tünel üzerinde planlayan Romalı mühendisler, Allianoi'da da aynı yöntemi deneyerek İlya Çayı'nın üzerine çift tünel inşa edilmesini sağlamışlardır. İS XI. yüzyıla kadar kullanılan Allianoi, olasılıkla gelen son bir sel yüzünden tamamen kullanım dışı kalmıştır. Bu nedenle Osmanlı kaynaklarında kullanıldığına dair yeteri kadar bahis yer almaz. Ilica halen

Fotoğraf 4. Allianoi'da şehircilik

çevre sakinleri tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Suyun kadın hastalıklarına ve romatizmaya iyi geldiği bilinir. Yerli ve yabancı bazı uzman ve kurumların yaptığı analizler bu kanının doğruluğunu göstermiştir (Fotoğraf 4).

Halen sürdürülen kazılar sonucunda çok az ören yerinde rastlanabilen neredeyse çatılarına kadar korunmuş mimari kalıntıların yanı sıra, çok sayıda arkeolojik küçük buluntu ele geçmiştir. Erken Tunç Çağı'ndan, Geç Antik Çağ'a kadar, altmış civarında heykeltıraşlık buluntusu, sergilenilecek hale getirilen sekiz yüzün üzerinde çanak çömlek, dört yüz civarında değişik formda kandil, çok sayıda pişmiş toprak figürin, kemik, cam ve metal eser ile on binin üzerinde sikke ele geçmiştir. Yaklaşık dört yüzün üzerinde tıp aletinin ve Asklepios'a ait buluntuların varlığı, Bergama'da ikinci bir sağlık yurdunun varlığını kanıtlamaktadır. Bergama Asklepieionu'nda psikoterapi, Alliano'i'da ise hidroterapi ile sağaltım yapılmaktaydı.

İzmir'in özellikle Bergama'nın sosyo-ekonomik yaşantısında daha şimdiden katkı sağlayan Alliano'i, Batı Anadolu'nun gelecekte önemli turizm merkezlerinden biri olabilecek kapasite-

dedir. Alliano'i ören yeri, bugün koruma kararı alınarak gelecekte mutlaka değerlendirilmelidir. (Fotoğraf 5).

Genç bir ekip tarafından büyük bir özveri ile ortaya konulan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması için önerilen alternatif projeler göz ardı edilmemelidir. Alternatif proje; sağlık, kültür ve kongre turizminin aynı alanda yapabileceği dünyadaki tek örnek projedir.

Alliano'i ile birlikte Türkiye'de ilk kez yerel ve uluslararası STK'lar, bir kurtarma kazısı için etkin mücadeleyle bütünleşmiştir. Bir yandan hukuksal mücadele sürerken, diğer taraftan kazı yapılabilmesi için yurt içinde ve yurtdışında etkin kampanyalar yapılmaktadır. Türkiye'de ilk kez bir kazı, bağışlar sayesinde (Bergama Akbank Şubesi: 33453) yapılabilmektedir. Gelecekte hem örnek bir kazı modeli olarak arkeoloji tarihimizde, hem de STK'ların bilimsel heyetle dayanışması, demokrasi ve hukuk tarihimizde anılacağından kimsenin şüphe duymaması gerekir.

Alliano'i'ü su altına göndermek isteyen tarih bilincinden yoksun yetkilileri ve bu mücadeleye destek verenleri tarih, unutmayacaktır!

Fotoğraf 5. Şehir Bölge Planlama öğrencilerin arazideki çalışması

BASINA VE KAMUOYUNA

İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunu “ALLİANOİ SULAR ALTINDA BIRAKILMADAN VE BAŞKA BİR YERE TAŞINMADAN YERİNDE KORUNMALIDIR” Kararının Gereğini Yapmaya Çağırıyoruz

İzmir ili Bergama İlçesinde bulunan Allianoi antik kentinin, Yortanlı barajının göl alanı içerisinde kalması nedeni ile bu evrensel kültür mirasımızın ortaya çıkarılması, korunması ve sular altında kalması önlenerek gelecek kuşaklara aktarılması için, bilimsel alanda, kamusal alanda, hukuksal alanda ve toplumsal alanda bir çok çaba sürdürülmektedir. Bu çabaların sonucunda, ulusal ve uluslararası doğal ve kültürel mirasa ilişkin kurumlarca da önemi açıkça karar altına alınan eşsiz bir yerleşim dokusu ve bir müze oluşumuna yetecek kadar niteliksel ve sayısal

değerlerdeki buluntular ortaya çıkarılmış, bu hala sürdürülmekte olan bilimsel çabaların ardından alan, 29.03.2001 tarihinde İzmir 1 Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1 derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiş ardından yine İzmir 2 Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca da kazı alanı, incelendikten sonra yapılan değerlendirme sonucu da 1 derece arkeolojik sit alanı özelliği yeniden karar altına alınmış ve alanın korunması için oluşturulan “Bilim Kurulu”ndan bir rapor istenmiştir.

Bu süreçte yerelde başlayan koruma çığlıkları ve çabalarına destek olmak amacıyla Odamız Yönetim kurulu ve örgütü, 9 Kasım 2006 tarihinde yerine giderek Allianoi antik kentinin yerinde korunabilmesi anlamındaki kararlı isteği bir basın açıklaması ile de güçlü bir biçimde kamuoyu ile paylaşmıştır. Ancak bu aşamada, Bilim Kurulu Raporu ardından, yine İzmir 2 Nolu Kültür Ve Tabiatlarını Koruma Kurulu, raporda sıralanan seçeneklerle yapılan değerlendirmenin temelinde yer alan “Allianoi antik kentinin sular altında bırakılmadan ve başka bir yere taşınmadan korunmasının gerekli ve zorunlu olduğu” vurgusuna rağmen, D.S.İ.’nin evrensel kültür mirasımızı yok sayan projesine, Allianoi antik kentini sular altında bırakma pahasına onay veren, aynı kurulun bir önceki kararına ve bilim kurulunun raporuna tamamen aykırı bir şekilde, 27/11/2006 tarihinde, akıl almaz bir yeni bir karar almıştır.

Oysa baraj gölünün, yapılacak tüneller yolu ile başka bir yerde oluşturulması ve başka seçenekler yolu ile Allianoi antik kentini sular altında bırakmadan ve başka bir yere taşınmadan korumak olanaklı iken, alınan bu kararın koruma ilkelerini ve baraja ilişkin diğer çözüm seçeneklerini temel almadığı çok açıktır. Allianoi antik kentinin korunması ve yaşatılmasının, yörenin tarımsal ekonomisine, Bergama’da turizm ziyaretlerini gününbirlikten, iki veya daha fazla günlük konaklamaya çıkarması sonucunda yapacağı katkı da bu kadar açıkken, alınan kararın, böylesi yer

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi

seçimi yanlış projelendirilmiş başta Hasankeyfi sular altında bırakacak İlisu barajı gibi, baraj ihalelerinin önünü açmaktan başka bir değere hizmet etmediği ortadadır.

Gelinen bu noktada İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunun da Allianoı gündemini 7 Mart 2007 tarihinde Allianoı'yi gündemini yeniden görüşecektir.

İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunun 7 Mart 2007 Çarşamba tarihinde yeniden görüşeceği Allianoı gündeminde, DSİ'nin Allianoı'yi sular altında bırakan projesine verdiği onayı geri almasının, koruma değerlerinin, bilimsel ve toplumsal sorumluluklarının ertelenmez bir gereği olduğunu bir kez daha hatırlatıyoruz.

Bizler İzmir 2 Nolu Koruma Kurulunu buradan bir kez daha koruma değerlerini gözeten ve birinci derece arkeolojik sit kararında ve bilim heyetinin raporunda vurgulanan "Allianoı Sular Altında bırakılmadan ve başka bir yere taşınmadan korunmalıdır" kararının gereğini yapmaya çağırıyoruz.

Odamızın, Allianoı'ye ilişkin tüm süreçlerin her anlamda takipçisi ve tarafı olacağına bir kez daha kamuoyuna ilan ederiz. İzmir 2 No'lu Koruma Bölge Kurulu üyelerini, "koruma" görevinin gereğini yapmaya çağırıyor, tüm üyelerimizi ve duyarlı tüm çevreleri Kurul toplantısına katılmaya ve Odamızın çağrısını yerinde dile getirmeye davet ediyoruz. Basına ve kamuoyuna saygı ve önemle duyurulur.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi

Fotoğraf ŞPO Fotoğraf Arşivi

**İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İZMİR LİMAN BÖLGESİ İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI
FİKİR YARIŞMASI - Aralık 2001**

JÜRİ RAPORUNDAN

Başlangıç Önerileri

Şartnamede, yarışmanın amacı, alanın gelişimine, kentsel mekanın kalitesine ve mimarisine ilişkin başlangıç fikirlerinin oluşturularak kentin çağdaş görüntüsünü arttırmak ve İzmir'in gelişen uluslararası konumunda liman çevresinde yeni bir kent merkezi yaratmak olarak tanımlanmıştır. Teslim edilen ve seçilen projeler, daha sonra Belediye'deki plancılar tarafından üzerinde çalışılacak önerileri içeren temsili fikirler ve imajlar olarak düşünülmüştür. Jüri, katılımcılar tarafından sunulan projelerin sonuç planları olmadığını özellikle vurgulamak istemektedir. Bazı başvurular sadece eskiz önerileridir. Bu anlayışla, jürinin karar alması katılımcıların yorumları doğrultusunda alanın potansiyellerine ilişkin kapsamlı bir tartışmayla oluşmuştur. Yarışmacılar bazen belirli formal gereksinimleri karşılamakta başarısız olmakla birlikte; hepsi yarışmanın temel amaçlarına yanıt vermişlerdir ki bunlar alanın mekansal ve mimari özellikleri, gelecekteki İzmir'in görüntüsü ve arazi kullanımı ve planlamasına ilişkin yönlendirmelerdir.

Şartnamedeki çok sayıda gereksinimlere ek olarak, Jüri, hem yapılaşmış alanın potansiyelini hem de alanda önerilen karlı aktivitelerin ekonomik anlamda uygulanabilirlik olasılıklarını göz önüne almıştır. Alanın kentsel gelişiminin tamamlanması on yıllar süreceğinden, yapılaşmış alanların gelişimine ilişkin etaplama olasılıkları ve önerilerin bu uzun vadeli gelişime izin veren bir esneklikte olması da düşünülmüştür. Alan İzmir kenti bağlamında azar azar şekil alacağı için, içerik kavramı fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel olduğu kadar aynı zamanda tarihi boyutuyla da (hem ileri hem de geri bakışlarla) değerlendirmede önemli bir noktayı. Bu bağlamda, tarihi binaların korunması ve Eski İzmir'in geleceğinin kültürel ve sembolik öneminin yarışmacılar tarafından değerlendirilmesi beklenmektedir.

Projelerin bir 21. yüzyıl kentinin fikirlerini taşıması gerekmektedir. Yarışmacılar tarafından önerilen kent formu 21. yüzyılın ortalarını işaret etmektedir. Bu fiziksel özellikler Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üye olacağı ve Akdeniz'in ana bileşeni olacağı bir dönemle örtüşmektedir. Böylece, alanın gelişimine ilişkin tüm konular uzağı göremeyen gelecek yıllardaki yerel beklentilerle değil, gelecekte ki bu vizyonla ilişkilendirilmelidir.

Değerlendirmeye ilişkin Genel Kriterler

Değerlendirme için fikir birliğine varılan genel kriterler aşağıdaki şekilde tartışılmıştır:

1. Kamu kullanımı vurgulanmalı ve önemi belirtilmelidir.
2. Binalarla değil, kamu mekanları açısından kimlik,
3. Projenin içeriği kapsamında anlaşılması güç olan alandaki arazi kullanımının uygun karmaşıklığı,
4. Merkez olmaya karşın merkezizetçilik: alanın merkezi konumu, kent merkezi mi bölgesel merkez mi olduğu,
5. Banliyö özelliklerine karşın kentsel özellikler,
6. İçeriksel elemanlar: dokunun sürekliliği (örneğin; Karşıyaka ve Alsancak bölgelerinin sürekliliği),
7. Projelerin formal görüntüsü ve konulan oldukça önem taşımaktadır.

8. Körfez etrafındaki süreklilik sorunu; bu sürekliliği tamamlamaya yönelik bir oluşum olup olmadığı,

9. Mesajlar: Başkana, plancılara, kente, halka verilmedir.

10. Alanın potansiyelleri değerlendirilmelidir.

11. Gelecek için bir vizyon beklenmektedir. Bu vizyon teknolojiyle de bağlantılı olmalıdır.

12. İçeriksel tutumda kısıtlar bulunmaktadır. Kentin ekonomisi, kültürü ya da politik kültürüne ilişkin içerik düşünülmelidir.

13. Kentin kullanımı ve rolü,

14. Kıyı bandının şekillenmesi,

15. Ölçek Sorunu,

16. Sembolik konular, (Bayraklı'nın konumu gibi)

17. Yeşilin doğası: orman mı, park mi, rekreasyon alanı mı ya da uygulanabilir bir fikir olup olmadığı, iklimsel konulara ait referanslar gözönüne alınmalıdır.

19. Kıyı bandının silüet sorunu,

20. Yüksek profilli panoramik düzenlemeler,

21. Trafik, yaya hareketi ve park sorunları,

22. Yeniden kullanılabilirliğinin sağlanması sorunu (eski sanayi yapıları vb.),

23. Koruma sorunu,

24. İklimsel düşünceler sorunu.

Jüri Üyeleri

Doğan KUBAN - Jüri Başkanı, Mimar, Mimarlık ve Kent Tarihi Profesörü

Ahmet GÜLGÖNEN - Mimar Profesör

Hande SUHER - Mimar, Kent Planlama Profesörü

Jordi FARRANDO - Mimar

Kok Leong CHIA - Mimar, Plancı, UIA temsilcisi

Raci BADEMLİ - Kent Plancısı, Kent Planlama

Profesörü

Romi KHOSLA - Mimar

Yedek Jüri Üyesi

İsmet OKYAY - Mimar, Kent Planlama Profesörü

Danışman Üyeler

Cemal SÜMENGEN - Kent Plancısı

Güngör KAFTANCI - Mimar

Murat KATOĞLU - Sanat Tarihi Doktoru

Rauf BEYRU - Kent Planlama Profesörü

Sezai GÖKSU - Kent Planlama Profesörü

Teknik Danışman

Cengiz TÜRKSOY - Kent Plancısı

Raportörler

Ahu DALGAKIRAN - Kent Plancısı, Araştırma Görevlisi

Beril ÖZALP - Kent Plancısı

Gül ŞENER - Mimar

Hasan TOPAL - Mimar

Şebnem G. DÜNDAR - Kent Plancısı, Araştırma Görevlisi

1. Ödül

Jochen BRANDI (Almanya)

2. Mansiyon

Yasemin BALKAN -
Fırat AYKAÇ - Türkiye

2. Ödül

Bünyamin DERMAN, Dilek
TOPUZ DERMAN (Türkiye)
Yardımcılar:
Yılmaz ERDOĞAN, Kaan
YARKAN
Mimarî Danışman
Sercan YILDIRIM

3. Mansiyon

Mehmet KÜTÜKÇÜOĞLU,
Burcu KÜTÜKÇÜOĞLU,
Elif KENDİR, Ertuğ UÇAR,
Evren AYSEV, Tansel DALGALI
(Türkiye)
Yardımcılar
Ceren BALKIR, Ünal KARAMUK

3. Ödül

Ertur YENER, Erdoğan EL-
MAS, Zafer GÜLCÜR (Türkiye)
Yardımcılar:
Pınar ŞAHİN, Ajda KUYUCUK-
LU, Sibel ŞAHİN, Akın PALA

4. Mansiyon

Zeki ŞERİFOĞLU,
Ali Herkül ÇELİKKOL (Türkiye)
Yardımcılar
Alper KÖMÜRLÜ, KAaan KILIÇ
Danışman
İlhan ALTAN

1. Mansiyon

Maria AIQLOVA, Tunch GÜN-
GÖR (Bulgaristan ve ABD)

5. Mansiyon

Nevzat SAYIN,
Can ÇINICI (Türkiye)
Proje Ekibi
Çağlayan ÇAĞBAYIR,
Ebru TABAK
Yardımcılar
Aysegül, Ali Refik TELGEREN,
Sibel ÖZDOĞAN, İbrahim EYÜP
Danışmanlar
Prof.Dr. İhsan BİLGİN, Süleyman
BALKAN

6. Mansiyon

David Haseler RAI -
Angela RHEINLAENDER
(Avustralya)

1. Ödül

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI

Jochen BRANDI (Almanya)

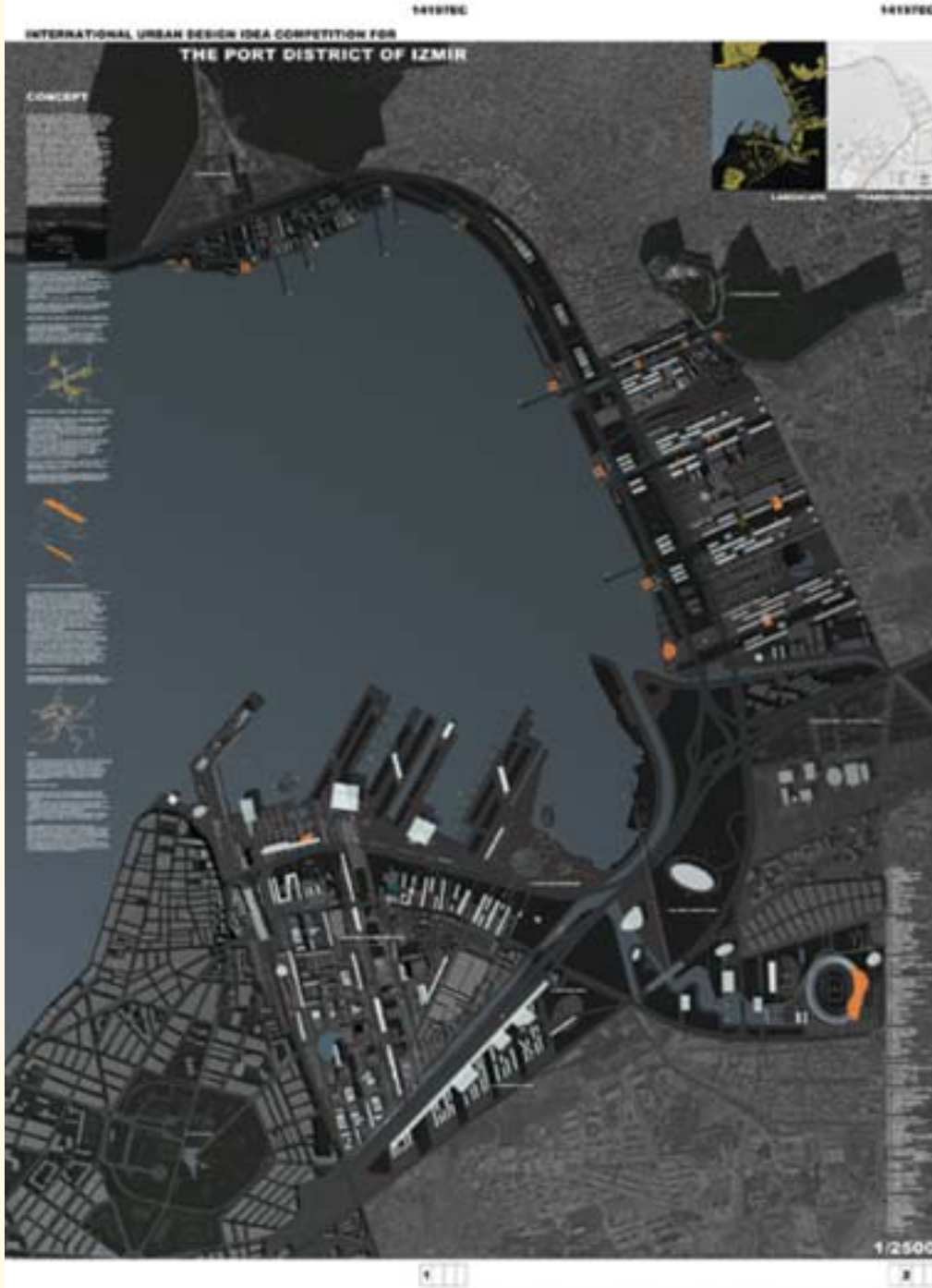
**İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ İÇİN
KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI**

2. Ödül

Bünyamin DERMAN, Dilek TOPUZ DERMAN (Türkiye)

Yardımcılar:
Yılmaz ERDOĞAN, Kaan YARKAN

Mimari Danışman
Sercan YILDIRIM

3. Ödül

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI

Ertur YENER, Erdoğan ELMAS, Zafer GÜLÇUR (Türkiye)

Yardımcılar:

Pınar ŞAHİN, Ajda KUYUCUKLU, Sibel ŞAHİN, Akın PALA

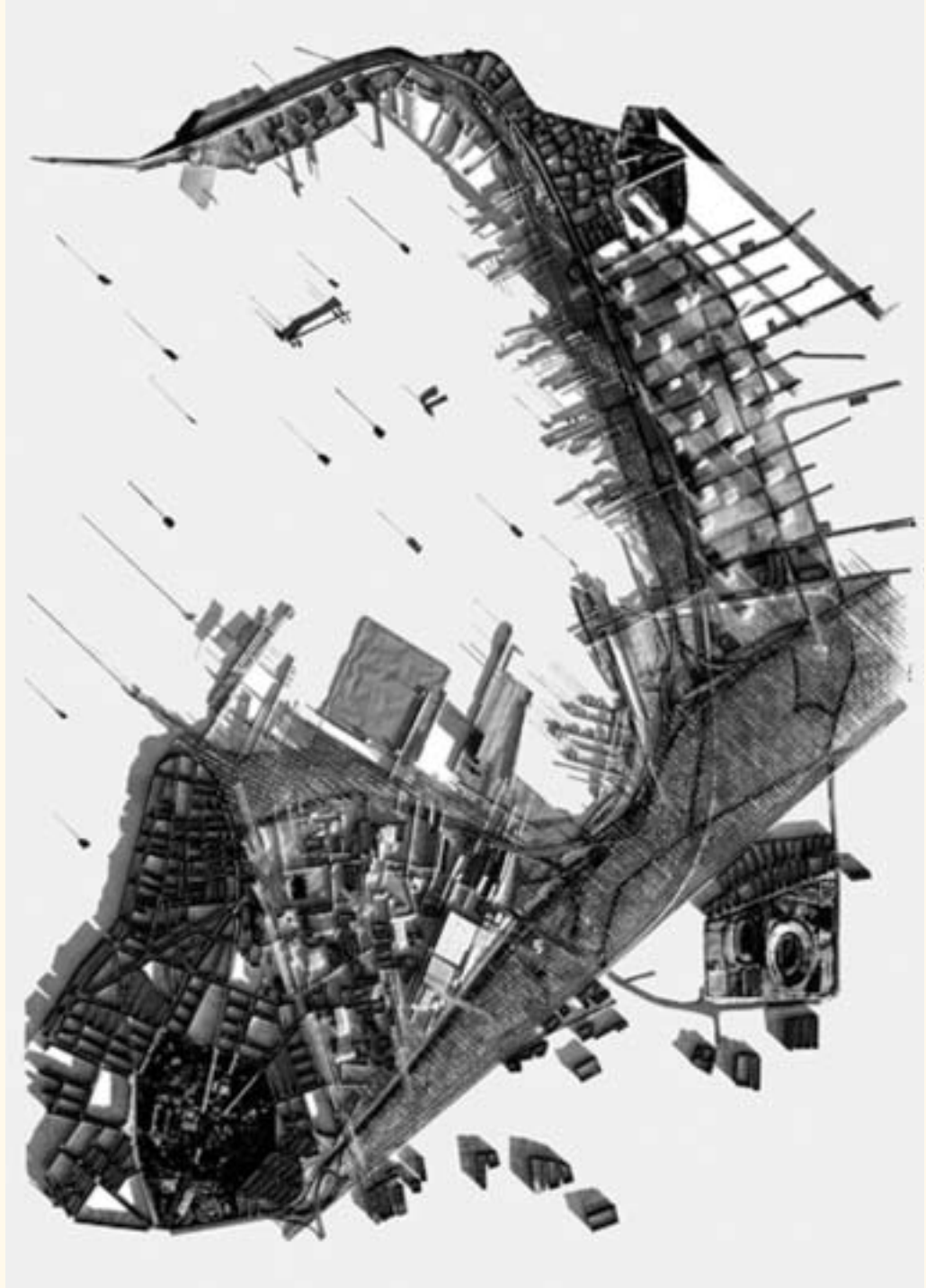
Maria AILOVA, Tunch GÜNGÖR (Bulgaristan ve ABD)

2. Mansiyon

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ
İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI

Yasemin BALKAN - Fırat AYKAÇ - Türkiye

Mehmet KÜTÜKÇÜOĞLU, Burcu KÜTÜKÇÜOĞLU, Elif KENDİR, Ertuğ UÇAR, Evren AYSEV, Tansel DALGALI (Türkiye)

Yardımcılar
Ceren BALKIR, Ünal KARAMUK

4. Mansiyon

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ
İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI

Zeki ŞERİFOĞLU, Ali Herkül ÇELİKKOL (Türkiye)

Yardımcılar
Alper KÖMÜRLÜ, KAaan KILIÇ

Danışman
İlhan ALTAN

Nevzat SAYIN, Can ÇINICI (Türkiye)

Proje Ekibi
Çağlayan ÇAĞBAYIR, Ebru TABAK

Yardımcılar
Ayşegül, Ali Refik TELGEREN, Sibel ÖZDOĞAN, İbrahim EYÜP

Danışmanlar
Prof.Dr. İhsan BİLGİN, Süleyman BALKAN

6. Mansiyon

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İZMİR LİMAN BÖLGESİ
İÇİN KENTSEL TASARIM ULUSLARARASI FİKİR YARIŞMASI

David Haseler RAI A - Angela RHEINLAENDER (Avustralya)

Hazırlayan: Mehmet Nazım Özer

1. Ödül

Kemal Özgür - Peyzaj Mimar
Oğuz Ayoğlu - Peyzaj Mimar
Mustafa Şahin - Mimar

2. Mansiyon

Selami Demiralp-Peyzaj Mimar, Burak Özdoğru-Mimar
Yardımcı:
Cem H.Türkel, Nihat Eyce

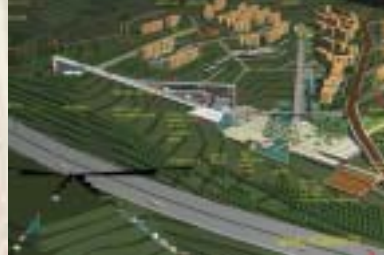
2. Ödül

Murat Bektaş- Peyzaj Mimar
Buğra Gökçe- Y.Şehir Plancısı
Ahmet Özer Karaaslan - Mimar

3. Mansiyon

Ümit Yücel-Y.Mimar, Çiğdem Yücel-Y.Mimar
Dr.Gülsayan Atanur-Peyzaj Mimar, Aslı Dural-Şehir Plancısı
Yardımcı:
Ahmet Muharrem

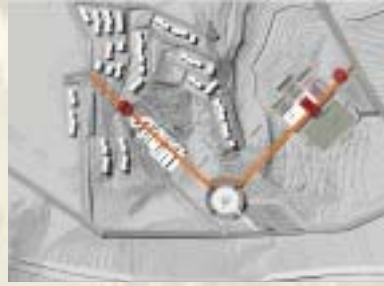
3. Ödül

Bilgen Boyacıoğlu- Mimar
Cem Muyan- Mimar
Yenal Akgün- Mimar

4. Mansiyon

Can Kaya-Y.Mimar, Erdem Yıldırım-Mimar, Işın Can-Mimar,
S.Bahar Durmaz-Mimar-Kentsel Tasarımcı
Yardımcılar:
Ufuk Ergun, Selen Adanur, Yasemin Tekmen, Tuğba Çakıroğlu

1. Mansiyon

Nimet Aydın- Y.Mimar
Yardımcıları
Mevlûde Gervan, Sevgi Düzgün, Ali Düzdağ, Seda Aydın,
Gülcan Kaya, Burcu Poyrazoğlu, Mehmet Altıkulaç, Kumru
Alpaydın, Tuğrul Büyükönen, Engin Esen

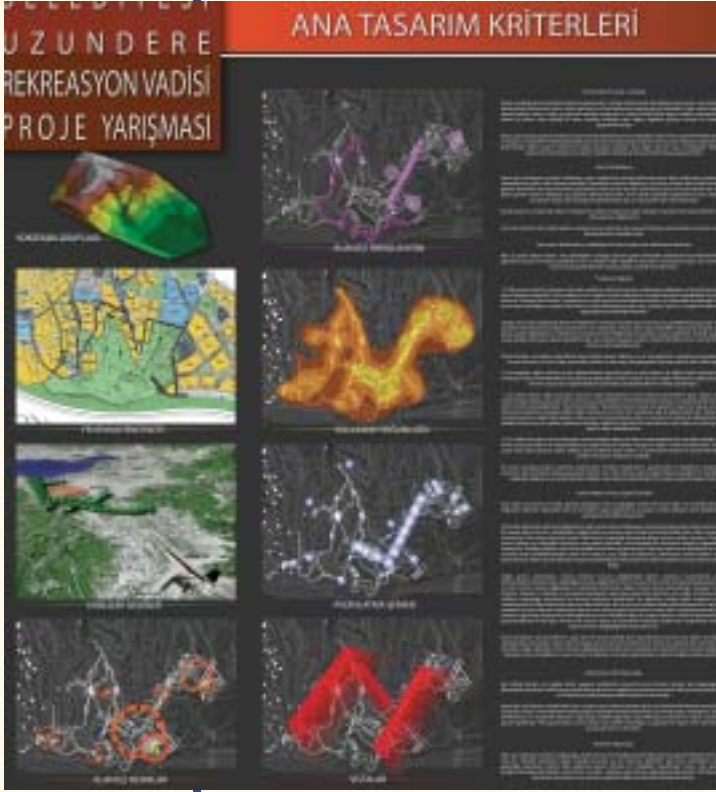

5. Mansiyon

Sunay Erdem-Peyzaj Mimar, Günay Erdem-Mimar
Danışman:
Mehmet Nazım Özer, Serpil Öztekin, Pınar Özyılmaz, Yeliz Kahya
Yardımcılar:
Şafak Gökçe, Sevil Kahveci

İZMİR KONAK BELEDİYESİ
UZUNDERE REKREASYON VADİSİ PROJE YARIŞMASI

Konsept

Alana yaklaşımda konsept için anahtar kelime; “YAŞAM” olarak belirlenmiştir. Alan bünyesinde ve çevresinde bulunan, sağlık tesisi, okul, konut, çevre yolu ve mezarlık bir anlamda alanı yaşama dair öğeler olarak çevrelemektedir. Bu durum, bir bakış açısından şu anlamlandırmayı olanaklı kılmıştır:

Sağlık tesisi: Doğumdur, ölüm korkusu ve ölmeme hayalidir.

Okul: Bilgi ve ilerlemedir.

Konut: Korunmak ihtiyacımız, mahrem yanımızdır.

Çevre Yolu: Hareket halimizdir

Mezarlık: ...

Bu yaklaşımla projelendirilen “Yaşam Park”, kültürel yanımızla çelişik ama bütünleşik bir gerçek olarak doğa ve doğala olan ihtiyacımızdır. Alandaki kullanım ve imalatlar, konseptle ilişkili olarak içerik ve/veya biçim itibarıyla bir simgeler bütünlüğü oluşturacak şekilde seçilmiştir.

Mezarlık ve Yaşam

Mezarlık ve yaşam, gündelik hayatta iki karşıt kavrama işaret etmektedir. Oysa daha yakından incelendiğinde; yaşamın -ölümüne de kapsayan- bir bütünlük arzettiği, ölümün ise (bir anlamda yaşamın geçiciliğini vurgulayan) bir son olduğu görülecektir. Bu bakış açısı ile; “Yaşam” ölüm üzerinde kapsayıcılığı olan bir kavramdır.

... Tarihsel yaklaşımın güncel bir uzantısı olarak Mezarlık, Yaşam park için bir korku odağından çok, mekan içi canlı bir nokta olarak görülmüştür. Mekan kullanım farklılığı ve ruhani yönünü ayırarak biçimde, alanın görsel etkileşimi bitkisel perdeleme ile sınırlandırılmış,

ama bütüncül yaklaşımda varlığı yadsınmamış, çiçek satış üniteleri, yoğun kullanılması beklenen yaşam aksı ile teması, yakında konumlandırılan gençlik merkezi ve otopark çözümleri ile alanın bütünlüğü içinde bir değer olarak değerlendirilmiştir.

Plan Notları / Temel Yaklaşımlar:

- Alan Çevre yolu ile paralel olarak akış halinde bulunan ekolojik koridorun, yerleşke içerisine çıkan ince bir dalı niteliğindedir. Tasarımdaki yapısal öğelerin, alanı bu koridordan koparmaması ve mikroklimatik etkiyi bozmasını hedeflenmiş, yumuşak ve sert peyzaj öğelerinin yoğunluğu bu bakış açısı ile, ihtiyaçlar gözetilerek belirlenmiştir.
- Alan kullanımları, yerel halkın sosyo-kültürel yapısına katkı sunması düşünülerek belirlenmiş ve çevresi için hedeflenen kullanıcı toplumuna hizmet edebilecek kapasitede tasarlanmıştır.
- Kullanımlar, birbirleri ile ilişkileri içerisinde bir süreklilik sergileyecek biçimde yerleştirilmiştir.
- Alana getirilen kullanımlar ve çevre yolundan da algılanabilirliği olan kentsel simge niteliğindeki anıt ile, sadece yakın çevreye hizmet eden bir alan değil fakat aynı zamanda kentsel ölçekte bir cazibe merkezi yaratılmıştır.
- Tasarımda, mimari öğelerle, sert ve yumuşak peyzaj elemanlarının bir dil bütünlüğü taşıması gözetilmiştir.
- Alan topografyasına minimum müdahale ile imalat sürecinde kazı-dolgu maliyetlerinin düşürülmesi sağlanmıştır.
- Arazi plastiği ve su yokluğu gözönüne alınarak geniş su yüzeylerinden kaçınılmıştır. Su ögesi vadiden; hareketli, doğal ve ince bir hatla taşınarak, aktivite alanında daha geometrik, kültürel bir form içerisinde toplanmıştır.
- Mezarlığa zorunlu bir kullanım bölgesi olmaktan çok, alanın konsepti ile uyumlu yeşil bir değer gözüyle yaklaşmıştır. “Ölümün varlığını çoğu kez görmezden geliriz, ama o yaşamın her anındadır” gerçekliğinden hareketle; mezarlık içi ve yakın çevresinde iyileştirmeye gidilmiş, bir bitkisel perdenin arkasında YAŞAM’ın içine dahil edilmiştir.
- İmalat sonrası yönetim, bakım ve işletim göz önüne alınarak, faaliyet ve kullanımların, özel sektör ve kamu sektörü içindeki dağıtım ve organizasyonu için Kültür ve Sanat Evi ile bütünlükli bir Yönetim ve İdare yapısı çözüme dahil edilmiştir.

Ekolojik Yaklaşım

Alan esasta Çeşme Otoyolu’nu takip eden, Üç Kuyular’da denize bağlanan, olimpiyat evleri, Toki Alanı, Uzundere Köyü ve Karabağlar yönünde gelişim gösteren özel bir ekolojik koridorun üzerinde bulunmaktadır. Bu ekolojik koridoru özel kılan şey, burada doğaya insan eli yapılmış müdahale ile açılmış Çeşme Otoyolu’nun sürekli hakim kotlarla çevreli yapısının oluşturduğu koridor yapısıdır. Bu yapı, çevresinde yer yer kısmen yeşil kalmayı başarmış doğal alanlarla (sınır ekosistemlerle) iletişim halinde bir rüzgar koridoru oluşturmuş ve kendi ekosistemini tanımlamıştır. Bu koridor hattında bulunduğu halde çevreye hakim topografyanın rüzgar erişimine izin vermediği noktasal alanlar mikroklimal özellikler taşımaktadır. Proje alanımız da bu noktalardan birisidir.

Bu anlamda bitkisel örtüleme ve yapılaşma önerileri varolan ekosistemi ve mikroklimal yapıyı bozmadan geliştirecek, aynı zamanda da kullanım konforundan taviz vermeyecek kriterler ışığında geliştirilmiştir. Sorunlu alanların çözümünde eko-dost yaklaşımlar temel yöntem kabul edilmiştir.

Alan içi şevlerde kazı toprakları ile oluşmuş, stabil olmayan yığma toprak yoğunluğu gözlenmiştir. Şevlerde emniyeti sağlamak için uzun vadede görsel ve doğal yapıya katkı sunacak bir bitkisel çözüm önerilmektedir. Kazık ve saçak köklü bitkilerin uygun konumlarda kullanımı ile 4 aşamalı bir uygulama süreci öngörülmektedir. Teknik ön-önlemlerin ardından, öncü bitkilerle sağlanacak vejetasyon gelişimi nihai bitki örtüsünün oluşturulması ve şev stabilizasyonunun tamamen bu bitki örtüsüne teslim edilmesi ile sonlanacaktır.

Alanın Çeşme Otoyolu ile etkileşimi yüksekte kalmasının getirdiği avantajla şekillenmektedir. Bununla beraber alanın yolla temas hattında, yol kotu altına düşen sınırları da bulunmaktadır. bu bölgelerde oluşması muhtemel gürültü kirliliğini önlemek için alan estetiği ve ekolojik temel yaklaşımla da uyumlu olmak üzere bitkisel gürültü perdeleri ve bunları destekleyecek toprak seddeler öneri dahilinde düşünülmüştür. Yapılan araştırmalar, sadece bitkisel perdelerin, gürültü önlemede duvar yapıları kadar efektif olmadığını ortaya koymuştur. Buradan hareketle bitkisel perdelerin, toprak seddelerle kullanılması önerilmektedir. Bitkisel perde için, büyük, pullu ve sık yapraklı, yoğun dallanma yapan, tercihen herdem yeşil veya kışın kurumuş yapraklarını dalında tutan bitki türleri ile oluşturulacak 3 sıralı bir rüzgar perdesi oluşturulacaktır. Boylu ağaçlar perdenin orta bölgelerinde yoğunlaştırılarak, daha çok ışık alabilmelerini (daha çok dallanma

yapabilmelerini) olanaklı kılacak, bir çeşit boy hiyerarşisi gözetilecektir.

Yine alanın içerisindeki doğal doku, piknik alanı bölgesinde özelleştirilerek arboretum ve botanik parkı olarak tasarlanmış, bu sayede yerel bilince katkı ve eğitici bir fonksiyon hedeflenmiştir.

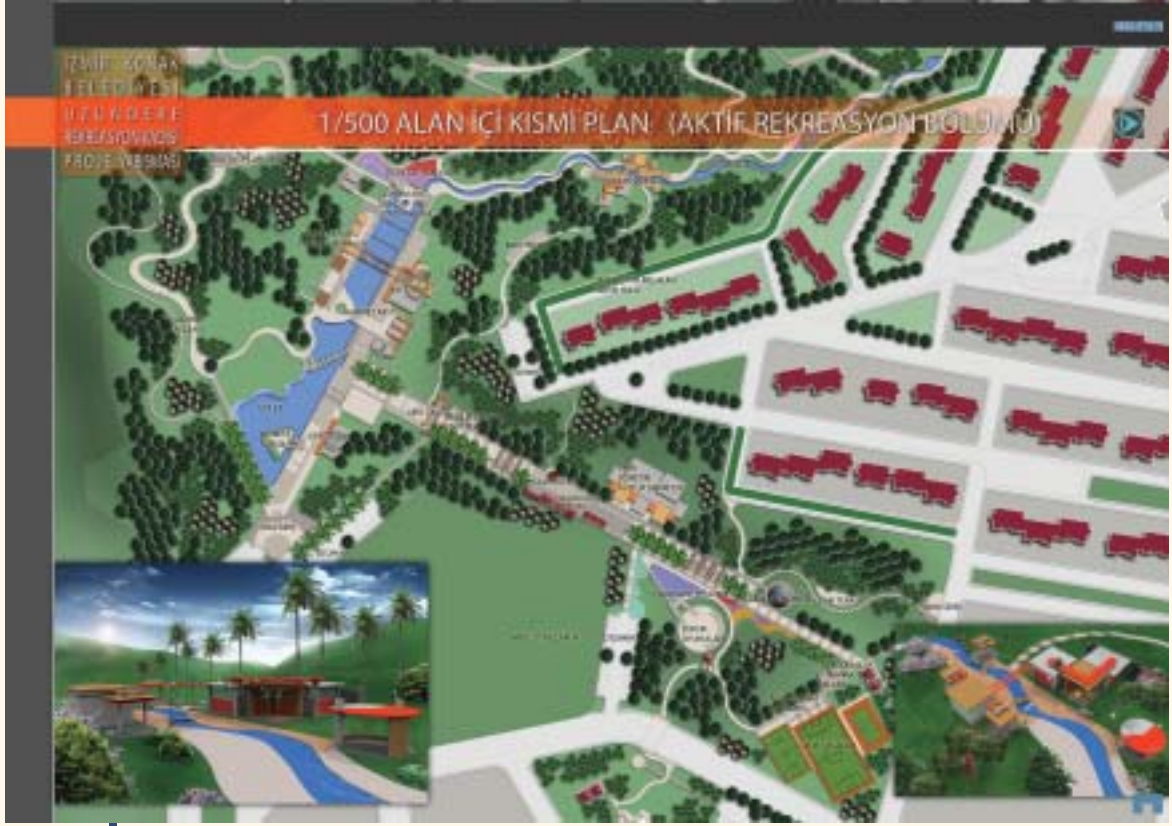
Kullanım Odakları

A: Alan içi ana arterleri de kapsar biçimde, özelden bu arterlerin kesişim noktasında odaklanan ve kentsel hizmet için temel aktivite merkezidir. Canlı malzeme ve su öğeleri ile tanımlanmış bir meydan karakteri taşımaktadır. Bu alanda bulunan "Serbest Kürsü Adası" meydanların ve açık-yeşil kamusal alanların toplum içi iletişimdeki demokratik karakterini alana taşımakta ve yaşam içerisinde en temel ihtiyaçlarımızdan olan, sanatını, görüş ve eleştirisini ifade etme özgürlüğünü sembolleştirmektedir.

Serbest Kürsü'den başlayarak Devrim Heykeli ile sonlanan Hareket Aksı üzerinde ise gündelik ihtiyaçlar göz önüne alınarak Cafe, Restoran ve Büfe çözümlerine yer verilmiştir. Yanısıra aksın sosyal karakteri göz önüne alınarak içeriği geniş tutulan bilgilendirme üniteleri konumlandırılmıştır. Bilgilendirme üniteleri; park içi aktiviteler, kentsel yaşam ve sosyal projeler konularına göre özelleştirilmiştir. Aksı var eden yapısal imalatın Sokak Etkinliklerine izin verecek formda olmasına özen gösterilmiştir. Görsel kaliteyi ve konforu yükseltecek olan bitkisel gösteri alanları, su ve ışık gösterileri, gölgeleme elemanları ve oturma birimleri yine bu odak içerisindeki hareket ve aktiviteyi destekleyecek biçimde çözüme dahil edilmiştir.

B: Bu bölgede, eğitim alanları ile de ilişkilendirilmiş biçimde bulunan spor alanları ile sağlık ünitesi çözümüne

yer verilmiştir. Yine Gençlik Merkezi ile bu alanda, özelde öğrencilerin ve genç nüfusun eğitim faaliyetleri, klüp çalışmalarını ile hem sosyal, hem eğitsel etkileşim içerisinde bulunabilecekleri bir mekan yaratılmıştır.

C: Bu odak noktası, daha çok yakın çevrenin lokal ihtiyaçlarına hizmet edecek alternatif bir giriş noktası olarak tasarlanmıştır. Büfe, çocuk oyun alanı, restoran ve çay bahçeleri ile zenginleştirilen alanda, orta vadede yerlede

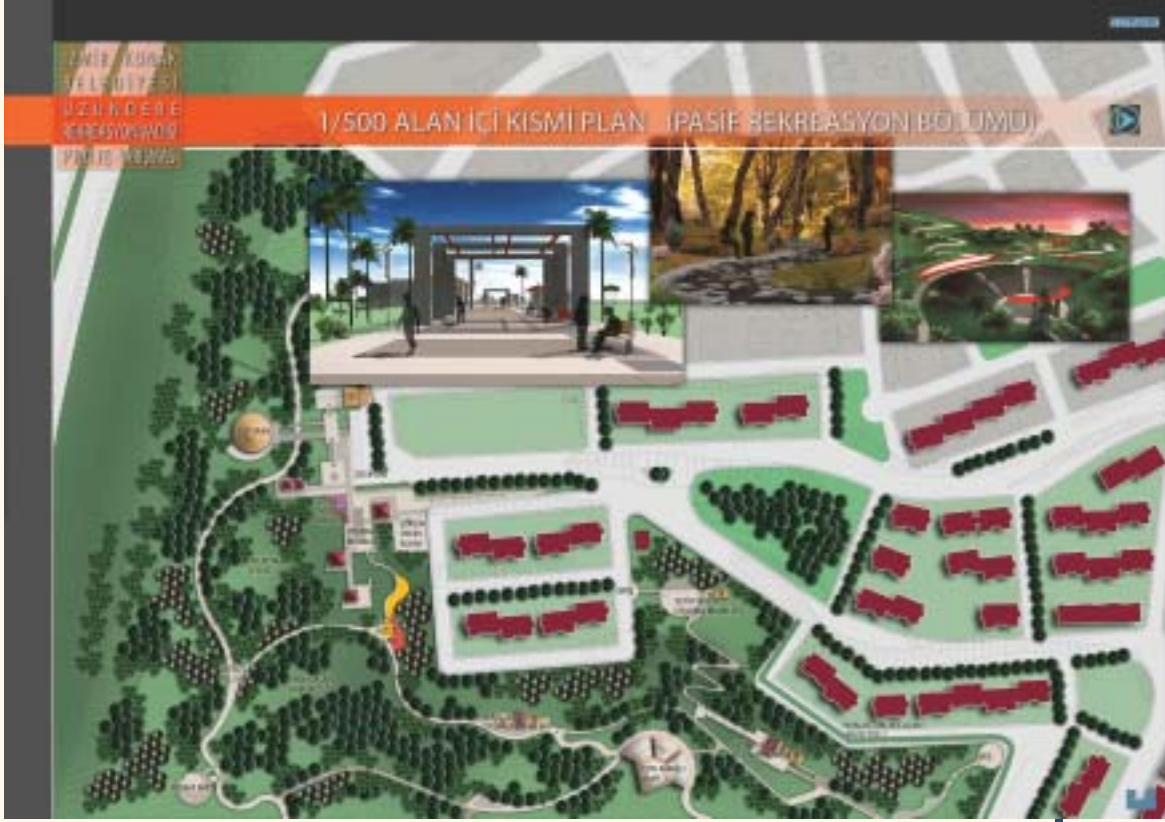
kentsel bir kimlik kazandırabilecek "Uçurtma Şenlikleri" düzenlenmesine olanak tanıyacak bir Uçurtma Tepesi ve piknik alanı bulunmaktadır. Mekanlar, diğer odak noktaları ile de etkin bir sirkülasyon ağı ile ilişkilendirilmiştir. Piknik alanı olarak düşünülen doğal doku baskın mekan, aynı zamanda botanik parkı ve arboretum olarak da değerlendirilecek şekilde tasarlanmış, bu sayede rekreasyon faaliyetine eğitici bir karakter de kazandırılmış, yerel bilince ve dokuya noktasal bir katkı hedeflenmiştir.

D: Yine daha çok yakın çevreye hizmetin önde tutulduğu geniş bir alanı tanımlamaktadır. Bu alan bakı terasları ve su kenarı yürüyüş parkuru ile zenginleştirilmiş, doğal dokunun baskın olduğu bir bölüm olarak tasarlanmıştır. Yine bir çocuk oyun alanı çözümü içeren odakta, geniş anlamda yerel amatör ve profesyonel dinleti ve tiyatral etkinliklere olanak verecek bir amfi bulunmaktadır.

Su kenarı yürüyüş parkuru üzerinde yerleştirilmiş "Dostlar Kiraathanesi" günümüzde içi boşaltılmış "kırathane" kavramını eski anlamıyla hayata geçirecek kültürel bir mola noktası olarak düşünülmüş, konukların bir bardak çay eşliğinde, doğa ile iç içe yorgunluklarını kitapla, şiirle, kültürle atabilecekleri bir mekan olarak kurgulanmıştır.

E: Bu odak, bir bakı terası ve Yaşam Anıtı'ndan ibarettir. İnsan ölçeğine oranla büyük bir kitleyle tanımlanmış Yaşam Anıtı mekanının toplam simgesi olacaktır. Yaşamın bir mücadele olduğuna vurgu yapan ve Çevre Yolu'ndan algılanabilecek şekilde konumlandırılmış anıt çağcıl çizgilerle tasarlanmış ve alanın yeni kimliğini kentsel ölçeğe taşıyacak nitelikte düşünülmüştür. Yine bakı terası içe-

risinde insanların yeşil doku ile iç içe kullanabilecekleri Zeka Oyunları Alanı yerleştirilmiştir.

F: Spor Alanları ve sağlık ünitesi ile Serbest Kürsü Adası'nı birbirine bağlayan Yaşam Aksı üzerinde Kültür ve Sanat Evi (İdare ve Yönetim Faaliyetleri için de bu yapı içerisinde mekanlar kullanılması öngörülmüştür) konumlandırılmıştır. Mezarlıkla ilişkileri içerisinde düşünülerek çiçek satış birimleri de bu aks üzerinde konumlandırılmıştır.

Görsel Kalite Unsurları ve Vistalar

Alanın sunduğu görsel olanaklar tasarım aşamasında 3 açıdan irdelenmiştir. Bunlardan birincisi alan çevresinden ve özelde konut dokusundan alanın hakim görünüşü ve lokal yerleşime yapacağı görsel katkılardır. Diğer açıdan tasarımın estetik çizgileri, alanın içinde yeni görsel noktalar yaratacak ve tasarım kendi içinde görsel odaklar yaratacaktır. Son olarak ise alanın arazi plastiği ile bize sunduğu araziden dışı doğru algılanan görsel unsurlar bu kapsamda değerlendirilmiştir.

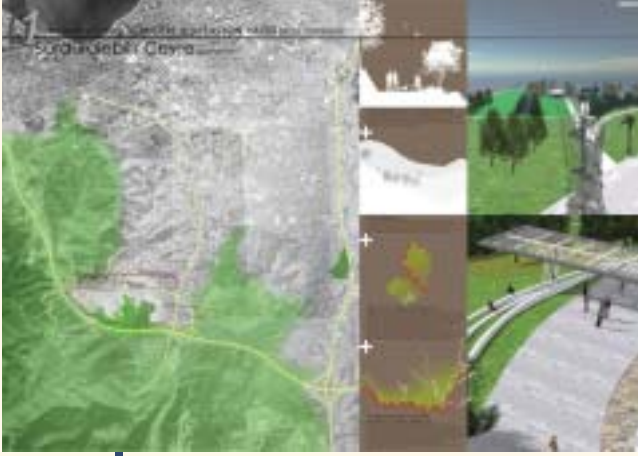
Alanın genel proje çizgisi konutlardan algı üzerinde belirleyen konumundayken, Yaşam Anıtı, Devinim Heykeli, hareketli ve durgun su yüzeyleri ile bitkisel gösteriler, ışık oyunları vb. gibi detay tasarımlar alan içi yeni odakları yaratmıştır. Bunlarla beraber alanın Çeşme Otoyol'una bakan yamaçları alandan dışı doğru özel bir vista sunmaktadır. Tasarımda oluşturulan bakı terasları bu görsel olanakları kullanacak konumlandırılmalarla yerleştirilmiştir.

Juri Raporundan

(5-2) oy çokluğu ile (karşı oy Salih Zeki Pekin, Hikmet Gökmen)

Doğal verilerle uyum sağlamış olması, yakın ve uzak çevre bağlantılarının iyi kurulmuş olması, fonksiyonel çeşitlilik içermesi, işlevlerin mekânsal dağılımı ve kendi aralarında kurulan ilişkinin olumlu olması, tüm yaş gruplarına yönelik kullanımlar önermesi, su ögesinin dengeli kullanılmış olması, kolaylıkla uygulanabilir olması jüri tarafından olumlu bulunmuştur. Ancak jüri projenin mimari dilinin geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Alan Tanımı ve Genel Kararlar

Dünyada kentleşme ve peyzaj anlayışı insanları doğa ile bütünleştirme, doğaya dönme eksenine yönlendirmektedir. Bu süreç doğayı en doğal haliyle yaşayabilme ve doğada dinginliği bulup, kent yaşamının getirdiği yük ve sorunlardan uzaklaşabilme beklentisinin bir sonucu olarak yorumlanmaktadır.

Kentlerin en önemli yaşam alanları yeşil omurgalardır. Makro ölçekte alanın güney-batısında ve doğusunda oluşturulacak yeni ekolojik koridorlar yapılanmış bölgeler arasında, Kuzey-batı da Olimpiyat köyüne uzanan bir nefes alma omurgası sağlayacaktır. "Uzundere Rekreasyon Vadisi" de bu ekolojik koridoru yapı blokları arasında birbirine bağlayan ve sürekliliği sağlayan bir çeşit temas-geçiş-odak noktası olarak işlev görecekler.

Bu alanda İzmir ve Konak için özgün ve önemli bir doğa parkı oluşturulması hedefinden daha öte, kendi kimliği, koruma-onarma stratejisi, yenileme yaklaşımı ve sürdürülebilirliği ile diğer açık alanlara öncü örnek yaratabilecek bir tema (senaryo) bağlamında hareket etmek gerekecektir. bu yaklaşım, alanı "ekolojik" değerleri koruyan, doğayı kendisine kazandırılabilen "yenileme"leri tanımlayan "sürdürülebilir", çevreleri yaratabilecek "uygulanabilirlik"leri ve dönüşümleri araştıran bir planlama ve tasarım dili sunabilmelidir.

Kentsel açık alanlar(ekopark) arasında stratejik öneme sahip yarışma alanının, açık alanlar arası sürekliliği sağlayan bir geçiş bölgesi işlevi taşıması yanı sıra, açık yeşil alanlar arasında yer alan uzundere yerleşimi ile oluşan kırsal(kır benzeşimli)-kentsel alan uyumunun da sağlanması gerekli bulunmaktadır. Öneri form da, kırdan kente ve kentsel alandan kır benzeşimli alana geçiş simgeleyip vurgulayacak formal yapı önerilmektedir. Bu form arayışı ile zorlu topoğrafyanın rahat kullanımını sunan bütünlük bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşım alanın bütün olarak algılanıp, açık alanlar sisteminin devamlılığının sağlanması açısından da gerekli ve yararlı bulunmaktadır.

Alan içi ve yakın çevresi zorlu eğimler kolay erişim-kullanım açısından minimum eğimlerle tasarlanmıştır. çekiçliliği arttırabilme kaygısıyla yoğun ve zararlı olabileceği beklenen işlevler düşünülmemiş, mümkün olduğunca alan bütünü özellikle yaşlı ve bedensel engellilerin kullanımında dikkate alınmıştır.

Ekolojik koridorlar arasında oluşturulan Uzundere Rekreasyon Vadisi (süreklilik) tasarımı da önemli bir girdi olarak değerlendirilmiş alan bütünü sirkülasyonun, işlevsel bütünlük, yapısal ve bitkisel sistemde "hareketlilik" ve "denge" ölçütleri ile birlikte ele alınmıştır."uyum" ve "proportion" da en önemli tasarım öğeleri olarak vurgulanmaya çalışılan değerlerdendir. Oluşturulan "Uzundere Rekreasyon Vadisi" çevresi ile ve kendi iç aktiviteleri ile uyumu insan ve doğa ölçeğini yitirmeksizin sağlanmaya çalışılmış, yapı çevrenin baskın öğeli ve bunların yarattığı olumsuz etkiler azaltılmaya çalışılmıştır.

1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişiklik Önerisi

"Rekreasyon Vadisi ve Adrenalin Park" olarak yeniden tanımlanan alan, çevre unsurları ile bütünlük ve süreklilik arz eden bir yapıya kavuşturulacaktır.

Mevcut imar planında yarışma alanı sınırları içerisinde kalan tüm taşıt yolları, Rekreasyon Vadisi bütünlüğüne katılmıştır. Alan içerisinde geçen bu ulaşım bağlantıları çevre yollardan sağlanacaktır.

Yarışma alanı içerisinde yer alan sağlık tesisi alanının yüzölçümü korunarak yarışma alanı içinde Kuzey-doğu ucunda konumlandırılmış, alanla bütünlük bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu sayede alan bütünlüğü bozulmamış, konut blokları ve kamusal alanlara yakınlığı ile daha fonksiyonel hale gelmiştir.

Mimari

Rekreasyon Vadisi ve Adrenalin park içinde düşütülen mimari yapılar alan bütünlüğüne ters düşmeyen çizgilerde tek kathi-şeffaf yapılar olarak tasarlanmıştır. Her yapı kendi başına bir aks oluşturacak şekilde doğal eğimli alanın dokusunu zedelemeyen tüm alana hakim kotlarda konumlanmasına çalışılmıştır. Kapalı alanların boyutlarını belirleyen bu yaklaşımla, hem yapıya farklı kotlardan ulaşan rampalar hem de altından geçen kullanıcıların gölgelenmesi imkanı sunulmuştur.

İnşaatın hızlı ve çevreye zara vermeden gerçekleştirilebilmesi için çelik strüktür, alüminyum çerçeve, doğaltaş ve ahşap kaplama kullanılmıştır.

Peyzaj Tasarım Sürecine Etkili Olan Yaklaşım ve Kriterler

Uzundere Rekreasyon Vadisi konumu itibarıyla kent için üstleneceği misyon bakımından bir odak noktasıdır. Alan, tasarım sürecine deniz ve ekolojik koridorlar ilişkisi ile etki etmiş, alan kullanımlarının belirlenmesinde bu değerler korunarak tasarıma dahil edilmiştir. Vadi hava koridoru olma özelliği nedeniyle hava kirliliği ve yakın çevre iklim stabilizasyonu-mikroklima açısından İzmir kenti için büyük önem taşımaktadır.

Juri Raporundan

(5-2) oy çokluğu ile (karşı oy Salih Zeki Pekin, Emel Göksu)

Doğal verilerle uyumlu olması, ekonomik ve uygulanabilirliğinin yüksekliği, kendi içinde kararlı ve işlevsel bütünlük taşıyan öneriler geliştirmesi, yalın bir tasarım diline sahip olması, alanın açık-yeşil alan olarak kullanılması yönündeki net tercihi ifade eden bir tasarım olması jüri tarafından olumlu bulunmuştur. Projenin kent bütünüyle ilişkisinin güçlü bir biçimde ortaya konmaması, fonksiyonel çeşitliğinin bulunmaması jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

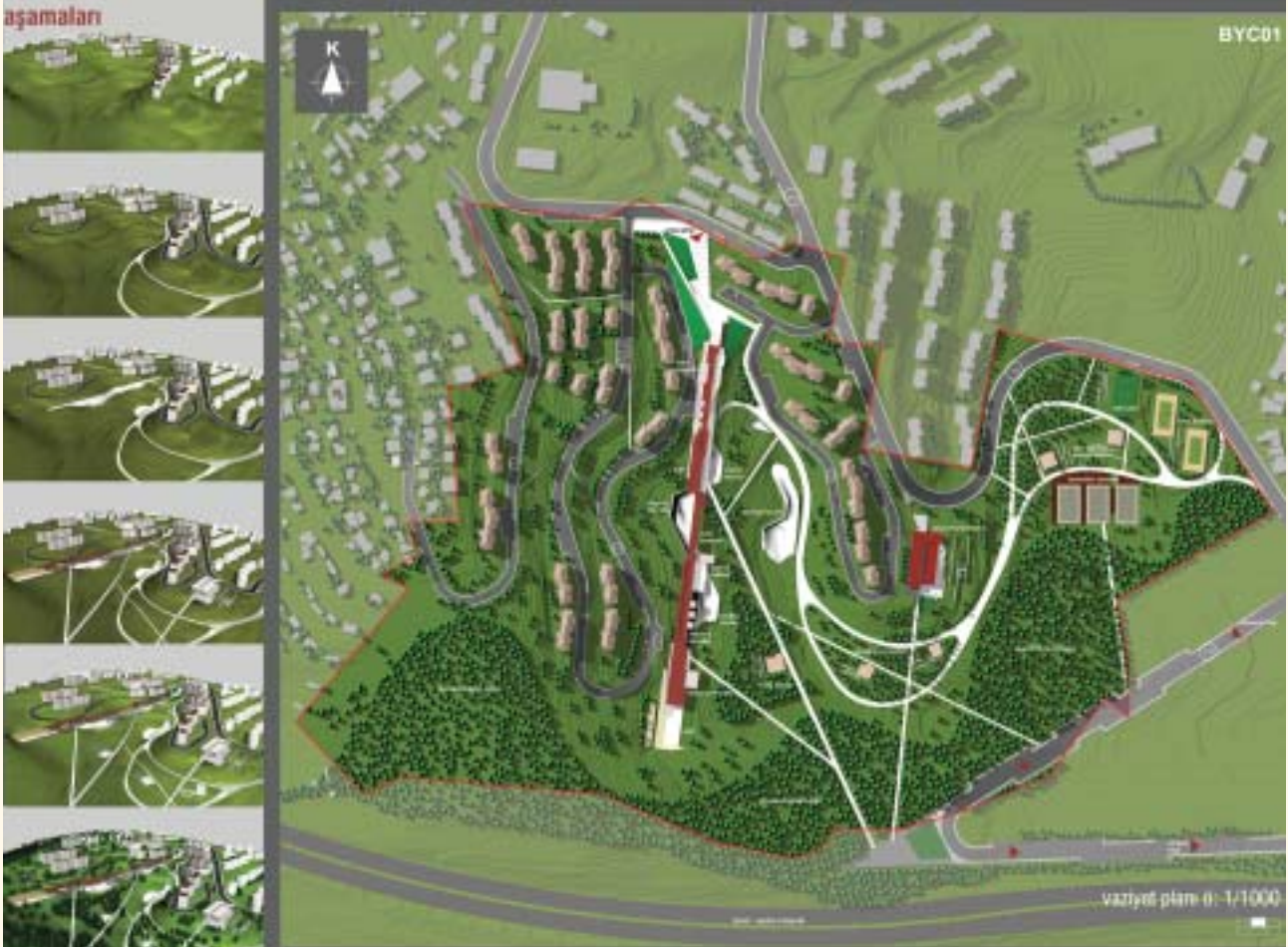
Uzundere Rekreasyon alanı olarak tasarlanması beklenen arazi fiziksel koşulları, konumu ve içinde barındırdığı yaşantı açısından ilginç bir yapıya sahiptir. Çevresinde ağırlıklı olarak konut kullanımına sahip olan arazi bu yaşantıyı beslemek açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Toplu konut alanı ve konut alanına dönüştürül-

müş olan Olimpiyat Köyü'nün araziye yakınlığı da hizmet edeceği konut bölgesini daha da genişletmektedir.

Alt ve orta alt gelir grubuna dahil bir kesimin yaşadığı bu bölge İzmir merkeze yakın mesafede olmasına rağmen şehrin periferisi olarak yapılaşmış durumdadır. Yaşantı anlamında şehre dahil olmak öncelikli olarak yaşama alanlarında şehrin barındırdığı deneyimleri içermesi bağlamında mümkün olabilmektedir. Burada yaşayan insanların ve özellikle çocukların bu deneyimleri kendi konut bölgelerinde yaşamaları düşüncesi projenin temel noktalarından birisini oluşturmaktadır.

Arazideki açık alan yaşamının hem fiziksel koşullar hem de konut bloklarının konumlanması açısından parçalı bir yapıda olduğunu görmekteyiz. Bu alanlar konut blokları arasında sıkışmış yaşamayan boş alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehir hayatının temeli olan karşılaşma mekânları arazinin bugünkü halinde yer almamaktadır. Bu büyük bir ölçüde kamusal alan kullanımını içerecek mekânsal düzenlemelerin olmamasıyla ilgilidir. Fiziksel anlamda arazi bu kamusal mekânları bize sunmamaktadır. Bu projenin çıkış noktalarından birisi de gündelik hayatın deneyimlerini barındıracak kamusal bir mekân yaratmaktır.

Bu düşünce bize arazi içinde yapısal anlamda dağılmaktansa kendi içinde bağlantıları olan belirli noktalara

toplama fikrini getirmiştir. Karşılaşma mekânlarını barındıracak bu bölgeler açık alanları besleyecek işlevlere sahiptirler. Özellikle yarı açık alan kullanımını olanaklı hale getirecek bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu proje üç ana işlev üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birincisi kayak parkı, ikincisi kültür birimleri, üçüncüsü de spor alanlarını içeren ve tüm araziye yayılan park alanları.

Bu proje büyük ölçekli bir kayak parkı önermektedir. Alanın sadece burada yaşayan insanlara değil tüm kentliye hitap etmesi isteği, insanları buraya çekecek ve İzmir’de bir benzeri olmayan mekân yaratma gerekliliğini getirmiştir. Bu da hem alanın genel düzenlemesiyle ve sunduklarıyla hem de işlev farklılığıyla yaratılabilecek bir durumdur. İzmir’de ve Türkiye’de bir örneği bulunmayan bu park özellikle gençler için bir karşılaşma mekânı olabilecektir. Ama ondan da önce bu bölgede yaşayan özellikle çocuklar ve gençler için bir açık oyun alanı haline dönüşmesi amaçlanmaktadır. Maddi anlamda kayak edinmenin bir yük getirmemesi veya çocuklar tarafından yapılabilir olması bu işlev seçiminde önemli bir kriter olmuştur. Üçüncü bir sebep ise arazinin farklı açılardan eğime sahip olmasıdır. Ama özellikle vadi diyebileceğimiz alan farklı kotlarda kayak havuzları yapmaya çok uygundur. Arazi yüzeyinin dokusunun yer yer değiştirilerek kayak havuzları oluşturulması tasarıma dair fikirlerden birisidir. Kayak parkı sadece kayak havuzlarından oluşmamaktadır. Bu işlevi besleyen servislerin yanısıra bu alana gelen insanların vakit geçirebilecekleri, alışveriş yapabilecekleri, yemek yiyebilecekleri, alanı gezmek için bisiklet kiralayabilecekleri mekânları da içermektedir.

Kültür birimleri bölge içinde araziye yakın olan üç okulu beslemesi amacıyla düşünülmüştür. Müzik, resim ve heykel atölyelerinin bulunduğu bu birim açık ve yarı açık alan kullanımına olanak veren bir yapı olarak karşımıza çıkar. Çocukların okul dışı zamanlarda vakit geçirebilecekleri, açık alanı yaşamayı deneyimleyebilecekleri, ayrıca sosyal aktivitelere katılabilecekleri, birbirleriyle etkileşim haline geçebilecekleri serbest bir mekan olması düşünülmektedir.

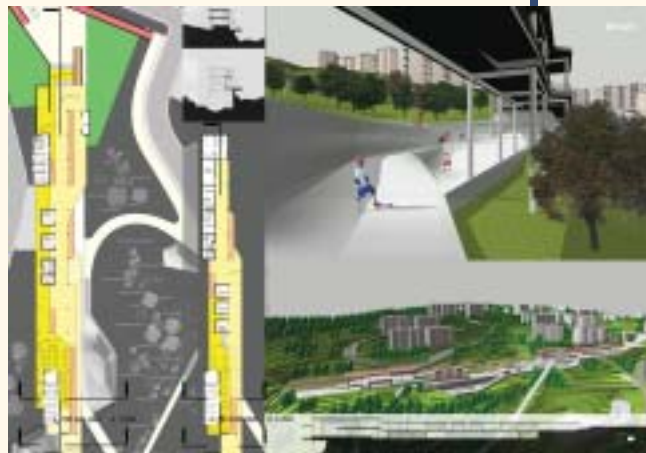
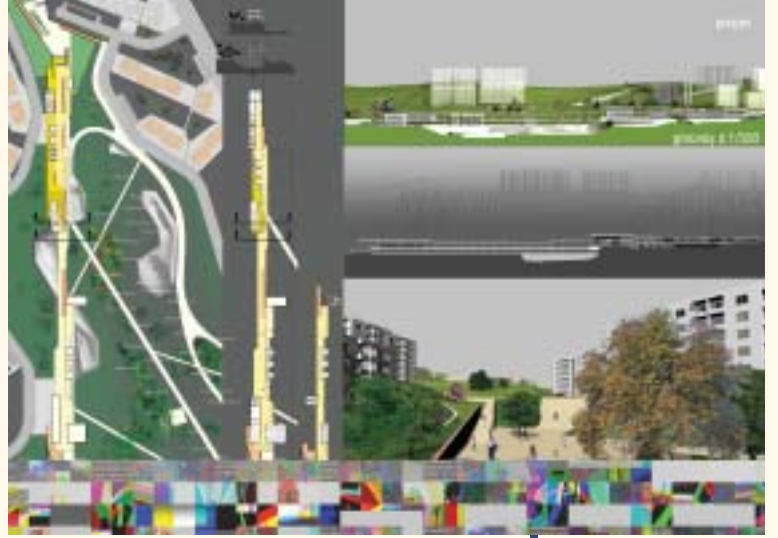
Spor alanları arazinin doğu yakasında yer alan bölgede konumlanmaktadır. Arazi eğiminin uygunluğu bu alanların konumlanması açısından temel kriter olmuştur. Bu bölge aynı zamanda alanın tümünü kateden açık alan düzenlemesinin toplanıp spor alanlarını içine aldığı, kafe ve çocuk oyun alanlarını da barındıran bir park alanına dönüştüğü yer haline gelmektedir. Topografik yapılanma anlamında arazinin diğer tarafına göre daha az eğim içermesi bu bölgede park ve spor alanlarının birbirinden kopmamasını sağlamıştır. Yürüme yolu ve bisiklet yolunu içeren ring aracılığıyla arazinin diğer taraflarına bağlanan bu bölge kendi içinde farklı bir yaşam alanı oluşturmaktadır.

Juri Raporundan

(6-1) oy çokluğu ile (karşı oy Semahat Özdemir)

Kuzey- güney yönünde oluşturulan güçlü bir yaya aksının mimari konseptle bütünleştirilmiş olması, aktivitelerin çeşitliliği ve odaklaşma biçimi, yaya sirkülasyonu ve konut çevresi ulaşım sorununun iyi çözülmesi jüri tarafından olumlu bulunmuştur.

Yarışma alanının otoyola yakın bölümünde toplumsal ve kentsel işlevler açısından çeşitlendirilmemiş çok geniş alanlar bırakılması, kay kay parkının çok öne çıkarılmış olması ve yer seçiminin iyi etüt edilmemiş olması jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

Makro tasarım kararı olarak bu kuytu, kendi sınırlarını doğal eğrilerle ayıran alanın yöre için önemli olan Olimpiyat Köyü, Uzundere toplu konut alanı ve yeni fuar alanı ile bir strateji içerisinde ilişkilendirilmesini amaçlanmaktadır. Gerek kent merkezi gerekse yakın çevresi ile olan ilişkilerinde hem oto hem yaya için çözümler önerilmiş, yakın çevresi için tüm tercihler yayadan yana kullanılmıştır. Alanı çevreleyen hızlı çevre yolu alan için önemli kısıtlardan biridir. Yarışma alanının içinde bulunan mezarlık alanı ise diğer önemli kısıtlardan biri olarak görülmüştür. Topografyanın hareketliliği tasarım için bir iç dinamik olarak ele alınmış, tüm tasarım insanların farklı kotlarda, farklı işlevlerle sürdürülebilir ve sürekli yaya sirkülasyonu üzerine örülmüştür. Alanın hem Olimpiyat Köyü, hem yolun öbür tarafındaki toplu konut alanı, hem de alana adını veren Uzundere Köyü arasında oluşturulan, oto tarafından kesintiye uğratılmayan üst yaya bağıyla tüm alan için rekreasyon üst kimliği önerilmiştir. Alan bu önemli referansları etrafında tutan bir nüve gibi yorumlanmıştır. Tasarım tüm bu alanlara yeşili, rekreasyonu, sporu, yaşam sevincini aşama aşama yaşatmaya potansiyeldir. Alan içinde bulunan mezarlığın güney ucundan geçen imar planındaki yol mezarlığın kuzeyine kaydırılarak yeni bir kavşak önerilmiş ve alan ağırlıklı yayaya terk edilmiştir. Çevre oto yolu ile paralel geçen ikinci bir yolsa hem alanı otoyolun öbür tarafına alttan bağlamakta, hem de Cennet Çeşme 'ye alternatif bir yol açmaktadır. Alanın

çevresinde farklı bölgelerde yeni otoparklar önerilerek alana her yerden oto ile yaklaşım sağlanmıştır. Ayrıca hem yaya hem de oto karşıya geçmekte böylece önemli bir yaya potansiyeli olan yolun güney kısmı alanla bütünleşmektedir.

Alt ve üst promenad arasında sıkıştırılan yapılar ise alanın kuzey ve doğusuyla, sosyal konut alanının alt kotlarındaki bölgeye ulaşım kolaylığı sağlamaktadır. Alan için gerekli olan teknik birimler, kapalı yüzme havuzu, kapalı spor birimleri yarışma alanının kuzey tarafındaki bölümde kottan da faydalanarak yer altına alınmıştır.

Alan için önerilen akvaryum, açık bitki müzesi, kapalı bitki müzesi ile kültürel ve eğitsel yapısı oluşturulmuş böylece alanın tüm kent tarafından kullanılması da sağlanmıştır. Küçük kültürel aktiviteler (sinema, sergi) daha çok alanın yakın çevresi tarafından kullanılacak birimler olarak önerilmiştir.

Konsept; alanın morfolojisindeki topoğrafik izlerle suyu, yapıyı, yeşili tasarlama ve bu izleri yaya etkin bir mantıkla çevreye taşımaktadır.

Konsept; kurutulmuş bir nehir yatağının izini alarak yeni ekolojik arayışlardır.

Konsept; bir mıknaşın etrafında oluşacak tüm alanların 'landart' oluşturma çabasıdır.

Konsept; alandaki kısıtların tasarıma katılmasını sağlayarak yeni yaşam senaryosu eşliğinde tüm alanı daha doğal daha yaşanılabilir bir çevreye dönüştürme isteğidir.

Bitkilendirmede yön gösterme, tanımlama, vurgulama, sınırlandırma ve gizleme işlevlerinden yararlanılmış; peyzaj düzenlemede ana konsept, alanın yaz-kış ve birbirini takip eden periyotlar halinde sürekli çiçekli bir görünüm taşıması olmuştur.

Gölge sağlamak ve yönlendirme amacı ile araç yollarının her iki tarafında ya da ortasında gölge etkili ağaçlar kullanılmıştır.

Otopark ağaçlandırmasında, araçların zarar görmeyeceği türler seçilmiştir.

Yaya yolları boyunca belli aralıklarla oturma elemanlarının bulunduğu dinlenme mekanları oluşturulmuş ve buralarda gölge etkili ağaçlar kullanılmıştır.

Yoğun kullanım ve dolaşım alanlarının yakınlarında çiçekli, güzel kokan ve değişik renklerde bitkilerin kullanılmasıyla alan içinde görsel olarak etkili kompozisyonlar oluşturulmuştur.

Alanın araç yollarından ayrılması, gürültü, kirlilik vb. etkilerden korunması için, yoğun yeşil dokular oluşturulurken, herdem yeşil ağaçlar ve yaprak döken ağaçlar, dengeli bir şekilde kullanılmış olup, mevcut konutların, kışın faydalanacağı güneş ışınlarını engellemek için o bölgedeki tampon yeşilde, yaprak döken ağaçların kullanımına önem verilmiştir.

Üst promenada oluşturulan çizgisel parterler, nilüfer havuzları ve bitki parterlerinden oluşmakta ve bu çizgisellik, yarışma alanı dışındaki büyük yeşil alana uzanmaktadır.

Su kıyısında oluşturulan su kıyısı bitkiler bahçesi ve suyun içindeki sazlıklar, projedeki ekolojik bütünlüğü desteklemektedir.

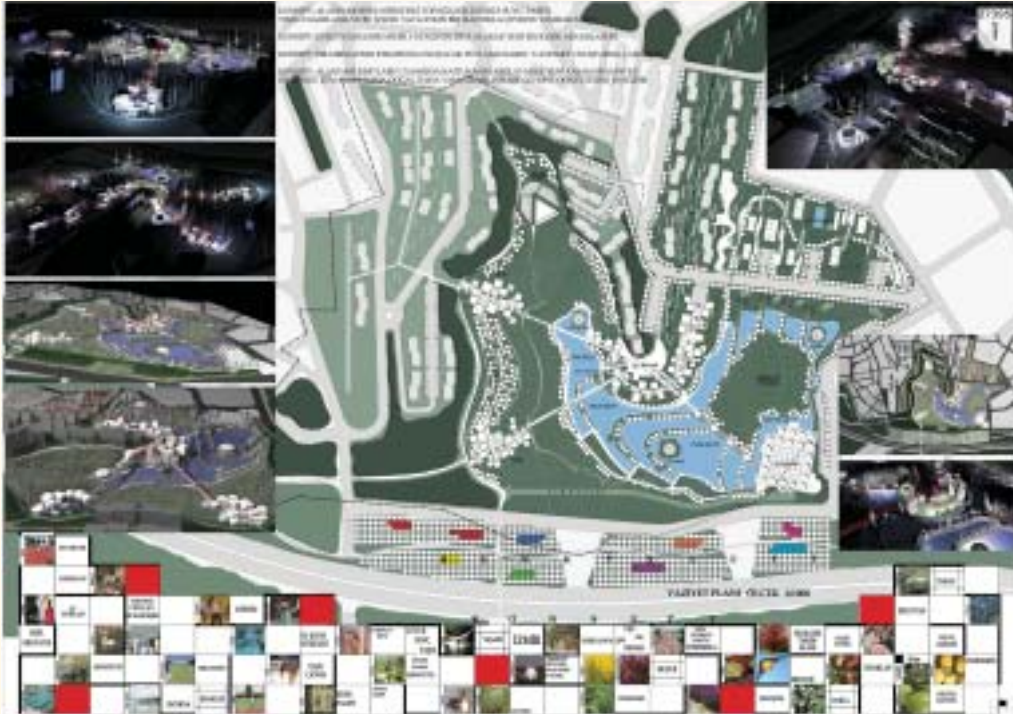
Göletin kıyısındaki bitkilendirmede, her mevsim renge renk bir görünüm hayal edilerek ilgi çekici renklere sahip bitkilere yer verilmiş ve su kenarındaki gölgeli dinlenme mekanları oluşturulmuştur.

Alan içindeki mezarlık, oluşturulan göletin içine alınarak, ser-viler ile yeşil bir ada haline getirilerek, görsel etkisi azaltılmış-tır. Servilerin altında kıyı boyunca oluşturulan gül bahçesi, güllerin açtığı mevsimde adaya bambaşka bir görünüm sağlayacaktır. Arboretum bitkilendirmesinde, İzmir'de yetişebilen ama her yerde çok fazla rastlanmayan bitkilerin kullanımına özen gösterilmiştir.

Juri Raporundan

Arazinin doğal eğimini iyi yorumlayan ve bir konsept oluşturan içeriğine karşın işlevsel odaklaşmalar nedeniyle yoğun yapılaşma riski taşıması ve gölet alanının gerçekleşmesinin ekonomik olmaması nedeniyle jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

Juri Raporundan

(4-3) oy çokluğu ile (karşı oylar Koray Heper, Salih Zeki Pekin, Emel Göksu)

Fonksiyonel öğelerle donatılmış temel bir tasarım aksının bulunması olumlu nitelendirmekle birlikte kent ve ulaşım

bağlantılarının değerlendirilmemesi, alan olarak gösterilen bazı işlevlerin mimari işlevlerinin kurulmaması ve tasarımda gözetilmemiş olması, güçlü bir ulaşım şeması önermemesi jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

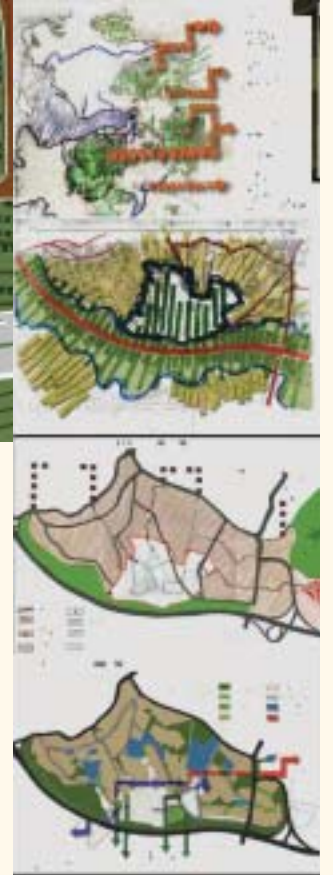

uzundere rekreasyon vadisi proje yarışması-1/500

uzundere rekreasyon vadisi proje yarışması-1/500

Sürdürülebilir Daha Yeşil Bir Kente Katkı Uzundere Kentsel Düzenleme Raporu

Ülkemizin 3. büyük kenti olan İzmir'in kent merkezi incelendiğinde kentin nefes almasını sağlayacak, periferisinden kent içine giren hava sirkülasyonunu oluşturacak düzenlenmiş aktif yeşil alanların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu sebeple İzmir kentsel bölgesinin güneyde sonlandırarak sınırını oluşturan yarışma alanının, kent yerleşmesinin güneyinde bulunan orman alanları ile kent içine doğru ilerleyen bugün jeolojik sakıncalı (daha sonra peysaj düzenlemeler yapılması önerilen açık alanlar) alanlar ile köprü kurabilecek, aktif, kent içinde nadir kalan yeşil alanlardan olduğu anlaşılmıştır. Bu da kent içinde yapılaşmamış, kamusal (özellikle yeşil alan olarak) alanın önemini, alan kullanımında kent ve alanın yakın çevresinin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda hassas davranılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hazırlanan Uzundere Rekreasyon Vadisi Projesi ile;

-Yarışma Alanına kentin ihtiyaç duyduğu asal bir etkinlik yaratan Kentsel Kimlik kazandırılmıştır: Kente ihtiyacı olan Afet ve Risk eğitiminin de verileceği AKUT Uygulama ve Eğitim Merkezi ile kentsel-kamusal kimlik kazandırılmıştır. AKUT olarak projelendirilen yapının Aydın-Çeşme otoyolu üzerinde görünebilir, kente hakim ve

referans oluşturacak konumda olması, yakın il ve ilçelerin de eğitim ve uygulama alanı olarak faydalanacağı kenti ulusal düzlemde temsil edecek olması proje kimliğinin ana temalarından biridir. Söz konusu proje her tür sosyal ekonomik kültürel farklılıkları olan kentli profillerini bir araya getirerek ortak toplum ve kentli bilincinin oluşumu sağlanacaktır.

-Yarışma Alanı Yakın Çevresi İhtiyaçları: Proje alanı yakın çevresindeki yerleşme alanlarının ve kent bütünü'nün sosyal, kültürel, rekreatif ihtiyaçlarına cevap verilmiştir.

Yarışma alanı ile yakın çevresi arasında beş ana yaya aksı ve alana giriş noktası oluşturulmuştur. Söz konusu yerleşme alanlarından uzanarak proje alanına gelen yaya aksları; üzerlerinde bütünleştirilerek düzenlenmesi gereken park alanları - tanımsız alanlar ve peysaj düzenlemesi ile oluşturulması önerilen çizgisel yeşil alanlardan oluşmaktadır.

-İzmir Kenti Gelecek Vizyonuna Paralel Projelendirme: Yarışma alanı ile aynı otoyol güzergahı üzerinde bulunan taşınması planlanan Uluslararası İzmir Fuarı kendi çevresinde, dolayısı ile yarışma alanı ile arasında yer alan ticaret alanlarında destek üniteler oluşturacaktır. Fuar alanının hizmete girmesi ile çevresinde gelişecek olan ticaret merkezleri, servis alanları, otellerin ihtiyacını karşılayacak rekreatif tesisler kentin güney yapılaşma bölgesinde ihtiyaçları karşılamaya yönelik bütünlük oluşturacaktır.

-Sürdürülebilir Kentleşmeyi destekleyen sürdürülebilir kentsel parça :Proje vadisi içerisinde oluşturulan Pazar alanı, ekolojik ürünlerin çevre sakinlerince yetiştirilmesi ve pazarlanmasında bölgesel kalkınmayı, projenin benimsenmesini ve proje içinde aktif rol alınması ile proje vadisinin genel bakım ve hizmetlerinin karşılanmasını hedeflemektedir.

-Hazırlanan proje ile plan değişikliği gerektiren düzenlemeler ve gerekçeleri;

1-Yarışma alanı sınırları içerisinde kalan 8500 m²'lik sağlık alanı, alanın doğusunda 15 mt'lik yolun doğusunda kalan rekreasyon alanına 10 000 m² olarak taşınmıştır. Bu değişiklik ile;

-Yarışma alanı içerisinde yeşil alan bütünlüğü sağlanmıştır.

-Ana yaya akslarından biri olan Limontepi çevresi konut alanlarının, yarışma alanına kuzeyden yaya girişini sağlayan geniş ağaçlıklı yolun, yarışma alanı içerisinde meydanla bağlantısı sağlanmıştır.

-Sağlık alanı, 15mt'lik taşıt yoğunluğu yüksek ana ulaşım aksına cephendirilmiştir.

-Sağlık alanı parsel içerisinde otoparkını sağlayacaktır ancak özel durumlarda karşısında yer alan rekreasyon alanı için oluşturulan otopark destekleyici olacaktır.

2-Yarışma alanının batısında bulunan belediye uhdesinde kalan 3000 m²'lik konut alanının kaldırılarak yeşil alana dönüştürülmesi değişikliği ile;

-Planlama alanında nüfus yoğunluğu düşürülmüştür.

-Yaklaşık 0.80 emsal ile hesaplandığında 2400 m² konut yapılaşma hakkı kaldırılmıştır.

-Yarışma alanının batısında alanın giriş ve yönlendirme ihtiyacını karşılayacak projelendirilmesine izin verilmiştir.

3-Kaldırılan konut alanının yapılaşma hakkının bir kısmı yaklaşık 750 m² (750m² tabanda) proje alanı-

nın doğu bölgesinde otopark alanı ile ilişkilendirilmiş Ticaret Alanı olarak düzenlenmesinde kullanılmıştır. Bu değişiklik ile;

-Yakın çevrede imar planlarında yer almayan günlük ihtiyaçların karşılanabileceği ticari alanlar ile 25 hektar alan büyüklüğündeki rekreasyon vadisinin ticari gereksinimlerini sağlamakta ve aynı zamanda çevre yerleşim alanlarında yaşayanları proje alanına yaklaştırmaya, alıştırmaya misyonu da yüklenmektedir.

-Projede yarışma alanının doğusunda bulunan özel mülkiyete sahip parsellerin bir kısmının % 40 yasal terk alındıktan sonra proje kapsamında oluşturulan yeni ticaret alanından yer verilmesi önerilmekte olup, bu şekilde yarışma alanının uygulamaya geçebilmesinde kamulaştırma maliyeti oldukça azaltılmaktadır.

4- Kaldırılan konut alanının yapılaşma hakkının diğer kısmı olan 1090 m², yarışma alanının güney batısında yer alacak olan ve aynı zamanda projenin kentsel kimlik ayağını oluşturan AKUT Uygulama ve Eğitim Merkezi için kullanılacaktır.

5-Yarışma alanı içerisinde kalan Belediye Hizmet alanları kaldırılmış olup, rekreasyon alanı içerisinde belediyenin hizmet edeceği alanlar oluşturulduğundan bu iki fonksiyon proje ile bütünleştirilmiştir.

Juri Raporundan

Güçlü bir kent bağlantısı ve mimari tasarım konseptine sahip olmasına karşın otoyolla yarışan masif bir strüktür önermesi, ekonomik ve uygulanabilirliğinin zayıf olması, doğal verileri yeterince gözetmemesi jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

Göç - Çöküntü Alanları - Yetersiz Kentsel Donatı - Eğitimsiz Çocuklar

Çocuk Müzesi: Çocuğa Hizmet - Kültürel Buluşma - Toplumsal Aydınlanma ve Gelişim

Günümüzde kent yaşamından mağdur olan gruplardan biri de çocuklardır. Kent bütününde ve özellikle çöküntü alanlarında, kent yaşamı çocuklara yeterli oyun alanları sunmamaktadır. Oyundan uzak yetişen çocukların kişisel gelişimi eksik kalacaktır. Çocuğa hizmet kavramından yola çıkan bu proje çocuk ve kent ilişkisinde var olan boşlukları, yetersizlikleri doldurmak amacıyla güder. Toplumsal aydınlanma ve gelişim için, özellikle çocuğun eğitimi şarttır. Çocuk müzesi, geleneksel aile yapısının değişmesiyle ortaya çıkan kreş kavramının bir alternatifi olmaktan öte, kreşin çocuklarda yarattığı olumsuz etkilerin çözümüdür.

İzmir Çocuk Müzesi alışlageldik bir "müze" değildir. Çocukların farklı kültürlerle buluşmasına olanak sağlayan bir araç olan müze, önerdiği rekreatif alanlarla da İzmir kent bütünü içinde odak noktası oluşturacaktır. Müze, çocukların yaratıcılıklarını geliştirmeyi, amaçlar. Kentin içindedir, ama kent gerilimlerinden uzaktır. Çocukları doğal yaşamla bütünleştirerek eğitir.

İzmir Çocuk Müzesi ve Parkında çocuklar mekanın efendileri olacaktır. Proje alanın çevresinde konut alanları yögundur. Müze, bir cazibe noktası olacak ve yatırımcıları

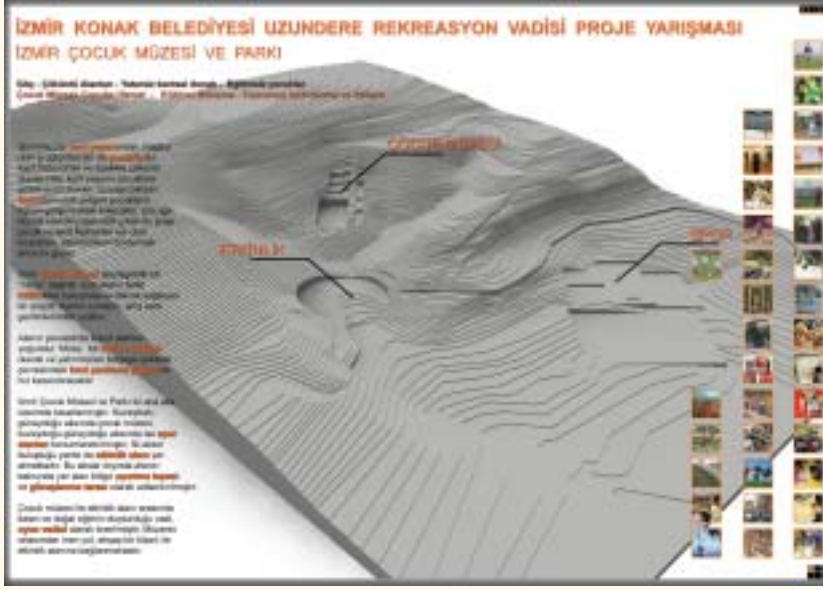
bölgeye çekerek çevresindeki kent yenileme projesine hız kazandıracaktır.

İzmir'de mevcutta bir çocuk müzesi yer almaktadır. Yeterli açık ve kapalı alanlar olmamasından dolayı müze tam olarak bir faaliyet alanı bulamayıp İzmir bütününe hitap eden bir müze olamamıştır.

Tasarım

İzmir Çocuk Müzesi ve Parkı iki ana aks üzerinde tasarlanmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu aksında çocuk müzesi, kuzeydoğu-güneydoğu aksında ise spor alanları konumlandırılmıştır. İki aksın buluştuğu yerde de etkinlik alanı yer almaktadır. Bu akslar dışında alanın batısında yer alan bölge uçurtma tepesi ve güneşlenme terası olarak değerlendirilmiştir. Bu akslar üzerinde yer alan tüm aktivite alanları (Çocuk müzesi, etkinlik alanı, spor alanları) araziye en az müdahale ile yerleştirilmiştir.

Araziye taşıt alınmayacaktır. Ancak gerektiğinde spor alanı aksı acil durumlarda servis yolu olarak da kullanılabilir. Üç noktadan erişim olanağı bulunan alanda, otoparklar alan dışında konumlanacaktır. Uçurtma tepesi ve güneşlenme terasında model uçak gösterileri, paintball, uçurtma şenlikleri gibi çok amaçlı aktiviteler düzenlenmesi amaçlanmıştır. Çocuk müzesi ile etkinlik alanı arasında kalan ve doğal eğimin oluşturduğu vadi, oyun vadisi olarak önerilmiştir. Müzenin ortasından inen yol, ahşap bir köprü ile etkinlik alanına bağlanmaktadır.

Çocuk Müzesi

Çocuk müzesi çocukların rahat , özgür ve güvenli hareket etmelerine olanak sağlamaktadır. Araziyle bütünleşen kurgu sonucunda oluşan teras ve avlular çocukların doğal yeşille bulunduğu mekanlar olarak tasarlanmıştır. Müze ana etkinlik aksı çevresinde yer alan ve farklı kotlarda yerleştirilen 8x8 metrelik birimlerden oluşmaktadır. Bu sayede çocukların algısını kuvvetlendirecek net bir dolaşım elde edilmiştir. Etaplanmaya olanak sağlayan 8x8 metrelik modüler sistem tünel kalıp yöntemiyle inşa edilecektir. Farklı aktivitelere olanak sağlayan esnek plan şeması zaman içinde eklenilecek yeni fonksiyonlara göre de farklı iç mekânlar tasarlanabilecektir.

Çocuk Müzesi yapı itibariyle üç aşamadan oluşmaktadır: Birincisi, atölyelerden oluşan eğitim birimleri; İkincisi sinema, konferans, gibi görsel-kültürel etkinliklerin gerçekleştirildiği mekânlar; Üçüncüsü ise binanın bütününe yayılan sergi alanları ve eğitim sürecinde üretilen, oyuncak, resim, heykel, seramik gibi ürünlerin satış sunulduğu birimlerden oluşmaktadır. Sergi alanlarında ayrıca yurt içi ve yurtdışında çocukların merakını uyandıran eğitici sergilerin getirilmesi amaçlanmıştır.

Oyuncağ, çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminde çok önemli yer tutar. Çocuğun kendi oyuncuğunu kendisinin üretmesi, oyuncuğuyla kurduğu ilişkiyi kuvvetlendirir. Bu amaçla atölyelerde çocukların oyuncaklarını üretmeleri sağlanacaktır. Ayrıca atölyelerde resim, heykel, müzik gibi çağdaş sanatlar öğretilmektedir.

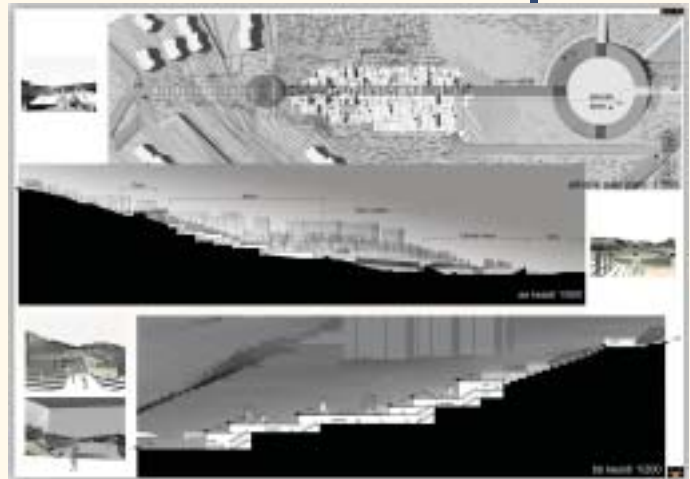
Çocuk Müzesi ve parkında kapalı alan kullanımları aşağıdaki gibidir:

Kapalı Alan: 5.957 m²
Etkinlik Alanı: 237 m²

Çocuk Müzesi: 4.800 m²
Spor Alanı: 920 m²

Juri Raporundan

Simge özelliği taşıyabilecek bir tasarım konseptine sahip olmasına karşın, önerdiği büyük yapı kitlesi nedeniyle doğal verilerle uyumsuz olması, bitkisel dokunun tanımlanmaması ve mimari tasarımla bütünleşik bir anlayışla ele alınmamış olması jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

Yarışma alanı, Uzundere-Yurtoğlu- Cennetçeşme Mahalleleri sınırlarında kalan alanda bulunmakta ve çevresi için önemli bir ekolojik sistemin başlangıç noktasıdır. Bu doğal ekolojik miras alanı gelecekte kentin rekreasyon etkinliklerinin üretildiği, doğal değerlerinin kentli ile paylaşıldığı, spor ve doğayı tanıma faaliyetlerinin depolandığı, doğanın kent yaşamıyla buluşacağı bir mekan olarak tasarlanmıştır.

Kavramsal Yaklaşım

Kent içinde devamlılığı sağlayan kentsel yeşil alan sisteminin önemli bir parçası olarak değerlendirilen ekolojik koridorlar, bu yüzden ekolojik anlamda korunması, geliştirilmesi ve onarılması gerekli peyzajlar olarak değerlendirilebilir.

Kentlerin etki alanı içinde kalan doğal alanların korunması önemli bir sorundur. Doğal alanlar, kentin rekreasyon ihtiyaçlarının bir kısmını karşılarken, belirli ilkeler doğrultusunda korunmalı, bu planlanma ve tasarım aşamasına da yansmalıdır.

Bu nedenle Uzundere Rekreasyon Vadisi planlama ve tasarımında salt amaç; fuar, piknik yada ticari alan yaratmak değil, üst ölçekte alanın iyileştirilmesi ve alanın özgün doğal yapısını güçlendiren bir peyzaj anlayışının geliştirilmesiydi.

Amaçlar

- Çeşitli açık ve yarı açık kamu mekânları yaratarak, kent yaşamını bu alanlara çekmek ve bu alanlarda canlı bir toplumsal ortam yaratmak.
- Kentlinin yıl boyunca, dinlenme, eğlence ve rekreasyon ihtiyaçlarını yeniden tanımlamak ve sosyal - kültürel bir odak noktasına dönüştürmek.
- Konak halkına özgü kültürel canlılık ve kentsel çevre unsurları ile bütünleşecek görsel kalitenin artırılarak kent kimliliğini geliştirmek.
- Alanda, parkları pasif dinlenme alanları olmaktan öte gündelik yaşamın canlı ve dinamik bir sahnesi / bir kentsel buluşma mekânı oluşturmak.
- Yere duyarlı, etaplara bölünebilen uygulanabilir parçalarıyla bir öneri gerçekleştirmek.
- Doğa ile tanışma olanaklarının sağlanması.

Hedefler

Uzundere Rekreasyon Vadisi yakın çevresini kullananların kentsel koşullardan, kirlilikten ve rutin hayatın sıklığından uzaklaştırılması ana hedeflerdir. Bu hedef doğrultusunda alanda;

- Sessizlik, dinlenme fırsatlarının yaratılması,
- Çekiciliği olan imajlar yaratmak (bu imaj kent içinde

doğanın öğelerinin hakim olduğu, doğaya ait bir özgürlük olarak ele alınması.)

- Alanın doğal özelliklerinin ve biçimlerinin korunabilmesi için tasarımın koruma ağırlıklı bir strateji temeline oturtulması.
- Yaya aksları ile yeşil sürekliliğin sağlanması ve kullanım cazibesinin artırılması.
- Projede su ve yeşil gibi doğal değerler ile yöre kültürüne ve mekanın mevcut kimliğine özgü mekansal değerleri, çağdaş yaklaşımlarla yorumlanması.

Yarışma Alanının İzmir Kenti ve Yakın Çevresi Etkileşimi

- İzmir kentinin doğal kimliğinde su öğesi de önemlidir. Bir deniz Şehri olan İzmir'nin, termal kaynakları, akarsuları, dereleri, gölleri, kıyı şeridi ve yer altı su zenginlikleri bulunmaktadır. Bu nedenle tasarımda su öğesi (göletler) önemli bir peyzaj değeri olarak kullanılmaktadır.
- Vadi ve yakın bölgesinde parklar önerilerek, ekolojik potansiyelle sahip alanların yeşil dokusu güçlendirilecek ve ovanın bütünleşmesi güçlendirilecektir. Böylece yeşil koridorun sürekliliği ile ekosistem korunacak ve kentin açık ve yeşil alan sistemini güçlenecektir.
- Yakın çevre içerisinde yaya ulaşımının desteklenerek, yayanın üstünlüğü sağlayacak bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu sayede oluşturulan yaya alanlarında kafeler, restoranlar, kır kahveleri, çay bahçeleri, balık lokantaları ve gezinme mekanları olarak kullanılan yaya alisi ve yaya koridoru parkla bütünleştirilmiş, yada mekansal sürekliliği sağlanarak ön yeşil mekanlar yaratılmıştır.
- Doğudan- Batıya uzanan derenin ekolojik koridor olarak düzenlenmesi ve bu alanlarda doğal kullanımlar yanında mevcutta varolan yeşil alanların da planlamaya dahil edilerek, 'yeşil koridor'un sürekliliği sağlanmış, ekolojik koridorun birisi olan bu alan bu bilinçle tasarlanmıştır.

- Uzundere rekreasyon vadisi, odak bir noktada bulunması açısından, yakın çevresi için önerilen kullanım kararları ile rekreasyon vadisi kimliğini tamamlayacak kentsel rekreasyon kullanımlarıyla donatılmıştır.
- Proje alanı ve yakın çevresi insan-doğa ilişki bağlamında etkileşimi içerisinde kalan simgesel peyzaj konseptleriyle bütünleştirilmiştir.

Mimari Yapılaşma Konsepti

Araştırmamızda da ortaya konan, bir bölümü de şartnamede belirtilen yarışma alanına ait değerlendirmeler:

- Arazinin mevcut doğal miras değeri,
- Önemli kentsel seyir mekânlarının potansiyeli,
- Arazi eğiminin potansiyeli,
- Çevredeki bozuk yapılaşmadır.

Yukarıdaki potansiyelleri değerlendirecek ve olumsuzlukları giderecek yaklaşım seçeneklerimizin neler olabileceği incelendiğinde:

- Mevcut binaların(gecekondular) benzer mimari dilini kullanarak yeni Mimari yapılaşmanın yapılamayacağı,
- Arazinin mevcut doğal miras varlığından yola çıkarak bu doğal mirası geliştiren yeni bir dil üretmenin gerekliliği görülmüştür.

Juri Raporundan

Doğal verilerin olumlu bir biçimde değerlendirilmemesi, alan olarak gösterilen bazı işlevlerin mimari ilişkilerinin kurulmaması ve tasarımda gözetilmemiş olması, güçlü bir ulaşım şeması önerememesi yapılaşma yoğunluğunun çok yüksek tutulması, hareketli su öğesinin çok abartılmış olması jüri tarafından uygun bulunmamıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımına İlişkin Tebliğ

23 Temmuz 2006 tarihli ve 26237 sayılı Resmi Gazete'de Kültür ve Turizm Bakanlığı "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımına İlişkin Tebliğ" yayınladı. Tebliğ'de; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 5226 sayılı Kanunla değişik 17 nci maddesinde "Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur.

Belediyeler, il özel idareleri ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plândan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar plânını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kurulunca vermektir. İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapılmaya kadar durdurulur.

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plân yapılmadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir."

hükümüne yer verildiği,

2863 sayılı Kanunun 17 nci maddesine dayanılarak 26/7/2005 tarih ve 25887 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikle koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, yapım esasları, onaylanması, uygulanması ve denetimi ile ilgili hususların açıklandığı,

5226 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 17 nci maddesi ile bu madde uyarınca çıkarılan "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" in uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilerek 3/5/2006 tarih ve 712 sayılı karar alındığı,

Bugüne kadar yerel yönetimlerin çoğunluğu tarafından anılan Kanun maddesinin gereği yerine getirilmediği belirtilerek,

Anılan Kanun maddesi ve Yönetmelik hükümleri uyarınca plan yapımı için verilen sürenin ilgili yönetmeliğin yürürlüğe girdiği 26/7/2005 tarihinden itibaren geçerli olduğu ve süresi içinde koruma amaçlı imar planlarının yapımının ülkemizin kültürel ve doğal değerleri tahribata uğramaması, sit alanı ile imar hakları kısıtlanan vatandaşların mağduriyetinin önlenmesi için ilgili idarelere hatırlatılmasının uygun görüldüğü ifade edilmiştir.

Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

8 Temmuz 2006 tarihli ve 26222 sayılı Resmi Gazete'de Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu değiştiren "Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununa "EK MADDE 1 - 24/3/1950 tarihli ve 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu hükümleri uyarınca, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte Atatürk Orman Çiftliği dahilinde bulunan arazilerle ilgili olarak Tarım ve Köyüşleri Bakanlığının uygun görüşü ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ilgili mer'i mevzuat uyarınca öncelikle üst ölçekli plan ve koruma amaçlı imar planı ve bunlara uygun her türlü imar planlarını yapmaya ve

yaptırmaya yetkilidir. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar üçüncü şahıslarla Atatürk Orman Çiftliği arasındaki hukuki ihtilafların çözümü için imar planlarının uygulanmasında sınırları dolayısıyla müstakil ada ve parsel yapılmayan Atatürk Orman Çiftliğine ait araziler, imar uygulamalarında bütünlük sağlanması açısından mülkiyet hakkını azaltmamak ve herhangi bir değer kaybına sebebiyet vermemek kaydıyla, hukuki ihtilafların olduğu plan bölgesindeki ada ve parsellerde toplanabilir.

Tarım ve Köyüşleri Bakanlığının uygun görüşü ile imar planlarına uygun olmak şartı ile yol, meydan, alt geçit, üst geçit ve raylı toplu taşıma araçları, yer altı tünelleri ve yer altı hizmetleri için gerekli arazi ile dere ıslahı yapılması planlanan araziler üzerinde, kamu yararı ve hizmetin gerekleri dikkate alınmak suretiyle bedelsiz olarak Ankara Büyükşehir Belediyesi lehine intifa hakkı tesis edilir.

Tarım ve Köyüşleri Bakanlığının uygun görüşü ile Atatürk Orman Çiftliği arazilerinin onaylı imar planlarında görülen hayvanat bahçesi 10 yılı aşmamak üzere herhangi bir şekilde Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı ve Atatürk Orman Çiftliği tüzel kişiliğine bir külfet ve yükümlülük getirmemesi kaydı ile Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında yapılacak bir protokolle Ankara Büyükşehir Belediyesi lehine intifa hakkı tesis edilebilir. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığının uygun görüşü üzerine Hayvanat Bahçesi içerisindeki işletmeler tahsis amacına uygun olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından üçüncü şahıslara kiraya verilebilir.

Büyükşehir Belediyesine tahsis edilen araziler, Büyükşehir Belediyesince hiçbir şekilde maddede belirtilen amaçlar dışında kullanılamaz. Yukarıdaki fıkralarda belirtilen amaca aykırı kullanımlara teşebbüsün ve/veya kullanımın tespiti halinde bu arazilerin intifa ve/veya işletme hakkı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğüne derhal iade edilir.

Atatürk Orman Çiftliği arazileri üzerinde konut, ticaret ve sanayi amaçlı yapılaşma yapılamaz." şeklinde ek madde eklenmiştir.

Dere Yatakları ve Taşkınlar İle İlgili 2006/27 sayılı GENELGE

9 Eylül 2006 tarihli ve 26284 sayılı Resmi Gazete'de Başbakanlık tarafından Dere Yatakları ve Taşkınlar İle İlgili 2006/27 sayılı Genelge yayımlanmıştır. Genelgede yurdumuzun değişik yörelerinde meydana gelen ve can ve mal kayıplarına sebep olduğu kadar, günlük hayatı, her türlü ekonomik ve ticari faaliyeti olumsuz yönde etkileyen taşkınların önlenmesi ve yol açtığı kayıpların giderilmesi için bir takım tedbirlerin alınması uygun görüldüğü belirtilmiştir. Genelge de;

"1- İl, ilçe ve belde gibi büyük ve orta ölçekteki planlı yerleşim yerleri ile mevzii planlara göre yapılan küçük ölçekteki her türlü yerleşim birimlerine ait imar planlarının düzenlenmesi esnasında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün (DSİ) tedbir ve tavsiyelerine titizlikle uyulacaktır.

2- Çeşitli kullanım alanları oluşturmak amacıyla derelerin üzeri, zaruri hallere münhasır olmak üzere DSİ Genel Müdürlüğü'nün izni alındıktan sonra gerçekleştirilecek işlemler hariç, kesinlikle kapatılmayacaktır. Bunun dışında dere yataklarında gerçekleştirilecek her türlü yapılar ilgili kurum veya kuruluşlarca onaylı bir projeye dayandırılacaktır.

3- Dere yatakları üzerine her ne sebeple olursa olsun yapılacak köprü ve menfez gibi sanat yapıları ile dere yatakları üzerinden veya sınırından geçirilecek enerji nakil hattı, yol, petrol-doğal gaz boru hattı, telefon hattı, içme suyu ve kanalizasyon hatları ve benzerleri gibi çeşitli kuruluşlarca değişik maksatlı yapılar inşa edilmeden önce DSİ'nin ilgili Bölge Müdürlüklerinden mutlak

surette görüş alınacak ve yapılacak tesislerin bu görüşe uygun olarak inşası sağlanacaktır. Yapılan müracaatlara DSİ tarafından 30 gün içinde cevap verilmemesi halinde uygun görüş verilmiş sayılacaktır.

4- Kamu kurum ve kuruluşlarınca, köprü altındaki su akış kesitinin daralmasına sebebiyet veren ve su akışını engelleyen yapılar yapılmayacaktır. Özel ve tüzel kişilerce yapılmak ve yaptırılmak istenen bu tür yapılara da kesinlikle izin ve ruhsat verilmeyecektir. İlgili kurumlarca yapılan denetimler neticesinde su akış kesitinin daralmasına sebebiyet verdiği tespit edilen yapılar, imar mevzuatına göre mülki amirlerin sorumluluğunda yetkili belediye veya özel idare tarafından derhal kaldırılacaktır.

5- Dere yatağından alınacak malzeme yerleri, köprüye göre tercihen memba tarafında olacak ve hiçbir şekilde köprüye 750 m. den daha yakın mesafede olmayacaktır. Malzemenin alınması, derenin akış rejimini ve akış doğrultusunu değiştirecek şekilde olacaktır. Mansap tarafından malzeme alınması durumunda malzeme alınan yerle köprüye olan mesafesi, yatağın topoğrafik, hidrolik ve taban malzemesi koşullarına göre tespit edilecek ve bu mesafe hiçbir zaman 1000 m. den daha yakın olmayacaktır. Orijinal talveg hattının muhafaza edilmesi şartıyla ruhsat verilecek, kum-çakıl işletmeleri bu esasa göre denetlenecek, aksi davranışta bulunanların ruhsatları iptal edilecektir.

6- Dere ıslah çalışmaları esnasında, kamu kurum ve kuruluşlarının sorumluluğundaki yapıların (yol, köprü ve benzeri) zarar görmemesi için ilgili kuruluşların koordinasyonu sağlanarak gerekli tedbirler alınacaktır.

7- Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundaki bölgelerde ilgili kuruluşlarca yapılacak olan yol ve sanat yapılarının projeleri için Karayolları Bölge Müdürlüklerinden görüş alınacak ve mezkûr Genel Müdürlük standartlarına uygun olarak yapılacaktır.

8- Yol çalışmaları sırasında arazinin düşük kotlarında suyun akışını sağlamak, aynı zamanda alt yapı tesislerinin inşasına imkân tanımak için ilgili kurumların, DSİ'nin görüşleri doğrultusunda yeterli miktarlarda menfez yapmaları sağlanacaktır.

9- Dere yatağı içinde veya dere yatağına bitişik alanlarda yapılan kum, çakıl ve stabilize malzeme ocağı işletme faaliyetleri, DSİ'nin görüşleri doğrultusunda yapılacaktır. Usule aykırı uygulamalarda ocakların izinleri, ruhsat veren idarelerce iptal edilecektir.

10- Pek çok yörede, hafriyat, molozlar ve çeşitli atıklar düzensiz bir şekilde yollara, havzalara ve dere yataklarına boşaltılmaktadır. Boşaltılan katı atıklarla dolan derelerin yatak kapasiteleri fevkalade azaldığından taşkın riski çok büyük ölçüde artmaktadır. Dere yataklarına her türlü atık malzemenin dökülmesi, mülki amirler ve/veya mahalli idareler marifetiyle sürekli kontrol altında tutulmak suretiyle önlenecektir.

11- Akarsu yatakları içerisinde oluşan ve dere yatağı kesitini daraltarak veya mevcut sanat yapılarının tıkanmalarına neden olarak taşkınlara ve muhtemel taşkın boyutunun artmasına sebep olan ağaçlar ilgili idarece temizlenecektir.

12- Ana dere güzergâhlarında öngörülen bu tedbirler, yan dereler için de aynen uygulanacaktır.

13- 4373 sayılı "Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu" içinde lüzumlu görülen tedbirler alınacak ve yasaklanan faaliyetlerin önlenmesi takip edilecektir.

14- Kadastro çalışmaları sırasında, dere yataklarında tabii akışa imkân verecek ve kendiliğinden oluşmuş dere yatağı kesiti tescil dışı bırakılarak, derenin tabii akışına tahsis edilecektir. Dere yatak

genişliğinin tespitinde DSİ'nin bilgisi ve görüşü doğrultusunda uygulama gerçekleştirilecektir. Kadastro çalışması tamamlanmış olan sahalarda münferit tescil müracaatları halinde de aynı usul ve esaslar uygulanacaktır."

hükümlerine yer verilmiştir.

İskân Kanunu

İskan Kanunu 26 Eylül 2006 tarihli ve 26301 sayılı 26301 Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; göçmenlerin, göçebelilerin, yerleri kamulaştırılanlar ile millî güvenlik nedeniyle yapılacak iskân çalışmalarını, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas şartları ve alınacak tedbirleri, iskân edilenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenleme olduğu belirtilmiş ve yurt dışından gelen göçmenlerin, yerleri kamulaştırılanların, göçebelilerin ve millî güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı ile köylerin toplulaştırılmasına ve fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri kapsadığı öngörülmüştür.

Kanunun iskân yardımları başlıklı 9. maddesinde göçmen, göçebe, yerleri kamulaştırılanlar ve millî güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı; şehir, kasaba ve köylerde, Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca hazırlanacak plan ve projesine uygun olarak konut ve arsasının verileceği belirtilmiştir.

Kanunun Fiziksel yerleşim başlıklı 16. maddesinde "Kırsal alanda fiziksel yerleşimin düzenlenmesi amacıyla;

- a) Yerleşim yerinin elverişsizliği sebebiyle yerinde kaldırılmasına imkân olmayan köyler ile altyapı hizmetlerinin pahalıya mal olacağı tespit edilen yerleşim birimlerinin daha elverişli bir yerleşim yerine nakledilmesi,
- b) Birden fazla istekli köy veya bir köy hudutları içinde kalan mahalle, kom, mezra ve benzeri dağınık yerleşim ünitelerinin mevcut yerleşim ünitelerinden birinde veya yeni bir yerleşim yerinde toplulaştırılması,
- c) Afet nedeniyle parçalanmış köylerde, afete maruz kalmayan ailelerin talepleri halinde yeni yerleşim yerine ekleme yapılması,
- ç) Nakli, toplulaştırılması ve fiziksel yerleşim iyileştirilmesi yapılacak köylerin imar planlarının yapılması, onaylanması ve bu planlara uyulmasının sağlanması, ayrıca onaylanmış köy imar planlarına göre ayrılan alanlardan istekli hak sahiplerine arsa satılması,
- d) Çevrenin iklimine, sosyal ve ekonomik şartlarına, yapı malzemesi imkânlarına uygun nitelikte konut, tarımsal işletme binaları ve sosyal tesislerin tiplerinin ve uygun yerleşim modellerinin araştırılması, teknik yardım niteliğindeki tip projelerin hazırlanarak istekli köy veya köylülere verilmesi, gerektiği hallerde köylerde sosyal, kültürel, idari, ekonomik yapı ve tesisler ile köy içi altyapılarının yapılması,
- e) Nakil, toplulaştırma ve fiziksel yerleşim iyileştirilmesi uygulamaları tamamlanan köylerde, daha sonraki yıllarda rezerv arsalardan satın alan ailelere, kendi evini yapana yardım metodu ile kredi açılması,

hizmetleri, imar mevzuatına uyularak hazırlanacak plan ve projelere göre yapılır veya yaptırılır. Gerekliğinde, yönetmelikte belirtilen esas ve usûller dahilinde hak sahibi ailelere borçlanmaya tâbi olmak kaydıyla konut ve işletme binası için nakdi kredi açılır." şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Yayın Kurulu

GAVUR İZMİR GÜZEL İZMİR

Tarık Dursun K.
DÜNYA KİTAPLARI / KENT
KİTAPLIĞI

213 sayfa

İzmir'in mekanlarını, güzel insanların gerçek hikayeleri ile anlatan Tarık Dursun K., bizi İzmir'in neden bu kadar özel olduğunu anlamaya

çağırıyor. İzmir'in ilk kuruluşunu mitolojik kaynaklara dayanarak anlatmaya başladığı tarihe, günümüze yaklaştıkça bize İzmir'in son dönemde anılarımızda yer tutan güzelliklerini bir kez daha hatırlama fırsatı veriyor.

İZMİR'İN SMYRNA'SI PALEOLİTİK ÇAĞ'DAN TÜRK FETHİNE KADAR

Ersin DEĞER
İLETİŞİM YAYINLARI / İZMİR
DİZİSİ

196 sayfa

Anadolu coğrafyası ve batıya geçiş noktası olarak İzmir'in tarihsel dönemler içinde ele alındığı kitapta, içeriği oluşturan sekiz bölümde de tarihsel olaylar coğrafi referanslarıyla verilmekte. Smyrna, Anadolu coğrafyası içinde batıya uzanan konumu, kuruluşu ve hatta taşınmasıyla aktarılmakta. "Türk Fethi"ne kadar varan döneme, Roma Egemenliği ve Doğu Roma (Bizans) yönetimi ile gidiliyor. İçerikten küçük bir not: "Büyük İskender Smyrna'ya geldi mi?" Kitabın ekinde fotoğraflar ve haritalardan oluşan bir albüm de bulunuyor.

KARŞIYAKA VE KAF SIN KAF TARİHİ

Yaşar AKSOY
HİSDAŞ YAYINLARI

428 sayfa

1988

Spor kültürü ya da futbol üzerine yazılan kitapların sayıları son yıllarda

görel olarak da artıyor. Ancak ne yazık ki, kent kültürüyle birlikte sporu ele alan yazınlar sayılı. Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi, böyle bir kitap. 1912 yılında kurulan, İzmir'in ilk Türk spor kulübü olan Karşıyaka Spor Kulübü'nün (KSK ya da eski Türkçe okunuşu Kaf Sin Kaf'ın) bir öyküsü var bu kitapta. Mustafa Kemal Atatürk'ün iki kez ziyaret ettiği kulübün defterinde yer alan orijinal satırlardan, Adnan Menderes'in takımdaki santraforluğuna, kulübün zeytin ağacı altında kurulan günlerdeki anılarından, şampiyonluklara pek çok öyküye yer veriyor Yaşar Aksoy. Kitapta Karşıyaka'da yer alan eski İtalyan köşkları, Fransız okulları, cumbalı evleri, Osmanlı sokakları anlatılıyor. İşgal yıllarından sonra kurtuluşun sembolü olan 9 Eylül'e gelindiğinde yaşananlar, Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'da vefatı ve toprağa verilisinin perde arkasına değiniliyor. Atilla İlhan'lardan, Salah Birsel'lerden Yusuf Nalkesen'lere pek çok yazar, şair, bestecinin Karşıyaka'dan beslenen, ilham alan öyküleri de kitapta yerini alıyor. Kent kültürünü ve kimliğini, kaynaklarına dayandırarak aktaran, Karşıyaka'yı anlatan bir kitap.

ŞU BİZİM KARŞIYAKA

Yaşar ÜRÜK
ATADOST YAYINLARI: DOKUZ
112 sayfa
2003

İzmirlili yazar Yaşar Ürük'ün 34 yılını geçirdiği Karşıyaka'yı konu alan bir kitabı, "Şu Bizim Karşıyaka".

Ülkemizin en uygar köşesi olarak

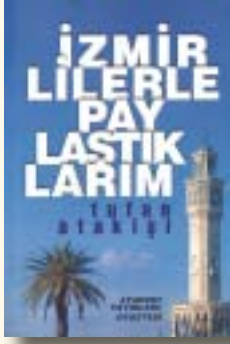
nitelendirdiği Karşıyaka'nın Cordelio'dan bu zamana gelen seyahatinden kesitlere yer veriyor Ürük. "Sana baka baka, İzmir'in Gülü dediler, Doğruyu söylediler" diyor. Cumhuriyet tarihinden Karşıyaka'nın sanat yaşamına, sanatçılarına ama ille de sinemalarına değiniyor yazar. Denize "banyo" adı verilen iskelelerden girilen döneme, rakılı, rokalı, şarkılı sofralara götürüyor okuyucuyu. 19. Yüzyılın İzmir'inden "Karşı" yakaya taşınan yolcuları, vapurları, sahil boyu tramvaylarını hatırlatıyor. Ve tabii ki futbol... Karşıyaka'dan söz edip de Kaf Sin Kaf'a değinmemek olmaz. Futbol tarihimizin ağları delen ilk golünü anlatırken Yaşar Ürük, kent kültürünün içinde spor kulübünün ne denli önemli olduğundan söz ediyor. Yamanlar, Harmandalı, Dede-başı, Soğukkuyu gibi semtlerden anılara, Hidrellez geleneğinden ayrıntılara yer veriyor satırlarda.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E İZMİR'DE BELEDİYE (1868-1945)

Erkan SERÇE
DOKUZ EYLÜL YAYINLARI
365 sayfa

Kitap, Osmanlı'dan başlayarak dönemler içinde incelemelerde bulunuyor: Osmanlı Devleti'nde Belediye ve İzmir Belediyesi'nin ilk yılları, II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir Belediyesi, Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyecilik ve İzmir Belediyesi. Bu 3 dönemin incelenmesinin ardından İzmir Belediyesi'nin yapısına ve çalışmalarına belediye birimleri ve dönemler itibarıyla değiniliyor.

İZMİRLİLERLE PAYLAŞTIKLARIM

Tufan ATAKİŞİ
ATADOST YAYINLARI: OTUZ
YEDİ
72 sayfa
2005

"Kültür hamalı" bir yazarın İzmir'deki 10 yılı aşan dergicilik mücadelesinden satırlar yer alıyor bu kitapta. "İzmir İzmir" adlı kent kültürü dergisini de çıkaran Tufan Atakışi'nin, kendi söküğünü diktiği bir kitap "İzmirliyle Paylaştıklarım". Eski bayramlardan, açık hava sinemalarına, faytonlardan gevrekçi fırınlarına nostaljik kent manzaraları sunuyor, İzmir İzmir'den bir seçkiye ve İzmir'den önemli profillere ve kentsel mekanlara yer veriyor Tufan Atakışi kitabında.

DEĞİŞİM SÜRECİNDE İZMİR'DE SANAYİLEŞME 19. YÜZYIL

Abdullah MARTAL
DOKUZ EYLÜL YAYINLARI
258 sayfa

İzmir kentinin büyümesinde ve önemli bir liman kenti olabilmesinde özellikle sanayileşmesinin etkilerini inceleyen bu kitap, 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin sanayileşme süreci içinde İzmir'in yerini sorguluyor. Osmanlı arşivlerinden de yararlanılarak yazılan kitapta İzmir'in sosyo-ekonomik yapısı, ticaret ve sanayi gibi bölümler yer alıyor.

BİR KENT, BİR İNSAN

Yaşar AKSOY
DR. NEJAT F. ECZACIBAŞI
VAKFI YAYINLARI
360 sayfa
1986

Toplumsal Belgeler Dizisi'nde yayınlanan "Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı, S.Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları" hem bir biyografi, hem de bir kent monografisini bir arada sunuyor. "Osmanlı Devleti'nin çözülüşü ve yıkılışı... İşgale uğrayan bir toplum ve Anadolu'da yepyeni bir ulusal direnişin başlayışı... Kurtuluş, kuruluş ve sonrası... Bunlar, bir insan yaşamı içine sığan büyük bir olaylar dizisinin ancak ana çizgileridir. Süleyman Ferit Eczacıbaşı, İzmir'in ilk diplomalı Türk eczacılarından birisi olarak, yeryüzünde belirli bir çağ değişiminin yol açtığı bütün bu yoğun fırtınaların arasında yaşadı. Eczacıbaşı'nın yaşam öyküsü, eşsiz bir tarihsel dönüm noktasının da genel bir panoramasıydı. Süleyman F. Eczacıbaşı, aynı zamanda, İzmir kentinin ayrılmaz bir parçası demektir. O, ömrü boyunca Ege'nin bu büyük tarihsel kentle el ele vermişti. Eczacıbaşı'nın öyküsü, İzmir'in son yüzyıl boyunca geçirdiği değişimleri yansıtırken, Türkiye'de modern kent toplumuna özgü dünya görüşleri ve yurttaşlık bilincinin ortaya çıkışının canlı bir tarihini sergiliyor." Zengin bir kaynakçayla hazırlanan kitap, 1885'te başlayan bir yaşam öyküsünü 1973'te sona değin, bir kentin tanık olduğu sahnelerle birlikte anlatıyor.

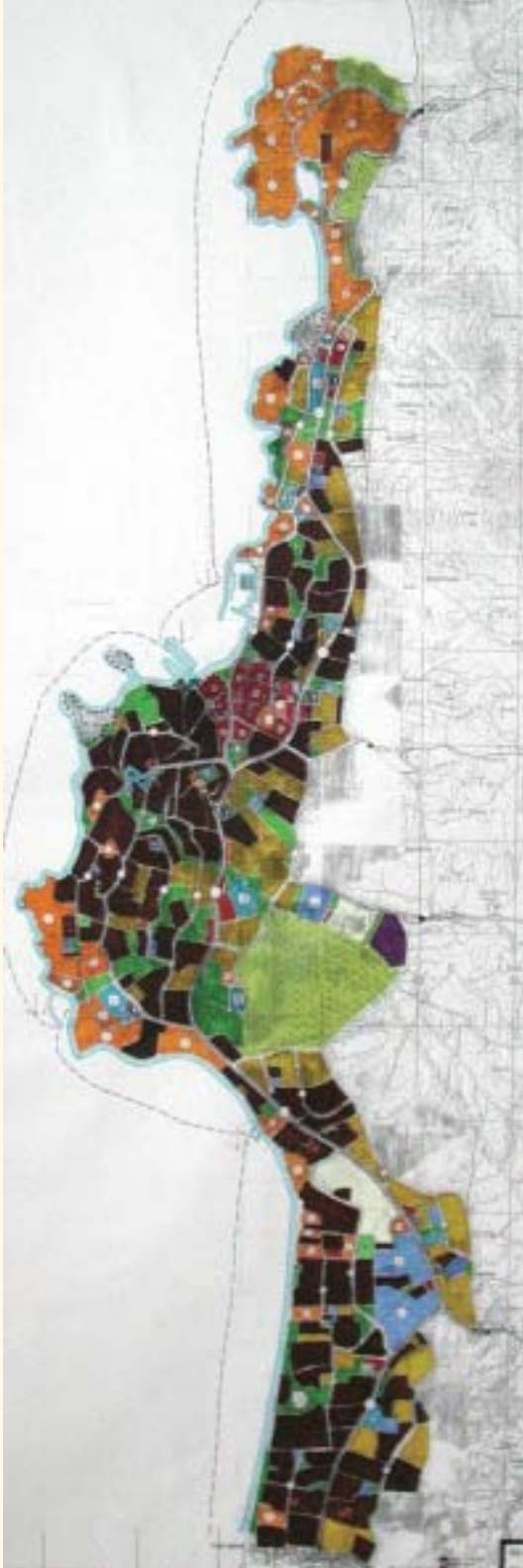

19. YÜZYILDA İZMİR'DE YAŞAM

Rauf BEYRU
LİTERATÜR YAYINLARI: 41
443 sayfa
2000

1923 doğumlu Prof. Rauf Beyru'nun 1300'e yakın bir dipnotla ve geniş bir kaynakça ile yazdığı kitap; fiziksel ve ekonomik gelişmesi çokça araştırılmış İzmir kentinden çok, İzmirliğin yaşam biçimini ve yalnızca belirli bir süre kesitini, 19. Yüzyılı konu ediniyor. 17. Yüzyılın başlarından itibaren rastlanan sözel ve görsel ayrıntılı bilgi ve belgeler ile çoğunlukla yabancı gezgin ve yazarların gezi notları, kroki, harita ve gravürler gibi görsel malzemeler; 19. Yüzyıl başlarından sonra ise gazete haberleri ve makaleler kitaba kaynak oluşturmuş. Türkiye ve yurt dışındaki pek çok kütüphanedeki kaynaklardan toplanan bilgi ve belgelerle oluşturulan kaynak, 19. Yüzyıl ve öncesinde İzmir'in nüfus yapısına, yaşamına ve olaylara retrospektif bir inceleme olanağı sağlıyor. Toplumlar arası ilişkileri, sosyal kulüpleri, giyim-kuşam ve modayı, gösteri ve dinleti etkinliklerini, spor-kültür ve sanat etkinliklerini, eğitim-öğretim, dinsel etkinlikleri, bayramları, düğünleri, kutlamaları konu olarak alıyor.

İzmir Planlama Stüdyolarından...

Şehir ve Bölge Planlama eğitiminde, teori ile pratik arasındaki köprüleri kuran, öğrenciyi mesleki alana hazırlayan; üretim, tartışma, paylaşım ve iletişim ortamlarıdır stüdyolar. Öğrenci, "planlama"nın bir süreç olduğunu, bir ekip çalışması gerektirdiğini, kurumsal ve araçsal araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini stüdyolarda kavrar; bir yaşam pratiği olarak, algılamayı, çözümlenmeyi, düşünce ve tasarım üretimini bütün olarak deneyimler ve içselleştirir.

“KÜLTÜR BAŞKENTİ” KUŞADASI MI, “LİMAN KENTİ” KUŞADASI MI?

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde üçüncü sınıf stüdyoları zaman zaman aktör temelli ya da sektörel yaklaşım farklılıkları üzerine kurgulanmaktadır. 2004 yazında gerçekleştirilen ve 7 hafta süren Analitik Etüt Stajı'nın ardından başlayan Kuşadası planlama stüdyosu da farklı yaklaşım senaryolarına konu oldu. Çalışmalar sırasında Kuşadası Kent Konseyi'nde bir sunum da yapan ekip, gerek yerelde düzenlenen toplantılarda, gerekse üniversitedeki jüri toplantılarında Belediye Başkanı ve Meclis üyeleriyle fikir alışverişinde bulundular. Yrd. Doç. Dr. Tolga Çilingir'in yürütücülüğünde ilk etapta staj çalışmalarıyla başlayan Kuşadası stüdyosu, Güz Yarıyılı'nda Prof. Dr. Sezai Göksu ve Şebnem Gökçen Dünder'in, Bahar Yarıyılı'nda Yrd. Doç. Dr. Sibel Ecemiş Kılıç'ın da katılımıyla yürütülmüştür. Gruplara ayrılarak; alt bölgesel stratejilerin (1/100000) yanı sıra, çevre düzeni (1/25000) ölçeğinde ve nazım imar planı (1/10000) ölçeğinde gerçekleştirdikleri çalışmaları, PLN.302 stüdyosunda 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ve 1/500 ölçekli kentsel tasarım çalışmalarına taşıyan öğrenciler, "2025 Kuşadası Kültür Başkenti", "Sürdürülebilirlik Gelişim Modeli", "Küresel Sermaye/Girişimci Modeli", "Yaşanabilirlik Odaklı Eğilim Modeli" ve "Bölgesel Ticaret Limanı Kuşadası" senaryolarını söz konusu ölçeklere uyarladılar.

2006 Yazında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Alaçatı Analitik Etüt çalışması gerçekleştirildi. Yrd. Doç. Dr. Ahu Dalgakıran'ın yürütücülüğünde staj kapsamında yapılan çalışmalar sonrasında Yrd. Doç. Dr. Tolga Çilingir ve Öğr. Gör. Dr. Levent Ünverdi'nin Güz Yarıyılı'nda, Yrd. Doç. Dr. İpek Özbek Sönmez'in de Bahar Yarıyılı'nda yürütücü olarak katıldığı ekip, 1/25000 ölçekli yapısal plan ve 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlama süreçlerinde gruplar oluşturdu. Bir "oyun teorisi" denemesi olarak, ortaya konan Çeşme Yarımadası içindeki Alaçatı'nın gelişme sorununu "şehir plancısı" kimlikleri ile çözmeye çalışan gruplara; "Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda çalışan bir şehir plancısı", "Alaçatı Belediyesi'nde çalışan bir şehir plancısı", "serbest çalışan şehir plancısı", "Ticaret Odası bünyesinde görev yapan şehir plancısı" gibi konum referanslı plancı tipleri ile "müzakereci plancı" ve "teknokrat plancı" gibi tipolojik plancı kategorileri paylaşıldı. Her rolün, kendi söylem ve eylemlerini kabullenmesi dışında, kendisi dışın-

daki rolleri tanınması, kavraması ve karşı argümanları geliştirebilmesi için jüriler aracılığıyla gruplar tartıştırdı. Rollerini benimseyen gruplar ve grup planlarının çatışmalarının, planlamanın çok boyutlu yapısının kavranmasında ve pratik meslek yaşamında karşılaşılan güçlüklerin öncelikle stüdyoda simüle edilmesinde yarar oldu.

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde, 2006/2007 Güz Yarıyılı'nda, Yrd. Doç. Dr. Aysin Dedekorkut ve Doç. Dr. Semahat Özdemir yürütücülüğünde, Aliağa-Foça-Menemen Alt bölgesi Stratejik Plan Çalışması gerçekleştirildi. CP 301-2 Proje dersi kapsamında yapılan çalışmalarda, alt bölgede 1/50000 ölçekli stratejik plan, 1/25000 ölçekli çevre düzeni planı hazırlandı. 2006 yazında Analitik Etüt stajını Aliağa'da yapan öğrenciler, Bahar Yarıyılı'nda da Aliağa nazım imar planı ve uygulama imar planı çalışmalarını gerçekleştirmekteler.

ÇEŞME'DE BİR "YENİ KENT"

2004/2005 Bahar Yarıyılı'nda Doç. Dr. Semahat Özdemir ve Yard. Doç. Dr. Aysin Dedekorkut yürütücülüğünde, CP 202 Proje dersi kapsamında bir "yeni kent" tasarımı problem olarak belirlenmiştir. Çeşme Yarımadası'nda, bugün boş olan bir alanda, 30000 kişilik bir

"yeni kent" tasarlaması beklenen öğrenciler ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel yapısını tümüyle kendi senaryolarına bağlı olarak belirledikleri ve ismini kendilerinin koyduğu bu kentte, kent bütününe yönelik nazım plan hazırlamış ve bir komşuluk ünitesine yönelik yerleşme planı tasarlamışlardır.

İYTE Yerleşkesi'nin Karaburun Yarımadası'nda yer almasından ötürü, Yarımada'daki yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle, İYTE Şehir ve Bölge Planlama Bölümü sürekli iletişim ve işbirliği içindedir. Yarımada'ya dönük ilk stüdyo çalışması 2000/2001 eğitim yılında, şehir planlama yüksek lisans stüdyosunda "Karaburun Yarımada'sını Anlamak" projesiyle, Doç. Dr. Semahat Özdemir yürütücülüğünde başladı. Bu proje ile başlayan işbirliği, "Karaburun Yarımadası Yerel Gündem 21" platformunun kurulmasıyla sürekli hale geldi. Doç. Dr. Semahat Özdemir ve Öğr. Gör. İzzet Özkeresteci yürütücülüğünde CP 301-2 Proje Dersi kapsamında Yarımada, bir kez daha proje konusu olarak belirlenmiş ve Karaburun Yarımadası stratejik plan çalışması, 2005/2006 Güz Yarıyılı'nda gerçekleştirilmiştir. 2005 yazında Analitik Etüt stajını Yarımada ve Gülbahçe yerleşimine yönelik olarak yapan öğrenciler, Bahar Yarıyılı'nda da Gülbahçe ve İYTE yerleşkesini kapsayan nazım plan ve uygulama imar planı çalışmalarını gerçekleştirdiler.

Ulaş Ş. Kılıçkaya, Aphrodisias, 2006

Tez Özetleri

Hazırlayan: Yayın Kurulu

ŞEHİR PLANLAMANIN PARADİGMAL SORGULANMASI VE EKOLOJİK DENGENİN KORUNMASI BAĞLAMINDA YENİ BİR SÜREÇ ÖNERİSİ (KURAMSAL BİR DENEME)

Mediha Burcu SILAYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge
Planlama Doktora

Danışman: Prof. Dr. Ing. Şenel ERGİN

Çalışma, şehir planlama disiplini içinde ekolojik dengenin bozulması sorununu temel sorun olarak ele alan ve disiplinin anılan sorunun oluşmasındaki araçsallığı üzerine odaklanan niteliksel bir araştırmadır. Öncelikle, ekolojik dengeyi olumsuz etkileyen nedenler, kaynaklandığı varsayılan modernist ekonomik değer üretim biçimi ile toplum yapısı bağlamında incelenmiş ve amaca dönük soyutlamalar yapılmıştır. Daha sonra, şehir planlama-doğa ilişkisi yapılan soyutlamalar ışığında paradigmal düzlemde sorgulanmıştır. Sorgulama sonucu elde edilen bilgi, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde planlama ve yapılaşma pratiği kapsamında irdelenmiştir. Çalışmada, sorunun öncelikli nedeni olarak saptanan mevcut paradigmal düzleme alternatif ve ekolojik dengeyi korumaya yönelik yeni bir paradigma arayışına gidilmesi kararı verilmiş; doğal alan kategorisinden gelen parametreler ortaya konmuş; şehir planlama alanında uygun müdahale alanları belirlenmiştir. Sonuç olarak: çalışmanın eklemlediği alternatif-yeni paradigmaya dayalı kurulan planlama geçiş etiği çerçevesinde, ekolojik dengenin korunmasına yönelik yeni bir planlama kademelenmesi, Türkiye Coğrafyası kapsamında, önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: ekolojik denge, paradigma, rant, planlama kademelenmesi, havza, ölçek.

ARKEOLOJİ ve KENT PLANLAMASI - KORUMA ve GELİŞME ARASINDA BİR UZLAŞMA: APHRODİSİAS ve GEYRE

Evrin GÜÇER

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir
ve Bölge Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkal SERİM

2004

Modern insan eylemlerinin sonuçları arkeolojinin kent planlamasına entegre olmasına öncülük etmiştir. Bu tez arkeoloji ve planlama arasındaki karşılıklı ilişkiyi incelemektedir. Tezde, koruma ve arkeolojik araştırmayı yasal çerçevesi, ki bu birçok deneyim üzerinden uluslararası platformlarda oluşturulmuştur, çizilmiştir. Türkiye'de arkeolojinin durumu; arkeolojik potansiyelleri, yasaları, prosedürleri, kurumları ve problemleri ele alınmıştır. Koruma ve gelişmenin gereklerini yerine başarmak için toplum planlanmasının altı çizilmiştir. Planlama ve arkeoloji alanlarında katılımcılığı vurgulayan son eğilimler ele alınmıştır. Toplum planlaması yaklaşımı halkın daha iyi şartlarda yaşamasına olanak verirken koruma bilinci kazanmalarını sağlayan bir araç olarak sunulmuştur. Koruma ve gelişme arasındaki gelişmeler Geyre ve Aphrodisias incelemeleri üzerinden irdelenmiştir. Gelişme ihtiyacında olan bir kent ve korunması gereken bir arkeolojik değer olarak olumsuz ilişki içinde olan bu alanlar araştırmaya konu olmuştur. Koruma ve gelişme arasında uzlaşma sağlamak için toplum planlamasının gerekliliği belirtilmiştir.

İZMİR YERLEŞİK ALANI İÇERİSİNDEKİ POTANSİYEL AFET ALANLARI ÖRNEK ÇALIŞMA ALANI: HEYELAN BÖLGELERİ

Ahmet Kıvanç KUTLUCA

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir
Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Semahat
ÖZDEMİR

2001

Tezin temel iddiası, İzmir kenti yerleşik alanı içerisinde doğal afet riskinin yüksek olduğunun ve bu tehlikenin yeterince dikkate alınmadığının ortaya konmasıdır. Herkes tarafından bilinmesine rağmen, doğal afet tehlikesi boyutlarının ciddiye alınmaması sebebiyle üzerinde durulmamakta ya da afetlerin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra unutulmaktadır. Bu tez kapsamında, İzmir kent risk alanları üzerinde somut ve noktasal araştırmaların ışığında, İzmir için afet riskinin büyüklüğü gözler önüne serilmektedir.

Tezin hedeflediği bir diğer iddia, doğal afetler konusunda Türkiye'de uygulanan; kanun, yönetmelik, uygulama ve kurumsal düzen üzerine bir eleştirisini getirip farklı önerilerinde irdelenmesi sonucunda politika ve planlama anlayışı bütününde yeni öneriler oluşturulmaya çalışmıştır.

Doğal afet olgusu afet öncesi ve sonrası ile geniş bir perspektife sahip olması sebebiyle fiziksel anlamda mekana yönelik alınacak önlemler bu tez kapsamında araştırılmamış fakat bu yönde ileride yapılacak çalışmalara bir referans olması düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler: doğal afet, doğal afet riskli alan, heyelan, afet yönetimi, afet politikaları ve planlamaları.

İZMİR TARİHSEL KENT DOKUSUNUN YENİDEN CANLANDIRILMASI: BASMANE OTELLER BÖLGESİ

Senem GEZCİ

Dokuz Eylül Üniversitesi, KentSEL
Tasarım Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Emel GÖKSU

Tarihi kent dokuları zaman içerisinde çeşitli boyutlarda eskimenin, köhneleşmenin ve yıpranmanın görüldüğü mekanlardır. Tüm bunların etkisi ile bu mekanlar kent içerisindeki değerlerini yitirebilir, kentsel kullanımında değişim ve dönüşüm ile karşı karşıya kalabilir. Kent içerisinde yapılanmış çevrenin bir parçası olan bu alanların, kente yeniden kazanımına yönelik yapılacak olan çalışmalar ve müdahaleler, kent içinde sorunlu olarak değerlendirilebilecek diğer bölgelerde yapılacak olan çalışmalardan ve uygulanacak müdahalelerden farklılık göstermekte, tarihi dokunun ve kültürel mirasın özgünlüğünün bozulmaması ve kültürel mirasın gelecek nesillere özgün aktarımını sağlamak açısından, daha fazla uzmanlık ve daha hassas bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışma kapsamında kent içinde yapılanmış çevreyi oluşturan tarihi kent mekanlarının, kentsel kullanıma yeniden kazandırılması yönünde yapılabilecek müdahaleler incelenmiş, tarihi çevrenin yeniden kazanımına yönelik yapılan çalışmalar dünya ve ülkemiz özelinde incelenmiştir. Tüm bunlar doğrultusunda İzmir tarihi kent dokusunun yeniden canlandırılmasına yönelik yapılacak çalışmaları örnekleyebilmek amacıyla İzmir tarihi kent dokusunun bir parçası olan ve zamanla kent içerisindeki değerini yitirip köhneleşme ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Basmane "Otel Bölgesi" ele alınmış, alanda mevcut olan fiziksel problemler saptanmaya çalışılarak, bu tarihi kentsel alanın kente yeniden kazanımını ve kent içerisinde eski değerine kavuşmasını sağlayacak birtakım fiziksel müdahale önerileri getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: kentsel dönüşüm, kentsel koruma, kentsel müdahale, kentsel yenileme, kentsel yeniden kazanım.

SİYASET BİLİMİ VE PLANLAMA-KENTLEŞME İLİŞKİSİ: BURHAN ÖZFATURA DÖNEMİ, İZMİR ÖRNEĞİ

Başak KAVAL

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge
Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Çınar ATAY

Siyasi iktidarların başarısı tarih boyunca hep mekan üzerindeki denetim güçleriyle özdeş tutulmuş, kent ne kadar denetimli olursa iktidar ve siyasi eğilimleri de o kadar başarılı sayılmıştır. Bunun gerisinde yatan neden kuşkusuz siyasi iktidarın üstlendiği toplumdaki değerlerin paylaşılması görevinin yaşam alanları olarak kentler üzerinden kurgulanmasıdır. Kentlerde farklı görüş ve menfaatler ve farklı sosyal ve ekonomik statülerden doğan bir çatışma alanı oluşmaktadır. Bu çatışma alanında dengeli bir çözüm üretmek ise siyasetin temelini ve iktidar olmak isteyenlerin arasında rekabeti doğurur. Bu rekabet toplumdaki değerlerin kimi zaman siyasi politikaların eğilimleriyle yönlendirilmesini nedenlemektedir. Siyasi iktidarın yeniden örgütlediği kenti denetlemek ise iktidar mücadelelerinin konusunu oluşturur. Liberal sistem olarak karşımıza çıkan bu süreçte farklı sınıf ve grupların farklı çıkar ve amaçlarının yarattığı mücadele ve çelişki, kentlerde toplumsal sınıflar, sermaye birikim süreci ve devlet temelli sosyo-mekansal değişime sebep olmuştur. Kentlerdeki siyasal mücadeleler sonucu yaşanan bu mekansal dönüşüm süreci, 1980 sonrası liberal politikalar kapsamında İzmir kenti örnek alınarak, Burhan Özfatura'nın belediye başkanı olduğu dönemlerde (1984-1989 ve 1994-1999) makro ve yerel anlamda yaşanan hukuki ve siyasal yapılanmanın mekansal dönüşüme etkileri ve farklı olarak İzmir gibi yerel bir birimde bir yerel yöneticinin siyasal eğilimleri de göz önüne alınarak irdelenmiştir. Bu irdeleme yapılmadan önce, siyasetin kentler üzerindeki etkileri siyaset ve kentleşme kuramlarından yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmış, ardından yerel yönetim kuramlarından yola çıkılarak da İzmir'de nasıl bir yönetim anlayışının izlendiği ve bunun mekana yansıyan izdüşümleri ortaya konulmuştur. Dönemin içinde ortaya çıkan ya da geçmişten süregelen makro projelerin karakteristik özelliklerinden de bu mekansal izdüşümler saptanmıştır. Makro projelerin karakteristik özellikleri ise kimi zaman uzun vadeli olması, kimi zaman yabancı sermaye ile yapılması kimi zaman kurulan meşruiyet çerçeveleri gibi açılardan ele alınmıştır.

YENİDEN YAPILANMA SÜREÇLERİ VE KENT: İZMİR VE BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ulaş Şansal KILIÇKAYA

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir
Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Cemal ARKON

2002

Bu tez, temel olarak, 1970ler sonundan beri deneyimlenmekte ve halen 21. yüzyıl başında sürmekte olan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel 'yeniden yapılanma süreçleri'nden doğan tartışmalar, konular ve gündemler hakkındadır. Bu büyük ve derin süreçlerle kent ve bölge üzerine yapılan kavramsallaştırmalar, analizler ve açıklamalar tezin temel odaklarını oluşturmaktadır. Değerlendirmeler, tartışmalar ve önermelerden çıkarılan temel bulgular, Türkiye'nin en önemli kentlerinden biri olan İzmir ve bölgesi üzerinde araştırılmıştır. Birçok konu içinde, özellikle 'bölgeselcilik', 'yönetişim', 'büyüme yönetimi' ve 'stratejik planlama' dikkat çekilenlerdir. 'Kent-bölge', bütünlüklü stratejik planlama yaklaşımları için uygun bir analiz ve planlama mekansal birimi olarak önerilmiş; 'üretici servisleri', önemli mekansal ilgileri ile ekonomik yeniden yapılanma süreçlerini temsilen, yükselen bir servis alt sektörü olarak belirtilmiş; ve ayrıca, yeniden yapılanma süreçlerinde, yeniden yapılandırılan işbölümü içinde mekansal planlamanın, politikanın ve planının rolü, yeniden tanımlanan kentler, kent-bölgeler, ve daha geniş bölgeler üzerine yapılan büyük ölçekli projelerin ve stratejik planlamanın yükselişi, tez içinde vurgulanmış planlama ilgilileridir. İstanbul bölgesindeki kadar yoğunluk ve çeşitlilik göstermese de, İzmir bölgesinin ve daha geniş ekonomik coğrafi bölgenin, 1980lerin başından beri dünya, ülke ve İstanbul bölgesi merkezli süreçlere eşlik ederek önemli yeniden yapılanmalara konu olduğu saptanması getirilmiştir. İzmir kent-bölgesi üzerine temel bulgular; ülke ekonomik ve mekansal sistemi içinde yeniden konumlanıştan, ekonomik sektörlerin GSYİH ve işgücü yapısındaki değişikliklerden, ortaya çıkan önemli mekansal projelerden, mekansal düzen ve arazi kullanım dokusundaki değişim ve dönüşümlerden, ve planlama yaklaşımlarındaki mevcut eğilimlerden aktarılmıştır. CBS, ekonomik, coğrafi ve tarihsel analizlerde temel bir araç olarak kullanılmıştır. Tezin belirttiği önemli noktalardan biri de, özellikle üçüncü dünya olarak adlandırılan coğrafyalarda, yerleşimlerin kompleks ve

hiyerarşik karşılıklı ilişkileri içinde, gelişmekte olan yönetim, büyüme yönetimi ve stratejik planlama çalışmalarında kullanılmak üzere, yeniden yapılanma süreçleri ile kentler, kent bölgeler ve daha geniş bölgeler arasındaki diyalektik üzerine eleştirel ve ampirik çalışmalara duyulan gereksinimdir.

İZMİR'DE PERAKENDE YAPISINDA YAŞANAN DEĞİŞİMİN BİR DİNAMİK MEKANSAL ETKİLEŞİM MODELİ KULLANARAK MODELLENMESİ

Mert KOMPİL

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. H. Murat ÇELİK 2004

Tüm gelişmiş ekonomilerde önemli sektörlerin başında gelen perakende sektörü her zaman kent morfolojisinin mühim öğelerinden biri olmuş, kentler geliştiçe ve yayıldııkça perakende sektörü de gelişmiş ve değişmiştir. Küreselleşen dünyada değişen koşullar, son yirmi yılda sektörde kayda değer dönüşümler meydana getirmiştir. Yeni mağaza formatlarının ortaya çıkışı, perakende zincirlerinin yaygınlaşması, kent dışı ve çeperlerinde büyük alan kaplayan perakende alanlarının oluşması bunlar arasında sayılabilir. Sektör ölçeksel, organizasyonel ve coğrafi açıdan önemli değişimler geçirirken, kentsel mekan da bu değişimlerin sahne bulduğu alanlar olmuştur. 1980'lerden sonra yaşanan küresel ekonomik dönüşümlerin etkisi altında Türkiye'de de perakende endüstrisi ve perakende çevresi dramatik değişimlere sahne olmuştur. Türkiye'de perakende sektörü halen pek çok sayıdaki küçük, bağımsız ve tek mekana sahip perakendecilerin egemen olduğu bir durum arz etse de, büyük ölçekli perakendecilerin pazar payları ve mekansal yaygınlıkları hızla artmaktadır. Özellikle büyük kentlerde, yerli ve yabancı perakende zincirleri perakende çevresini yeniden yapılandırmakta ve bir dönüşüm dayatmaktadır. Tüm perakendecilik kolları arasında en derin değişim gıda perakendeciliğinde yaşanmaktadır, bu bağlamda çalışma, İzmir'de gıda perakendeciliğinde yaşanan yapısal değişimin mekansal sonuçlarını araştırmaktadır. Hipermarket ve süpermarket gibi büyük ölçekli gıda perakendecilerinin yaygınlaşması pek çok küçük,

bağımsız perakendecinin ayakta kalmasını olumsuz etkilemektedir. Artan rekabet ortamı, yapısal olarak organize perakendecilerin baskınlığını arttırdığı, küçük ölçekli perakendecilerin ise sayısal ve hacimsel olarak küçüldüğü bir perakende çevresi doğurmaktadır. Eğilimlerin devam etmesi durumunda ise, yaşanan bu değişimlerin, perakende çevresinde ve kentsel coğrafyada önemli ve kestirilemeyen mekansal etkileri olacağı açıktır. Dolayısıyla, perakende çevresinde yaşanan yapısal değişimleri ve kentsel mekana etkilerini her yönüyle inceleyen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır ki karar üreticiler ve planlılar, bu yeniden yapılanma sürecine daha iyi katkılar sağlayabilsinler. Bu yönde bir katkıda bulunmayı amaçlayan çalışma, kentsel perakende sisteminde süregelen yeniden yapılanma sürecinin ve bu sürecin olası mekansal sonuçlarının bir 'dinamik mekansal etkileşim modeli' (dynamic spatial interaction model) kullanarak modellenip modellenemeyeceği sorusunun cevabını aramaktadır.

YABANCI SERMAYELİ YATIRIMLARIN EGE BÖLGESİ'NDEKİ MEKANSAL TERCİHLERİ

Kaya HÜNLER

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Cemal ARKON 2003

Çalışmanın başından itibaren, temel dayanak noktası; kapital akışı, bölge ve metropoliten alanlar içerisinde artan imalat sanayi aktiviteleri ve bu bağlamda oluşan mekansal dönüşümler üzerindedir. Bu çalışmada Türkiye ve Ege Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal dinamikleri, globalleşme sürecinin yeni trendleri çerçevesinde incelenmiştir. Birçok bölge ve metropoliten alan içerisinde globalleşme sürecinin yeni trendleri ve dinamiklerinin etkileri 1980'lerden beri yaşanmaktadır. Ulusal ve global düzeyde artan rekabet, birçok farklı planlama ölçeklerinde yeni gelişim dinamikleri ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, bu yeni gelişim eğilimlerinin incelenmesi globalleşme etkisinin tanımlanması açısından önem kazanmıştır. Öte yandan Türkiye ve Ege Bölgesi'nin analizi; ekonomik dinamikler ve planlamadan kaynaklanan farklılıkları tartışmak, Ege Bölgesi'nde oluşan bölgesel

dönüşümleri araştırmak ve bölgesel planlama dinamiklerinden oluşan çeşitliliklerini değerlendirmek konularında tartışmayı sağlayacak bir tablonun oluşturulmasını olanaklı kılacaktır.

İZMİR İÇİNDEKİ MEVCUT ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN MEKAN GEREKSİNİMİNİN ELEŞTİREL DEĞERLENDİRİLMESİ

Ersin TÜRK

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Akın SÜEL 2003

Bu tezin temel amacı kurulmuş ve kurulmakta olan toplam 20 organize sanayi bölgesi (OSB) ile Türkiye'de en çok organize sanayi bölgesine sahip İzmir'in imalat sanayi yapısını inceleyerek, 2020 yılı OSB mekan gereksinimini tahmin etmek ve mevcut OSB mekan gereksiniminin eleştirel bir değerlendirilmesini yapmaktır. Tezin amacına yönelik olarak Türkiye'nin organize sanayi bölgesi politikası değerlendirilmiştir. Planlı kalkınma dönemi ile birlikte uygulanmaya başlayan 40 yıllık OSB politikasının temel amaçları; bölgeler arası dengesizliği azaltmak, endüstriyel gelişmeyi kontrol etmek ve yönetmek, işsizliği azaltmak, sanayi bölgelerini kent düzenleyicisi olarak kullanmaktır. Bu çalışmada uygulanan OSB politikası ile yukarıda açıklanan kalkınma planlarındaki OSB politikalarının ne ölçüde gerçekleştirildiği tartışılmış, hangi OSB'lerin başarılı ve başarısız olduğu, ve bu konudaki etkili faktörlerin neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Alan çalışmasında, İzmir ili imalat sanayi yapısı ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. OSB'lerin il genelinde yaygınlaştırılmasındaki hedeflerin neler olduğu, OSB politikasında hangi aktörlerin etkili olduğu ve bu aktörlerin OSB kurulmasındaki amaçlarının neler olduğu tartışılmıştır. Bu amaçla faaliyet, inşaa ve etüt aşamasındaki OSB'lerin kuruluş amaçları ve teknik özellikleri incelenmiştir. Bundan sonra kurulacak imalat sanayi tesislerinin OSB'lerde yer seçeceği varsayılarak 2020 yılı İzmir ili imalat sanayindeki büyüme ve OSB alanı gereksinimi Regression, Arima-Moving average ve Exponential Smoothing-Holt Modelleri, kullanılarak tahmin edilmeye

çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak, seçilmiş bazı ülkelerin OSB'leri, uygulamaları, OSB'lerin ekonomik avantajları ve OSB'lerin kent ve bölge planlama içindeki yeri ve önemi tartışılmıştır. İkinci olarak, Türkiye'de OSB uygulamasının gelişimine, OSB'lerin hukuki dayanaklarına, kuruluşuna, yer seçimine, yönetimine ve finansmanına dair bilgiler aktarılmıştır. Üçüncü olarak, Türkiye OSB uygulamasının ve sonuçlarının İzmir imalat sanayi analiz edilerek, 2020 yılı OSB alan gereksinimi tahmin edilmeye çalışılmış ve İzmir'deki mevcut OSB'lerin atıl kapasite yaratmamasına yönelik politikalar önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: organize sanayi bölgesi, sanayileşme, sanayi planlaması ve imalat sanayi.

PARÇACI BÜYÜMEDE KENTSEL ÇEVRELERİN DİNAMİK GÖRSELLEŞTİRİLMESİ İÇİN BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM (CAD) MODELLEMESİ

Sabri ALPER

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir
Tasarımı Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkal SERİM
2002

Tasarımcılar, kentsel çevreleri algılamakta ve anlamakta genellikle görsel araçlardan faydalanmaktadırlar. Dolayısıyla kentsel çevrelerin ve kentsel tasarım projelerinin görselleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Tasarımcı ile yaşam çevrelerinin üç boyutlu gerçekliliği arasındaki doğrudan bağın kurulması açısından da görselleştirme kavramı kentsel tasarımın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Görselleştirmenin kentsel tasarım alanında gerekliliği üç başlık altında toplanabilir; görsel düşünme, tasarımın anlatımı-ifadelenilmesi ve tasarımların sınanması. Dijital teknolojiye gelişmeler, kentsel tasarım alanında bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Dinamik bilgisayar modelleri, zamana bağlı olarak değişimin görselleştirilmesi için ideal bir ortam sunmaktadır. Dijital ortam, kentsel çevrelerdeki büyüme ve değişimi ifade etmekte geleneksel yöntemlere göre çok daha verimli olabilmektedir. Özellikle parçacı büyümede, statik/analogue araçlarda bulunmayan bir takım özelliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Christopher

Alexander ve çalışma arkadaşları, 'Yeni Bir Kentsel Tasarım Kuramı' adlı kitaplarında, parçacı büyümeyi deneysel bir çalışma ile anlatmaktadırlar. Bu deneysel tasarım çalışmasında fikirlerini anlatmak ve test etmek üzere maket, iki boyutlu çizimler gibi klasik araçlardan faydalanmışlardır. Tez, bu deneysel çalışmada yer alan araçların yerine kullanılabilecek dinamik/dijital bir model geliştirmeyi amaçlamaktadır. Mekan-sal veriler dinamik ve değişken olarak ele alınmalıdır. Zaman, dinamik mekansal kurgunun en önemli elemanlarından birisidir. Bilgisayar donanımı ve yazılımındaki gelişmeler, mekanın bu dinamik boyutunun da günümüz sistemlerinde yer almasını sağlamaktadır. Na yazık ki, dijital teknolojiye uzun yıllar dinamik veri kavramı yer bulamamıştır, ancak günümüzün değişen koşulları ve yeni yaklaşımlar bu alana büyük önem vermektedir.

ESNEK ÜRETİME GEÇİŞ TARTIŞMALARI ÜZERİNE: TÜRKİYE VE KENTLERİ HAKKINDA BİR ÇALIŞMA

Nida Kamil ÖZBOLAT

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir
Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Akin SÜEL
2003

Bu tez temel olarak 1970'lerle birlikte gündeme giren, halen de bilimsel alanının birçok farklı disiplinine konu olan 'esnek üretim' tartışmalarıyla ilgilidir. Tartışma salt üretim süreçleri içinde yaşanan bir dizi değişim olarak değil, kapitalist sistemin bütünsel dönüşümü ile paralel olarak ele alınmış, kapitalizmin tarihsel bir sistem oluşuna ve aynı zamanda modern kapitalizmin 'endüstriyel üretim' ve 'endüstrileşme' süreçleriyle ilişkisine özel bir önem verilmiştir. Bu perspektifte, esnek üretim tartışmalarının yaygın üç teorik yaklaşım, 'neo-Schumpeterian yaklaşım', 'esnek uzmanlaşma yaklaşımı' ve 'düzenlemeci okul yaklaşımı', ayrıntılı olarak incelenmiş, bu teorik yaklaşımların her birinin, halen netleşmemiş olan esneklik tartışmaları içerisinde önemli tespitlere ulaştığı fikri savunulmuştur. Çalışmanın genelinde ise, düzenlemeci okulun yaklaşımı yöntemsel araçlarıyla benimsenmiş, mevcut süreçleri bütünsel açıklama yönünde en yetkin yaklaşımın bu

alandaki geliştiği fikri öne çıkarılmıştır. Esnek üretim tartışmalarının mekanla ilişkisine kent ve bölge ölçeğinde yoğunlaşmış, yaşanan geçiş sürecinin mekanda yarattığı değişimler incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'de mekansal organizasyonlarda yaşanan değişimleri ve imalat sanayinin mekansal dağılımını esnek üretim süreçleriyle ilişkili olarak inceleyen geniş kapsamlı bir çalışmayla, mekanın mevcut ekonomik ve sosyal değişimlerin önemli bir parçası olduğu, dahası yaşanan dönüşümlerin kentsel ve mekansal organizasyonlardaki başarılarla eşit olduğu fikri uygulamalı olarak vurgulanmıştır. Bu çalışma sırasında kentsel ve bölgesel ölçekte yaşanan değişimler niceliksel olarak incelenmiş, shift-share analiz tekniği sayesinde büyüme hızları, karşılaştırmalı üstünlük ve mekansal avantajların gelişimi gibi alanlar test edilebilmiştir.

Anahtar Sözcükler: esnek üretim, post-fordizm, düzenlemeci okul, bölge ekonomileri, imalat sanayi.

KUŞADASI'NDAKİ İKİNCİL KONUT ALANLARININ TURİZME GİRDİ SAĞLAYACAK BİR KAYNAK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ AMAÇLI KENTSEL TASARIM PROJESİ - KADIKALESİ ÖRNEĞİ

Cumhur ULUSOY

Dokuz Eylül Üniversitesi, Kentsel
Tasarım Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR
1960'lı yıllardan sonra dünyadaki ulaşım alanındaki gelişmeler, otomobil sahipliği, otoyol nitelik ve niceliklerinin hızlı artışı, ücretli izin, sendikal haklar, sosyal güvence olgularındaki çalışanlar lehine gelişmeler sonucunda turizm sektörü önemli bir ivme kazanmıştır.

Bu ivmeyle birlikte, gayrimenkule dayalı rantın yüksek olduğu, enflasyonist politikalar izleyen ülkelerde, kıyılardaki plansız gelişme, küçük tasarruf sahiplerini konut kooperatifleri aracılığı ile geliştirilen ikincil konut yatırımlarına yöneltmiştir. Özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında bu düşünce ile binlerce konut üretilmiştir.

Neticede, kıyılarımızda yılın sadece 2-3 ayında kullanılan binlerce konut stoku meydana çıkmıştır. Bu oluşumların neredeyse bütünü turizm potansiyelinin çok yüksek olduğu kıyı kesiminde bulunmaktadır. Ülke ekonomisine hiçbir katkı sağlamayan bu ölü yatırımların turizm sektörüne kazandırılması, hem ikincil konutların bulunduğu bölgeler, hem de ülke turizmüne ve refahına büyük katkı sağlayacak, aynı zamanda yerel yönetimler açısından büyük sorunlar doğuran bu alanların yarattığı problemler ortadan kalkacaktır.

Bu çalışmada, ülkemizdeki ikincil konutların turizme kazandırılması için, seçilen pilot bölge örneğinde uygulamaya yönelik bir model ve proje geliştirilmiştir. Çalışmanın asıl amacı, seçilen bölgenin ve bölgedeki ikincil konutların turistik amaçlı kullanıma yönelik dönüşümlerini sağlamak üzere bir kentsel tasarım projesi geliştirmek ve kentsel tasarımın araçsallığından yararlanarak, fiziksel bir planlama sorununu çözmektir. Çalışmanın bir diğer amacı da ikincil konutların ülke turizmüne ve ekonomisine kazandırılma yöntem ve modellerinin araştırılmasıdır.

İZMİR METROPOLİTEN KENT ÇEPPERİNDE MÜSTAKİL KONUT SİTELERİNİN GELİŞME EĞİLİMİ

Hasibe VELİBEYOĞLU

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Doç. Dr. Semahat ÖZDEMİR

Kentlerin dış sınırlarına / çeperlerine doğru saçaklanması günümüzde pek çok kentin gelişme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kentleri de 1980 sonrasında değişen sosyo-ekonomik koşullara paralel olarak çeperlerine doğru büyümeye ve saçaklanmaya başlamıştır. Çok katlı uydu yerleşimler, alışveriş merkezleri, ofisler, uluslararası oteller, büyük ölçekli altyapı projeleri ve rekreasyon alanları metropoliten kentlerin çeperindeki bu değişimin göstergeleridir. Bu dönemde kentlerin çeperinde belirlemeye başlayan bir diğer kullanım ise yeni konut alanlarıdır. Bu konut gelişimlerinden biri de İstanbul ve Ankara gibi büyük metropollerin

kentsel büyüme ve yayılma sürecinin göstergesi kabul edilen "müstakil konut siteleri"dir. Bu konut çevreleri kentin dışında, ana ulaşım aksları etrafında ve doğal güzelliklere yakın olma eğilimi göstermelerinin yanında, çevresine "kapalı" ve konut dışı fonksiyonları barındıran "paketlenmiş" bir yaşam çevresi sunmaktadırlar. Bu çalışma, yalnızca İstanbul ve Ankara örneklerinin tartışıldığı bir konut gelişme biçimine dair İzmir örneğini ele alması bakımından önemlidir. 1990 sonrasında İzmir metropoliten kentinin çeperinde yaşanmakta olan dönüşümü, müstakil konut sitelerinin gelişim özelliklerinden hareketle anlamayı amaçlamıştır. Kentin batı aksında, Urla Belediyesi sınırları içinde gelişen müstakil konut sitelerinin mekansal gelişim özellikleri ve gelişimi yönlendiren planlama kararları "süreç" başlığı altında incelenmiştir. Bu konut çevrelerinde yaşayanların hangi yönlendirici faktörlerle eski konut alanlarını terk ettikleri, konut-konut çevresi ve kentsel servislere erişim konusundaki memnuniyet düzeyleri ise "davranış" olarak ele alınmıştır. Metropoliten kentin çeperinde saçaklanarak gelişen müstakil konut sitelerinin gelişim sürecinin yarattığı kısıtlılıkların ve taşıdığı potansiyellerin tartışılması bu yeni eğilimi anlamaya yardımcı olmuştur. Araştırma sonucunda, kamu alanlarından ve servislere erişim noktasında gelişen müstakil konut sitelerinin, otomobil bağımlı, arazi tüketen, parçalı ve spekülasyon yapılaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir. Planlama süreci ve yerel yönetim uygulamaları açısından da sorunların yaşandığı belirlenmiştir.

İZMİR'DEKİ KONUT ALANLARINDAKİ KENTSEL DIŞ AYDINLATMA KALİTESİNE YÖNELİK ANALİTİK YAKLAŞIM

Rabia ÇAM

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkal SERİM, Doç. Dr. Güneş GÜR

Bu çalışmanın amacı; dış aydınlatma uygulamalarına eleştirel bakış açısı sunmaktır ve seçilen toplu konut alanlarındaki dış

aydınlatma kalitesinin ölçülmesine ve karşılaştırılmasına yönelik bir yaklaşım önermektedir. Bu çalışmanın dayandırıldığı genel kanı, mevcut aydınlatma sistemlerin standartlarının ve uygulamalarının yetersiz olduğudur. Kentsel bağlamda bakıldığında, genellikle konut alanlarının iyi aydınlatılmış kamu alanlarından yoksun olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede kapsamında, bu çalışma konut alanlarındaki gece yaşam kalitesini etkileyen mevcut aydınlatma problemlerini ve arkasında yatan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmayı gerçekleştirmek için gerekli veri ve materyaller arazi ve literatür çalışmalarından elde edilmiştir. Bu veriler Maliyet Analizi ve Analitik Hiyerarşi Süreci ile değerlendirilmiştir. Analitik Hiyerarşi Süreci, Expert Choice bilgisayar programı yardımı ile değerlendirilmiştir. Analitik Hiyerarşi Süreci, önceliklerin tespit edilmesi, konut alanlarındaki dış aydınlatma kalitesinin değerlendirilmesi ve belirlenen konut alanları olan Mavişehir, Oyak ve Evka 3 içerisinde en iyi aydınlatma sistemini sergileyen alanın seçilmesi için kullanılmıştır. Analiz çalışması, dış aydınlatmaya ilişkin kalite problemlerinin etkili tasarım ve düzenli bakım çalışmaları ile azaltılabileceğini göstermiştir.

ESKİ FOÇA FİZİKİ VE SOSYAL YAPI DEĞİŞİM SÜRECİ

Ahmet ÇETİN

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans

Danışman: Doç. Dr. Semahat ÖZDEMİR 2002

Bu çalışmada, Eski Foça'nın fiziki ve sosyal yapısında bugüne kadar olagelen değişimler, ulusal düzeyde benimsenen politikaların kentlerin gelişimi üzerindeki etkileri ile kent planlamanın yasal ve kurumsal çerçevesinin fiziki gelişimi yönlendirmedeki rolünün ortaya konması amacıyla incelenmiştir. Kentsel mekanda yaşanmakta olan problemler ülke ölçeğinden başlayıp yerleşme ölçeğine odaklanan bir çalışma ile tanımlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle yerleşmenin genel karakteri ve tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Özellikle 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler, ülkesel politikalar, kent planlaması ve Eski Foça yerleşmesi bağlamında kentte yaşayanların görüşlerini de içermek üzere detaylı olarak ele alınmaktadır. Kentin bugünkü fiziki çevresine, etkili/yetkili kurumlara ve sosyal yaşantısına dair sorunlar belirlenmiştir. Yapılan araştırmaların ve belirlenen problemlerin değerlendirilmesi aşamasında merkezi yönetimin kentsel mekanlara bakışının ve mevcut planlama anlayışının ve kurumsal yapısının eksiklikleri ve karmaşası Eski Foça yerleşmesi özelinde ortaya konulmuştur. Sonuç aşamasında bugünkü kentsel yapıda karşılaşılan sorunlarının çözümüne yönelik yerel dinamiklerden çıkarak ülke ölçeğine uzanan yeni bir planlama yaklaşımı ve örgütlenme modeli oluşturulmuştur.

DEMİRYOLU MİRASI İÇİN BİR YAKLAŞIM; İZMİR-AYDIN DEMİRYOLU HATTININ İNCELENMESİ VE DENEYİMLENMESİ

Fahrettin Emrah KÖŞGEROĞLU

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

**Yüksek Lisans., Mimarlık Bölümü,
Restorasyon Ana Bilim Dalı**

Tez yöneticisi: Doç. Dr. Neriman Şahin GÜÇHAN

Temmuz 2005, 209 sayfa

Bu çalışmanın konusu Anadolu'da 1856-1866 yılları arasında inşa edilmiş ilk hat olan İzmir-Aydın demiryolu hattı için bir koruma proje önerisi hazırlanmasıdır. Tarihi, sosyal ve politik boyutlarıyla beraber, son dönemde konuyla ilgili uluslararası tartışmalar çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı Anadolu demiryolu mirasının korunması üzerine bir metodu, İzmir - Aydın demiryolu hattının koruma projesi üzerinden tartışmaktır. Bu konuda yeni bir koruma yaklaşımın gerekliliği çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Demiryolu mimarisi çalışmanın ana konusudur. Özellikle istasyon kompleksleri detaylı şekilde incelenmiştir. Aynı zamanda

demiryolunun çok parçalı yapısı nedeniyle, hattın tarihi, politik ve ekonomik etkileri ve coğrafyası çalışmanın içine katılmıştır. Değerlendirme ve koruma projesi önerisi ise bütün bu geniş bilgi gruplarının değerlendirilmesi ile oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: demiryolu, demiryolu mirası, koruma, İzmir-Aydın demiryolu, demiryolu istasyonu

İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİNDEKİ KENTSEL ARKEOLOJİK DEĞERLER VE SORUNLAR: KEŞİFSEL BİR ÖRNEK ÇALIŞMA

Burak BELGE

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yüksek Lisans, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Numan TUNA

Aralık 2005, 193 sayfa

Türkiye'deki tarihi kent merkezlerinin bir çoğu erken dönemlerden beri sürekli olarak yerleşilmiş ve yerleşilmeye devam etmektedir. Eğer, kentsel arkeolojik değerler planlama sürecine etkin bir şekilde dahil edilirse, tarihi kent merkezlerinin çok katmanlı yapısı hem kentlerin tarihsel sürekliliğinin bir göstergesi olur, hem de kentli bilincinin güçlendirir. Fakat, Türkiye'deki güncel politikalar ve stratejiler kentsel arkeolojik değerlerin, özellikle görünmeyen toprak altı değerlerin, planlama ve karar alma süreçlerine katılımına olanak sağlamamakta.

Bu tezde, Türkiye'deki tarihi kent merkezlerinin planlama sürecine kentsel arkeolojik değerlerin dahil edilebilmesi için temel bir yöntemsel çerçevenin tanımlanması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, çalışma iki bölümde ele alınmıştır; kavramsal yöntem çerçevesi bölümü ve kesifsel örnek çalışma bölümü. Kavramsal bölümde, gerçek arkeolojik potansiyelin korunması ve değerlendirilmesinde etkin olan faktörlerin araştırılması için temel bir denklem çalışıldı. Daha sonra, M.Ö. 324 tarihinden beri yerleşilen İzmir

Tarihi Kent Merkezi detayında yöntemsel çerçeve değerlendirildi.

Sonuç olarak, kentsel arkeolojik değerler için yönetim stratejilerinin tanımlanabilmesi amacıyla eş-değer alanları-ideal arkeolojik potansiyelin tanımlanması için temel birimler-ve kentsel arkeolojik karakter bölgeleri-planlama ve koruma politikalarının tanımlanması için temel birimler- tanımları geliştirildi.

Anahtar Kelimeler: Ideal ve Gerçek Kentsel Arkeolojik Potansiyel, Arkeolojik Katmanların Kalitesi, İzmir Tarihi Kent Merkezi, Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezleri, Katmansal Planlar, Eş-değer Alanları, Kentsel Arkeolojik Karakter Bölgeleri, Kentsel Arkeolojik Veritabanı (CBS)

İZMİR, ŞİRİNCE KÖYÜ, ÇARBOĞA VE YENİGÜN EVLERİ RESTORASYON PROJESİ

Serpil UYAR

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yüksek Lisans, Mimarlık Bölümü

Tez Yöneticisi: Öğr.Gör.Dr. Fuat GÖKÇE

Mayıs 2004, 231 sayfa

Bu çalışmanın konusu Şirince Köyü ve Ege Bölgesi geleneksel konut mimarisi bağlamında Yenigün ve Çarboğa Evleridir. Yapıların sahip olduğu mimari, kültürel ve tarihsel değerleri göz önüne alan tutarlı bir restorasyon projesinin oluşturulabilmesi için uygun yaklaşım ve yöntem araştırılmıştır.

Tez kapsamında Şirince Köyü tarihi araştırması, yapıların halihazırdaki durumlarının çizim fotoğraf ve görsel analizlerle desteklenerek ayrıntılı belgelenmesi, yapıların Şirince Köyü ve Ege Bölgesi konutları ile

karşılaştırmalı olarak incelenmesi, restitüsyon projesinin oluşturulması sonrasında restorasyon ilkelerini, müdahale kararlarını ve işlev kararlarını içeren restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Restorasyon, Geleneksel konut, Şirince evleri

Abstracts (İngilizce Özetler)

Public Interest, Planning Basics and Urbanism Principles as Three Main Compounds of Administrative Judgement

Eylem BAL

Public interest, planning basics and the principles of urbanism are three basic components considered by the administrative judgement during the solution of disputes related with development issues. The mentioned concepts appear in the intersection of law and planning spheres. The absence of clear definitions of the principles and basics that the law during the decision-making process naturally functionalize, put forward a productive argument as the concepts are fed through the implementation and idea spheres. Public interest, planning basics and the principles of urbanism are being included within the areas of science, ethic and aesthetics that have been dissected by modernism. These constitute a support for the decisions given related with urban areas having a great diversity. This study attempts to understand the meaning of the public interest, planning basics and principles of urbanism initially in the planning sphere and then in the sphere of law and aims to put forward how these concepts are interpreted.

The City, Untransformable and Searching Its Identity: İzmir

Beril ÖZALP

The process of transformation of İzmir, namely the third largest city in Turkey in terms of population size, however having less importance socio economically, depends unfortunately on many variables relating to both physical and also political issues that shape the city.

This article tries to reflect these facts by giving samples; one of which is the New City Center and the other is the 1/25 000 Scaled Master Plan of İzmir. In the assesment of these planning processes, the feasible allocation of the potentials of the city, is a must. The prevention of compressing the city in a limited context vision will be a historical mistake for future generations.

An Empirical Research on Firm Clustering Tendencies: Example of İzmir Atatürk Organized Industrial Zone

Neslihan KARATAŞ

The perspective for the place has changed together with the economic and social alterations experienced rapidly today and different expressions concerning this have begun to occur. Types of intervention to the place have also begun to alter and planning has become a field on which there are intensive discussions and which is altering. Furthermore, the competitive atmosphere where firms take place caused the reorganization of the place and provided an atmosphere which overlaps with new development during the processes enabling the re-production of the capital. Thus, alterations and transformations in the place began to be explained by the developments during the production processes.

Industrial investments, which are the important elements of development, began to be defined again. Concepts such as competition, innovation, innovation systems, learning, clustering, industrial foci, invention + innovation became very important. It is observed that firm clustering tendencies increased together with the development of the process of flexible production in the industrial sector.

In countries where traditional production process continues such as Turkey, it is necessary to consider that organized industrial zones, which provide industrial units with ready building sites the infrastructure of which have been solved, may become a very important means which supports the development of firms and the place altogether. The significance of these roles increases when especially the difficulties in the spontaneous formation of the industrial clusterings are also taken into consideration. Organized industrial zones can be used as a means for choosing convenient foundation places in terms of the firms, enabling to get closer to the transportation network, raw materials, manpower and energy, decreasing the production costs by decreasing the input costs, finding new markets, learning and using new technologies and obtaining power of competition.

With this study, it is intended to research the roles and contributions of organized industrial zones, having occurred as a result of searches for arrangement in terms of spatial organization in the reorganization of firms within the framework of globalization and new production systems.

Post Occupancy Evaluation For Urban Open Spaces: An Empirical Study on Waterfront Pedestrian Streets in İzmir

Sedef AKAD, Ebru ÇUBUKÇU

Post Occupancy Evaluation (POE) is defined as the systematic evaluation of built environments from user's perspective. POEs are used to identify ways to improve the quality of physical environment, to increase comfort and productivity of users, and to reduce design and maintenance costs. This study aims to carry out a POE of urban open spaces for defining user-centered design guidelines for similar areas.

In this study, a POE was conducted on two important waterfronts in İzmir, Turkey (Mustafa Kemal Waterfront Pedestrian Street (MKWPS) and Bostanlı Waterfront Pedestrian Street (BWPWS). The two waterfronts were similar in length and were located between the sea and a two-way three-lane boulevard which was adjacent to row-apartments. However, the two pedestrian streets differed in some physical features, including accessibility, environmental aesthetics, physical differentiation, and the amount of lighting elements. Four participants, who had design education, rated MKWPS as less accessible, less aesthetic, having less physical differentiation and less lighting elements compared to BWPWS. To understand users' behavior and satisfaction in each setting we used unobtrusive measurements and surveys. Sixteen hours of observations were done in two weeks in April 2006. 923 users were observed. The users' demographic information and the activity the user was involved at the time of observation were recorded. 40 people (20 users of MKWPS and 20 users of BWPWS) participated in the survey. The survey collected data about (1) users' demographics, (2) the activities users usually did in those settings, and (3) the evaluative ratings to reveal how people feel in each setting. The ratings included excitement, calmness, feeling of security, opportunity to enhance socialization etc.

Results showed that the two settings differed in users' (1) density, (2) activity type, and (3) satisfaction. More users were observed in BWPWS, which was rated to have better physical qualities compared to MKWPS. Likewise, users tended to use BWPWS for longer period of time and for more activities (including, walking, exercising, socialization). They also reported higher satisfaction scores for BWPWS. Method followed in this study can guide subsequent POEs of open spaces.

The Architecture of Modern Housing in İzmir, 1950-2006

Deniz GÜNER

This paper aims to illustrate the interwoven relationship between architectural modernity and urban morphology in the case of İzmir along the years 1950-2006. The changing roles of architects on the formulation of İzmir's built environment, problems of praxis, changing educational qualities will be displayed in this paper and also emphasizing that, how the architects are unintentionally losing their face, besides their power and effects on the urban morphology.

Shopping Mall: New Consumption Paradise In Turkish Cities

Nicel YILMAZ SAYGIN

Under the influences of globalization, development of large scale shopping centers has become a popular trend in Turkish cities. The 2005 ICSC meeting in Istanbul demonstrates how Turkish cities are seen as targets for foreign shopping center investors. In Turkey, depending on land availability, shopping centers have been developed either within the city as infill projects or at the urban periphery and most generally nearby recently built upscale residential areas. It is believed that they enrich the city experience and modernize the city.

Generally they are enclosed buildings whereas the most recently built ones are open air, called Lifestyle Centers. They use the 'idealized' street theme (clean, controlled air conditions, securitized through private security and closed circuit tv system-cctv, and a pedestrian environment decorated with benches, trash cans and artificial plants) for the indoor environment. On the contrary to private car access in the west, access by public transportation is also provided due to a lower car ownership rate in Turkey. Shopping centers with hypermarkets or supermarkets also provide free of charge shuttle service. In addition to shopping, entertainment areas such as fitness salons, spa and hair salons, arcades, restaurants and cafés, movie theaters, and bowling occupy the space to engage the crowds. The global and local stores are located right next to each other although generally outnumbered by globally franchised upscale brands.

Popularly used not for only shopping but also for socializing, these privately owned shopping centers have serious implications on city centers, and social life as they cause segregation. Isolated from the rest of the city, the shopping centers create an illusion of public space, and compete with the city center. They cannot be more than quasi public spaces or pseudo public space as they are privately owned and the rights a true public space hold are restricted here by the private management.

PLANLAMA 2006/4 ve 2007/...

2006/4 Planlama-Mimarlık, Tasarım-Şehircilik (Çıkıyor)

Planlama ve mimarlık çevreleri arasında mesleki yetki tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde, konuyu planlama ve tasarım ilişkisi bağlamında ele almanın, her iki disiplin açısından da yararlı olacağını düşünüyoruz. Bu tartışmanın "nasıl bir şehircilik?" sorusuna ilgili farklı disiplinlerden gelecek yanıtlarla yönlendirilmesi, gündemdeki tartışmaya farklı bir boyut sağlaması açısından tercih edilmektedir. Biçim verme sanatı olarak tasarım ne kadar toplumsal içeriğinden koparılamaz ise bu biçim vermenin süreç, siyasalarını ve tekniğini içeren planlama da tasarım ile sürekli geliştirilmek zorundadır. Tasarım içeriğinden yoksun bir planlamanın varacağı yer ile planlama süreçlerinden, toplumsal yarar ilkesinden koparılmış bir tasarım sürecinin savrulacağı yerler konusunda tartışmak meslek çevrelerinin gündeminde olmalıdır. Gerek kuram gerekse uygulama açısından her iki alanın birbirleri ile olan ilişkisinin gözden geçirilmesi, somut örnekler üzerinden tartışmanın yönlendirilmesinin yararları bulunmaktadır. "Planlama ile tasarım arasındaki ilişki birbirlerini izleyen bir ilişki mi, yoksa karşılıklı birbirlerini besleyerek gelişen bir ilişki mi olmalıdır?", "planlama ve tasarımın toplumsal içeriği ve hedefleri ne olmalıdır?", "planlama ve tasarım süreçlerinin birbiriyle ilişkilendirilmesi çerçevesinde ilgili meslek alanlarının alacakları rol ne olmalıdır?" gibi sorular Planlama Dergimizin önümüzdeki sayılarında tartışmaya açmak istediğimiz konular olacak.

2007/....

- Konut Üretimi ve Planlamasında Yeni Eğilimler (katkılarınızı bekliyoruz)

- Sermaye birikim alanı olarak konut üretimi
- TOKİ ve uygulamaları
- Kentsel dönüşüm uygulamaları
- Kentsel dönüşüm/Mortgage finansmanı
- Konut üretiminde yeni eğilimler (lüks konut siteleri, sosyal konut projeleri)....

- Üst Ölçek Planlama Sorunsalı (katkılarınızı bekliyoruz)

- Bölge Planlamanın Değişen Tanımı,
- İl Gelişim Planları, Nazım Planlar,
- Çevre Düzeni Planları
- Üst ölçek planlara dair yetki ve mevzuat
- Kalkınma Ajansları ve bölge planlama

- Planlama ve Kamu Yararı (katkılarınızı bekliyoruz)

- Kamu Yararının değişen anlamı
- Yeni belediyeçilik anlayışları
- Kamu yararı kavramının bilrkişilik kurumu çerçevesinde değerlendirilmesi
- Yargı Süreçleri
- Toplum yararı ve kamu yararı
- Planlama türleri ve projecilik anlayışı
- Kamusal alan-mekan ilişkisi

- Çukurova Özel Sayısı (katkılarınızı bekliyoruz)

- İstanbul Özel Sayısı (katkılarınızı bekliyoruz)

Dergimizin her sayısında bir dosya konusu ele alınırken, bu sayılarda dosya konusu dışında kalan yazılara da yer verilecektir. Dergimize yazı göndermek isteyenlerin yayinkurulu@spo.org.tr adresine yazılarını ulaştırmaları beklenmektedir.